

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Janja Hadalin

Vloga kmetijstva pri trajnostnem razvoju zavarovanih območij

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Janja Hadalin

Mentor: izr. prof. dr. Drago Kos

Vloga kmetijstva pri trajnostnem razvoju zavarovanih območij

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

Hvala vsem, ki ste kakorkoli prispevali k nastanku magistrskega dela.

Izjava o avtorstvu

Vloga kmetijstva pri trajnostnem razvoju zavarovanih območij

Povzetek

Slovenijo odlikuje ohranjena narava. Zavarovana območja predstavljajo enega izmed ukrepov varstva narave in pokrivajo slabih 13 % površine države.

Za slovenska zavarovana območja je značilno, da se praviloma nahajajo na perifernih, manj razvitih območjih. Zaradi naravnih razmer in zgodovinskih dejstev je kmetijstvo na teh območjih tradicionalno prisotno. V naravnih parkih ima večnamensko vlogo. Poleg osnovne gospodarsko-pridelovalne opravlja tudi prostorsko-poselitveno, ekološko, socialno in kulturno vlogo. Kmetijstvo je ključno pri ohranjanju tradicionalne kulturne krajine in biotske pestrosti v kmetijski krajini. Opuščanje kmetijske dejavnosti v zavarovanih območjih, ki je posledica slabe socialne strukture kmečkega prebivalstva in aktualnih razmer v kmetijski panogi, negativno vpliva na razvoj zavarovanih območij.

Magistrska naloga se ukvarja z vprašanjem, ali lahko trajnostni razvoj zavarovanih območij temelji na kmetijski dejavnosti, kot tudi, kakšna oblika kmetijstva je najprimernejša za zagotavljanje trajnostnega razvoja zavarovanih območij.

Raziskava se osredotoča na dve izbrani zavarovani območji: en regijski in en krajinski park (Kozjanski park in Krajinski park Logarska dolina), ki sta sicer najstarejša upravljana parka v posamezni kategoriji.

Z intervjuji smo za izbrana parka ugotavljali vlogo kmetijstva pri trajnostnem razvoju. Rezultati raziskave so pokazali, da je kmetijstvo v obeh parkih panoga, ki lahko prispeva k trajnostnemu razvoju, kar je potrdilo naše osrednje raziskovalno vprašanje.

V Kozjanskem parku sonaravni razvoj lahko temelji na kmetijski dejavnosti, medtem ko v Krajinskem parku Logarska dolina zaradi omejenega obsega kmetijskih površin trajnostni razvoj na kmetijstvu ne more temeljiti, v povezavi s turizmom, na katerem poleg gozdarstva temelji gospodarstvo območja, pa lahko kmetijstvo pomembno prispeva k trajnostnemu razvoju območja parka.

Sonaravni razvoj izbranih parkov lahko zagotavlja ekološka oblika kmetijstva. Ekološko kmetovanje ne uničuje naravnih virov, ob ekonomski pa opravlja tudi ekološko in socialno funkcijo. Sonaravni razvoj parkov je možno doseči s kmetijskimi panogami, ki so na območju posameznega parka tradicionalno prisotne. Raziskava je pokazala tudi, da v obeh proučevanih parkih razvoj kmetijstva ovirajo tako splošni kot tudi lokalno pogojeni dejavniki.

Anketa, izvedena med potencialnimi obiskovalci zavarovanih območij, je pokazala, da imajo le-ti interes kupovati izdelke, proizvedene v zavarovanih območjih. Prav tako obstaja interes za koriščenje turistične ponudbe v parkih. Rezultati potrjujejo, da lokalna pridelava in predelava ter povezovanje kmetijstva s turizmom predstavlja ekonomsko priložnost za zavarovana območja.

Kmetovanje, ki se izvaja po sonaravnih načelih, lahko pomembno prispeva k trajnostnemu razvoju zavarovanih območij. Za razvoj tovrstne kmetijske prakse pa je pomembno, da je podprta s strani celotne družbe. Tako pridelovalci hrane kot tudi potrošniki se morajo zavedati pomena zdravega okolja in kakovostne lokalno pridelane hrane. Ugotavljamo, da se stopnja ozaveščenosti glede pomena kmetovanja v zadnjih letih, ko se na nacionalni ravni vse bolj poudarja pomen lokalno pridelane hrane, izboljšuje.

Zavarovana območja bi lahko predstavljala zgled trajnostnega razvoja družbe, ne le zaradi varovanja okolja, ampak zlasti zaradi celostnega razvoja v sožitju z naravo. Ohranjanje naravnih vrednot in njihova sonaravna raba ustvarjata delovna mesta za lokalno prebivalstvo. Zavarovana območja v Sloveniji imajo zatorej velik razvojni potencial.

Ključne besede: zavarovano območje, trajnostni razvoj, kmetijstvo, narava, sožitje.

The role of agriculture on sustainable development of protected areas

Abstract

Slovenia is characterised by well-preserved nature. Protected areas represent one of the measures of environmental protection and cover 13 % of the state's surface.

Slovenian protected areas are usually located in peripheral, less developed areas. Agriculture is traditionally present in those areas due to natural conditions and historic development. Agriculture plays multiple roles in protected areas. In addition to the basic economic role its importance also lies in the following roles: spatial settlement, ecological, social, and cultural. Agriculture is of key importance in preserving traditional cultural landscape and biodiversity in agricultural landscape. The abandonment of agricultural activities in protected areas, which is a consequence of poor social structure of the rural population and the current situation in the agricultural sector, negatively influences the development of protected areas.

This thesis focuses on the question whether sustainable development of protected areas can be based on agricultural activities as well as what form of agriculture is the most appropriate to ensure sustainable development of protected areas.

This research focuses on two protected areas: one regional and one landscape park (Kozjanski park and Krajinski park Logarska dolina) as the oldest managed parks in each category.

With interviews we have tried to determine the role of agriculture in sustainable development of these two parks. The results show that agriculture can make a contribution to sustainable development in both parks, which confirms our central research question. In Kozjanski park sustainable development can be based on agricultural activities, while this is not feasible in Krajinski park Logarska dolina due to the limited amount of farmland. However, agriculture can make an important contribution to the sustainable development of this park in connection with tourism, which in addition to forestry forms the backbone of the economy of the region.

Sustainable development of the chosen parks can be provided by ecological agriculture. Ecological agriculture does not destroy natural resources and has ecological and social functions beside the economic ones. It has also been established that sustainable development of the parks can be achieved by those types of agriculture that are traditionally present in each park. It has also been ascertained that the development of both researched parks has been hindered by general as well as local causes.

A survey conducted among potential visitors to the protected areas shows their interest in purchasing local products from the protected areas. Potential visitors also show interest in tourist offer in the parks. The results of the survey confirm that local production and processing of agricultural products as well as the connection of agriculture and tourism present economic opportunities for protected areas.

Sustainable agriculture can make an important contribution to the sustainable development of protected areas. In order to develop this kind of agricultural practice it is very important that it is supported by the whole society. Food producers as well as consumers should be aware of the importance of a healthy environment and high-quality locally-grown food. It has been noted that in recent years, when the importance of locally produced food is being emphasised on the national level, the awareness of the importance of farming has improved.

Protected areas could represent an example of sustainable development of the society not only for environmental reasons, but especially because of the integrated development in coexistence with nature. Preservation of natural assets and their sustainable use create jobs for the local population. Protected areas in Slovenia therefore have a great potential for development.

Keywords: protected area, sustainable development, agriculture, nature, coexistence.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	13
2	DOSEDANJA RAZISKOVANJA	17
3	METODOLOŠKI OKVIR MAGISTRSKE NALOGE	21
3.1	Namen in cilji	21
3.2	Metode dela	21
4	TRAJNOSTNI RAZVOJ	25
4.1	Opredelitev trajnostnega razvoja	25
4.2	Načela trajnostnega razvoja	27
4.3	Uveljavljanje trajnostnega razvoja	28
5	KMETIJSTVO IN TRAJNOSTNI RAZVOJ	32
5.1	Kmetijske prakse v svetu in pri nas	32
5.1.1	<i>Konvencionalno kmetijstvo</i>	32
5.1.2	<i>Trajnostno kmetijstvo</i>	34
5.1.2.1	<i>Trajnostne kmetijske panoge</i>	36
5.2	Kmetijstvo in razvoj podeželja	38
5.2.1	<i>Problematika opuščanja kmetijske dejavnosti</i>	40
5.2.2	<i>Družbeni oziroma socialni kapital na podeželju</i>	41
5.3	Kmetijstvo v Sloveniji	42
5.3.1	<i>Trajnostno kmetijstvo v Sloveniji</i>	43
5.3.1.1	<i>Ekološko kmetijstvo v Sloveniji</i>	44
5.3.2	<i>Problematika slovenskega kmetijstva</i>	46
5.3.3	<i>Specifike slovenskega podeželskega prostora</i>	50
5.3.3.1	<i>Vloga dopolnilnih dejavnosti na kmetijah</i>	52
6	OBMOČJA VAROVANE NARAVE	53
6.1	Zavarovana območja po klasifikaciji Mednarodne zveze za varstvo narave ... 57	57
6.2	Območja varovane narave v Evropi	59
6.2.1	<i>Zavarovana območja</i>	59
6.2.2	<i>Omrežje Natura 2000</i>	60
6.2.3	<i>Omrežje Emerald</i>	62
6.3	Ostale oblike varovanja narave	62
6.4	Območja varovane narave v Sloveniji	62
6.4.1	<i>Oblike varstva narave v Sloveniji</i>	64
6.4.1.1	<i>Zavarovana območja</i>	64
6.4.1.2	<i>Varovana območja</i>	66

6.4.1.3	Območja, ki so zavarovana z vidika varovanja kulturne dediščine	67
6.4.2	Razlike med zavarovanimi in varovanimi območji narave	68
6.4.3	Prekrivanje območij z različnimi režimi varovanja	69
6.4.4	Naravovarstvo in razvoj zavarovanih območij	69
6.4.5	Kmetijstvo na območjih varovane narave	70
6.4.6	Vloga lokalnih skupnosti pri uspešnem delovanju zavarovanih območij	72
6.4.6.1	Opredelitev lokalne skupnosti	72
6.4.6.2	Odpor lokalne skupnosti do načrtovanih sprememb	72
6.4.6.3	Soodločanje družbenih skupin v naravovarstvenih procesih	74
6.4.6.4	Specifika komuniciranja pri ustanavljanju in upravljanju zavarovanih območij	77
6.4.7	Pomen zavarovanih območij pri uveljavljanju trajnostnega razvoja	77
7	KMETIJSTVO IN VARSTVO NARAVE	79
7.1	Kmetijstvo v slovenskih zavarovanih območjih	81
8	SPECIFIKE IZBRANIH ZAVAROVANIH OBMOČIJ	87
8.1	Kozjanski park	87
8.1.1	Naravna dediščina	88
8.1.2	Kulturna dediščina	88
8.1.3	Raba prostora	89
8.1.4	Prebivalstvo	89
8.1.5	Gospodarstvo	91
8.1.5.1	Kmetijstvo	92
8.1.5.2	Gozdarstvo	95
8.1.5.3	Turizem	96
8.2	Krajinski park Logarska Dolina	97
8.2.1	Naravna dediščina	98
8.2.2	Kulturna dediščina	98
8.2.3	Raba prostora	99
8.2.4	Prebivalstvo	100
8.2.5	Gospodarstvo	101
8.2.5.1	Kmetijstvo	102
8.2.5.2	Integracija kmetijstva in turizma	105
8.2.5.3	Gozdarstvo	105
8.2.5.4	Turizem	106
8.3	Primerjava izbranih parkov	108
8.3.1	Upravljanje	109
8.3.2	Demografske razmere	110
8.3.3	Gospodarstvo	113

9	VLOGA KMETIJSTVA PRI TRAJNOSTNEM RAZVOJU IZBRANIH ZAVAROVANIH OBMOČIJ	117
9.1	Gospodarske panoge, primerne za zagotavljanje sonaravnega razvoja	117
9.1.1	<i>Gospodarske panoge, ki bi jih bilo v bodoče smiselno razvijati v parkih.....</i>	<i>119</i>
9.1.2	<i>Vloga blagovnih znamk pri povečevanju prepoznavnosti zavarovanih območij.....</i>	<i>122</i>
9.2	Vloga kmetijstva pri sonaravnem razvoju parkov.....	123
9.3	Ovire pri razvoju kmetijstva	125
9.4	Vloga dopolnilnih dejavnosti pri zagotavljanju trajnostnega razvoja kmetijstva	127
9.5	Odnos kmetov do parkov.....	129
9.6	Motivi za preusmeritev v sonaravne oblike kmetovanja	131
9.7	Dostopnost informacij glede načina kmetovanja, ki je najprimernejši za parke.....	133
9.8	Glavni akterji, ki narekujejo razvoj.....	135
9.9	Stopnja participacije lokalnega prebivalstva	135
9.10	Konflikti med upravljavci parkov in drugimi interesnimi skupinami.....	138
10	RAZVOJNE MOŽNOSTI ZAVAROVANIH OBMOČIJ	140
10.1	Poznavanje in obiskovanje zavarovanih območij	140
10.1.1	<i>Ugotovitve</i>	<i>141</i>
10.2	Nakupovalne navade v času obiska zavarovanih območij	142
10.2.1	<i>Ugotovitve</i>	<i>146</i>
10.3	Stopnja zaupanja v deklaracije.....	147
10.3.1	<i>Ugotovitve</i>	<i>148</i>
10.4	Možnosti razvoja turizma v zavarovanih območjih.....	148
10.4.1	<i>Ugotovitve</i>	<i>151</i>
11	RAZPRAVA IN SKLEPI	153
11.1	Odgovori na zastavljena raziskovalna vprašanja	158
12	LITERATURA	162

KAZALO SLIK

Slika 4.1: Povezave med naravnim in družbenim sistemom.....	28
Slika 4.2: Večplastnost trajnosti.....	29
Slika 5.1: Razvojni potenciali podeželskega prostora.....	39
Slika 6.1: Potenciali območij varovane narave.....	55
Slika 6.2: Zavarovana območja v Sloveniji.....	65
Slika 6.3: Območja Natura 2000 v Sloveniji.....	67

KAZALO GRAFOV

Graf 5.1: Struktura kmetijskih zemljišč po dejanski rabi površin v obdobju 2002-2012.....	42
Graf 5.2: Trajnost kmetijstva po statističnih regijah.....	44
Graf 5.3: Število ekoloških kmetij v Sloveniji v obdobju 1998–2013.....	45
Graf 5.4: Stopnja samooskrbe po vrstah kmetijskih proizvodov za obdobje 2001–2013.....	48
Graf 6.1: Stopnja prekrivanja zavarovanih območij po IUCN z območji Natura 2000 v državah članicah EU.....	56
Graf 6.2: Površine, varovane v okviru omrežja Natura 2000, po državah.....	61
Graf 6.3: Delež posameznih kategorij naravnih parkov v letu 2012.....	66
Graf 6.4: Struktura rabe zemljišč v varovanih območjih v Sloveniji.....	71
Graf 8.1: Gibanje prebivalstva na območju Kozjanskega parka v obdobju 1869–2012.....	90
Graf 8.2: Spreminjanje površine kmetijskih zemljišč na območju Kozjanskega parka v obdobju 2000–2010.....	93
Graf 8.3: Gibanje prebivalstva na območju naselij Logarska dolina in Podolševa v obdobju 1869–2012.....	100
Graf 8.4: Gibanje prebivalstva v naselju Logarska dolina v obdobju 1953–2012.....	101
Graf 8.5: Primerjava starostne strukture prebivalstva v izbranih parkih s starostno strukturo Slovenije v letu 2013.....	111
Graf 8.6: Primerjava izobrazbene ravni prebivalstva v izbranih parkih z izobrazbeno ravno v Sloveniji v letu 2013.....	112
Graf 9.1: Gospodarske panoge, ki so po mnenju intervjuvancev najpomembnejše za zagotavljanje sonaravnega razvoja Kozjanskega parka.....	118
Graf 9.2: Gospodarske panoge, ki so po mnenju intervjuvancev najpomembnejše za zagotavljanje sonaravnega razvoja Krajinskega parka Logarska dolina.....	118
Graf 9.3: Ključni motivi, zaradi katerih se kmetije na območju Kozjanskega parka odločijo za preusmeritev iz konvencionalnega v sonaravni način kmetovanja.....	132
Graf 9.4: Ključni motivi, zaradi katerih se kmetije na območju Krajinskega parka Logarska dolina odločijo za preusmeritev iz konvencionalnega v sonaravni način kmetovanja.....	132
Graf 10.1: Poznavanje območij varovane narave.....	140
Graf 10.2: Namen obiska zavarovanih območij.....	141
Graf 10.3: Možnost nakupa lokalnih proizvodov v času obiska zavarovanega območja.....	142
Graf 10.4: Odločitev za nakup lokalnih izdelkov v času obiska zavarovanega območja.....	143
Graf 10.5: Odločitev za nakup lokalnih izdelkov v času obiska zavarovanega območja, če bi možnost nakupa obstajala.....	143

Graf 10.6: Odločitev za nakup proizvodov iz zavarovanih območij v primeru možnosti izbire med izdelki, proizvedenimi v zavarovanih območjih, ter izdelki, proizvedenimi izven zavarovanih območij	145
Graf 10.7: Stopnja vpliva posameznih trditev na odločitev za nakup lokalnih izdelkov	146
Graf 10.8: Stopnja zaupanja v deklaracije na ekoloških prehranskih izdelkih	147
Graf 10.9: Stopnja zaupanja v deklaracije na prehranskih izdelkih, proizvedenih v slovenskih zavarovanih območjih	147
Graf 10.10: Koriščenje turistične ponudbe v času obiska zavarovanih območij	149
Graf 10.11: Turistična ponudba, ki jo anketirani običajno koristijo v času obiska parkov ...	149
Graf 10.12: Podaljšanje bivanja v zavarovanih območjih v primeru pestrejše turistične ponudbe	150
Graf 10.13: Podaljšanje bivanja v zavarovanih območjih v primeru pestrejše turistične ponudbe	151

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 5.1: Poraba vode za pridelavo enega kilograma pridelka	34
Preglednica 6.1: Klasifikacija zavarovanih območij po IUCN	57
Preglednica 6.2: Velikost zavarovanih območij držav članic EEA	59
Preglednica 6.3: Število in površina zavarovanih območij po posameznih kategorijah IUCN v državah članicah EEA	60
Preglednica 6.4: Delež zavarovanega državnega ozemlja: stanje in cilji	66
Preglednica 8.1: Kmetije na območju Kozjanskega parka glede na tip kmetijske prakse v obdobju 2007–2012	95
Preglednica 8.2: Nastanitvene zmogljivosti na območju Kozjanskega parka v obdobju 2001–2013	96
Preglednica 8.3: Kmetije na območju Krajinskega parka Logarska dolina glede na tip kmetijske prakse v obdobju 2007–2012	104
Preglednica 9.1: Število registriranih dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, s poudarkom na kmečkem turizmu, v letu 2013 v občinah, ki ležijo v izbranih parkih	120
Preglednica 9.2: Pomen kmetijstva v izbranih zavarovanih območjih: povzetek ugotovitev	139
Preglednica 10.1: Pogostost nakupa lokalnih izdelkov v času obiska zavarovanih območij glede na možnost nakupa lokalnih izdelkov v času obiska zavarovanih območij	144
Preglednica 10.2: Stopnja zaupanja v deklaracije prehranskih izdelkih glede na spol	148

SEZNAM OKRAJŠAV:

ANEK	Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015
ARSO	Agencija Republike Slovenije za okolje
BDP	Bruto domači proizvod
EEA	Evropska agencija za okolje
EU	Evropska unija
FAO	Organizacija Združenih narodov za prehrano in kmetijstvo
KGZS	Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije
KOP	Kmetijsko okoljska plačila
KOPOP	Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
MKO	Ministrstvo za kmetijstvo in okolje
OZN	Organizacija združenih narodov
PRP	Program razvoja podeželja
SKOP	Slovenski kmetijsko-okoljski program
SKP	Skupna kmetijska politika
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
TNP	Triglavski narodni park
ZEK	Združenje ekoloških kmetov
Zkme-1	Zakon o kmetijstvu
ZN	Združeni narodi
ZON	Zakon o ohranjanju narave
ZRSVN	Zavod Republike Slovenije za varstvo narave
ZVKD-1	Zakon o varstvu kulturne dediščine
ZPNačrt	Zakon o prostorskem načrtovanju
ZUPUDPP	Zakon o umeščanju prostorskih ureditev državnega pomena v prostor

1 UVOD

Človek je bil skozi zgodovino nenehno povezan z naravo. Izkoriščanje naravnih virov predstavlja temelj tako za preživetje človeštva kot tudi za razvoj gospodarstva. Skozi zgodovino pa se je odnos človeka do narave močno spreminjal. Bolj se je človeštvo razvijalo, bolj si je naravo podrejalo in jo izkoriščalo za zadovoljevanje svojih vse večjih potreb. Po eni strani si je naravno okolje prisvajalo in spreminjalo zaradi potrebe po preživetju hitro rastoče populacije, po drugi strani pa je razvoj tehnologije omogočal vse bolj intenzivno izkoriščanje naravnih virov. Človek je tako postal nesorazmerno močan ekološki dejavnik na našem planetu. Kot specifično živo bitje na okolje učinkuje z neposrednimi in posrednimi sredstvi, in sicer z znanjem, vrednotami, kulturno-civilizacijsko razvitimi potrebami, pravnimi normami, načinom produkcije in potrošnje, tehnologijo ter tudi s celotno kulturo (Kirn 1992, 41–42).

Ker ima naravno okolje omejene regeneracijske sposobnosti, so se posledice pretiranega izkoriščanja pričele kazati v poslabšanem stanju okolja. Poslabšala se je kakovost voda in zraka, kisel dež je povzročal škodo na vegetaciji, kmetijske površine pa so zaradi tehnološko intenzivne pridelave postale vse bolj onesnažene.

Nastala situacija je v veliki meri posledica globalne okoljske krize. Tako na globalni kot na nižjih ravneh je pozornost usmerjena zgolj v kapital, potrošništvo ter izkoriščanje narave in človeka (Vilar 2011, 137). Negativnih vplivov človeka na okolje se družba sicer vse bolj zaveda, vendar je očitno, da to ne zadošča. Okolje v najširšem pomenu ter možnosti uveljavitve razvoja, ki je uravnotežen z naravo in njenimi zakonitostmi delovanja, je v tem času postala aktualna družbena tema (Špes 1998). Potreba po spremembi razvojne paradigme je postala neizogibna. Zavedati so se je začeli najprej strokovnjaki in tudi splošna javnost, posledično pa je bolj odzivna postala tudi politika.

Ekološka kriza po Kirnu ni kriza narave po sebi in zase, ampak kriza človekovih odnosov z naravo. Človek je torej tisti, ki je povzročitelj ekološke krize, hkrati pa predstavlja ključ do njene razrešitve (Kirn 1992, 31). Podobno izpostavlja tudi Anko: »Narava ni problem. Problem je človek in njegov odnos do narave« (Anko 2000, 242). Stanje, s kakršnim se dandanes soočamo, je povzročil človek s svojim delovanjem in ne narava.

Zdravo življenjsko okolje v najširšem smislu je pravica vsakega Zemljana, vse bolj pa se uveljavlja tudi prepričanje, da je zdravo življenjsko okolje pravica vseh organizmov. Žal je glede na trenutno stanje ta pravica močno kršena. Temelje drugačnemu, okolju prijaznemu razvoju je postavila konferenca v Riu de Janeiru leta 1992. Trajnostni razvoj je opredelila kot razvoj, ki bo omogočil, da zanamcem naravna bogastva zapustimo v takem ali boljšem stanju ter v enaki ali večji količini. Le upoštevanje načel trajnostnega razvoja ter prizadevanje za dobrobit planeta in vseh njegovih prebivalcev ima lahko dolgoročno pozitivne učinke. Paradigma trajnosti se je do danes na načelni ravni že dodobra uveljavila in se iz okoljskega uspešno razširila tudi na druga področja. Dandanes načela trajnostnega razvoja postajajo del sektorskih politik in razvojnih strategij, problematično pa ostaja njihovo izvajanje v praksi. Pomembno je, da trajnostni razvoj poteka na vseh ravneh: globalni, državni, regionalni in lokalni. Enako pomembno je tudi, da se zagotavlja sočasen razvoj mest in podeželskih skupnosti. Tako imajo prebivalci obeh enake možnosti zadovoljevanja osnovnih materialnih, socialnih in kulturnih potreb (Barbič 2005).

Skozi zgodovino je družba določena območja prepoznala kot posebej pomembna z vidika naravnih vrednot in jih sklenila kot taka ohraniti, vpliv človeka v njih pa omejiti ali celo izključiti. Nemški biolog Walter Schoenichen je ustanovitev ameriških parkov pozdravil kot odločilen dogodek v izgradnji pravičnega odnosa do narave (Luc 1998, 111). Ključno vlogo pri načinu ravnanja človeka z naravo igra okoljska zavest ter vzpostavljen sistem vrednot v okolju in o njem. Vpliv okoljske zavesti se posredno odraža v najrazličnejših oblikah človekovih dejavnosti v okolju (Kirn 2004). Celostno rešitev lahko torej dosežemo s spremembo vrednot, ki bo nadalje pomenila tudi spremembo načina življenja ter s tem dolgoročno rešitev okoljske problematike. Okoljska zavest je še vedno na dokaj nizkem nivoju, bodisi zaradi neizobraženosti bodisi zaradi prevlade drugih (gospodarskih) interesov, zato si naravovarstvena stroka prizadeva, da bi območja, bogata z biodiverzitetjo, zaščitila do te mere, da človekova dejavnost ne bi ogrožala živalskih in rastlinskih vrst ter njihovih habitatov.

Slovenski naravni parki veljajo za pomembne z naravovarstvenega, gospodarskega in socialnega vidika. Praviloma ležijo na perifernih, manj razvitih območjih, zato se kljub številnim prednostim soočajo z demografskimi, gospodarskimi in logističnimi problemi, kot so zmanjševanje števila prebivalcev, slaba gospodarska razvitost,

slabo razvita infrastruktura itd. Vse naštetu dolgoročno vpliva na izginjanje kulturne krajine, posledično pa tudi na zmanjševanje biodiverzitet.

V naši državi številni naravni parki vključujejo tudi območja naselij, zato se pri ustanavljanju zavarovanih območij in njihovem upravljanju pojavljajo problemi usklajevanja interesov med lokalnim prebivalstvom, naravovarstveniki ter drugimi interesnimi skupinami (lastniki zemljišč, kmetovalci, turistični delavci itd.). Posamezne skupine so lahko z ustanovitvijo parka in uveljavitvijo naravovarstvenih norm prikrajšane za določene dejavnosti. Dejstvo je, da je lokalno prebivalstvo ključni deležnik za uspešno delovanje parkov. Razglasitev zavarovanega območja je po mnenju Anka »etična vaja v odrekanju. Ta vaja postane še težavnejša, ko je treba ob tako zavarovani naravi (in z njo) živeti vsak dan« (Anko 2000, 249). V magistrski nalogi se ukvarjamo z vprašanjem, kako je kljub temu varovanje narave lahko tudi ekonomsko uspešna dejavnost.

Kmetijstvo je delovno intenzivna gospodarska panoga. Kljub majhnemu deležu bruto družbenega proizvoda (BDP)¹ predstavlja kmetijstvo pomembno gospodarsko panogo tako na državnem kot na nivoju osemindvajseterice. Brez kmetijstva človeška vrsta ne more preživeti, obenem pa ta dejavnost negativno vpliva na naravne vire. Najti način, da kmetijstvo lahko sledi svojemu poslanstvu, pri čemer pa ne obremenjuje naravnih virov, je postal precejšen izziv stroke in politike.

Trajnostno kmetijstvo predstavlja okolju prijazno alternativo intenzivni kmetijski pridelavi, saj naravne vire izkorišča v mejah njihovih nosilnih zmogljivosti. Trajnostne kmetijske prakse so zelo pomembne pri ohranjanju biotske pestrosti in varovanju drugih naravnih virov, kot je pitna voda (Stele in Žaucer 2013). Vendar je v diskusijah o razvoju kmetijstva treba upoštevati dejstvo, da mora kmetijstvo kot gospodarska dejavnost dosežati tudi ekonomske učinke ter s tem zagotavljati preživetje tistih, ki se s to dejavnostjo ukvarjajo. Četudi je trajnostno kmetijstvo z okoljskega vidika najprimernejša ekološka oblika kmetovanja, popoln prehod na to obliko kmetovanja včasih ni mogoč.

Ekološko kmetovanje zaradi nizkih donosov potreb po hrani na svetovni ravni ne more zadovoljiti.

¹ kmetijstvo prispeva dobra 2 % (2,1) k nacionalnemu BDP in dober odstotek (1,2 %) k BDP EU.

Po napovedih Združenih narodov (ZN) naj bi število prebivalcev do leta 2050 naraslo na devet milijard. Da bi prehranili tolikšno množico, bi bilo treba podvojiti sedanji obseg svetovne kmetijske pridelave (Gale 2014, 8).

Delovanje družbe usmerja in dolgoročno motivira sistem vrednot (Kos 1998, 33). Na odnos družbenih skupin do kmetijstva vpliva cel spekter ekonomskih dejavnikov, pa tudi mnoge druge vrednote: verske in duhovne vrednote, kvaliteta življenja, dostop do informacij. Vsi ti dejavniki vplivajo tudi na sistem vrednot posameznega kmeta in prispevajo k oblikovanju odnosa do trajnostnih kmetijskih praks (Karami in Keshavarz 2010).

Za uspešno sledenje ciljem trajnostnega razvoja v slovenskih naravnih parkih so obstoječe gospodarske dejavnosti v posameznem parku ključnega pomena. Gospodarske dejavnosti se morajo v naravnih parkih izvajati na način, da s svojim delovanjem ne škodijo okolju, v katerem se izvajajo, hkrati pa morajo lokalnemu prebivalstvu zagotavljati dostojno življenje. Kmetijska dejavnost predstavlja v slovenskih naravnih parkih zaradi naravnih razmer in zgodovinskega razvoja pomembno gospodarsko panogo.

Sodobna družba je na kmetijsko področje prinesla številne spremembe. Kmetijstvu se poleg pridelovalne vse bolj pripisujejo tudi družbeno pomembne funkcije. Slednjim tržni mehanizmi še ne posvečajo pozornosti (Klemenčič in drugi 2008, 29). Kmetijstvo ohranja poseljenost podeželskega prostora, s čimer pomembno prispeva k socialnemu razvoju podeželskih območij in k ohranjanju kulturne krajine. Vse bolj je pomemben tudi naravovarstveni vidik kmetijstva.

V okviru magistrske naloge bomo podrobno analizirali stanje in opredelili pomen kmetijske dejavnosti za zavarovana območja. Ugotavljali bomo, ali je slednja za zavarovana območja sploh primerna, ter kakšna oblika le-te je z vidika trajnosti najprimernejša.

2 DOSEDANJA RAZISKOVANJA

Raziskovanje naravovarstva v zadnjih desetletjih močno narašča. V nadaljevanju povzemamo ugotovitve tistih raziskav, ki se smiselno dotikajo vsebine te magistrske naloge.

Z varovanjem narave sta se pri nas veliko ukvarjala Anko in Sovinc. Oba sta do slovenskega naravovarstvenega sistema kritična. Anko (2000, 2011) opozarja na problematiko selekcioniranja. Poudarja, da bi moralo naravovarstvo varovati vso naravo in ne le tistega, kar nekdo določi kot vrednoto.

Sovinc s sodelavci (2011) pa ugotavlja, da slovenska opredelitev zavarovanih območij ni skladna z mednarodno, saj ne opredeljuje dovolj natančno načina rabe naravnih virov v zavarovanih območjih in zunaj njih.

Na ohlapnost mednarodne definicije zavarovanih območij pa opozarjata Locke in Dearden (2005). Izpostavljata, da se je koncept zavarovanih območij oddaljil od primarnega cilja, varovanja biotske raznovrstnosti, v ospredje pa vse bolj prihaja pomen zavarovanih območij za družbo. Varstvo narave postaja vse bolj antropocentrično. Človek je v odnosu do drugih vrst v privilegiranem položaju in narekuje rabo prostora na planetu. Pri tem je vse manj pripravljen, da bi določen del planeta ostal namenjen zgolj za življenje rastlinskih in živalskih vrst.

Na odnos do narave v največji meri vplivajo vrednote posameznika. Vrednotni sistem se odraža v dejanjih. Pomembno vlogo pri oblikovanju vrednotnega sistema ima izobraževalni sistem. Z odnosom človeka do narave se je ukvarjal Torkar (2006). V svoji raziskavi je proučeval pomen vpliva vrednot učitelja na njegov odnos do narave. Ugotovil je, da so učitelji, ki pogosteje obiskujejo naravo, bolj pripravljeni varovati naravo in se odgovorneje obnašajo do nje, kar pozitivno vpliva na odnos učencev do narave.

Oršanič (2005) je raziskoval specifičen odnos človeka do narave, in sicer odnos lastnikov do gozda. Ugotovil je, da je varstvo narave v zasebnih gozdovih slučajnostno. V ospredju je zlasti materialni interes lastnika gozda. Lastniki gozdov zelo slabo poznajo strokovne usmeritve varstva narave, raven naravovarstvene ozaveščenosti pa je nizka. Odnos do naravnih virov je v veliki meri antropocentričen in instrumentalen.

Izpostavlja tudi razlike med deklarativno in manifestno ravno ekološke zavesti. Visoko izraženo zanimanje za varstvo narave nima potrditve v naravovarstveno motiviranih vsakodnevnih praksah. Ob tem opozarja tudi na prostorsko omejenost varovanja narave. Varstvo narave ne bi smelo biti prostorsko omejeno na zavarovana območja, ampak bi moralo biti prisotno pri vseh posegih v naravo na območju celotne države.

Grošljeva (2008) ugotavlja, da je Slovenija na področju ustanavljanja širših zavarovanih območij relativno neuspešna. Slovenski naravovarstveni sistem ne temelji na celovitem pristopu, ki bi upošteval vse stvarne interese in potrebe v razmerju do narave, ampak izpostavlja ohranjanje biotske raznovrstnosti ter vse svoje aktivnosti, tudi ustanavljanje naravnih parkov, podreja temu cilju. Glavna razloga za neuspešnost pri ustanavljanju naravnih parkov v Sloveniji sta po mnenju avtorice poleg pomanjkanja politične volje tudi neustrezna teoretična izhodišča varstva narave in neustrezen način uresničevanja ciljev, ki izhajajo iz teoretičnih izhodišč.

Mikuževa (2006) za slovenske krajinske parke ugotavlja zaskrbljujoče stanje na področju delovanja. Le peščica krajinskih parkov, ki jih je ustanovila država, ima urejeno upravljanje. Od krajinskih parkov, ki so jih ustanovile občine, pa je učinkovito upravljan le Krajski park Logarska dolina. Za doseg učinkovitega ustanavljanja in upravljanja krajinskih parkov predlaga pet korakov, ki vključujejo:

- vrednotenje in izdelavo strokovnih podlag za naravovarstvene vsebine,
- osnovanje in delovanje institucije v ustanavljanju za zagotovitev uspešnega procesa ustanavljanja,
- vključevanje lokalnega prebivalstva in drugih deležnikov v proces ustanavljanja krajinskega parka,
- postopek ustanavljanja krajinskega parka,
- upravljanje krajinskega parka.

Predlaga tudi, naj se načrt upravljanja prične izdelovati že v začetni in ne šele v končni fazi procesa ustanavljanja krajinskega parka (Mikuž 2006, 172).

Načine vključevanja lokalnega prebivalstva v načrtovanje potencialnega naravnega parka je proučevala Erhatič Širnikova (2003). V raziskavi ugotavlja, da je uspešno varstvo narave možno le, če je lokalno prebivalstvo v varstvo narave aktivno vključeno. Nevključevanje povzroča občutek odrinjenosti in nejevoljo, kar lahko vodi v odpor do načrtovanega.

Način ustanavljanja od zgoraj navzdol je na lokalni ravni slabo sprejet. Domačini zaradi nepopolnih informacij vidijo le negativne strani parka. Poudarjanje naravovarstvenega vidika ima lahko negativne posledice. Varstvo narave mora upoštevati, da so gospodarske zahteve domačinov legitimne.

Zurčeva (2009) ugotavlja, da zavarovano območje v regiji omogoča razvoj podeželskega turizma. Ob tem izpostavlja, da prebivalci zavarovanih območij upravičeno pričakujejo razvoj, ki bo omogočal primerljivo kakovost življenja z območji izven meja parkov. Zaradi omejitev v številnih primerih prihaja do trenj med upravljavci parkov in lokalnimi prebivalci. Ob tem poudarja, da je trajnostni razvoj dosežen, če so ključni dejavniki med seboj povezani in drug drugemu koristijo.

O trajnostnem razvoju Plut (2005) poudarja, da udejanjanje načela trajnosti na gospodarskem, družbenem in okoljskem področju pomeni trajno prilagajanje družbenega delovanja v okolju. Kos (2004) pa opozarja, da je trajnostni razvoj zelo kompleksen koncept, ki še ni jasno in nedvoumno opredeljen niti v strokovnih krogih, kaj šele v praksi.

V povezavi z vlogo kmetijstva na podeželju Lampičeva (2005) ugotavlja, da se je ta korenito spremenila. Kmetijstvu se je v zadnjih desetletjih pričelo pripisovati številne nove funkcije. Ekološko kmetijstvo ima pomembno vlogo pri celostnem razvoju podeželja. Poleg pridelave zdrave hrane ohranja poseljenost in kulturno krajino, hkrati pa ta vrsta kmetijske prakse minimizira okoljsko sporne vnose ter trajnostno gospodari s prostorom in drugimi naravnimi viri.

Štrausova in Bavčeva (2011) poudarjajo, da ekološka in socialna funkcija kmetijstva bistveno prispevata k ohranjanju biotske pestrosti in kulturne krajine. Z opuščanjem kmetovanja območja varovane narave izgubljajo privlačnost, to pa slabo vpliva na razvoj turizma, ki ga v prihodnosti vidimo kot eno pomembnih panog, ki bo pripomogla k zagotavljanju trajnostnega razvoja tovrstnih območij.

Opuščanje tradicionalne rabe prostora predstavlja glavni problem pri razvoju zavarovanih območij. Raziskava, ki je bila izdelana na območju švicarskega podeželja (Lindemann-Matthies in drugi, 2010), je pokazala, da je največji delež obiskovalcev kot privlačno krajino dojemal predvsem mozaično kmetijsko krajino, ki je rezultat ekstenzivnih kmetijskih praks.

Zaraščanje kmetijskih površin je lahko tudi vzrok za naravne nesreče, kot so na primer gozdni požari. Bernués za park Sierra de Guara in preostalo območje Mediterana izpostavlja problematiko gozdnih požarov, ki so med drugim ena izmed posledic opuščanja kmetijstva in zaraščanja (Bernués in drugi 2005).

Podobno ugotavlja Höchtl s sodelavci (2005). V raziskavi, izvedeni v nacionalnem parku Val Grande in v dolini Strone, je proučeval vpliv opuščene krajine ter stihijskega naravnega razvoja na strukturo pokrajinske pestrosti, biodiverziteti, lokalno prebivalstvo in turiste. Ugotovil je, da lokalno prebivalstvo opuščanje kmetijstva dojema kot ogrožujoče. Opuščene kmetijske površine okoli naselij imajo lahko negativne psihološke in ekonomske posledice za lokalno prebivalstvo. Kot problematično avtorji izpostavljajo nevarnost požarov, ki bi se iz opuščanih kmetijskih površin lahko razširili v naselja, pa tudi ekonomske izgube zaradi opustitve kozjereje. Opuščanje kmetovanja je povzročilo tudi izginjanje kulturne dediščine in lokalne identitete. Zaradi zaraščenih planinskih poti je območje manj privlačno za nekatere obiskovalce, medtem ko je za druge divjina privlačna. Avtorji kot najboljši način, ki bi vzpodbudil razvoj skupnosti znotraj parka, predlagajo razvoj kmetijstva in gozdarstva ter tradicionalne in inovativne rabe zemljišč.

3 METODOLOŠKI OKVIR MAGISTRSKE NALOGE

3.1 Namen in cilji

Magistrska naloga obravnava problematiko usklajevanja interesov različnih skupin, ki se soočajo na območjih zaščitene narave, pri čemer se osredotoča na usklajevanje interesov kmetijstva in naravovarstva.

Kmetijstvo je ena izmed dejavnosti, ki je tradicionalno prisotna na območju naravnih parkov. Namen naloge je ugotoviti, ali in kako je kmetijstvo kompatibilno z varovanjem narave.

Osrednje raziskovalno vprašanje v magistrski nalogi je, ali lahko trajnostni razvoj naravnih parkov temelji na kmetijski dejavnosti, ter kakšna oblika kmetijstva je najprimernejša za zagotavljanje trajnostnega razvoja tovrstnih območij.

Cilj naloge je najti odgovore na naslednja raziskovalna vprašanja.

Raziskovalno vprašanje 1: Ali je kmetijstvo dejavnost, na kateri lahko temelji trajnostni razvoj zavarovanih območij?

Podvprašanje: Kakšna oblika kmetijske dejavnosti je za zavarovana območja najprimernejša?

Raziskovalno vprašanje 2: Kakšna je stopnja ozaveščenosti javnosti (lokalne, širše) glede pomena kmetovanja v zavarovanih območjih?

Raziskovalno vprašanje 3: Kako sodelovanje ključnih interesnih skupin vpliva na uspešnost upravljanja zavarovanega območja?

3.2 Metode dela

V magistrski nalogi se ukvarjamo s širšimi zavarovanimi območji, tako imenovanimi naravnimi parki. V nalogi smo uporabili različne raziskovalne metode. Poglavlja se med seboj razlikujejo po metodah pridobivanja ter vrednotenja podatkov, po njihovi obdelavi in interpretaciji, predvsem pa po njihovem obsegu, objektivnosti in reprezentativnosti. Naloga je glede na uporabljene metode dela v grobem razdeljena na dva dela.

V prvem delu se naloga osredotoča na opredelitev vloge kmetijstva v zavarovanih območjih. Prvi del naloge je sestavljen iz analize dejanskega stanja in zajema pregled okoljskih,

ekonomskih (kmetijskih) in družbenih dejavnikov, ki lahko bodisi neposredno bodisi posredno vplivajo na stanje in razvoj zavarovanega območja.

Na podlagi analize razpoložljivih znanstvenih in strokovnih virov, statističnih in drugih podatkov, normativnih aktov ter obstoječih strateških usmeritev lokalnih skupnosti in države smo opredelili koncept trajnostnega razvoja, območja varovane narave, kmetijsko dejavnost in njen pomen pri trajnostnem razvoju naravnih parkov ter pomen lokalnih skupnosti pri ustanavljanju in upravljanju območij varovane narave.

V prvem delu smo uporabili analitične in deskriptivne metode dela, in sicer analizo in interpretacijo literature, statističnih in drugih agregatnih podatkov, ki zadevajo proučevano področje.

V drugem delu magistrske naloge smo se osredotočili na izbrani zavarovani območji. Izbran je bil en regijski ter en krajinski park, in sicer najstarejši upravljan v posamezni kategoriji.

V okviru analize izbranih zavarovanih območij je predstavljena:

- zgodovina ustanavljanja in delovanja,
- naravne, socialne in gospodarske razmere,
- pomen parka v lokalnem in širšem kontekstu.

Analiza izbranih zavarovanih območij je bila izvedena na podlagi razpoložljivih statističnih in drugih podatkov in že izvedenih raziskav. Uporabljena je bila metoda razčlenjevanja in analize.

Informacije o vlogi kmetijstva pri trajnostnem razvoju izbranih parkov smo pridobili tudi z intervjuji. Uporabljena je bila metoda nestandardiziranih intervjujev. Kos izpostavlja, da so nestandardizirani intervjuji raziskovalna metoda, s katero lahko zberemo razpršena in skrita manjšinska, lahko tudi povsem individualna mnenja, ki lahko bistveno odstopajo od večinske javnomnenjske podobe (Kos 2002, 148). Intervjuji so bili izvedeni z upravljavci parkov, lokalnimi skupnostmi, predstavniki kmetovalcev, nevladnih organizacij ter s stroko (seznam v prilogi). V obdobju od septembra 2013 do oktobra 2014 je bilo pravljenih dvajset intervjujev, vodila jih je avtorica magistrske naloge.

Intervjuji so izhajali iz pomena kmetijske dejavnosti za zavarovana območja, zato smo se v raziskavi osredotočili zlasti na naslednja vprašanja:

- ali je kmetijstvo dejavnost, na kateri bi lahko temeljil trajnostni razvoj izbranega parka,

- katera kmetijska panoga in katera oblika kmetijske dejavnosti je najprimernejša za zagotavljanje trajnostnega razvoja,
- kaj ovira razvoj kmetijske dejavnosti v parkih,
- v kolikšni meri je lokalno prebivalstvo vključeno v delovanje parka.

Intervjuvancem je bila zagotovljena anonimnost, zato izjave sodelujočih v magistrski nalogi nimajo pripisanega avtorja. Zapisi o opravljenih intervjujih so shranjeni pri avtorici magistrske naloge.

Poleg intervjujev smo izvedli tudi anketo. Cilj le-te je bil pridobiti naslednje informacije:

- ali so potencialni obiskovalci pripravljene kupovati izdelke lokalnega izvora (ekološko pridelano hrano, druge izdelke), ko obiščejo naravne parke,
- koliko so za tovrstne izdelke pripravljene plačati,
- ali bi bili ob kvalitetni in raznoliki turistični ponudbi pripravljene v parku preživeti več časa.

Anketiranje smo izvajali med potencialnimi obiskovalci zavarovanih območij. Vzorec anketiranih je bil naključen. Anketni vprašalnik je bil objavljen na svetovnem spletu. Ker smo želeli v raziskavo zajeti čim širši krog potencialnih obiskovalcev zavarovanih območij, smo povezavo do vprašalnika objavili na družabnih omrežjih (Facebook, Twitter) ter jo posredovali na elektronske naslove. Raziskavo smo izvajali novembra in decembra 2013. V tem času je vprašalnik izpolnilo 145 potencialnih obiskovalcev, od tega 40 % moških ter 60 % žensk.

Anketni vprašalnik se ni osredotočal na posamezno zavarovano območje. Sodelujoči so na vprašanja odgovarjali iz svojih izkušenj ter preferenc, na katere pa pomembno vpliva dejstvo, da se slovenski naravni parki glede na ponudbo med seboj razlikujejo. Vprašanja so bila zaprtega tipa z možnostjo izbire, pri nekaj vprašanjih pa je bila ponujena tudi možnost »drugo«, kjer so anketirani lahko vpisali svoje odgovore in mnenja, ki so se nanašala na konkretno vprašanje. Glede na dejstvo, da je bil vzorec anketiranih naključen, rezultatov ankete ni možno posploševati na celotno populacijo. Posploševanje rezultatov onemogoča tudi majhnost vzorca.

Dobljene podatke smo analizirali s pomočjo računalniških programov Excel in SPSS. Pri analizi in vrednotenju podatkov, ki smo jih pridobili z intervjuji in anketo, smo se zavedali pomanjkljivosti takšnih načinov zbiranja podatkov, in sicer subjektivne ocene zadevne

problematike kot tudi dejstva, da so odgovori lahko odraz trenutnega razpoloženja intervjuvanca.

V drugem delu magistrske naloge so bili uporabljeni naslednji metodološki pristopi: analiza in interpretacija virov, statističnih in drugih podatkov, primerjalna metoda, intervju in anketa.

V sklepnem delu magistrske naloge smo na podlagi pridobljenih informacij predstavili ugotovitve in odgovorili na zastavljena raziskovalna vprašanja.

4 TRAJNOSTNI RAZVOJ

Okoljska, ekonomska in socialna blaginja za sedanjo in bodoče generacije.

4.1 Opredelitev trajnostnega razvoja

Preteklo stoletje sta svet zaznamovala gospodarska rast in rast prebivalstva. Posledica obeh je občutno povečanje pritiskov na okolje v obliki prekomernega izkoriščanja naravnih virov ter onesnaževanje okolja, zato so se že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pričeli pojavljati pozivi k varovanju okolja, zmernemu in nadzorovanemu izkoriščanju naravnih virov ter vzpostavitvi takšne družbene ureditve, ki bo dolgoročno vzdržna. To pomeni, da je treba neobnovljive naravne vire izkoriščati omejeno, pozornost pa usmeriti predvsem na izkoriščanje obnovljivih naravnih virov ter ob tem poskrbeti za pravično porazdelitev bogastva.

Termin trajnostni razvoj je leta 1987 v splošno rabo uvedla Svetovna komisija za okolje in razvoj, bolj znana kot Brundtlandina komisija, v poročilu Naša skupna prihodnost (Keating 1995, Barbič 2005). Sicer pa se je izraz trajnostna družba prvič pojavil leta 1977 v naslovu knjige Trajnostna družba. Implikacije omejene rasti (Kirn 2004). Pred tem je bil v uporabi pojem »nosilna sposobnost«, ki je v splošnem opredeljeval zgornje meje rasti prebivalstva ter obenem obravnaval okoljske vplive delovanja različnih interesnih skupin (Catton 1983, 270).

Brundtlandina komisija trajnostni razvoj definira kot razvoj, ki omogoča zadovoljevanje potreb sedanjih generacij, ne da bi s tem ogrozili razvoj oziroma zadovoljevanje potreb prihodnjih generacij (Barbič 2005). Trajnostni razvoj naj bi prihodnjim generacijam zapuščal enako ali po možnosti povečano zalogo okoljskega, gospodarskega ter družbenega kapitala. Plut (2005, 85) pod okoljski oziroma naravni kapital uvršča obnovljive in neobnovljive vire, habitate ter biotsko raznovrstnost, pod gospodarski kapital uvršča zgradbe, stroje, infrastrukturo, pod človeški oziroma družbeni kapital pa znanje, sposobnosti, izkušnje in zdravje. Kirn trajnostni razvoj opredeljuje kot izhod industrijskih družb iz ekološke in okoljske krize. Z reševanjem okoljskih težav se dejansko rešujejo problemi družbe. Okoljski problemi namreč niso problemi okolja kot takega, ampak so to problemi ljudi v njihovem odnosu do narave (Kirn 2004).

Koncept trajnostnega razvoja je bil na konferenci članic Organizacije Združenih narodov (OZN) o okolju in razvoju leta 1992 v Riu de Janeiru sprejet kot globalna razvojna paradigma, prav tako je postal raziskovalna okoljsko-ekološka paradigma (Kirn 2004). Na tej konferenci je bila sprejeta Agenda 21: planetarni program trajnostnega razvoja. Namen tega programa je preprečiti rušenje ravnovesja med posameznimi pokrajinskimi elementi zaradi vse večjih antropogenih obremenitev (Šterbenk in Pavšek 2002). Agenda 21 poleg opredelitve koncepta trajnostnega razvoja vse države poziva, da pripravijo nacionalne strategije in akcijske načrte za uresničevanje načel uravnoveženega trajnostnega razvoja (Špes 2002). Poleg nacionalnih strategij naj bi lokalne skupnosti kot nivo oblasti, ki je najbližje lokalnemu prebivalstvu, pripravile lastne Agende 21. Lokalne Agende 21 naj bi splošne cilje preoblikovale v konkretne načrte glede na razmere v lokalnem okolju. Pojem lokalna agenda predstavlja celovit lokalni razvojni program lokalne skupnosti, ki ni namenjen zgolj izboljšanju stanja okolja (Keating 1995, Šterbenk in Pavšek 2002).

Definicije trajnostnega razvoja izhajajo iz teze, da je svet treba pojmovati kot sistem, ki:

- povezuje oziroma združuje prostor,
- povezuje čas.

Ob takšnem dojetju sveta je namreč lažje razumeti, da onesnaženi zrak Severne Amerike vpliva na kakovost zraka v Aziji, in da lahko pesticidi, uporabljeni v Argentini, škodujejo ribjim populacijam ob obalah Avstralije. Če svet pojmuje kot sistem v nekem daljšem časovnem obdobju, se začnemo zavedati, da odločitve, ki so jih predhodne generacije sprejele glede načina kmetovanja, vplivajo na današnje kmetijske prakse ter da bodo sedanje ekonomske politike vplivale na kakovost življenja prihodnjih generacij (International Institute for Sustainable development 2012).

Inštitut za trajnostni razvoj definicijo trajnostnega razvoja deli na dve ključni ideji, in sicer:

- Idejo potreb: pri čemer se izpostavljajo potrebe nerazvitega sveta, ki naj bi imel pri uveljavljanju trajnostnega razvoja prioriteto v smislu dviga blaginje.
- Idejo omejitev: ki se nanaša na omejitve tehnološkega in družbenega razvoja. Razvoj ne sme ogroziti nosilnih sposobnosti okolja, obenem pa mora zadovoljiti potrebe sedanje in prihodnjih generacij (International Institute for Sustainable development 2012).

4.2 Načela trajnostnega razvoja

Špesova osnovna načela trajnosti opredeljuje kot:

- upoštevanje nosilne oziroma regeneracijske zmogljivosti okolja,
- razvoj tistih dejavnosti, ki ohranjajo ekosistemsko stabilnost, ohranjenost narave in bistveno zmanjšajo izkoriščanje neobnovljivih virov (Špes 2002).

Agenda 21 za Slovenijo je načela trajnostne družbe določila kot:

- spoštovanje občestva življenja in odgovornost zanj,
- izboljševanje kakovosti človekovega življenja,
- ohranjanje vitalnosti in pestrosti Zemlje,
- čim korenitejše zmanjševanje izčrpavanja neobnovljivih virov,
- upoštevanje nosilne sposobnosti Zemlje,
- spreminjanje osebnega odnosa in ravnanja,
- usposabljanje skupnosti za samostojno in odgovorno ravnanje z okoljem,
- oblikovanje državnega okvira za povezovanje razvoja in ohranitev okolja,
- ustvarjanje svetovnega zavezništva (Trajnostni razvoj 2015).

Po Afganu trajnostna načela predstavljajo naslednje cilje:

- kompatibilnost med družbenimi, ekonomskimi in okoljskimi cilji na vseh ravneh,
- družbeno enakost in družbeno pravičnost,
- prepoznanje kulturne raznolikosti in multikulturalnosti,
- zavarovanje in vzdrževanje biotske raznovrstnosti (Afgan v Hribar 2009, 12).

Le z upoštevanjem načel trajnostnega razvoja bo dolgoročno mogoče doseči družbeno blaginjo. Ta je celostno pojmovana kot blaginja države, regije, družine ali posameznika in je sestavljena iz gospodarske, socialne in okoljske blaginje (Plut 2005). Načela trajnosti zahtevajo zagotavljanje pravičnega dostopa do naravnih virov in njihovo ustrezno rabo. Družba mora svoje gospodarske, socialne, tehnične in okoljske sisteme razvijati tako, da bodo ti sledili ciljem trajnostnega razvoja, ki so:

- stopnja izrabe neobnovljivih naravnih virov ne sme preseči stopnje obnovljivih naravnih virov,
- stopnja izrabe obnovljivih virov ne sme preseči stopnje njihove regeneracije,

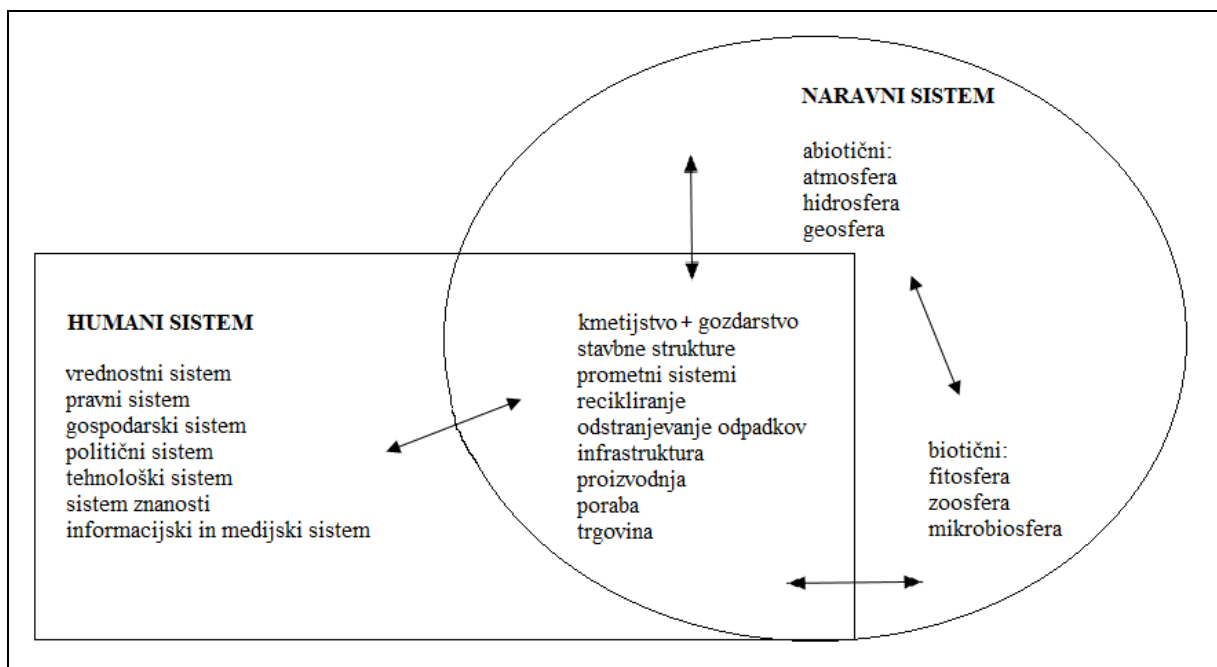
- stopnja emisij škodljivih snovi ne sme preseči absorpcijske zmogljivosti okolja (Maček 1998, 26).

4.3 Uveljavljanje trajnostnega razvoja

Trajnostni razvoj predpostavlja sočasno obravnavanje razvojnih in okoljskih zahtev, torej tudi družbenih, kulturnih in političnih prvin, hkrati pa terja povezovanje preteklosti, sedanjosti in prihodnosti (Barbič 2005). Da bi dosegli trajnostni razvoj, mora biti varovanje okolja celovito vključeno v razvojni proces in ga ne smemo obravnavati ločeno (Keating, 1995).

Družbena ureditev vpliva na gospodarsko strukturo, ta pa pomembno vpliva na naravni sistem, tako na abiotični kot na biotični segment. Naravni sistem ima pomemben vpliv na družbeni sistem, saj zagotavlja osnovne pogoje za življenje (zrak, voda, hrana, prostor) in vire za delovanje gospodarstva (surovine) (slika 4.1).

Slika 4.1: Povezave med naravnim in družbenim sistemom

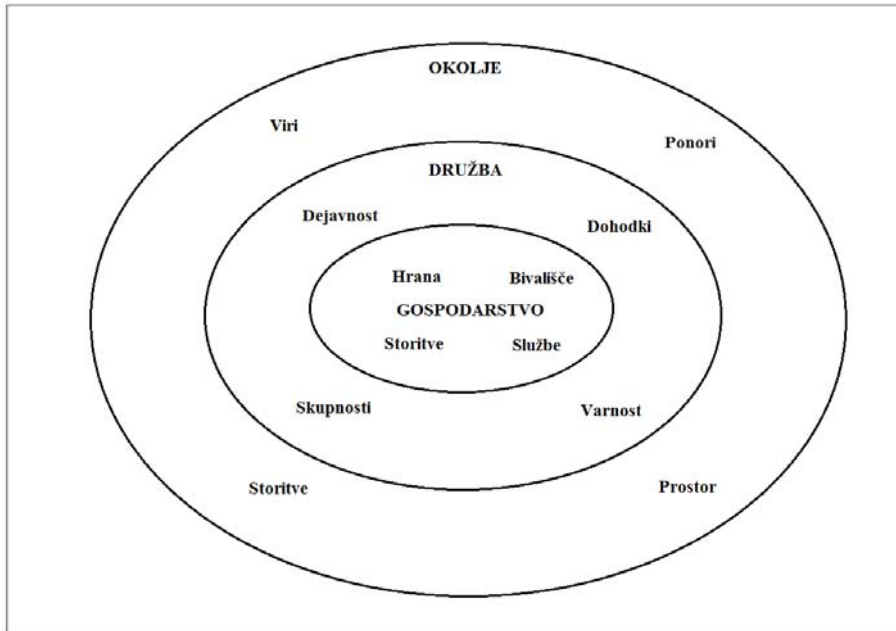

Vir: Maček (1998, 26).

Varstvo okolja je predpogoj za ekonomsko in socialno trajnost. Vendar, kot poudarja Plut (2005, 98), varovanje okolja ne sme biti zgolj pasivno zasnovano, ampak mora vključevati tudi trajno rabo naravnih virov.

Gospodarstvo predstavlja podsistem družbe, družba pa predstavlja podsistem okolja (slika 4.2). Udejanjanje okoljske trajnosti (integriteta ekosistemov, nosilnost okolja) je predpogoj za udejanjanje družbene (socialna varnost in pravičnost) in ekonomske trajnosti (gospodarska rast) (Plut 2005).

Slika 4.2: Večplastnost trajnosti

Vir: Plut (2005, 64).

Načela trajnostnega razvoja je treba v praksi uveljavljati na vseh nivojih: globalnem, regionalnem in lokalnem. Pri tem je pomembno upoštevati vprašanje velikosti obravnavanih problemov. Dejstvo je, da nekaj, kar je trajnostno na enem nivoju, ni nujno takšno tudi na drugem (Martens v Turk in drugi 2011, 23). Po mnenju Kirna je trajnost v sodobnih procesih globalizacije in nastajajoče globalne družbe lahko le globalna. Trajnostna družba in trajnostni razvoj morata imeti značilnosti globalnosti, celovitosti in paradigmatičnosti (Kirn 2004).

Pri tem se seveda strinjamo, da je aktivno delovanje na lokalnem nivoju ključnega pomena za doseganje ciljev trajnostnega razvoja na globalnem nivoju. Upoštevati velja tudi dejstvo, da lokalne oblasti najprej zaznajo okoljske probleme in so tudi najbližje državljanom, ki jih rešitev določenega problema najbolj zadeva. Državljanji so po mnenju Šot Pavlovičeve eden izmed ključnih dejavnikov v procesu spreminjanja življenja, proizvodnje, porabe in prostorskih poselitvenih vzorcev (Šot Pavlovič 2000).

Okoljska zasnova drugačne paradigme je torej civilizacijski izziv, ki ga lahko primerjamo le z drugim globalnim izzivom: iskanjem planetarnega sožitja, zlasti zahodne (trenutno najbolj vplivne) in ostalih civilizacij (Plut 2005).

Brandt (2011) okoljske probleme opredeljuje kot probleme družbe. Barbičeva pa v povezavi s tem ugotavlja, da je odnos med ekonomijo in ekologijo postal predvsem vprašanje odnosa med bogatimi in revnimi državami sodobnega sveta. Ekološka načela v gospodarskih dejavnostih razvitih držav so upoštevana vsaj nekoliko, medtem ko manj razvite države v veliki meri še vedno pomenijo prostor za odpadke razvitih. Bogate države še vedno tiho dajejo prednost izkoriščanju naravnih virov pred njihovim varovanjem, hkrati pa glasno zagovarjajo okoljske vrednote (Barbič 2005). Podobno ugotavlja Kirn, in sicer, da še nobena družba na Zemlji ni dosegla trajnostnega razvoja. Nekatere države so se uspele približati uveljavljanju posameznega vidika trajnosti, vendar zaradi tega to še niso trajnostne družbe s trajnostno ekonomijo. Če se trajnost razume in prakticira kot trajna rast, pa je to prevara sebe in drugih. Kot tragično označuje dejstvo, da tisti, ki so najbolj odgovorni za trajnostni razvoj, z zagovarjanjem trajnostnega razvoja dejansko prakticirajo netrajnostno usmeritev, pri tem pa pogosto politično in medijsko prepričujejo druge, da so protagonisti trajnostnega razvoja (Kirn 2004, 288).

Današnje pojmovanje trajnosti oziroma sonaravnosti ne pomeni zgolj živeti ob naravi in od nje na trajnosten način, ampak daje podlago za preureditev družbe po vzoru naravnih, samozadostnih ter na dolgi rok stabilnih sistemov. Koncept trajnosti daje torej osnovo za vzpostavitev trajnostne družbe (Plut 2005). Kirn trajnostno družbo opredeljuje kot družbo, ki vzdržuje kakovost ekosistemov, je raznovrstna z visoko stopnjo lokalne avtonomije, solidarna, socialno enakopravna in miroljubna. Možna je le na planetarnem nivoju in predpostavlja takšno obliko življenjskega standarda, ki je trajno dosegljiv za vse človeštvo. V socialnem smislu je trajnostna družba uravnotežena ter zahteva porazdelitev bogastva med narodi in znotraj teh (Kirn 2004, 113).

V zavarovanih območjih se razvoj v skladu z načeli trajnostnega razvoja še posebej poudarja. Osnovni namen zavarovanih območij je trajno ohraniti naravne vrednote državnega pomena, in sicer prvobitno naravo, kulturno dediščino ter krajino, pri tem pa lokalnemu prebivalstvu zagotoviti možnosti za razvoj ter s tem dostojno življenje.

Po pregledu literature ugotavljamo, da je trajnostni razvoj izjemno kompleksen, radikalen, vseobsežen in posledično težko uresničljiv koncept, zato je treba veliko pozornosti nameniti načinom uveljavljanja. Pri uveljavljanju trajnostnega razvoja Kos kot zelo pomembno izpostavlja »strukturiranje zelo kompleksne zamisli in doseganje soglasja glede dinamike uvajanja nujnih, neizbežno tudi nepopularnih ukrepov. Nujni pogoj za implementacijo trajnostnega razvoja je individualna in institucionalna reflektivnost, to je stalno opazovanje in odzivanje na soodvisnosti okoljske, ekonomske in socialne komponente razvoja na lokalni, nacionalni in globalni ravni«. V Sloveniji je trajnostni razvoj postal nekakšna magična beseda, ki jo vsakdo dojema in interpretira skladno s svojim znanjem, domišljijo in interesi, pri čemer se »v številnih zapisih in izrekanjih o nujnosti trajnostnega razvoja ni mogoče znebiti občutka, da gre za instrumentalno, pragmatično, s populizmom motivirano zlorabo tega koncepta« (Kos 2004, 333–335).

5 KMETIJSTVO IN TRAJNOSTNI RAZVOJ

Kmetijstvo označujemo kot eno osnovnih dejavnosti človeka. V prostoru ima večnamensko vlogo, saj poleg osnovne gospodarsko-pridelovalne opravlja tudi prostorsko-poselitveno, ekološko, socialno in kulturno vlogo. V podeželskem prostoru se našteje funkcije mnogokrat prepletajo ali so celo medsebojno odvisne, velikokrat so tudi v tekmovalnem, izključujočem razmerju.

Panoga se je skozi zgodovino spreminjala. Spremembe so zlasti intenzivne v novejšem času, ko se je kmetijstvo v razvitem delu sveta izrazito tehnologiziralo. Pretirana poraba mineralnih gnojil ter produktov kemične sinteze za zaščito živali in rastlin je onesnažila naravne vire.

Kmetijstvo je izrazito vezano na prostor kot naravni vir, zato mora pri svojem razvoju skrbeti za ohranjanje in obnavljanje svojih razvojnih potencialov, predvsem tal, saj ta predstavljajo ključni element, ki to dejavnost omogoča. Na svetovnem nivoju je dandanes več kot tretjina kmetijske dejavnosti visoko intenzivne. Pri tej obliki kmetovanja se običajno uporabljajo velike količine produktov kemične sinteze. Zaradi lažje in hitrejše obdelave se preoblikujejo kmetijska zemljišča in vodotoki (regulacija, odstranjevanje obvodnega rastja itd.). Tovrstni posegi so z okoljskega vidika problematični, saj uničujejo pomembne habitate (Scherr in McNeely 2002).

5.1 Kmetijske prakse v svetu in pri nas

5.1.1 Konvencionalno kmetijstvo

Predstavlja najbolj razširjeno obliko kmetovanja pri nas in na svetovnem nivoju. Praviloma gre za monokulturni način poljedelstva ter farmski način vzreje živali. Cilj te oblike kmetovanja so velike količine pridelka ter čim večji dobiček kmetijskega sektorja. Za doseg tega cilja se uporabljajo vse razpoložljive oblike organskih in mineralnih gnojil, fitofarmaceutskih, veterinarskih in biotehnoških pripravkov ter tehničnih in tehnoloških rešitev. Z vidika varovanja okolja je konvencionalna oblika kmetovanja najbolj problematična, saj povzroča erozijo in uničuje strukturo tal, zmanjšuje biotsko raznovrstnost ter onesnažuje podtalnico (Osterc 2009).

Tovrstna oblika kmetijstva se je pričela razvijati v času splošnega pomanjkanja hrane. V preteklem stoletju je bila intenzifikacija kmetijstva splošen trend razvitega zahoda kot tudi držav vzhodnega bloka. Tu je intenzivno kmetijstvo še vedno prevladujoče. Pridelava se je koncentrirala na območjih, ki so bila ugodna za kmetijsko obdelavo (nižine in ravnine). Skrbi za naravne vire se bistvene pozornosti ni posvečalo, zaradi česar so se sčasoma pričeli kazati negativni učinki konvencionalnega kmetovanja.

Naglič škodo, ki jo tovrstna oblika kmetijstva lahko povzroča okolju, opredeljuje kot:

- Onesnaževanje tal, vode in delno zraka z ostanki sredstev za varstvo rastlin in gnojil. V največji meri je onesnažena podtalnica. Škodljive posledice nastajajo predvsem pri nestrokovni in pretirani rabi fitofarmaceutskih sredstev in gnojil.

- Poslabšanje življenjskega okolja za »negojene« vrste rastlin in živali zaradi uporabe kmetijske mehanizacije in spremembe rokov kmetijskih opravil (zgodnja košnja).

- Poslabšanje razmer za nekatere živalske in rastlinske vrste zaradi:

- izginjanja biotopov, kot so močvirja, barja in druga mokrišča,
- spreminjanja biotopov, kot je zaraščanje pašnikov in nadalje prehajanje pašnikov v gozd,
- slabšanja biotopov: biološko revni sestoji, monokulture posevkov in nasadov (Naglič 1998, 88). Scherr in McNeely navajata, da je bila zaradi širjenja kmetijskih zemljišč uničena skoraj polovica listnatih, tropskih in subtropskih gozdov ter tretjina travišč, ki so predstavljala habitat za različne vrste. Za namakanje, ki se vrši na več kot 250 milijonih hektarjev kmetijskih zemljišč, pa se porabi več kot 70 % vseh aktiviranih vodnih virov na planetu (Scherr in McNeely 2002, 1–2).

Adomšent in Stoltenbergova (2011, 132) v povezavi z monokulturno obliko kmetovanja izpostavljata upad agrobiodiverzitete, to je biotske in genske raznovrstnosti živalskih in rastlinskih vrst. Avtorja navajata, da je le-ta v današnjem času v primerjavi z začetkom 20. stoletja manjša za 75 %. Zmanjševanje agrobiodiverzitete ne vpliva le na okus hrane, ampak tudi na to, kako prehrana vpliva na zdravje. Zaskrbljujoče so tudi ugotovitve Organizacije Združenih narodov za prehrano in kmetijstvo (FAO), ki opozarja, da le pet vrst žit (pšenica, koruza, riž, ječmen in proso) predstavlja več kot 50 % vse hrane za svetovno populacijo. Čeprav je na svetovnem nivoju prisotnih na tisoče različnih vrst žit, krompirja ter drugih prehranskih vrst, 95 % vseh živil rastlinskega izvora izvira iz zgolj 30 vrst. Slednje pomeni, da je prehranska varnost vse večjega števila ljudi odvisna od vedno manjšega števila rastlinskih vrst in živalskih pasem.

Poleg upada raznovrstnosti moderno kmetijstvo vse bolj uporablja hibridne sorte, saj so te prilagojene regionalnim razmeram. To povzroča manjšo odpornost proti škodljivcem in boleznim, zaradi česar se povečuje potreba po uporabi umetno proizvedenih zaščitnih sredstev, kar povzroča še večje obremenjevanje okolja.

Pomemben problem, s katerim se sooča konvencionalno kmetijstvo, predstavlja tudi velika poraba energije za potrebe predelave, distribucije in trženja proizvodov. V industrijsko razvitih državah naj bi se za našteje potrebe porabilo desetkrat več energije kot za pridelavo. Potratne z vidika porabe naravnih virov so tudi nekatere kmetijske panoge (preglednica 5.1). Izstopa zlasti pridelava mesa, še posebej to velja za govedino (Adomšent in Stoltenberg 2011).

Preglednica 5.1: Poraba vode za pridelavo enega kilograma pridelka

Vrsta	Količina vode (v litrih)
krompir	500
pšenica	900
koruza	1400
riž	1910
soja	2000
perutnina	3500
govedina	100000

Vir: Pimentel v Adomšent in Stoltenberg (2011, 133).

5.1.2 Trajnostno kmetijstvo

Trajnostni načini kmetovanja predstavljajo alternativo konvencionalni kmetijski praksi. V splošnem je trajnostno kmetijstvo opredeljeno kot pridelava rastlinskih in živalskih pridelkov z uporabo kmetijskih praks, ki pri svojem delovanju varujejo okolje, javno zdravje, lokalne skupnosti in dobrobit živali. Tovrstna oblika kmetijstva omogoča pridelavo zdrave hrane na način, ki ne ogroža možnosti prihodnjih generacij, da storijo enako (Sustainable agriculture 2015).

Enotne definicije trajnostnega kmetijstva še ni. Gre bolj za filozofijo oziroma način kmetovanja in življenja, znotraj katerega so možne različne interpretacije in razumevanja.

Zelo poenostavljeno definiran koncept trajnostnega kmetijstva temelji na ohranitvi določene ravni zalog naravnega, človeškega in ustvarjenega kapitala, doseganju učinkovitosti in pravičnosti (Slabe Erker in drugi 2012, 9).

Ameriška kmetijska zakonodaja je leta 1990 trajnostno kmetijstvo definirala kot celosten sistem gojenja rastlin in vzreje živali v skladu z upoštevanjem lokalnih značilnosti proizvodnih območij, ki dolgoročno zagotavlja:

- zadovoljevanje potreb človeštva po hrani in vlaknih,
- izboljšanje stanja okolja in tistih naravnih virov, ki so najpomembnejši za obstoj in razvoj kmetijske panoge,
- čim učinkovitejšo rabo neobnovljivih virov in virov na kmetiji, ki vključuje naravne biološke krogotoke ter nadzor,
- vzdržuje ekonomsko stabilnost kmetij,
- izboljšuje kakovost življenja kmetovalcev in celotne družbe nasploh (USDA 2015).

Altieri (1989) sonaravno kmetijstvo opredeljuje kot sistem, katerega glavni cilj bi morala biti dolgoročna ohranitev pridelave brez obremenjevanja naravnih virov. To je moč doseči z uporabo tehnologij, ki izboljšujejo rodovitnost tal s povečevanjem reciklaže, krepijo biološkega načina zatiranja škodljivcev ter z diverzifikacijo pridelave. Pri tem poudarja, da so bile tehnološke, ekonomske in ekološke razsežnosti trajnostnega kmetijstva v preteklosti privilegirane, medtem ko je bila socialna razsežnost zanemarjena (Altieri v Karami in Keshavarz 2010, 20).

Trajnostno kmetijstvo stremi k vzdrževanju ravnovesja v sistemu tla-rastline-človek ter k čim bolj zaprtim krogotokom snovi, in sicer po principu lokalna pridelava – lokalna poraba (Karami in Keshavarz 2010). Temelji na načelu, da človek živi z naravo in ne na njen račun. Od človeka zahteva, da se odpove egoizmu in postane odgovoren do soljudi, zlasti do prihodnjih rodov. Trajnostnim načelom sledi, če je organizirano tako, da ne obremenjuje narave in da poskuša kljub intenzivni pridelavi in prireji v največji meri posnemati naravo (Osterc 1998, 68).

Trajnostno kmetovanje je tehnično, ekonomsko in sociološko sprejemljivo, ob ekonomski pa opravlja tudi ekološko in socialno funkcijo (Osterc 2009). Ta oblika kmetijske prakse zahteva, da se kmetovalcev ne prizna zgolj kot pridelovalce hrane, niti ne le kot vzdrževalce kulturne

krajine, pač pa kot tiste, ki s svojo dejavnostjo omogočajo učinkovito delovanje ekosistema, s čimer zagotavljajo ekosistemske storitve, kot so čista voda, zrak, rodovitnost tal, kroženje hranil, predelovanje in razstrupljanje različnih odpadkov itd. (Batič in Eler 2004).

V primerjavi s konvencionalnim kmetijstvom ima trajnostno kmetijstvo manjše donose, vendar je zaradi tega manjša tudi okoljska obremenitev, pa tudi hrana, pridelana na tovrsten način, je kakovostnejša in bolj zdrava (Praček 2004). Slabe Erkerjeva s sodelavci ugotavlja, da trajnostno kmetovanje z vidika pridelave praviloma ni ekonomsko upravičeno. Javnost se sicer zaveda koristi kakovostne lokalno pridelane hrane, vendar pri nakupovanju ključni element ostaja cena. S tako šibko dejansko podporo potrošnikov trajnostnemu kmetijstvu je kljub pomoči države težko zagotavljati ekonomsko in socialno varnost kmeta (Slabe Erker in drugi 2012, 5). Trajnostne kmetijske prakse morajo biti podprte s strani celotne družbe, z upoštevanjem perspektiv različnih interesnih skupin, od pridelovalcev hrane, potrošnikov do vseh ostalih uporabnikov podeželskega prostora (Karami in Keshavarz 2010). Krepitev zavesti o pomenu lokalno pridelane hrane pri potrošnikih za kmetijsko dejavnost predstavlja razvojno priložnost.

5.1.2.1 Trajnostne kmetijske panoge

Integrirano kmetovanje je oblika konvencionalnega kmetovanja, ki velja za vrsto sonaravnega kmetovanja (Rode in Zupančič 2009). Najlažje bi jo opredelili kot neke vrste vmesno fazo med konvencionalnim in sonaravnim kmetijstvom. Temelji na kombinaciji konvencionalnih in ekoloških pristopov. Deluje po principu, da se v primerih, ko splošna načela kmetovanja ne zadoščajo, uporabijo izbrana načela ekološkega kmetovanja, v primerih, ko so načela ekološkega kmetovanja pretirano omejevalna, pa le-ta omili (Wu in Sardo 2010). Pri tej obliki kmetijske prakse se uporabljajo taki agrotehnični ukrepi, ki škodljivce in bolezni zadržujejo pod pragom gospodarske škode. Ob enakem gospodarskem učinku se daje prednost naravnim ukrepom za zaščito pridelka. Integriran način kmetovanja ni usmerjen v gojenje monokultur, kakovost ima prednost pred velikimi donosi (Osterc 2009).

Ekološko kmetovanje predstavlja po mnenju mnogih »pravo« obliko trajnostne kmetijske prakse. Osrednjo vlogo v ekološkem kmetijstvu imajo tla kot živ ekosistem. Kar se iz tal vzame, se mora v tla vrniti (Uršič 2012, 17). FAO ekološko kmetijstvo definira kot »celovit sistem za upravljanje pridelave, ki spodbuja in izboljšuje zdravje agroekosistemov ter ohranja biodiverzitetu, biološke cikle in biološko aktivnost tak«.

Našteto je mogoče doseči z uporabo primernih agronomskih, bioloških in tehnoloških metod ter z izključitvijo sintetičnih materialov, ki bi nadomestili katerokoli funkcijo znotraj sistema (Organic Agriculture 2013). Gre torej za obliko kmetijske pridelave, ki poudarja gospodarjenje v sožitju z naravo in upošteva kmetijo kot enovit oziroma celovit sistem. Skrb za ohranjanje rodovitnosti tal je v ekoloških kmetijskih sistemih ključna za uspešno delovanje sistema in zmanjševanje zunanjih vložkov (Ghorbani in drugi 2010). Slednje dosežejo z izmenjavanjem več kultur v kolobarju, gnojenju z organskimi gnojili, uporabo naravnih sovražnikov ter neuporabo produktov kemične sinteze.

V primerjavi s konvencionalno kmetijsko prakso se pri ekološkem kmetovanju pozornost namenja preventivnemu ukrepanju, in sicer povečevanju odpornosti gojenih rastlinskih in živalskih vrst ter odpravljanju vzrokov za nastanek bolezni in škodljivcev (preglednica 5.2) (Bavec 2001).

Preglednica 5.2: Osnovne razlike med konvencionalnim in ekološkim načinom kmetovanja

	Konvencionalno	Ekološko
Izboljšanje rodovitnosti tal	Z uporabo mineralnih gnojil	S pravilnimi postopki obdelave, z organskim gnojenjem, kolobarjenjem
Prehrana rastlin	Direktna z uporabo mineralnih gnojil	Posredna s sproščanjem hranil iz tal
Varstvo rastlin	Odprava bolezenskih znakov z uporabo sintetičnih fitofarmaceutskih sredstev	Odprava vzrokov, preprečevanje nastanka bolezni, škodljivcev in rasti plevela
Živinoreja	Baterijska reja, privezana reja brez izpustov	Živalim primerna reja (izpusti, svetloba, prostor)
Prehrana živali	Optimalno dopolnilno krmljenje z beljakovinskimi in drugimi dokupljenimi dodatki	Optimalna kakovost doma pridelane krme
Zdravljenje živali	Zdravljenje bolezenskih znakov	Povečevanje odpornosti

Vir: Bavec (2001, 22).

Pri ekološkem kmetovanju se vzpodbuja gojenje odpornejših, če je le mogoče, avtohtonih rastlinskih in živalskih vrst. Običajno se kombinira rastlinska pridelava in reja živali. Končni cilj je pridelava živil z visoko prehransko vrednostjo ob hkratni težnji po vrnitvi kmetijske dejavnosti v okviru okolju prijazne dejavnosti (Bavec 2001). Ekološko kmetijstvo pomembno prispeva k zagotavljanju javnih dobrin, predvsem k:

- ohranjanju biotske raznovrstnosti, virov pitne vode in kulturne kmetijske krajine,
- ustvarjanju delovnih mest zaradi povečane potrebe po delovni sili,
- varovanju okolja nasploh (ANEK 2006).

Biodinamično kmetovanje sodi med ekološke oblike kmetovanja, vendar je v primerjavi s slednjim ta oblika zahtevnejša, saj poleg upoštevanja metod ekološkega kmetovanja upošteva načela naravnega ravnovesja. Izhodišče biodinamične metode kmetovanja je čim bolj zaprt kmetijski obrat, ki hkrati zadovoljuje ekološke, ekonomske in socialne potrebe prebivalcev (Osterc 2009).

Permakultura temelji na okoljski etiki ter definira zavestno načrtovanje in ohranjanje optimalno donosnih kmetijskih ekosistemov. Gre za harmoničen odnos med ljudmi in pokrajino, ki ljudem nudi hrano, energijo, zaščito ter uspešno zadovoljuje njihove materialne in nematerialne potrebe. Vzpodbuja uporabo hrane in naravnih virov iz lokalnega okolja ob čim manjšem vplivu na okolje (Osterc 2009).

5.2 Kmetijstvo in razvoj podeželja

Podeželje predstavlja naseljena območja zunaj mest. Skozi zgodovino se je njegova vloga močno spremenila. Medtem ko je v preteklosti podeželje predstavljalo prostor življenja in dela tistih, ki so se ukvarjali s kmetijsko dejavnostjo, je v sodobnem času podeželje postalo prostor večfunkcionalne rabe (Barbič 1991,18, Prosen 1993).

Sodobne spremembe podeželja opredeljujejo hitrost in vztrajnost, celovitost in soodvisnost sprememb. Vzrok za hitrost in zapletenost sprememb je v pospešenem razvoju tehnologije, v družbenih reformah in vključitvi podeželja v globalne socialne in prostorske procese. Spremembe se ne kažejo le v fizični modernizaciji podeželja, ampak tudi v spremenjenem obnašanju in dojemanju ljudi, ki žive na podeželju in ga oblikujejo. S tem se nadaljuje zmanjševanje meja med mestnim in podeželskim (Klemenčič 2006, 161).

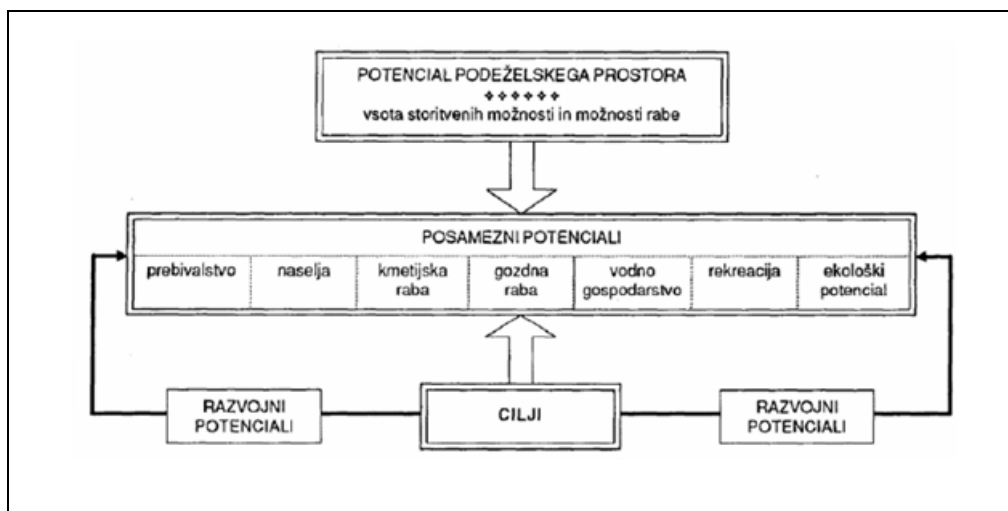
Mnogi prebivalci podeželja niso več profesionalni kmetovalci, ampak se bodisi ukvarjajo z drugimi dejavnostmi bodisi dnevno migrirajo na delo v bližnja zaposlitvena središča.

Podeželje je pomembno za razvoj celotne družbe in njenega gospodarstva ne le primarnih dejavnosti, kmetijstva in gozdarstva. Klemenčič in drugi (2008, 10) kmetijstvo označujejo kot osnovnega »vzdrževalca« podeželja in podeželske krajine. V zadnjem času, ko kmetijstvo doživlja številne strukturne spremembe, se te v podeželskem prostoru odražajo tako s funkcionalnega kot tudi z oblikovnega vidika. Spreminjanje agrarne strukture podeželskega prostora ima negativne in pozitivne posledice. Območja v bližini večjih mest so podvržena urbanizaciji, robna območja pa se soočajo s problematiko odseljavanja mladih in opuščanjem kmetijske dejavnosti.

Zaraščanje kmetijskih zemljišč in urbanizacija negativno vplivata na biodiverzitetu ter na kmetijsko krajino, ki postaja manj kvalitetna in posledično tudi manj privlačna (Perpar in Kovačič 2005). Svoje nedvomno prispevajo tudi naravovarstvene in druge omejitve, ki lahko na posameznih območjih še dodatno vplivajo na opuščanje kmetovanja in negativne demografske trende.

Nedvomno pa podeželje v Slovenji, Evropski uniji (EU) in širše predstavlja velik razvojni potencial (slika 5.1), ki ga priznavajo tudi obstoječi strateški dokumenti. Potenciali se ne nanašajo zgolj na kmetijstvo, ampak so širšega spektra. Kot primer velja izpostaviti ekološki in turistični potencial. Podeželski prostor nudi številne možnosti za aktivno preživljanje prostega časa. Ohranjena narava, kar še zlasti velja za naravne parke, lahko še dodatno pripomore k razvoju turistične dejavnosti.

Slika 5.1: Razvojni potenciali podeželskega prostora

Vir: Bakerman v Prosen (1993, 23).

Podeželje je dandanes izzvano s sodobnimi globalizacijskimi procesi, v katere se mora vključiti, da bi se izognilo marginalizaciji, razvojnemu zaostajanju in izgubljanju lastne identitete. Obenem isti globalizacijski procesi ponujajo podeželju razvojne priložnosti, kakršnih v preteklosti ni bilo. Podeželska območja razvitega sveta so dandanes praviloma oskrbljena z osnovno infrastrukturo, podeželsko prebivalstvo pa je dovolj premožno, da polno izkorišča in razvija podeželske attribute. Razvita prometna infrastruktura, sodobne komunikacijske tehnologije, pogosti stiki prebivalcev podeželja s prebivalci mest, v turistično razvitih območjih pa tudi z obiskovalci iz drugih držav omogočajo samoumestitev podeželskih skupnosti v širši družbeni prostor, regijo, državo, skupnost držav in ne nazadnje v svetovno skupnost (Barbič 2005, Klemenčič 2006).

Medtem ko učinki globalizacije (gospodarski, družbeni, kulturno-civilizacijski) za posamezna podeželska območja predstavljajo skoraj nepremostljivo oviro, si bodo tista podeželska območja, ki bodo prepoznala svoje potenciale in jih smiselno vključila v nove razvojne mehanizme, lahko odrezala velik kos »razvojne pogače«. Obstajajo dobre prakse »zdrave« podeželske strukture, ki stremijo k trajnostnemu razvoju podeželja. Ker splošno uveljavljenega, prepoznavnega in preverjenega razvojnega koncepta ni, je usoda podeželskih območij v veliki meri odvisna od njihove lastne zavzetosti in hkrati učinkovitosti podpore strokovnih ustanov na lokalni, regionalni, državni in nadnacionalni ravni (Klemenčič in drugi 2008, 123).

5.2.1 Problematika opuščanja kmetijske dejavnosti

Aktualen problem podeželskega prostora predstavlja opuščanje kmetijstva. Posledica tega je zaraščanje, zlasti za kmetijsko obdelavo manj ugodnih kmetijskih površin. Barbičeva (2005) opuščanje kmetijske dejavnosti na podeželju pripisuje gospodarski globalizaciji in spreminjanju socialne strukture podeželskega prebivalstva. Opuščanje pridelave in zaraščanje kmetijskih zemljišč Cunder opredeljuje kot prostorski odraz porušenega ravnovesja med socio-ekonomskim položajem kmečkega prebivalstva in naravnimi možnostmi za kmetovanje. V Sloveniji so bili vzroki za opuščanje pridelave različni, in sicer naravno-pridelovalni, strukturni, socialni ter agro-politični. V hribovitem in gorskem prostoru se praviloma niso pojavljali posamezno, ampak v vzajemnem zaporedju, in sicer:

- Zapostavljanje kmetijskega in splošnega razvoja je povzročilo močno izseljevanje z oddaljenih, težje dostopnih območij.
- Odseljevanje pretežno mladega prebivalstva je osiromašilo delovni in umski potencial na podeželju, zaradi slabe starostne strukture pa je upadala inovativna sposobnost prebivalstva.
- Razvoj mehanizacije, specializirane za obdelavo manj ugodnih zemljišč, je bil prepočasen.
- Ostarelo prebivalstvo v delovni proces ni vpeljevalo novosti, zato se je zmanjšala njihova delovna sposobnost in storilnost (Cunder 1998, 43).

Zaraščanje kmetijskih zemljišč je za podeželski prostor negativno, saj s tem izgublja svojo gospodarsko funkcijo. Zaraščanje negativno vpliva tudi na kulturno krajino. Izginjanje kulturne krajine je negativno zlasti za območja naravnih parkov.

Po drugi strani je zaraščanje z ekološkega vidika lahko tudi pozitivno. Pa vendar upošteva trajnostno perspektivo ocenjujemo, da zaraščanje negativno vpliva na trajnostni razvoj.

Raziskovalci so v različnih študijah (Schmitz in drugi 2012, Bernués in drugi 2005, Canova 2006) ugotovili, da opuščanje kmetijske dejavnosti, zlasti v hribovitih in gorskih območjih, pa naj bo to v zavarovanih območjih ali zunaj njih, negativno vpliva na biotsko pestrost in kulturno krajino. Zaradi izpada dohodka se izseljevanje lokalnega prebivalstva še pospešuje.

5.2.2 Družbeni oziroma socialni kapital na podeželju

Družbeni kapital predstavlja aktualen odgovor družboslovne znanosti na zmanjševanje izpostavljanja posameznikov v javnem življenju. Pinter družbeni kapital označuje kot celoto tistih družbenih virov in vzvodov, s katerimi posameznik razpolaga zaradi svoje vpetosti v družbeno okolje (Pinter 2006, 414–417). Gre torej za zmožnost ljudi za skupno delo v okviru skupin, ki želijo uresničiti skupni namen. Opisana zmožnost je praviloma rezultat medsebojnega zaupanja ter spoštovanja pravil, ki veljajo v družbi in socialnih mrežah (Potočnik Slavič 2009, 22).

Družbeni kapital igra pomembno vlogo pri razvoju podeželja. Nosilci socialnega kapitala v podeželskem prostoru so klubi, društva, zadruge, razširjene družine, sindikati, podjetniška združenja, politične stranke in druge vladne ustanove, ki delujejo na lokalni ravni. Lokalna društva imajo po mnenju Potočnik Slavičeve ključno vlogo pri ugotavljanju razvitosti socialnega kapitala in lokalnega razvoja (Potočnik Slavič 2009, 22–34).

V naravnih parkih socialni kapital predstavlja pogonsko sredstvo za razvoj in strateški način uresničevanja ukrepov ohranjanja narave. Z razvojem socialnega kapitala se krepi zavest o pomembnosti ohranjanja narave in trajnostnega razvoja (Plut 2008, 59).

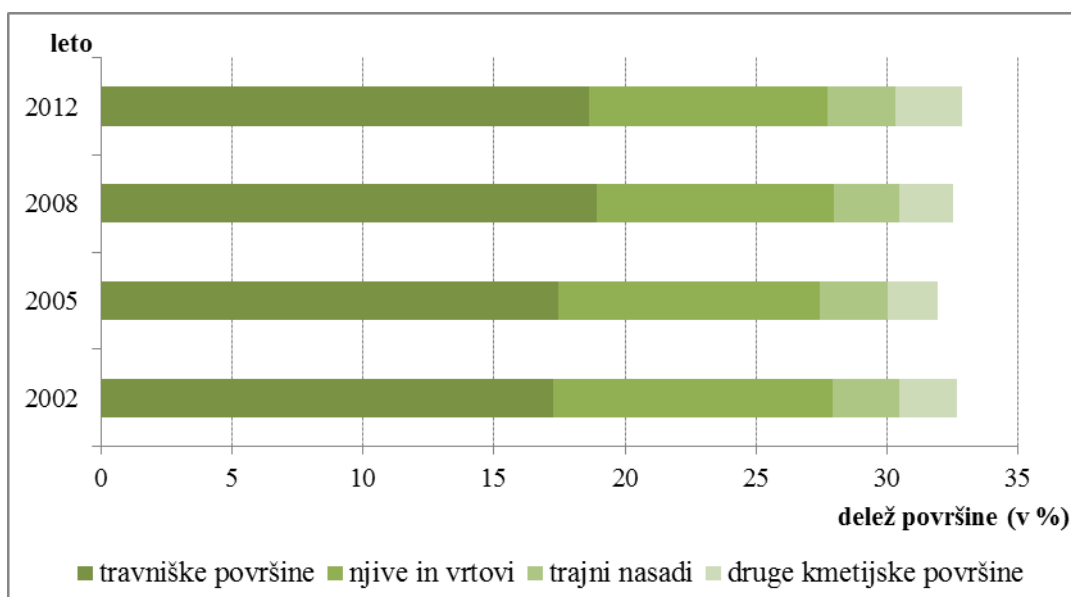
Potočnik Slavičeva izpostavlja pomen dopolnilnih dejavnosti na kmetijah z vidika aktiviranja razpoložljivega podeželskega kapitala. Dopolnilne dejavnosti lahko pomenijo »pozitiven doprinos h krepitvi gospodarskega in socialnega kapitala, rabi človeškega in okoljskega, velikokrat tudi k sočasni rabi in krepitvi celotnega podeželskega kapitala. Zaradi intenzivnosti večine njegovih pojavnih oblik pomeni tudi krepitev različnih oblik organizacijskega kapitala« (Potočnik Slavič 2010, 98).

5.3 Kmetijstvo v Sloveniji

Kmetijstvo v Sloveniji kljub relativno neugodnim naravnim razmeram predstavlja pomembno gospodarsko panogo. Kosi (2004, 51) navaja, da ima naša država več kot 70 % kmetijskih zemljišč ovrednotenih kot manj primerne za kmetijsko pridelavo. Nadmorska višina, nakloni ter velik delež površin, ki jih ogrožajo plazovi in pogoste poplave, predstavljajo glavne dejavnike, ki omejujejo kmetijsko obdelavo. Po podatkih MKGP se 86,3 % ozemlja nahaja v območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost, a vendar ta območja kljub nižjemu pridelovalnemu potencialu igrajo pomembno vlogo pri ohranjanju poseljenosti podeželskih območij, ohranjanju kulturne krajine ter vzdrževanju ekološkega ravnotežja (Hrustel Majcen 2005, PRP 2014–2020 2014, 35).

Površina kmetijskih zemljišč se v obdobju 2001-2012 ni bistveno spreminjala (graf 5.1). Leta 2012 so kmetijska zemljišča predstavljala dobro tretjino (33 %) ozemlja države, prav tako leta 2002 in 2008 (33 %), leta 2005 pa 32 %. V strukturi rabe kmetijskih zemljišč so v tem obdobju prevladovali travniške površine (17 % leta 2002 in 2005, 19 % leta 2008 in 2012), sledile so njive, vendar da se je površina teh zmanjševala (11 % leta 2002, 10 % leta 2005, 9 % leta 2008 in 2012), trajni nasadi (3 % leta 2002 in 2005, 2 % leta 2008, 3 % leta 2012) ter druga kmetijska zemljišča (2 % leta 2002, 2005, 2008, 3% leta 2012), na katerih je bila pridelava zaradi naravnih, ekonomskih ali socialnih razlogov trajno ali začasno opuščena (MKO 2013).

Graf 5.1: Struktura kmetijskih zemljišč po dejanski rabi površin v obdobju 2002-2012

Vir: MKO (2013).

Po podatkih vzorčnega popisa kmetijstva se je leta 2013 v Sloveniji s kmetijsko dejavnostjo ukvarjalo 72 623 kmetijskih gospodarstev, v primerjavi s popisom kmetijstva iz leta 2010 se je število kmetijskih gospodarstev zmanjšalo za 2000 oziroma za slabe 3 % (Prva ocena stanja v kmetijstvu... 2013).

Slovenske kmetije so redko specializirane, v največ primerih gre za kombinacijo poljedelstva in živinoreje na eni kmetiji, večina kmetij ima v sklopu gospodarstva tudi gozd (Hrustel Majcen 2005).

5.3.1 Trajnostno kmetijstvo v Sloveniji

Odločitev države, da stopi na pot naravi bolj prijaznega kmetovanja, sega v leto 1993, ko je bila sprejeta Strategija razvoja slovenskega kmetijstva. Ta je kot strateško usmeritev opredelila ekosocialno kmetijstvo. Velik napredek pri izvajanju reforme slovenskega kmetijstva je pomenilo sprejetje Slovenskega kmetijsko okoljskega programa (SKOP) leta 2001 (ANEK 2006). S približevanjem Slovenije EU se je pričelo vzpodbujati preusmeritev v sonaravne oblike kmetovanja, čemur sta država in EU namenjali tudi znatna finančna sredstva, ki so kmetijam nadomestila izpad dohodka zaradi preusmeritve. Podpore za spodbujanje okolju prijaznega kmetovanja so po vstopu v EU postale del Programa razvoja podeželja Republike Slovenije (PRP). V obdobju 2007–2013 so se finančna sredstva za spodbujanje okolju prijaznega kmetovanja dodeljevala v okviru ukrepa Kmetijsko okoljskih plačil (KOP) v obdobju 2014–2020 pa se tovrstne vzpodbude dodeljujejo v okviru ukrepa Ekološko kmetovanje in Kmetijsko-okoljskih-podnebnih plačil (KOPOP). Ta plačila so namenjena spodbujanju kmetijskih praks, ki dolgoročno pripomorejo k ohranjanju naravnih virov, varovanju okolja, rodovitnosti tal, ohranjanju biotske raznovrstnosti in tradicionalne podeželske krajine (Kazalci okolja v Sloveniji 2014, PRP 2014–2020 2014).

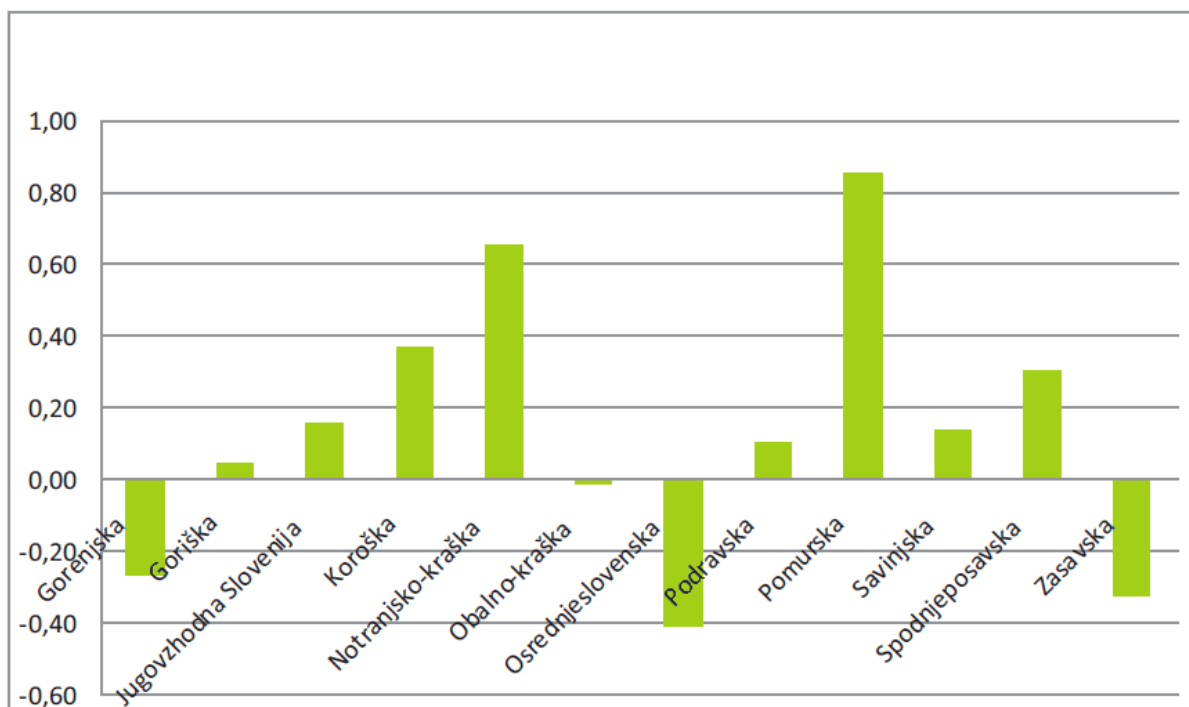
Glede na to, da kmetijsko okoljski ukrepi izhajajo iz kmetijske politike EU in ne iz okoljske, le-ti niso namenjeni izključno ohranjanju narave, pač pa zagotavljajo tudi ohranjanje poseljenosti podeželja, ekonomski razvoj podeželskega prebivalstva in pridelavo zdrave hrane (Batič in Eler 2004).

Raziskave trajnosti kmetijstva so pokazale, da je slovensko kmetijstvo na strateški ravni trajnostno, medtem ko je dejansko stanje ravno obratno. Analiza parametrov trajnostnega kmetijstva na strateški ravni v obdobju 2000–2010 je pokazala, da se je v ukrepih kmetijske politike zaradi poudarjene vloge varovanja okolja izrazito povečal pomen okoljskega vidika,

v manjši meri pa tudi pomen družbenega vidika. Pomen okoljskega vidika se je v proučevanem obdobju povečal na račun ekonomskega vidika. Medtem ko je leta 2000 ekonomski vidik trajnosti predstavljal skoraj 70 %, se je ta delež leta 2010 zmanjšal za skoraj 20 % predvsem na račun okoljskega vidika (Slabe Erker in drugi 2012, 2–3).

Izračunan indeks trajnosti je pokazal, da je kmetijstvo v osmih statističnih regijah trajnostno, v štirih pa netrajnostno (graf 5.2).

Graf 5.2: Trajnost kmetijstva po statističnih regijah

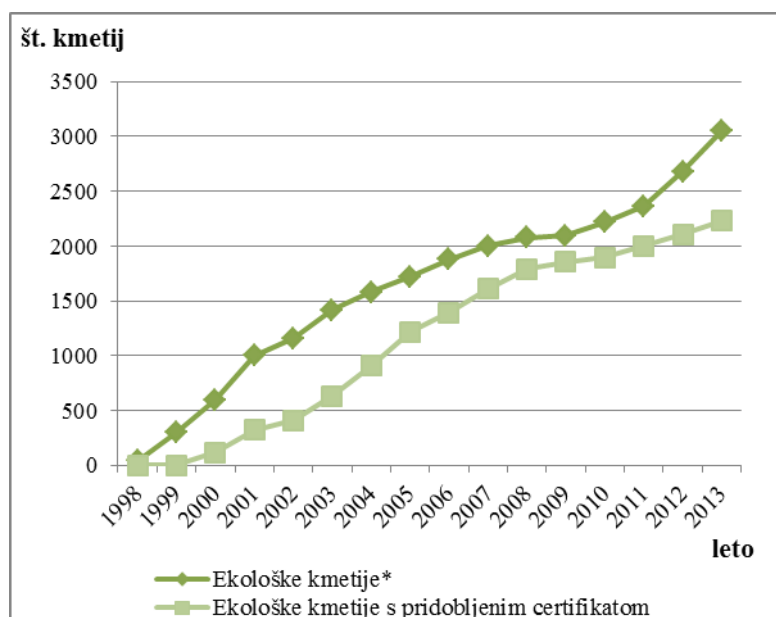
Vir: Slabe Erker in drugi (2012, 162).

Med regije z netrajnostnim kmetijstvom so se uvrstile Osrednjeslovenska, Zasavska, Gorenjska in Obalno-kraška. Pomurska statistična regija zaradi visoke stopnje ekonomske in družbene trajnosti izkazuje najvišji indeks trajnosti (Slabe Erker in drugi 2012, 44).

5.3.1.1 Ekološko kmetijstvo v Sloveniji

V Sloveniji število kmetij, ki se ukvarjajo s sonaravnimi kmetijskimi praksami, iz leta v leto narašča (graf 5.3). Ekološke kmetije so v hitrem porastu od leta 1999. Medtem ko je bilo leta 1999 v kontrolo ekološke pridelave vključenih 300 kmetij, je bilo leta 2013 v kontrolo ekološke pridelave vključenih 3049 kmetij, od tega je 2232 kmetij imelo pridobljen certifikat. Poleg ekoloških je bilo v Sloveniji leta 2013 prijavljenih tudi 28 biodinamičnih kmetij. Z ekološkim kmetovanjem se je v Sloveniji po podatkih kmetijskega ministrstva leta 2013 ukvarjalo 4,1 % kmetij, ki je obdelovalo 8,4 % kmetijskih zemljišč.

Graf 5.3: Število ekoloških kmetij v Sloveniji v obdobju 1998–2013

*kmetije s pridobljenim certifikatom in kmetije v preusmeritvi

Vir: MKGP (2014).

Čeprav število ekoloških kmetij in delež površin z ekološko pridelavo iz leta v leto naraščata, v primerjavi s sosednjo Avstrijo še vedno ostajata relativno nizka. V Avstriji na ekološki način obdelujejo že 20 % kmetijskih zemljišč, s čimer se ta država uvršča na prvo mesto v EU (Protected areas in Europe – an overview 2012, 100).

Za slovensko ekološko kmetijstvo je značilno, da ni specializirano, temveč gre za kombinacijo živinoreje in rastlinske pridelave. Pri tem so določene regije bolj usmerjene v živinorejo, pri drugih pa je v ospredju rastlinska pridelava ali kombinacija obojega. V alpskem svetu in hribovitih območjih prevladuje govedoreja, v zadnjem času vse pomembnejša postaja tudi ovčereja. V obalnih in kraških območjih se ukvarjajo z ekološkim vinogradništvom, oljkarstvom in rejo drobnice. Sadovnjaki so razširjeni po vsej Sloveniji. Gre predvsem za ekstenzivne sadovnjake, v zadnjih letih se pojavlja tudi intenziven način ekološke pridelave sadja, v bližini večjih mest pridelujejo predvsem vrtnine (Kosi 2004, 51).

Pri ekološkem kmetovanju ima Slovenija še precej rezerv. Samooskrba z ekološkimi proizvodi v Sloveniji znaša le 20 %, medtem ko v sosednji Avstriji domača ekološka pridelava pokrije kar 50 % povpraševanja na avstrijskem trgu (MKGP 2014, Organic Europe... 2015). Bavčeva ugotavlja, da se večina slovenskih ekoloških pridelkov proda končnim kupcem neposredno na kmetijah v obliki ekozaboječkov in na ekoloških tržnicah, pomemben del pridelka pa je namenjen samooskrbi družin na ekoloških kmetijah.

V trgovski mreži prevladujejo uvoženi ekološki proizvodi (Bavec 2014). Omeniti velja tudi, da uredba o zelenem javnem naročanju javne zavode obvezuje, da v obroke vključijo najmanj 10 % živil, pridelanih na ekološki način (Uredba o zelenem javnem naročanju 2011). Glede na navedeno ima ekološko kmetovanje v Sloveniji velik potencial.

5.3.2 Problematika slovenskega kmetijstva

V drugi polovici 20. stoletja je v Sloveniji enako kot drugod po Evropi na območju nižin in dolin prevladovalo intenzivno kmetijstvo (Osterc 1998). Tak način kmetovanja je povzročil ožanje kolobarja, izginjanje nekaterih avtohtonih vrst, siromašenje kmetijske zemlje, zmanjševanje rodovitnosti tal, spremenjen izgled krajine in posledično tudi zmanjšano raznolikost prehrane. Intenzivna kmetijska pridelava je mnogokrat kršila osnovna načela sonaravnosti. Večina vlažnih travnikov v ravninskih predelih je bila osušena za namene intenzivne pridelave koruze, pšenice in sladkorne pese. Neustrezna raba mineralnih gnojil in fitofarmaceutskih sredstev je povzročila med drugim tudi, da so njive, sadovnjaki in travniki postali negostoljubni za številne rastlinske in živalske vrste (Hrustel Majcen 2005, Uršič 2012). Medtem pa se je na območjih, manj primernih za kmetijsko obdelavo, kmetijski dejavnosti posvečalo malo pozornosti, kar je vodilo v opuščanje kmetovanja ter odseljevanje prebivalstva s teh območij.

Čeprav intenzivnost kmetijske pridelave v Sloveniji zaostaja za zahodnoevropsko, je kmetijsko obremenjevanje okolja tudi pri nas aktualen problem. Številne slabo premišljene hidro- in agromelioracije so povzročile veliko okoljsko škodo. Neustrezne komasacije ter spremljajoči posegi na kmetijskih zemljiščih so povzročili fragmentacijo naravnih ekosistemov ter s tem zmanjševanje biotske pestrosti, erozijo tal in zniževanje nivoja podtalnice. Intenzivna pridelava je skozi leta onesnažila površinske vode ter podtalnico (Osterc 1998, Lisec in drugi 2014, 551). Po navedbah Brečkove je kvaliteta podtalnice najslabša na območjih s količinsko skromnimi vodnimi viri, nizkimi samočistilnimi sposobnostmi okolja ter intenzivno pokrajinsko rabo. Kmetijstvo ima kot netočkasti vir onesnaževanja največji vpliv na kakovost plitvih podtalnic. V Sloveniji se med območja z najplitvejšo podtalnico uvrščajo Mursko, Apaško in Ptujsko polje ter Spodnja Savinjska dolina. Na teh območjih razdalja od površja do gladine podtalnice ne presega treh metrov, zaradi česar je ta zelo občutljiva za onesnaženje (Brečko 1998, 52–53).

Kmetijsko panogo dandanes pestijo številni problemi, ki so posledica dogajanja v preteklosti. Med pomembnejšimi velja izpostaviti razdrobljenost kmetijske posesti, nizko stopnjo specializacije, zmanjševanje površine kmetijskih zemljišč v obdelavi ter neugodno velikostno strukturo kmetijskih gospodarstev. Slovenska kmetija v povprečju obdeluje le 6,5 hektarjev površin. Zgolj 4,7 % slovenskih kmetij obdeluje nad 20 hektarjev površin. Povprečna slovenska kmetija je torej v povprečju skoraj trikrat manjša kot povprečna kmetija v EU. Majhne kmetije so z vidika doseganja pogojev za dobre ekonomske rezultate v precej neugodnem položaju, saj so povprečne slovenske kmetije na evropskem nivoju nekonkurenčne. Neugodna z vidika doseganja dobrih ekonomskih rezultatov je tudi nizka stopnja specializacije kmetij (Perpar in Udovč 2010, Prva ocena stanja v kmetijstvu... 2013, Lisec in drugi 2014, 553).

Nezadostna samooskrba, zmanjševanje kmetijskih zemljišč, podnebne spremembe in ne nazadnje tudi zahtevnejši standardi varovanja narave in naravnih virov predstavljajo za kmetijsko panogo velike izzive (Rode 2011, 367).

Raba tal je dinamičen proces, v katerem se izrazito odražajo zapleteni odnosi med naravnimi in družbenimi dejavniki v prostoru. Z vidika trajnostnega razvoja sta v ospredju predvsem vprašanji intenzivne rabe kmetijskih zemljišč ter širjenje območij pozidanih zemljišč (Klemenčič in drugi 2008). Po navedbah Pintarjeve je Slovenija med letoma 2002 in 2007 zaradi urbanizacije izgubila 10 245 hektarjev kmetijskih zemljišč, v povprečju 7 hektarjev na dan. Apetiti drugih dejavnosti po kmetijskih zemljiščih so veliki, kar se kaže tudi v zahtevah po spremembi namembnosti zemljišč. Ob sprejemanju novih občinskih načrtov so občine zahtevale spremembo namembnosti iz kmetijskih zemljišč v nekmetijska za 12 000 hektarjev površin (Pintar in drugi 2010, Pintar in Mlakar 2011, 23). Če ob tem upoštevamo še, da gre pri tovrstnih zahtevah velikokrat za najboljša kmetijska zemljišča, je podatek zaskrbljujoč.

Zaradi urbanizacije podeželskega prostora postajajo kmetije vse bolj prostorsko omejene. Zaradi priseljevanja nekmečkega prebivalstva v neposredno bližino kmetij le-te ne morejo širiti svojih gospodarskih poslopij in so vse bolj prometno odrezane od obdelovalnih površin, kar otežuje in draži obdelavo.

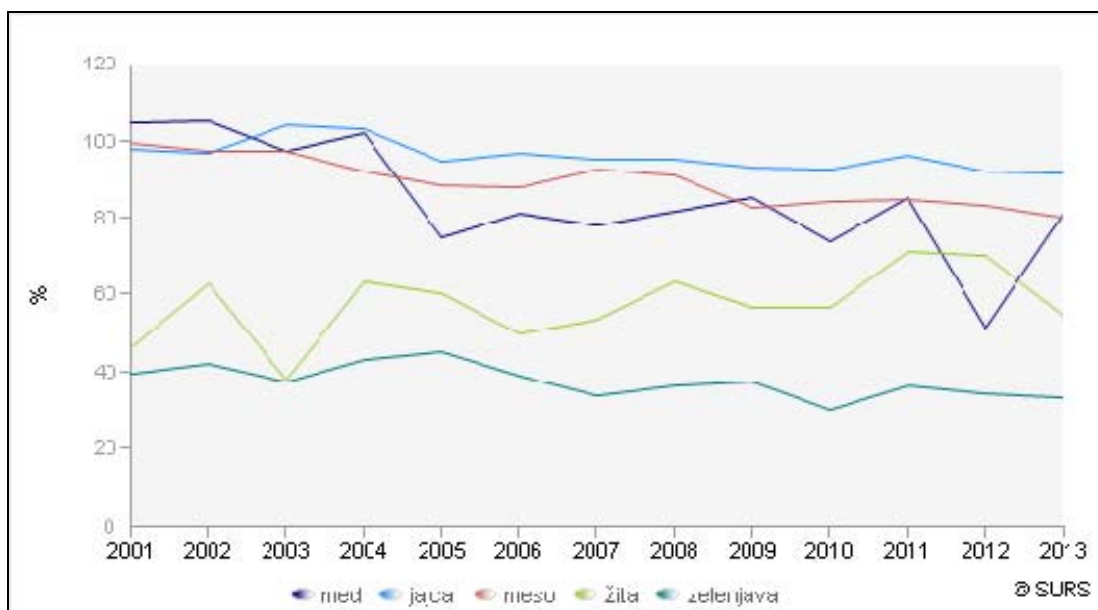
Zaradi različnih interesov ter netolerantnosti nekmečkega prebivalstva do stranskih učinkov kmetovanja prihaja do konfliktov med kmeti in nekmeti,

kar povzroča socialne napetosti v lokalni skupnosti, zaradi česar se je vse več kmetij prisiljenih preseliti izven naselja (Perpar in Kovačič 2005).

Površina kmetijskih zemljišč se zmanjšuje tudi zaradi opuščanja kmetovanja na območjih, ki so za obdelavo manj ugodna. Opuščene kmetijske površine se sčasoma zarastejo in preidejo v gozd. Leta 1900 je bilo v Sloveniji kmetijski pridelavi namenjenih 54,4 % zemljišč, leta 1950 52 %, leta 1996 pa le 38,6 % vseh zemljišč. Trend zmanjševanja površine kmetijskih zemljišč se še nadaljuje, leta 2012 so kmetijska zemljišča predstavljala 33 % državne površine. Zmanjšuje se tudi število kmetij, v obdobju 2010–2013 se je zmanjšalo za slabe 3 % (Perpar in Kovačič 2005, MKO 2013, Prva ocena stanja v kmetijstvu... 2013).

Zmanjševanje površine kmetijskih zemljišč vpliva na zmanjševanje pridelave, s tem pa se zmanjšuje tudi stopnja samooskrbe s hrano (graf 5.4). V obdobju 2004–2013 se je po statističnih podatkih nacionalna pridelava hrane zmanjšala za 41 %. Po zadnjih ocenah Slovenija pridelava le še okrog 60 % potrebne hrane (Perpar in Kovačič 2005, Gale 2014).

Graf 5.4: Stopnja samooskrbe po vrstah kmetijskih proizvodov za obdobje 2001–2013

Vir: SURS (2014).

Slovenija je v obdobju 2000–2011 po statističnih podatkih najnižjo stopnjo samooskrbe beležila pri zelenjavi.

Leta 2011 je samooskrba z zelenjavo znašala 37 %, s krompirjem pa 63 %. Sledila so žita z 71 % ter meso s 85 odstotno stopnjo samooskrbe. Leta 2012 se je stanje še poslabšalo. Samooskrba z zelenjavo je znašala 34 %, s krompirjem pa 55 %.

Nekoliko boljše stanje je bilo pri žitih (71 %) in mesu (83 %) (SURs 2013). Trend zniževanja stopnje samooskrbe se je nadaljeval tudi leta 2013, ko je samooskrba z zelenjavo znašala 33 %, s krompirjem 46 %, sledila so žita s 55 % ter meso z 80 % (SURs 2014). Razlog za nizko raven samooskrbe z zelenjavo je relativno nizek delež obdelovalnih površin (njive in vrtovi). V uporabi je le še 884 m² obdelovalnih površin na prebivalca, medtem ko je leta 1998 delež njiv na prebivalca znašal 1200 m²/prebivalca (Plut 1998, Pintar in drugi 2010). Po ugotovitvah Perparja in Udovča (2010) njive in vrtovi predstavljajo le okoli 9 % površine države, evropsko povprečje pa znaša kar trikrat več (26 %).

Zaradi nizke stopnje samooskrbe postajamo vse bolj odvisni od uvoza in gibanja cen na svetovnih trgih, posledica česar pa je vse dražja hrana za potrošnike. Zaradi transporta uvoz predstavlja tudi znatno večje breme za okolje.

Poleg že navedenega v Sloveniji upada tudi delež kmečkega prebivalstva. Perpar in Kovačič (2005) navajata, da celo v najbolj agrarnih naseljih delež kmečkega prebivalstva ne presega 30 %. Poleg tega se v zadnjih desetletjih intenzivno spreminja tudi poklicna in starostna struktura kmečkega prebivalstva. Problematično je, da je kmečko prebivalstvo, kolikor ga je še ostalo, vse starejše. Po statističnih podatkih je bil leta 2010 gospodar slovenske kmetije v poprečju star 57 let, gospodarica pa 60 let. Kar 35 % družinskih članov na kmetijah je bilo starejših od 55 let, mlajših od 25 let pa le slabih 21 %. Številne kmetije so brez naslednika. Vse naštetu nakazuje na to, da bo agrarna struktura v prihodnje še naprej beležila negativen trend (Perpar in Kovačič 2005, PRP 2014–2020 2014). Ključni segment slovenskega kmetijstva predstavljajo družinske kmetije. Leta 2010 so družinske kmetije obdelovale 94 % vseh kmetijskih površin in opravile kar 96 % dela v kmetijstvu (Stele in Žaucer 2013, 20, 42).

Medtem ko je starostna struktura precej neugodna za razvoj kmetijske panoge, je pri izobrazbeni strukturi stanje nekoliko bolj spodbudno. Izobrazbena sestava se izboljšuje, prisotna je tudi večja pestrost poklicev. Na slovenskih kmetijah so leta 2010 prevladovali kmetje z nižjo in srednjo izobrazbo (51 %), sledili so gospodarji z osnovnošolsko izobrazbo (37 %), razmeroma majhen delež (6 %) je bilo gospodarjev z višjo ali visoko izobrazbo. Primerjava med letoma 2000 in 2010 je pokazala, da se povečuje delež gospodarjev s srednješolsko ali višjo oziroma visoko izobrazbo. Povečuje se tudi delež tistih, ki imajo opravljene tečaje oziroma nacionalno poklicno kvalifikacijo iz kmetijstva, kar kaže na

povečanje deleža gospodarjev, usposobljenih za opravljanje kmetijske in s kmetijstvom povezanih dejavnosti (PRP 2014–2020 2014).

5.3.3 *Specifike slovenskega podeželskega prostora*

Struktura slovenskega in zahodnoevropskega podeželja sta različni, kar je posledica zgodovinskega razvoja. Slovensko podeželje je zaradi političnega sistema in razvojnih usmeritev takratne Jugoslavije preskočilo povojni kapitalistični razvoj. Do konca druge svetovne vojne je bilo slovensko podeželje klasično agrarno. V obdobju po drugi svetovni vojni je uvedba mehanizacije prinesla optimalno izkoriščanje zemlje na kmetijsko ugodnih območjih ter opuščanje pridelave na območjih, ki so bila za kmetijstvo manj primerna. Na družbenogospodarski in prostorski razvoj podeželja je pomembno vplivala izrazita usmerjenost v industrializacijo. V kmetijstvu je bil favoriziran družbeni sektor, medtem ko se je privatno kmetijstvo do skoraj 70. let zatiralo. V povojnem obdobju so bila velika posestva podržavljena. Kmetje so v zasebni lasti lahko obdelovali posestva do deset hektarjev. Zaradi spremembe načina kmetovanja je prišlo do socialne preobrazbe kmečkega prebivalstva, spremenila se je tudi zunanja podoba podeželja. Uvedba kmetijske mehanizacije je zmanjšala potrebo po delovni sili. Odvečna delovna sila se je bodisi odselila v mesta bodisi je dnevno migrirala na delo v bližnja zaposlitvena središča. Večja donosnost kmetijske panoge, ki se je v številnih gospodinjstvih kombinirala z drugimi dohodki, je vplivala na modernizacijo kmetij (adaptacija ter gradnja novih bivalnih in gospodarskih objektov). Po osamosvojitvi je velike spremembe v zunanji podobi podeželja povzročil prehod v kapitalistično tržno gospodarstvo ter vstop v EU. Podeželski prostor je v zadnjih desetletjih tako postal preplet elementov klasičnega in sodobnega kmetijstva. Ob prelomu tisočletja se je slovensko podeželje znašlo v konici razvojnih teženj sodobnega evropskega podeželja (Klemenčič 2006). Funkcija podeželskega prostora se je bistveno spremenila (preglednica 5.3). Razpršena poselitev in ohranjenost podeželskega prostora naši državi prinaša prednosti, saj ohranjeni naravni viri poleg primarnih dejavnosti omogočajo razvoj turizma, rekreacije ter domačih obrti (Lisec in Prosen 2008, 769).

Preglednica 5.3: Funkcijske značilnosti slovenskega podeželja

Obdobje	Temeljne funkcije
Agrarna doba	Pridelovalna
Industrijska doba	Pridelovalno-bivalna
Postindustrijska doba	Pridelovalna, bivalna, rekreacijska, okoljevarstvena

Vir: Klemenčič (2006, 167).

V agrarni dobi je bil podeželski prostor namenjen pridelavi hrane. V industrijski dobi je podeželje imelo pridelovalno-bivalno funkcijo, v tem času je podeželski prostor predstavljal zajeten vir delovne sile za mestno industrijo. V postindustrijski dobi je podeželje postalo prostor multifunkcionalne rabe, saj ima poleg pridelovalne in bivalne tudi pomembno rekreacijsko in okoljevarstveno funkcijo. Predvsem v postindustrijski dobi se podeželje zelo približa značilnostim urbanih območij.

Slovensko podeželje se je v tretjem tisočletju znašlo v novi razvojni fazi. Klemenčič meni, da je ob koncu 20. stoletja podeželje zaznamovala modernizacija, ob vstopu v 21. stoletje pa naj bi podeželski prostor zajel postmodernizem. Slednji se ne kaže v fizičnih spremembah, temveč v obnašanju in dojemanju podeželskega prebivalstva. Kmetijska dejavnost je v postmodernem podeželju postavljena v ozadje na račun potrošniško usmerjenih: rekreacije, bivanja in migracij. V ospredju teh dejavnosti naj bi bila »podeželska idila«. Slovensko podeželje naj bi se postopoma preobrazilo v pokrajino s sodobno, fleksibilno gospodarsko in socialno strukturo urbanega značaja (Klemenčič 2006, 161–163).

Podeželski prostor se tako odpira najširšemu krogu uporabnikov. Selitveni tokovi ne potekajo več v smeri odseljavanja iz podeželja v mesta, temveč obratno. Na nekdanje domove se vračajo upokojenci, počitniški domovi postajajo stalna bivališča, vse več mladih družin iz mest najde na podeželju stik z naravo in večjo socialno varnost. Razvita informacijsko-komunikacijska tehnologija ponuja nove možnosti teledela oziroma dela na domu. Mlinar (2003, 1036) izpostavlja, da lahko teledelo pripomore k oživljanju podeželja. Telekomunikacije zmanjšujejo potrebo po pogostem potovanju, kar zmanjšuje pomen oddaljenosti od mesta, hkrati pa se povečuje možnost za izkoriščanje opuščenih in propadajočih prostorov (prostori krajevnih skupnosti, kulturni domovi, opuščene osnovne šole). Teledelo se ne uvaja le kot alternativa, temveč je komplementarno v odnosu do kmetovanja, izobraževanja in številnih rekreacijskih in drugih dejavnosti na podeželju. Prenos dela v bivalno okolje povzroči, da se v bivalno okolje preselijo tudi druge socialne aktivnosti. Večja vključenost v življenje soseske lahko poveča medsebojno pomoč, izboljša odnose med sosedi in pripomore k večji participaciji posameznika v lokalni skupnosti. Manjši obseg vsakodnevnih migracij je pozitiven tudi z okoljskega vidika. Zaradi manjše koncentracije prometa v zaposlitvenih središčih je prometna pretočnost boljša, onesnaževanje zraka z izpušnimi plini pa posledično manjše (Kos 1988, 51–53, Mlinar 2003, 1036, Humar 2010).

5.3.3.1 Vloga dopolnilnih dejavnosti na kmetijah

V zadnjem obdobju se precej pozornosti namenja razvoju dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, ki so posredno ali neposredno povezane s primarno dejavnostjo. Tovrstne dejavnosti kmetiji omogočajo boljšo izrabo njenih proizvodnih zmogljivosti ter razpoložljive delovne sile. Dopolnilne dejavnosti kmetijam prinašajo dodaten vir zaslužka in jim s tem omogočajo ugodnejši gospodarski položaj.

Dopolnilne dejavnosti temeljijo na rabi endogenih potencialov kmetije in podeželja ter tako prispevajo k zagotavljanju lokalne oskrbe s hrano in storitvami. Registracija dopolnilnih dejavnosti na kmetiji spodbuja postopen razvoj podjetništva na podeželju. Vrste dopolnilnih dejavnosti so odvisne od proizvodne usmeritve kmetije. Mednje se uvrščajo predelava kmetijskih pridelkov, gozdnih sortimentov, prenos tradicionalnih znanj, turizem na kmetiji itd. (Potočnik Slavič 2010, Uredba o vrstah, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji 2014). Dopolnilne dejavnosti so po mnenju Potočnik Slavičeve »trenutni blažilec socialnih razmer, pa tudi odgovor na sodobno potrošniško-rekreativno naravnost družbe in ponovno prebujene želje po izoblikovanju odnosa do potrošnih dobrin (lokalna oskrba s hrano)« (Potočnik Slavič 2010a, 98).

6 OBMOČJA VAROVANE NARAVE

Območja varovane narave so geografsko zaključene celote, ki združujejo vse ključne vrednote prostora: okoljske, ekonomske in kulturne oziroma družbene. Osnovni pogoj, ki ga mora območje izpolnjevati, da se lahko zavaruje, predstavlja ohranjena narava, ki jo družba dojema kot tako pomemben naravni kapital, da ga je treba ohraniti za prihodnje rodove.

Zgodovinsko gledano ima ideja o ohranjanju narave že dolgo tradicijo. Na svetovnem nivoju je bil prvi narodni park, to je narodni park Yellowstone, ustanovljen leta 1872 na območju Združenih držav Amerike. Naravovarstvena zavest, ki je botrovala nastanku prvih območij varovane narave, se je v 19. stoletju pričela širiti tudi v evropskem prostoru. Prva tovrstna območja so bila razglašena v Nemčiji, tem so sledile razglasitve območij varovane narave na območju takratne Avstro-Ogrske, in sicer na ozemlju današnje Češke in Slovenije. Na globalni ravni je bilo več kot 80 % zavarovanih območij ustanovljenih po letu 1962, po prvem svetovnem kongresu o parkih. Leta 2005 so zavarovana območja na svetu tako obsegala 17,1 milijona m² površin oziroma 11,5 % površine planeta (Neughron-Treves in drugi 2005, 220, Protected Areas in Europe – an overview 2012, 11). Najstarejši park na Slovenskem, tako imenovani Alpski varstveni park, je bil ustanovljen leta 1924 na območju današnjega Triglavskega narodnega parka (TNP) (Triglavski narodni park 2012).

Po mnenju Mrakove in Lampičeve imajo območja varovane narave poleg vrednot načelne vrednosti tudi pomemben ekonomski, okoljski in družbeni potencial, kar je ključnega pomena za trajnosten razvoj tako regije kot celotne države (Lampič in Mrak 2008). Tovrstna območja zagotavljajo številne koristi na okoljskem, družbenem in ekonomskem področju. Območja varovane narave lahko bistveno pripomorejo k socio-ekonomskemu razvoju regije, ne da bi se pri tem ogrozil naravni kapital, na katerem temelji ustanovitev območja varovanja. Slednje pa velja le v primeru, če lokalno okolje potencialne zavarovanega območja prepozna in jih izkoristi v sonaravnih okvirih.

Kot že omenjeno, zavarovana območja nastanejo zaradi naravnih in kulturnih vrednot, ki se na teh območjih nahajajo. Naravne vrednote Kirn opredeli kot vse tisto, čemur priznavamo veliko načelno vrednost in posledično tudi določeno prednost (Kirn 2004). Plut naravne vrednote opredeli kot najbolj prepoznane vrednote območij varovanja. Na prvo mesto uvrsti mirno in čisto okolje, sledi ohranjena naravna pokrajina ter biotska raznovrstnost.

Kulturna dediščina, tradicija in ohranjanje običajev so kot vrednote boljše prepoznane v krajinskih parkih, katerih glavni namen je predvsem ohranjanje kulturne krajine in kulturne dediščine (Plut 2008, 40). Slovenska naravovarstvena zakonodaja naravne vrednote definira kot vrednote, ki so »poleg redkega, dragocenega ali znamenitega naravnega pojava tudi drug vredni pojav, sestavina oziroma del žive ali nežive narave, naravno območje ali del naravnega območja, ekosistem, krajina ali oblikovana narava« (ZON 2004, 4. čl.).

V zvezi z varovanjem narave velja poudariti tudi to, da ustanavljanje zavarovanih območij predstavlja le enega izmed ukrepov varstva narave. Ta je v zadnjem času v primerjavi z ostalimi precej v ospredju. Anko v povezavi z varovanjem narave opozarja na nenehno selekcioniranje v naravovarstvu, ki je do neke mere tudi posledica spreminjanja vrednot skozi zgodovino. »Vrednote dedov niso nujno tudi vrednote vnukov« izpostavlja in s tem opozarja na problematiko varstva narave. Celotno zgodovino varstva narave so zaznamovala prizadevanja, kako pred človekom rešiti del narave, ki ga je nekdo drug spoznal za vrednega. Zaradi tega se naravovarstvo ukvarja predvsem z vprašanjem, kaj in zakaj je vrednota, namesto da bi se ukvarjalo z varovanjem narave kot take, torej z varovanjem vse narave (Anko 2011, 9–10).

Glede na objekt varovanja se razlikuje tudi naravovarstveni pristop. Skoberne izpostavlja dva zgodovinsko pogojena pristopa, in sicer statičnega in dinamičnega. Prvi izhaja iz zavedanja o določenih delih narave, ki imajo za posameznika, skupino ali družbo nek poseben pomen, zato jih cenijo in želijo ohraniti v razmeroma dobrem stanju. Ukrepi se pri statičnem pristopu osredotočajo predvsem na preprečevanje poslabšanja stanja s ciljem ohraniti vrednoto oziroma znamenitost takšno, kot je. Dinamičen pristop k varstvu narave pa nasprotno poudarja naravne procese in ne določena stanja. Uveljavil se je z boljšim poznavanjem ekosistemov ter upoštevanjem odvisnosti živih bitij med seboj in z življenjskim prostorom. Z vidika narave je dinamičen pristop bolj naraven, zahteva pa večje površine, da se zagotovi nemoten potek naravnih procesov. Cilji dinamičnega pristopa morajo biti dolgoročni. Dinamičen pristop med drugim predstavlja podlago za ideje o vzpostavitvi ekoloških omrežij, kot sta Natura 2000, Emerald in druga omrežja (Skoberne 2011, 10–11).

Gospodarski pomen območij varovane narave se najbolj opazno odraža po številu ustvarjenih delovnih mest, pa tudi po drugih posrednih storitvah. Gre za tako imenovane ekosistemske storitve, in sicer zagotavljanje čiste vode, uravnavanje vodnega cikla,

preprečevanje erozije tal, skladičenje zalog ogljika in podobno. Območja varovane narave s številnimi potenciali (slika 6.1) predstavljajo ključni deležnik pri uveljavljanju trajnostnega razvoja ter tranziciji v zeleno gospodarstvo (Protected areas: a key element... 2012).

Slika 6.1: Potenciali območij varovane narave

Potenciali območij varovane narave					
Ekološki potencial		Socialni in kulturni potencial		Socio-ekonomski potencial	
Ekosistemske storitve Kakovostna pitna voda, čist zrak, ekosistemska blažitev in prilagoditev na podnebne spremembe, kroženje hranil.	Varstvo pred naravnimi nesrečami Zaščita pred morskerozijo, poplavami, plazovi.	Naravna in kulturna dediščina Nacionalna identiteta, navdih za umetnost, značilna krajina.	Rekreacijski potencial Divjina, lov in ribolov, drstišča, rekreacija, šport.	Zaposlovanje Upravljalci zavarovanih območij, podeželski turizem in ekoturizem, regionalni marketing.	Proizvodnja Genski material, proizvodi iz lesa in drugih naravnih materialov, zdravilne rastline, proizvodi trajnostnega kmetijstva.
Storitve živalskih in rastlinskih vrst Oprasavanje, struktura in stabilizacija tal, nadzor nad škodljivci, ravnovesje v prehranskih verigah.	Biotska in genska raznovrstnost Prostor za habitate in življenjski prostor za vrste, skladišče za genski material in procese evolucije.	Znanost in izobraževanje Okoljsko izobraževanje, navdih za znanstvene inovacije (bionika), možnosti za raziskave in monitoring.	Zdravje in kakovost življenja Tišina, dobro počutje, v tesni povezavi z rekreacijskim in ekološkim potencialom.	Znanje Upoštevanje ohranjanje biodiverzitete, uvajanje trajnostnih načinov kmetovanja, gozdarstva, lova, ribolova, turizma, transporta.	Upravljanje Uvajanje trajnostnih načinov kmetovanja, gozdarstva, lova, ribolova, turizma, transporta in trajnostnega razvoja kmetijstva.

Vir: Dujin in drugi (2008, 63), Protected areas in Europe – an overview (2012, 24 – 27).

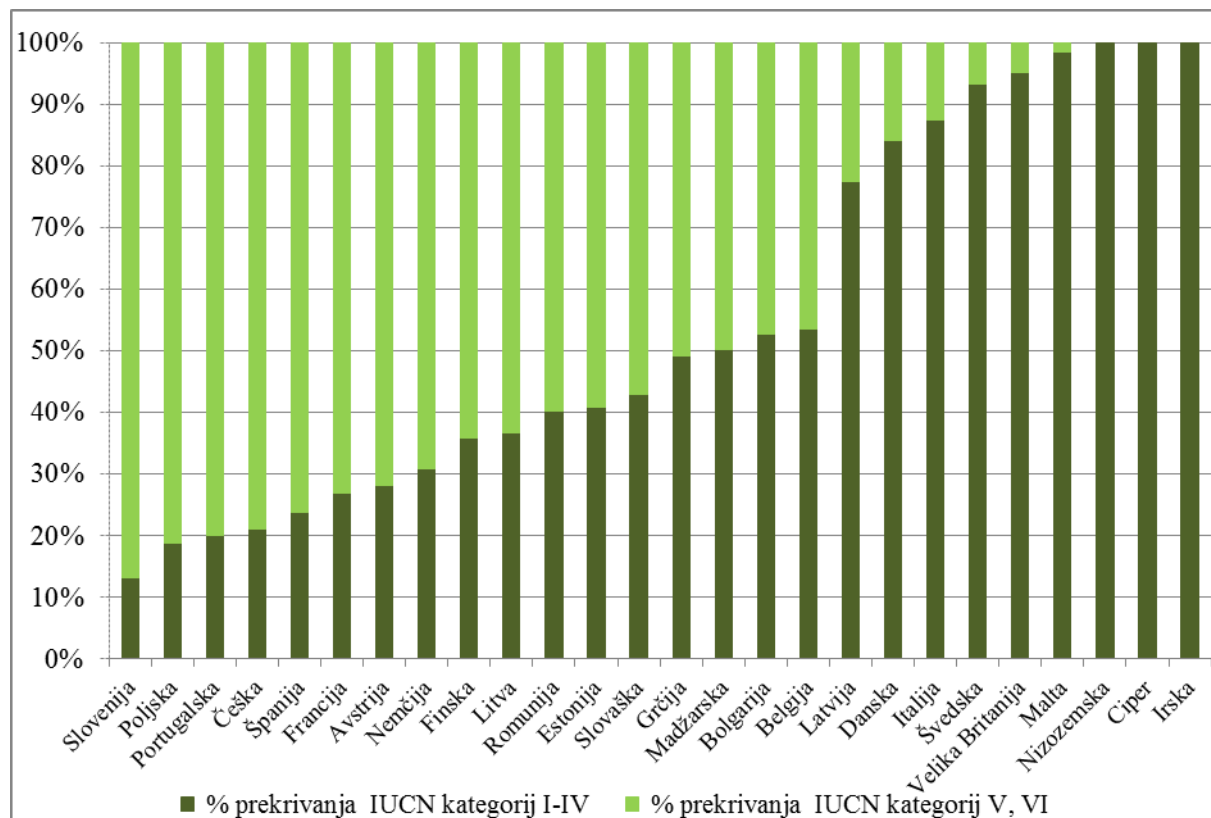
V prejšnjem stoletju se je namen ustanavljanja območij varovane narave korenito spremenil. Dandanes v Evropi ustanovitev le-teh narekujejo dva razloga. Prvi je naraščajoča zavest glede vloge območij varovane narave pri ohranjanju biodiverzitete, drugi pa skrb za ohranjanje biodiverzitete. Evropske države so se pričele zavedati tudi dejstva, da lahko območja varovane narave predstavljajo potencial za gospodarski razvoj (Protected areas: a key element... 2012). Vendar ta območja nemalokrat predstavljajo predmet konflikta. V številnih primerih so namreč prepoznana predvsem kot splošna razvojna ovira. Prebivalstvo, ki živi znotraj tovrstnih območij ali v njihovi neposredni bližini, se zaradi omejitev, ki jih narekujejo akti o zavarovanju, pogosto počuti prikrajšano pri svojem delovanju.

Obenem pa tudi obiskovalci dostikrat ne upoštevajo režimov varovanja, mnogokrat niti ne poznajo razlogov varovanja (Lampič in Mrak 2008).

Na območju Evrope sta bili tako poleg zavarovanih območij, ki so jih razglasile oziroma jih razglašajo posamezne države, vzpostavljeni še dve ekološki omrežji. Na območju držav članic EU je bilo vzpostavljeno omrežje posebnih varstvenih območij Natura 2000, države članice Sveta Evrope pa vzpostavljajo omrežje Emerald (Protected areas in Europe – an overview 2012).

Zavarovana območja, ki so jih razglasile oziroma jih razglašajo posamezne države, in območja Natura 2000 se na številnih območjih prekrivajo (graf 6.1). Eden izmed vzrokov za tako situacijo je, da je država določeno območje sama prepoznala kot izjemno in ga zavarovala po klasifikaciji Mednarodne zveze za varstvo narave (IUCN), kasneje pa je bilo to isto območje (celotno ali le del) zavarovano še po ptičji ali habitatni direktivi in je bilo vključeno v omrežje Natura 2000.

Graf 6.1: Stopnja prekrivanja zavarovanih območij po IUCN z območji Natura 2000 v državah članicah EU

Vir: Protected areas in Europe – an overview (2012, 89).

Na svetovnem nivoju se naravo torej varuje z različnimi ukrepi. Zavarovana območja predstavljajo naravovarstveni ukrep, ki se izvaja na svetovnem nivoju, ukrep Natura 2000 se izvaja na območju držav EU, omrežje Emerald pa se ustanavlja v evropskih državah, ki niso članice EU.

6.1 Zavarovana območja po klasifikaciji Mednarodne zveze za varstvo narave

IUCN zavarovano območje definira kot »geografsko zaključeno območje, ki je upravljano preko pravnih in drugih ustreznih mehanizmov na način, ki zagotavlja dolgoročno varstvo narave, ekosistemskih storitev in kulturnih vrednot« (Dudley 2008, 8). Iz definicije izhaja, da so zavarovana območja samo tista, kjer je dominanten cilj varovanje narave. Vsi ostali cilji so sekundarnega pomena in se lahko v primeru, da bi škodovali ustanovitvenemu cilju, tudi omejijo ali celo prepovejo. Izkoriščanje naravnih virov in izvajanje gospodarskih dejavnosti se lahko izvaja v omejenem obsegu. Iz osnovnega cilja zavarovanja pa mora izhajati tudi določitev kategorije zavarovanega območja (Sovinc in drugi 2011, 37).

IUCN je definirala šest kategorij zavarovanih območij (preglednica 6.1) ter jih sistematizirala v skupine glede na cilje zavarovanja. Le-ti odražajo stopnjo oziroma strogost režima varovanja.

Preglednica 6.1: Klasifikacija zavarovanih območij po IUCN

Kategorija	Ime kategorije	Opis
I	Strogi naravni rezervat/naravno območje	območje, zavarovano predvsem za znanstveno raziskovanje ali ohranjanje narave
Ia	Strogi naravni rezervat	območje, zavarovano predvsem za znanstveno raziskovanje
Ib	Naravno območje	območje, zavarovano predvsem za ohranjanje naravnega stanja
II	Narodni park	območje zavarovano predvsem za ohranjanje ekosistemov in za rekreacijo
III	Naravni spomenik	območje, zavarovano predvsem za ohranjanje izjemnih naravnih pojavov (oblik)
IV	Zavarovani habitati rastlinskih in živalskih vrst	območja, ki jih ohranjamo z določeno rabo za ohranjanje določenih ogroženih rastlinskih/živalskih vrst oziroma habitatnih tipov
V	Zavarovana krajina	območje, zavarovano za ohranjanje krajine (kopne in morske) in za rekreacijo
VI	Zavarovana območja naravnih virov	zavarovana območja, v katerih je z upravljanjem zagotovljena trajnostna raba naravnih virov

Vir: ARSO (2013).

Zavarovana območja, ki so uvrščena v kategorije I–IV, se osredotočajo zgolj na varovanje živalskih in rastlinskih vrst ter njihovih habitatov. Območja, kjer je prisotnost človeka zaznana, na primer parkovna območja znotraj urbanih površin ali površine, ki se uporabljajo za kmetijsko dejavnost, ne morejo biti uvrščena v kategorije I–IV, ampak so uvrščena v kategorijo V ali VI.

V povezavi s kategorizacijo zavarovanih območij znanstveniki opozarjajo na pasti, ki se v tej obliki razvrstitve pojavljajo. Najpogosteje gre za konflikt interesov med naravovarstveniki, ki želijo, da bi bilo zavarovanih območij čim več, ter ostalimi interesnimi skupinami, ki ob zavarovanju določenega območja izgubijo določene pravice. Locke in Dearden (2005) izpostavljata ohlapnost definicije zavarovanega območja. Ta se je v zadnjih desetletjih razširila, koncept zavarovanih območij pa se je oddaljil od prvotnega cilja, to je ohranjanje biotske raznovrstnosti. Tako se med zavarovana območja uvrščajo na eni strani savanska območja Nacionalnega parka Serengeti, na drugi pa tudi zelene trate londonskega Hyde parka, kar je z vidika sledenja osnovnem cilju zavarovanih območij povsem nelogično. Kot jedro problema avtorja izpostavljata antropocentričen koncept varstva narave. V tem konceptu je človek v odnosu do preostalih vrst v privilegiranem položaju in ne dovoljuje, da bi bil določen delež zemeljskega površja namenjen zgolj življenju in razvoju živalskih in rastlinskih vrst (Locke in Dearden 2005). Antropocentrizem do onemoglosti povečuje človeka, pri tem pa zanemarja dejstvo, da človek planet deli z drugimi živimi bitji in je od njih tudi odvisen (Torkar 2006, 6). Antropocentričen pristop pri varovanju narave problematizira tudi Luc. Antropocentristično videnje narave ima po njegovem mnenju eno samo referenčno točko, to je človeka. Človek pa z vsemi svojimi dejanji teži k popolnemu gospostvu nad zemljo (Luc 1998, 93).

Locke in Dearden tudi menita, da bi bilo treba klasifikacijo zavarovanih območij izvesti na novo. Pri ponovni klasifikaciji bi kategorije I do IV ostale definirane kot zavarovana območja, medtem ko bi kategoriji V in VI preklasificirali in ju definirali kot območja s trajnostnim razvojem. Ta območja bi lahko predstavljala tudi neke vrste varovalni pas okoli »pravih« zavarovanih območij (Locke in Dearden 2005). Kljub kritikam in pomislekom se je kategorizacija IUCN (do sedaj) izkazala za najboljše orodje, ki zagotavlja primerljivost zavarovanih območij tako v evropskem kot tudi v svetovnem merilu (Protected areas in Europe – an overview 2012).

6.2 Območja varovane narave v Evropi

6.2.1 Zavarovana območja

Zavarovana območja v Evropi pokrivajo skoraj 21 % ozemlja držav članic Evropske Agencije za okolje (EEA) (Protected areas... 2012). V primerjavi z drugimi kontinenti so evropska zavarovana območja relativno majhna (preglednica 6.2). Povprečna velikost zavarovanega območja v EU znaša 24 km², v državah članicah EEA in sodelujočih državah (Švica, Hrvaška, BiH, Srbija, Makedonija, Albanija) pa povprečna velikost zavarovanega območja znaša 25 km². 65 % zavarovanih območij v državah članicah EEA je glede na površino uvrščenih v kategorijo od enega do sto hektarov, medtem ko 12 % zavarovanih območij ne presega enega hektara. Pri slednjih gre praviloma za posamezna drevesa. Glede na povprečno površino zavarovanih območij je na prvem mestu Afrika, kjer povprečna velikost zavarovanih območij znaša 956 km², sledi območje Amerik s povprečno površino 526 km² ter Avstralija s povprečno površino 115 km² (EEA 2012, Protected areas in Europe – an overview 2012).

Preglednica 6.2: Velikost zavarovanih območij držav članic EEA

Površina	Delež zavarovanih območij
< 1 ha	12 %
1 – 100 ha	65 %
100 – 1 000 ha	16 %
1 000 – 10 000 ha	5 %
> 10 000 ha	2 %

Vir: Protected areas in Europe – an overview (2012, 52).

Manjša površina zavarovanih območij je posledica goste poseljenosti stare celine, zaradi česar je bil velik del evropskega ozemlja degradiran zaradi urbanizacije in gradnje infrastrukture. Pa vendar sama prisotnost človeka ni ogrozila biotske raznovrstnosti. Nekatera biotsko najbogatejša območja (npr. območje Mediterana) so bila tisočletja pod vplivom človeka. Lokalno prebivalstvo ima pri ohranjanju biotske pestrosti pomembno vlogo (Protected areas... 2012).

V državah članicah EEA prevladujejo zavarovana območja z milejšim varovalnim režimom. Po površini prevladujejo zavarovana območja kategorije V, po številu pa zavarovana območja kategorije IV (preglednica 6.3).

Preglednica 6.3: Število in površina zavarovanih območij po posameznih kategorijah IUCN v državah članicah EEA

	Kategorija	Število zavarovanih območij	Površina zavarovanih območij (km ²)
I	Strogi naravni rezervat/naravno območje	6 660	59 400
Ia	Strogi naravni rezervat	4 676	16 400
Ib	Naravno območje	1 984	43 000
II	Narodni park	432	131 000
III	Naravni spomenik	6 800	5 800
IV	Zavarovani habitati rastlinskih in živalskih vrst	36 551	268 000
V	Zavarovana krajina	12141	500 000
VI	Zavarovana območja naravnih virov	3 526	54 100

Vir: Protected areas in Europe – an overview (2012, 55-57).

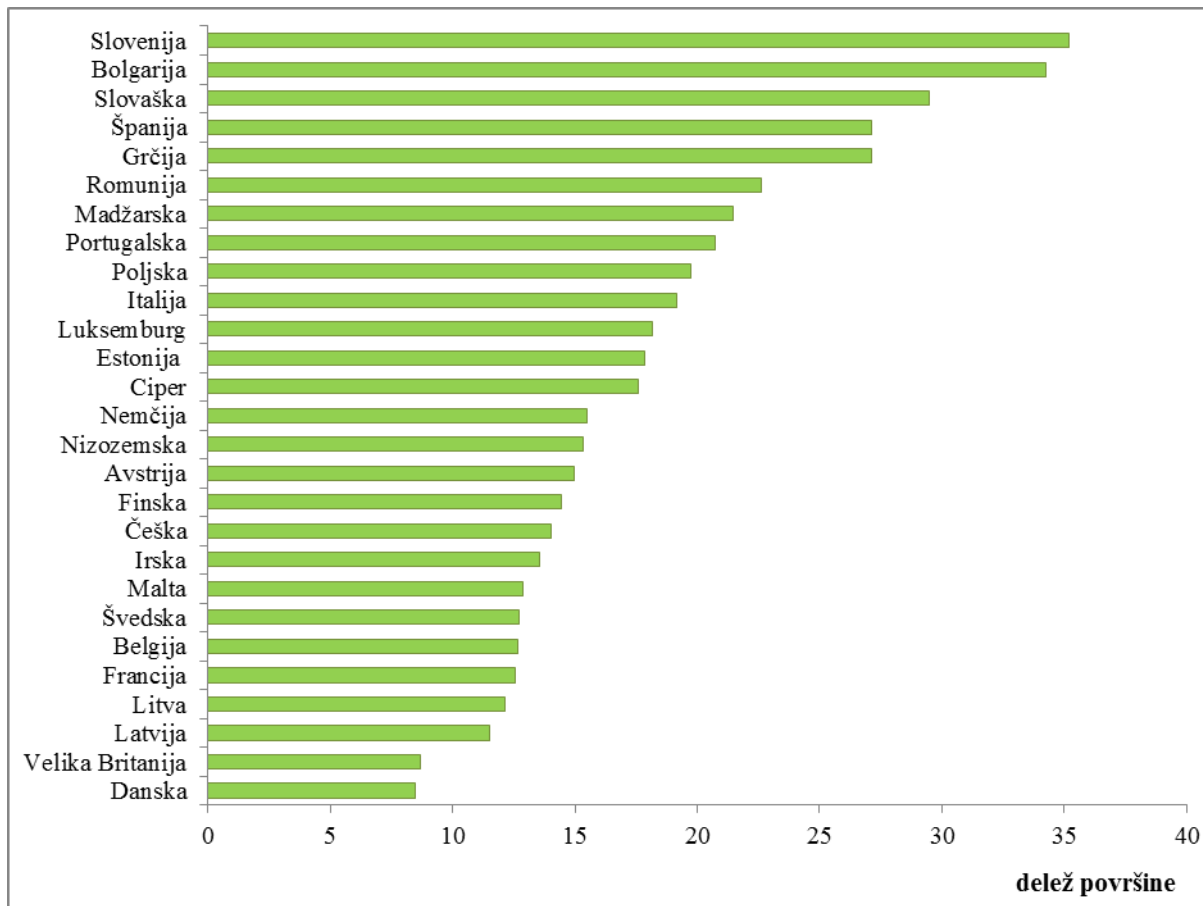
Razporeditev zavarovanih območij glede na strogost režima kaže raznolik vzorec po posameznih evropskih državah. Večina zavarovanih območij v državah z največjim številom prebivalcev v EU (Nemčija, Francija, Velika Britanija, Španija) se uvršča v IUCN kategorijo V, medtem ko so zavarovana območja skandinavskih držav najbolj zastopana v kategorijah Ia in Ib (Protected areas in Europe – an overview 2012).

6.2.2 Omrežje Natura 2000

Omrežje Natura 2000 je bilo ustanovljeno leta 1992 na podlagi Direktive o habitatih. Omrežje vključuje tudi posebna varstvena območja, določena na podlagi Direktive o pticah, sprejete leta 1979. Območja Natura 2000 niso zavarovana območja v ožjem smislu tega pojma. V osnovi so namenjena ohranjanju in varovanju določenih vrst in njihovih habitatov (Plut 2008). Vzpostavitev omrežja Natura 2000 je bil za države članice EU pomemben mejnik v zgodovini naravovarstva. To omrežje predstavlja najobsežnejšo mrežo varovanih območij v svetovnem merilu. Konec leta 2011 je bilo v omrežje Natura 2000 vključenih več kot 26 400 območij s površino približno 986 000 km² (768 000 km² površin na kopnem in 218 000 km² morja). Delež ozemlja, ki je vključeno v omrežje Natura 2000, se razlikuje od države do države (graf 6.2). Največji delež ozemlja, zavarovanega v okviru omrežja Natura 2000, beleži Slovenija (35,5 %), sledita Bolgarija (34 %) in Slovaška (29 %). Pri tem je zanimivo, da so vse tri države z največjim deležem območij Natura 2000 mlajše članice povezave. Med starejšimi članicami sta na prvem mestu Španija in Grčija z okoli 27 % zavarovanega ozemlja.

Gledano absolutno je po površini območij Natura 2000 na prvem mestu Španija s 139 000 km² površin, sledi Francija s približno 68 000 km² (Protected areas in Europe – an overview 2012, 74).

Graf 6.2: Površine, varovane v okviru omrežja Natura 2000, po državah

Vir: Protected areas in Europe – an overview (2012, 76).

Kot že zapisano, je delež območij, varovanih v okviru omrežja Natura 2000, različen. Medtem ko naša država beleži najvišji delež površin v omrežju Natura 2000, imata Danska in Velika Britanija najmanjši delež površin, varovanih v tem omrežju. Velik delež površin v omrežju je svojevrstno priznanje, ki pa s sabo prinaša tudi določene omejitve, zaradi česar so uvedbi Nature 2000 določene interesne skupine tudi nasprotovale. V Sloveniji so bili proti zlasti gospodarstvo in lokalne skupnosti. Slednje so menile, da bo tako obsežno omrežje negativno vplivalo na razvoj občin, izdelava presoje sprejemljivosti posegov v naravo pa bo zavlekla in podražila postopke pridobitve dovoljenj za posege v prostor. Nasprotovanju je pripomogel tudi način določitve območij. Ta so bila določena izključno na podlagi strokovnih argumentov in političnih odločitev, družbene skupine na določitev niso imele nobenega vpliva. Tako kot vzpostavitev je negativen odziv doživela tudi širitev območij Natura 2000 leta 2012.

Nekatera Natura 2000 območja so se namreč razširila na ozemlja, kjer so bili načrtovani različni infrastrukturni projekti (hidroelektrarne na Savi, smučišče v Bohinju) (Acman 2004, Krebelj 2004, Malovrh in Rajšek 2012, Jaksetič 2012, GZS:... 2012).

Skoberne v zvezi z območji Natura 2000 poudarja potrebo po stalnem izobraževanju in sodelovanju ključnih deležnikov, saj v nasprotnem primeru lahko statična izvedba dinamično zastavljenih ciljev pripelje do konfliktov (Skoberne 2011, 17).

6.2.3 Omrežje Emerald

Kot že omenjeno, je bilo v Evropi poleg omrežja Natura 2000 vzpostavljeno še ekološko omrežje varovanih območij Emerald. Cilj tega omrežja je varovanje 180 habitatnih tipov in preko 630 rastlinskih in živalskih vrst. Ustanovil ga je Svet Evrope leta 1999 na podlagi določil Bernske konvencije. V omrežje je vključenih 45 držav. Omrežje Emerald temelji na enakih načelih kot omrežje Natura 2000. Cilj obeh je razviti koherenten pristop k varovanju habitatov na stari celini, torej ohraniti biotsko pestrost in hkrati omogočiti omejeno rabo naravnih virov. V primerjavi z omrežjem Natura 2000 je Emerald še vedno v začetni razvojni fazi. Pri tem omrežju gre predvsem za to, da se zaščiti biodiverziteteta v državah zunaj EU, zato na nek način pomeni razširitev Nature 2000 na večje geografsko območje, ki vključuje tudi države nečlanice. EU preko različnih finančnih instrumentov Svetu Evrope tudi pomaga pri vzpostavljanju omrežja v posameznih regijah (Kopači 1998, 12–13, Ecological networks (Emerald Network) 2012, Protected areas in Europe – an overview 2012).

6.3 Ostale oblike varovanja narave

Poleg že opisanih načinov se naravna in kulturna dediščina varuje tudi v okviru UNESCO (biosferna območja in območja svetovne dediščine), v okviru Ramsarske konvencije (Ramsarska območja) in še v okviru nekaterih drugih dokumentov (Alpska konvencija, Karpatska konvencija itd.) (Protected areas in Europe – an overview 2012).

6.4 Območja varovane narave v Sloveniji

Ohranjena narava je ena izmed prepoznavnih značilnosti Slovenije. Slednje potrjuje dejstvo, da zavarovana območja trenutno pokrivajo skoraj 13 % državnega ozemlja, 35,5 % ozemlja Slovenije pa je varovanega v okviru območij Nature 2000 (ARSO 2012). Poleg naštetega država naravo varuje še v okviru ekološko pomembnih območij ter nekaterih drugih ukrepov, kot so naravne vrednote, gozdni rezervati itd. Slovenija se tako glede na delež površine območij varovane narave uvršča na sam vrh med državami članicami EU.

Varovana in zavarovana območja narave v Sloveniji se med seboj razlikujejo, ne le po formalni (kategorija zavarovanja, strogost varovalnega režima), ampak zlasti po vsebinski plati, in sicer glede na cilje, namene varovanja, glede na to, kakšne naravne in kulturne vrednote so prisotne v zavarovanem območju, kot tudi glede na to, kakšne so zaželeno in kakšne dopustne rabe naravnih virov (Plut 2008).

Zavarovana območja v Sloveniji praviloma ležijo na manj razvitih, podeželskih območjih. Zaradi naravnih pogojev je v tovrstnih območjih prisotna tradicionalna raba prostora, ki je pomembno prispevala k ustvarjanju kulturne krajine. Ta območja so bogata v smislu števila rastlinskih in živalskih vrst in ohranjenosti njihovih habitatov. Kot širša zavarovana območja so v Sloveniji zavarovana tudi posamezna območja znotraj urbanih območij, za katera se je ugotovilo, da imajo pomembno vlogo pri razvoju prebivalcem prijaznejšega bivalnega okolja. Primera takih območij sta Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib in Krajinski park Mariborsko jezero.

Krovno pravno podlago za celovito ohranjanje narave kot nacionalne dediščine v Sloveniji predstavlja Zakon o ohranjanju narave (ZON). Ta opredeljuje načine varstva narave, postopke in vrste zavarovanih območij. Poleg normativnih aktov so bili v povezavi z zavarovanimi območji spisani tudi številni programski dokumenti, ki določajo cilje in strateške usmeritve. Sovinc je do zakonske ureditve kritičen. Slovenska zakonodaja po njegovem mnenju ne vsebuje splošne definicije zavarovanega območja. V primerjavi z mednarodno definicijo zavarovanega območja slovenski sistem varovanja narave prav tako izrecno ne opredeljuje načina rabe naravnih virov znotraj in zunaj zavarovanih območij. Za slovensko kategorizacijo zavarovanih območij avtor opozarja tudi, da definicije posameznih kategorij niso skladne z mednarodnimi definicijami. Po mednarodnih standardih bi se morali primarni upravljavski cilji uveljaviti na vsaj treh četrtinah zavarovanega območja. To pomeni, da bi moralo biti vsako zavarovano območje razdeljeno na najmanj dve varstveni coni, pri čemer bi moralo imeti vsaj 75 % površine zavarovanega območja strožji varstveni režim. Slovenski naravovarstveni predpisi pa dve coni z različnimi varstvenimi režimi zahtevajo le za narodne in regijske, ne pa tudi za krajinske parke. Narodni park mora po slovenski zakonodaji imeti najmanj dve varstveni območji, pri čemer mora biti v pretežnem po večini sklenjenem delu opredeljeno območje s strožjim varstvenim režimom. Pretežni del pa nujno ne pomeni, da se mora strožji režim varovanja izvajati na 75 % površine narodnega parka.

V še bolj očitnem nasprotju z mednarodnimi smernicami je po mnenju Sovinca razumevanje dveh varstvenih območij v regijskem parku. Strožji varstveni režim bi moral po določitih IUCN enako kot v narodnih parkih veljati na najmanj treh četrtinah regijskega parka, ne pa zgolj na manjšem območju, kot je to določeno v slovenskem naravovarstvenem sistemu. V krajinskih parkih pa zahteva o določitvi območja s strožjim varstvenim režimom sploh ni upoštevana. Opis krajinskega parka v Sloveniji je po mnenju Sovinca »tako splošen, da ga lahko enačimo z opisom trajnostno upravljanega podeželja zunaj zavarovanih območij« (Sovinc in drugi 2011, 39).

6.4.1 Oblike varstva narave v Sloveniji

6.4.1.1 Zavarovana območja

Zakonodaja zavarovana območja deli na ožja in širša (ZON 2004). Temeljna razlika med skupinama je, da ožja zavarovana območja navadno ciljno varujejo predvsem eno komponento, medtem ko širša zavarovana območja varujejo več med seboj prepletajočih se komponent krajine (naravna, kulturna dediščina itd.). Ožja zavarovana območja se od širših razlikujejo tudi po površini ter po strogosti varovalnega režima. V primerjavi s širšimi so ožja zavarovana območja manjša in imajo bistveno strožji varovalni režim. Dopusčena stopnja človekovega vpliva je v ožjih zavarovanih območjih majhna ali celo nična (Hribar in drugi 2011, 15).

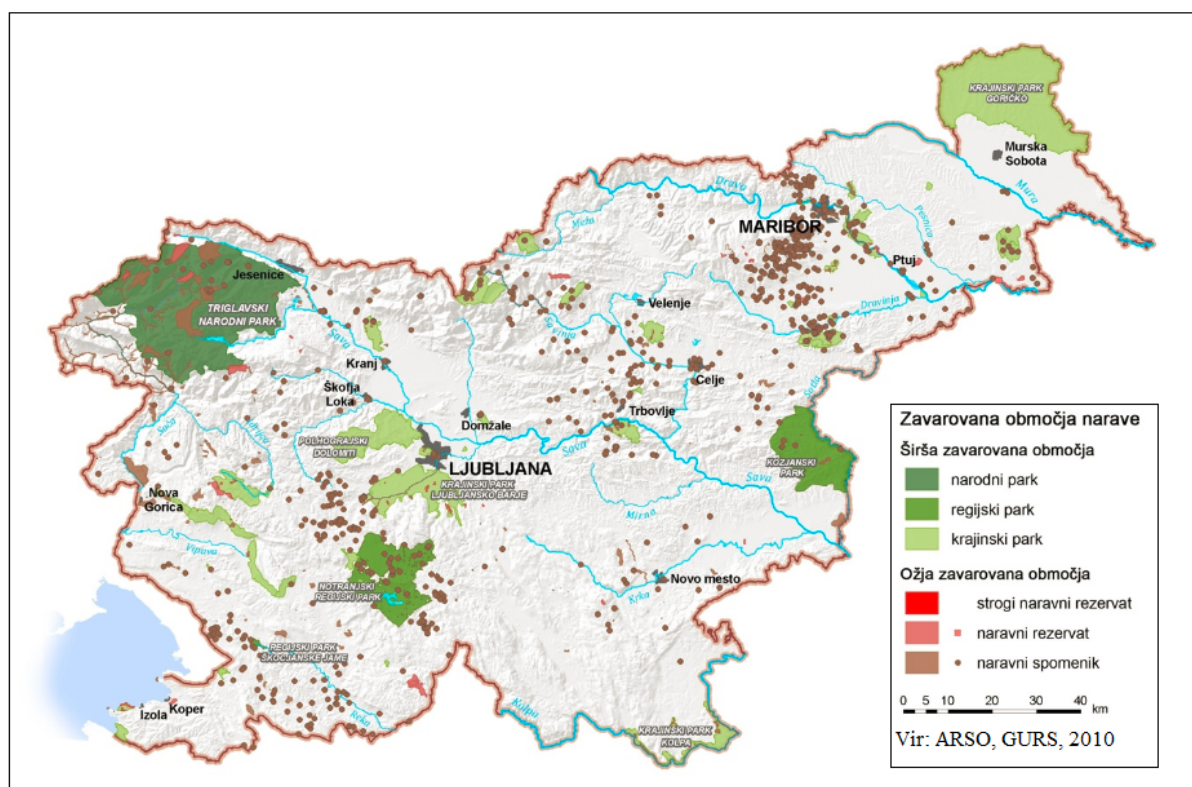
Širša zavarovana območja narave zakonodaja opredeljuje kot »območja narave, kjer je velika abiotska, biotska in krajinska raznovrstnost ter velika gostota in raznolikost naravnih vrednot, ki so lahko tudi kompleksno in funkcionalno med seboj povezane« (ZON 2004, 67 čl.). Med širša zavarovana območja spadajo narodni, regijski ter krajinski parki.

Širše zavarovano območje se ustanovi z aktom o zavarovanju. Ta določa meje in vrsto zavarovanega območja, način izvajanja javne službe za upravljanje, finančne vire za izvajanje zavarovanja in razvoj lokalnega prebivalstva. Akt lahko določi še vplivno območje, predpiše varstvene usmeritve, in sicer tako, da raba prostora ne ogroža zavarovanega območja. Pri regijskih in narodnih parkih se z aktom o zavarovanju predpiše tudi obveznost sprejetja načrta upravljanja. Ustanovitelj zavarovanega območja je vlada ali lokalna skupnost, lahko pa tudi vlada in lokalna skupnost skupaj (ZON 2004, 55. čl.).

Ožja zavarovana območja se delijo na strogi naravni rezervat, naravni rezervat ter naravni spomenik (ZON 2004, 53. čl). Naravni rezervat je definiran kot »območje geotopov, življenjskih prostorov ogroženih, redkih ali značilnih rastlinskih ali živalskih vrst ali območje, pomembno za ohranjanje biotske raznovrstnosti, ki se z uravnoveženim delovanjem človeka v naravi tudi vzdržuje«, strogi naravni rezervat kot »območje naravno ohranjenih geotopov, življenjskih prostorov ogroženih, redkih ali značilnih rastlinskih ali živalskih vrst ali območje, pomembno za ohranjanje biotske raznovrstnosti, kjer potekajo naravni procesi brez človekovega vpliva«, naravni spomenik pa kot »območje, ki vsebuje eno ali več naravnih vrednot, ki imajo izjemno obliko, velikost, vsebino ali lego ali so redki primer naravne vrednote« (ZON 2004, 64–66 čl.).

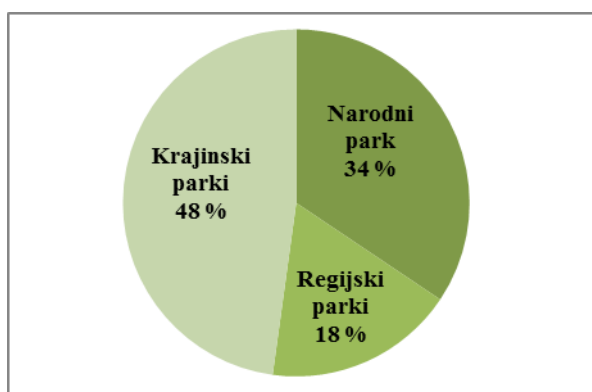
Slovenija ima glede na podatke Agencije Republike Slovenije za okolje (ARSO) (stanje marec 2012) 1 narodni park, 3 regijske parke, 44 krajinskih parkov, 1 strogi naravni rezervat, 54 naravnih rezervatov in 1276 naravnih spomenikov (slika 6.2). Zavarovana območja skupaj obsegajo 256 315 hektarov zemljišč, kar predstavlja 12,6 % površine Slovenije (ARSO 2013).

Slika 6.2: Zavarovana območja v Sloveniji

Največji delež (48 %) površine je zavarovane v okviru krajinskih parkov, sledi narodni park (34 %), ter regijski parki (18 %) (graf 6.3).

Graf 6.3: Delež posameznih kategorij naravnih parkov v letu 2012

Vir: (ARSO, 2014)

Kot že zapisano, zavarovana območja v Sloveniji pokrivajo 12,6 % površine, kar našo državo uvršča v spodnji del mednarodne lestvice parkovnega omrežja (Plut 2008). Po mnenju Grošljeve je naša država v obdobju nekdanje skupne države zamudila klasično obdobje pospešenega ustanavljanja naravnih parkov v Evropi. V obdobju ministra Kopača je bil prekinjen tudi ambiciozen proces povečevanja deleža zavarovanih območij, katerega cilj je bil zavarovati 30 % državnega ozemlja (Grošelj 2008, 96–98). Ta cilj se je po letu 1999 zniževal, vendar zastavljenega cilja Slovenija še ni dosegla (preglednica 6.4).

Preglednica 6.4: Delež zavarovanega državnega ozemlja: stanje in cilji

Leto	Stanje	Cilj
1994	6 %	20 %
1999	8 %	30 %
1999	8 %	30 % (do leta 2008)
2005	11 %	16 % (do leta 2008) oz. 21 % (do leta 2014)
2007	11 %	16 % (do leta 2008) oz. 15 % (do leta 2014)
2010	12 %	
2012	12,6 %	

Vir: Ogorelec (2011, 28), ARSO (2013).

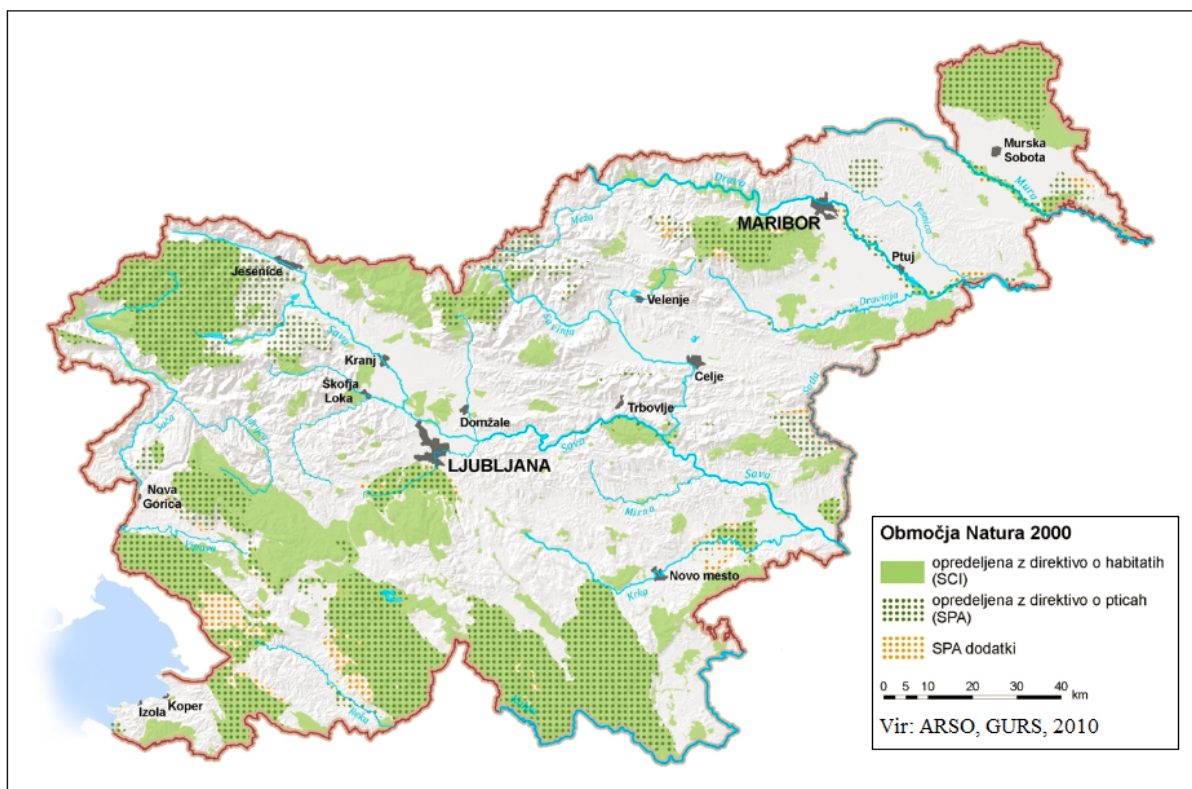
6.4.1.2 Varovana območja

Med varovana območja se uvrščajo ekološko pomembna območja ter posebna varstvena območja, t. i. območja Natura 2000. Po podatkih ARSO so varovana območja leta 2009 predstavljala 39,7 % ozemlja Slovenije (ARSO 2012).

Ekološko pomembna območja zakonodaja opredeljuje kot »območja habitatnega tipa, dela habitatnega tipa ali večje ekosistemske enote, ki pomembno prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti« (ZON 2004, 32. čl). Ekološko pomembna območja pokrivajo skoraj 50 % slovenskega ozemlja (Lampič in Mrak 2008, 148).

Posebna varstvena območja so definirana kot »ekološko pomembna območja, ki so na ozemlju EU pomembna za ohranitev ali doseganje ugodnega stanja ptic in drugih živalskih ter rastlinskih vrst, njihovih habitatov in habitatnih tipov. Posebna varstvena območja tvorijo evropsko ekološko omrežje, imenovano Natura 2000« (slika 6.3) (ZON 2004, 33. čl.).

Slika 6.3: Območja Natura 2000 v Sloveniji

Območja Natura 2000 skupaj obsegajo skoraj 36 % površine Slovenije. 71 % območij Natura 2000 porašča gozd, sledijo območja brez vegetacije (pretežno stene), pomemben pa je tudi delež travnišč. V zavarovanih območjih (širših in ožjih) leži 26,3 % površine območij Natura 2000 (ARSO, 2014, Lampič in Mrak 2008, 151).

6.4.1.3 Območja, ki so zavarovana z vidika varovanja kulturne dediščine

Slovenija ima poleg zavarovanih in varovanih območjih še območja, ki so varovana zaradi pomembne kulturne dediščine. Gre predvsem za arheološka najdišča, stavbe, naselja, dele naselij ter kulturno krajino (Hribar in drugi 2011).

Predpis območje varstva kulturne dediščine definira kot »območje z enotnimi značilnostmi nepremične dediščine, ki je zaradi svojih vrednot in razvojnih potencialov pomemben del prostorskih ureditev«, varovanje pa kot »ravljanje z dediščino na način, ki z rednim vzdrževanjem in obnovo omogoča obstoj vrednot dediščine in njeno uporabo vsaj v najmanjšem obsegu« (ZVKD-1 2008, 3. čl.).

Zakon o ohranjanju kulturne dediščine (ZVKD-1) varuje tudi kulturno krajino, ki je opredeljena kot »nepremična dediščina, ki je odprt prostor z naravnimi in ustvarjenimi sestavinami, katerega strukturo, razvoj in uporabo pretežno določajo človekovi posegi in dejavnost« (ZVKD-1 2008, 3. čl.). V okviru zavarovane kulturne krajine se varuje značilna raba zemljišč, parcelacija, značilna vegetacija, prostorske dominante, odnos med poselitvijo in odprtim prostorom, kraji spomina in značilna topografska imena (ZVKD-1 2008, 134. čl.).

ZON omogoča še druge načine varovanja narave, in sicer pogodbeno varovanje naravne vrednote ali nepremičnine na zavarovanem območju, začasno varovanje in obnovitev (ZON 2004, 45–52 čl.).

6.4.2 Razlike med zavarovanimi in varovanimi območji narave

V primerjavi z zavarovanimi območji imajo varovana območja ohlapnejši varstveni režim. Pri zavarovanih območjih je varstveni režim (s tem pa tudi omejitve) določen v Aktu o zavarovanju, medtem ko na varovanih območjih posegi vnaprej niso prepovedani. Na ekološko pomembnih območjih, če ta obenem niso zavarovano območje, Natura 2000 območje ali območje naravnih vrednot, za posege v prostor ni treba pridobiti soglasja naravovarstvenikov (ARSO 2012). Za posege na območja Natura 2000 je investitor pred izvedbo določenega posega dolžan izdelati študijo sprejemljivosti projekta, oziroma od zakonodajalca pridobiti naravovarstveno soglasje. Po uredbi se na območjih Natura 2000 izvaja prilagojena raba naravnih virov. Posegi in dejavnosti so zato načrtovani na način, da se v čim večji možni meri ohranja tisto (biodiverziteteta, habitatni tipi, naravni procesi), zaradi česar je bilo območje zavarovano. Investitor mora pri posegih v prostor poskrbeti, da bo vpliv posega čim manjši. To med drugim pomeni tudi, da se mora čas izvajanja projekta prilagoditi življenjskemu ciklu vrst, ki bivajo na določenem območju. Posegi v naravo se ne vršijo v času, ko rastline semenijo ali v času, ko živali potrebujejo mir oziroma se ne morejo umakniti na varno (čas razmnoževalnih aktivnosti, vzrejanja mladičev, prezimovanja itd.) (Uredba o območjih Natura 2000 2004).

Poleg tega so države obvezane ohraniti celovitost mreže območij Natura 2000, in sicer tako, da posege usmerjajo na območja, kjer ne bodo povzročili negativnih vplivov. V primeru, ko to ni mogoče, so države dolžne zagotoviti izboljšanje stanja istih vrst in habitatov na nekem drugem območju (Kaj ni res o Naturi 2000? 2004).

6.4.3 Prekrivanje območij z različnimi režimi varovanja

Zavarovana območja se na nekaterih območjih prekrivajo z varovanimi območji vendar ne v celoti. Slednje je posledica dejstva, da so bile v zavarovanih območjih že predhodno zavarovane živalske in rastlinske vrste, ki so se posledično ohranile v dobrem stanju. Z določitvijo Natura 2000 območij je ohranjena narava dobila še dodatno varstvo na nivoju EU.

Kljub obsežni površini območij, varovanih v okviru Nature 2000 Plut dvomi, da bi lahko to sicer obsežno omrežje nadomestilo celostno ohranjanje narave v naravnih parkih. Pri projektu Natura 2000 gre namreč izključno za ohranjanje biotske raznovrstnosti, medtem ko je koncept naravnega parka širši, saj varuje naravno in kulturno dediščino območja (Plut 2008). Podobno tudi Skoberne Natura 2000 območja opredeljuje kot »butična območja«, saj gre za varovanje posameznih vrst in habitatnih tipov, ne pa za celostno varstvo žive in nežive narave, kot je to urejeno v naravnih parkih. Ukrep ne nadomešča drugih naravovarstvenih ukrepov in dejavnosti. Območja Natura 2000 predstavljajo kronske dragulje evropske narave, ti pa brez krone ne morejo obstajati (Skoberne 2011, 13).

6.4.4 Naravovarstvo in razvoj zavarovanih območij

V primerjavi z Naturo 2000 je organizacija varstva narave v zavarovanih območjih na višji ravni. Naravni parki morajo imeti izdelan načrt upravljanja in določenega upravljavca (ARSO 2012). Dejansko stanje pa je na tem področju problematično. Od 48 naravnih parkov jih je po podatkih pristojnega ministrstva leta 2014 le dvanajst imelo upravljavca, samo trije pa načrt upravljanja. Pri ostalih parkih so načrti upravljanja v pripravi (Naravni parki Slovenije 2014, MKO 2014).

Brez dvoma tako stanje predstavlja oviro pri razvoju. Načrt upravljanja bi namreč moral narekovati razvojne smernice ter deležnikom dajati napotke za uveljavitev drugačne razvojne perspektive, ki dolgoročno zagotavlja učinkovito varstvo narave. Še posebej je to pomembno zaradi dejstva, da je trajnostni razvoj lahko z ekonomskega vidika nekonkurenčen.

Zato je treba lokalnemu prebivalstvu ponuditi alternativo, ki bo omogočala dostojno življenje znotraj zavarovanega območja, ter obenem varovala tisto, zaradi česar je bilo to ustanovljeno. Glede na to, da je v slovenskih naravnih parkih ohranjanje biodiverzitete odvisno zlasti od tradicionalne obdelave zemljišč, je trenutno stanje v 45 naravnih parkih problematično, saj so letni načrti in uredbe v konkretnih situacijah premalo konkretni (Hribar in drugi 2011).

Zaradi slabo razvite gospodarske infrastrukture in posledično majhnega povpraševanja po zaposlovanju se v zavarovanih območjih kljub visoki kvaliteti bivalnega okolja izkazuje negativen demografski trend. Poseben problem predstavlja odseljevanje mladih in izobraženih. Vse naštetu je do določene mere tudi posledica neizkoriščanja gospodarskega potenciala tovrstnih območij. Hribar s sodelavci predvideva, da bo v bodoče iskanje ravnovesja med razvojem in varovanjem postalo pomembna razvojna prioriteta ne le na lokalni in regionalni, temveč tudi na državni ravni (Hribar in drugi 2011, 17).

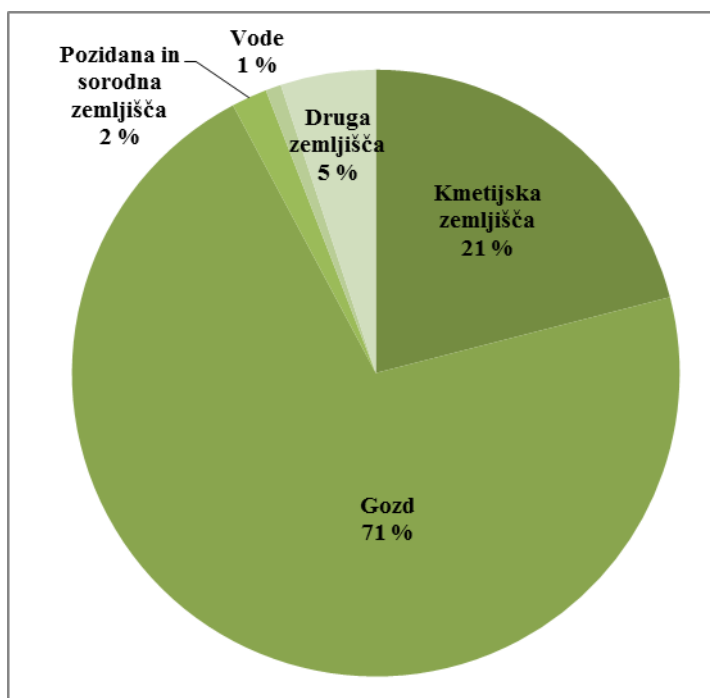
Površina območij varovane narave se v Sloveniji povečuje. Tako se širijo že ustanovljena zavarovana območja, ustanavljajo pa se tudi nova. Zadnje širše zavarovano območje je bilo v Sloveniji ustanovljeno leta 2012 (Krajski park Radensko polje). V prihodnje se načrtuje ustanovitev še vsaj dveh regijskih parkov, in sicer Regijskega parka Kamniško-Savinjske Alpe in Regijskega parka Pohorje (Naravni park Pohorje 2012, Kamniško-Savinjske Alpe 2012). Širjenje zavarovanih območij je po mnenju Kirna z vidika varovanja narave sicer pozitivno, vendar zgolj večji odstotek tovrstnih območij ne more bistveno prispevati k povečanju trajnosti, če se okoljsko obnašanje zunaj njihovih meja ne spremeni (Kirn 2004). Marušič je glede deleža zavarovanega ozemlja prav tako kritičen. Velik obseg zavarovanega prostora po njegovem mnenju ni nikakršen dokaz velike biotske pestrosti Slovenije, čeprav se zdi pritrdilni odgovor samoumeven. Površina zavarovanih območij je, tako Marušič, »prej posledica postopkov urejanja prostora v Sloveniji. Prav ti so v zadnjih treh, štirih desetletjih pripeljali do krize urejanja prostora, številnih zagat in nezadovoljstva s stanjem v slovenskem prostoru, kot so pozidava kmetijskih zemljišč, blokade novih razvojnih posegov in nujnih ureditev v prostoru« (Marušič 2012).

6.4.5 Kmetijstvo na območjih varovane narave

Območja varovane narave praviloma ležijo na podeželju. Več kot polovico podeželskega prostora (60 %) predstavlja naravno ali polnaravno okolje, katerega posebnost predstavlja mozaična krajina, kjer se njive, vrtovi in travniki prepletajo s travniškimi sadovnjaki, mejicami, posameznimi drevesi ter gozdovi (Hrustel Majcen 2005, Žvikart 2010).

Prevladujoča raba prostora v varovanih območjih je gozd (71 % površine), sledijo kmetijska zemljišča (21 % površine) (graf 6.4).

Graf 6.4: Struktura rabe zemljišč v varovanih območjih v Sloveniji

Vir: Kazalci okolja v Sloveniji (2014).

Kmetovanje v naravnih parkih ni avtomatično izključeno, vendar se mora kmetijska dejavnost odvijati v skladu z naravovarstvenimi in razvojnimi cilji, zapisanimi v ustanovitvenem aktu in načrtu upravljanja, če ga park ima. Na območjih Natura 2000 in ekološko pomembnih območjih ter na območju naravnih vrednot se kmetijska dejavnost izvaja po pravilih, ki jih določajo predpisi za posamezno vrsto varovanega območja. Kmetje pa morajo pri svojem delovanju upoštevati tudi kmetijsko zakonodajo. Držati se morajo omejitev, ki jih določa uredba o navzkrižni skladnosti. V okviru nadzora te uredbe se izvajajo tudi kontrole, katerim so podvržene vse kmetije, ki dobivajo sredstva z naslova Skupne kmetijske politike (SKP) (Rode 2011).

Na območjih varovane narave je zaželeno preusmerjanje v sonaravne oblike kmetovanja, saj te dolgoročno na okolje nimajo negativnega vpliva. Sonaravne oblike kmetovanja, zlasti ekološko kmetovanje, imajo pomemben razvojni potencial. Parki lahko za ekološke kmetovalce predstavljajo boljše izhodiščne pogoje za delovanje in eksistenco. Boljši pogoji pa lahko pomenijo tudi večjo motivacijo za preusmeritev v sonaravne oblike kmetovanja.

6.4.6 Vloga lokalnih skupnosti pri uspešnem delovanju zavarovanih območij

Širša zavarovana območja praviloma obsegajo večje površine, v številnih primerih tudi naselja, zato je za učinkovito delovanje naravnega parka v praksi treba dobro poznati lokalno okolje, v katerem se park nahaja. Slovenija ima na področju ustanavljanja zavarovanih območij in sodelovanja neposredno prizadetih družbenih skupin že precej izkušenj. Nekaj je uspešnih zgodb, nekaj pa tudi neuspešnih, ko se je proces ustanavljanja upočasnil ali pa celo začasno ustavil (npr. Regijski park Snežnik). Za doseg legitimnosti procesa ustanavljanja in nadalje upravljanja parkov je potrebno dobro poznavanje lokalnih skupnosti ter kvalitetni in odkriti medsebojni odnosi. Uspešno sodelovanje med upravljavcem posameznega parka in lokalno javnostjo dolgoročno prinaša uspešno sobivanje parka ter ostalih dejavnosti v določenem okolju.

6.4.6.1 Opredelitev lokalne skupnosti

Lokalna skupnost predstavlja skupino ljudi, ki se organizira z namenom reševati tiste zadeve lokalnega značaja, ki neposredno ali posredno posegajo v vsakodnevno življenje posameznikov. Osnovna naloga lokalne skupnosti je torej zagotavljanje pogojev za nemoten razvoj prebivalstva in gospodarskih subjektov v lokalnem okolju. Lokalna javnost postaja vse bolj zahtevna, pričakuje kakovostne storitve, želi biti obveščena o dogajanju ter želi sodelovati v procesih odločanja. Ker pa imajo lokalne skupnosti omejene pristojnosti, mnogi pa niti ne razlikujejo med pristojnostmi države in lokalne skupnosti, se slednje nemalokrat znajdejo v neugodnem položaju, saj zahtev svojih občanov ne morejo izpolniti (Mumel in Bošnjak 2001).

Lokalna skupnost za prebivalstvo predstavlja tudi najdosegnejši nivo za izražanje interesov in stališč ter za vključevanje v procese odločanja. Aarhuška konvencija lokalnim skupnostim nalaga odgovornost za uveljavljanje trajnostnega razvoja na lokalni ravni (Smaka Kincl v Marega in Kos 2002, 74).

6.4.6.2 Odpor lokalne skupnosti do načrtovanih sprememb

Za Slovenijo je značilno, da lokalno prebivalstvo v številnih primerih nasprotuje spremembam v svojem lokalnem okolju, pa naj gre za gradnjo odlagališč odpadkov, čistilnih naprav ali za ustanavljanje območij varovane narave. Slednje kaže na paradoks v percepciji do varstva okolja v najširšem smislu tega pojma. Po eni strani si družba želi ohranjene narave in čistega okolja, pa vendar se ob napovedani izgradnji bodisi objekta, ki bo omogočil čistejše okolje, bodisi ustanovitvi zavarovanega območja situacija lahko zaplete,

ko se tovrsten projekt locira v konkretno lokalno okolje. Torej varstvo da, vendar ne na mojem dvorišču oziroma ne na način, ki bi kakorkoli ogrožal moj materialni položaj oziroma omejeval moje delovanje. Družba deklarativno torej podpira idejo varovanja narave, vendar le do takrat, ko je potrebno zanjo tudi kaj žrtvovati (Oršanič 2005, 90).

Pri ustanavljanju zavarovanih območij je doseg družbene sprejemljivosti ključnega pomena. Brunson (1996) družbeno sprejemljivost definira kot stanje, ki izhaja iz postopka presoje, v okviru katerega posamezniki primerjajo zaznano realnost z znanimi alternativami in ugotavljajo, ali je obstoječe stanje boljše ali vsaj dovolj podobno najboljši možni alternativni. »Če posamezniki dejanskega stanja ne ocenjujejo kot ustreznega, se bodo v okviru svojih interesnih skupin odločili za vedenjske vzorce, s pomočjo katerih bodo obstoječe stanje poskušali spremeniti v ustreznije alternativno stanje« (Brunson v Pek Drapal in Drevenšek 2008, 757).

V Sloveniji lokalno prebivalstvo najbolj občuti omejitve in je v določenih primerih lahko prikrajšano za nekatere pravice, ki bi jim bile dosegljive, če parka ne bi bilo, zato mora biti v postopkih ustanavljanja in upravljanja parka obravnavano kot enakovreden sogovornik. V nasprotnem primeru se v želji po zaščiti svojih interesov upre načrtovani spremembi, saj v načrtovanem prepozna zlasti slabosti in pomanjkljivosti, medtem ko prednosti in koristi ostajajo v ozadju. Pri zavarovanih območjih se v lokalnem okolju pojavlja tudi vprašanje, čemu ustanoviti park, saj znajo vendar sami dovolj dobro skrbeti za naravo, če je ta tako dobro ohranjena, da se jo želi sedaj še zavarovati.

Lokalnim skupnostim je treba uvidevno pokazati, kaj je v njihovem okolju vrednega, kaj se splača varovati. Le tako se lahko pričnejo zavedati kvalitet, ki jih prej mogoče niso poznali, se lahko z njimi poistovetijo, postanejo ponosni nanje in jih varujejo (Acman 2004). Znano je namreč, da občutek pripadnosti in navezanosti na kraj vplivata na odnos do naravne in kulturne dediščine, s tem pa tudi na odnos do zavarovanega območja. Močnejši je občutek navezanosti in pripadnosti, višje je vrednotenje naravne in kulturne dediščine in pripravljenost sklepanja kompromisov za njihovo ohranitev (Rodela in drugi 2012).

6.4.6.3 Soodločanje družbenih skupin v naravovarstvenih procesih

Skozi zgodovino se je z razvojem demokracije, zviševanjem življenjskega standarda, povečevanjem števila izobraženih ter boljšo dostopnostjo do informacij povečeval interes družbenih skupin za zadeve, ki vplivajo na kvaliteto življenja. V družbi je rasel interes za sodelovanje pri odločanju o umeščanju okoljskih projektov v prostor.

Sodelovanje družbenih skupin v procesih odločanja je v zadnjih desetletjih postalo aktualna tema, ki si je utrla pot na mnoga področja, vključno z naravovarstvom, prostorskim planiranjem in razvojem podeželja (Rodela 2011).

Pravico do sodelovanja v procesih odločanja v okoljskih zadevah je družbenim skupinam dodelila že deklaracija iz Ria leta 1992. Tej so sledile še druge, med njimi posebno pomembna Aarhuška konvencija o dostopu do informacij, sodelovanju javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah. Gre za pravno obvezujoči mednarodni akt, ki omogoča zainteresirani javnosti (posameznikom ali organiziranim skupinam), da odigrajo pomembno vlogo na področju varovanja okolja in vzpodbujanja trajnostnega razvoja. Aarhuška konvencija je na okoljevarstvenem področju uvedla participativni pristop ter javnosti s tem dodelila posebno vlogo pri procesu odločanja. S podpisom in ratifikacijo te konvencije leta 2004 se je tak model uveljavil tudi v Sloveniji (vsaj na normativni ravni), saj so bila načela konvencije implementirana v nacionalno zakonodajo (Marega in Kos 2002, Lavtar 2007, Rodela 2011).

Participacija je v osnovi komunikacijski proces, v katerem prebivalstvo oblastem sporoči svoje želje oziroma pričakovanja ter na ta način poskuša vplivati na delovanje vlad (Lavtar 2007). Osnovo neposredne participativne demokracije predstavlja vzpostavitev in vzdrževanje zaupanja med neposredno vpletenimi skupinami ter pristojnimi ustanovami (Acman 2004). Za udejanjanje participativnega procesa morajo biti izpolnjeni trije pogoji, in sicer pravica »vedeti«, pravica »biti slišan« ter pravica »vplivati na odločitve« (Demšar 2004, 120).

Če imamo v mislih ustanavljanje ali upravljanje zavarovanih območij, javnost predstavljajo lokalne skupnosti, druge interesne skupine ter širša in strokovna javnost. Vse naštetе skupine od načrtovalcev in kasneje upravljavcev pričakujejo verodostojne informacije, kot tudi, da bodo vključeni v sam proces odločanja, da bodo lahko podali svoje mnenje, in da bo to pri sprejemanju odločitev tudi upoštevano. V praksi dostikrat ni bilo tako. Zainteresirane družbene skupine so bile s projektom ustanovitve območja varovane narave sicer seznanjene, vendar šele, ko je bil ta že izdelan, odločitve sprejete, od interesnih skupin pa se je

pričakovalo le soglasje s sprejeto odločitvijo. Zaradi opisanega načina (ne) vključevanja v proces odločanja je v mnogih primerih prišlo do neodobravanja (Natura 2000) ali odpora predvsem lokalnega prebivalstva, ponekod tudi lokalne oblasti (Regijski park Snežnik). Sprejeta odločitev je bila sicer strokovno utemeljena in legalna, ni pa bila legitimna. Legitimizacija sprejete odločitve je lažja in uspešnejša, če so akterji sposobni upoštevati družbeno okolje, v katerem delujejo. Nujna pogoja za doseganje legitimnosti sta odprtost odločevalskih institucij in javnost strokovnih presoj (Kos 2002, 27, 107). Nemalokrat je posledica nelegitimnega načina odločanja pojav NIMBY sindroma.

NIMBY sindrom je po mnenju Pek Drapalove in Kosa neločljivo povezan s percepcijo tveganja, ki ga načrtovana sprememba predstavlja za lokalno prebivalstvo. Na percepcijo tveganja poleg znanstvenih in tehnoloških dognanj vplivajo predvsem socialno-psihološki dejavniki posega v okolje (Pek Drapal in Kos 1999).

Po mnenju Rodele se diskurz v zadnjem času ne koncentrira več toliko na širšo javnost, ampak zlasti na interesne skupine, ki soupravljajo, izkoriščajo ali na kakšen drug način vplivajo na naravne vire določenega območja. ZON kot krovni predpis na področju naravovarstva priznava različne interese, in sicer kmetijstvo, turizem, rekreacijo, lov, ribolov, lastništvo zemljišč, naravovarstvo itd., kar predstavlja dobro podlago za participacijo. Vendar je pri participaciji bistvena zlasti vloga posamezne interesne skupine, pri čemer pa predpis participativni proces razlikuje glede na to, ali gre za ustanavljanje ali upravljanje zavarovanega območja (Rodela 2011). Pri ustanavljanju mora ustanovitelj družbene skupine seznaniti z vsebino osnutka akta o zavarovanju. Če gre za ožje zavarovano območje, se osnutek objavi v javnem glasilu, pri ustanavljanju širših zavarovanih območij pa se osnutek predstavi na javni predstavitvi (ZON 2004, 57.–58. čl). Rodela pri tem opozarja na zaprtost procesa odločanja pri ustanavljanju zavarovanih območij. Zainteresirane družbene skupine sicer v določenem trenutku pridobijo dostop do relevantne dokumentacije, vendar se je o vsebini osnutka že predhodno razpravljalo in odločilo v okviru projektne skupine. Nadgradnja resorne zakonodaje z načeli Aarhuške konvencije sicer pripomore k transparentnosti odločevalskega procesa, vendar pa iz tega ni možno zagotovo vedeti, ali to dejansko prispeva tudi k odprtju procesa odločanja in vključevanja javnosti v fazi oblikovanja osnutka akta o zavarovanju. Iz zakonodaje ni namreč povsem jasno, ali lahko javnost na odločitve vpliva neposredno ali zgolj posredno (Rodela 2011).

Kot že zapisano, je sprejetje Aarhuske konvencije prineslo pomembne spremembe na področju sodelovanja javnosti v postopkih odločanja v okoljskih zadevah. Zainteresiranim družbenim skupinam je omogočeno sodelovanje v procesih odločanja. Ustanovitelj se mora do pripomb, prejetih s strani zainteresirane javnosti, opredeliti ter jih upoštevati, v primeru neupoštevanja pa za to navesti strokovno utemeljene razloge.

Praktičen primer nepravilnega načina vključevanja oziroma ne vključevanja predstavlja proces ustanavljanja Snežniškega regijskega parka. Pri tem parku je bilo pozneje ugotovljeno, da je lokalno prebivalstvo s tem, ko v procesu ustanavljanja ni moglo aktivno sodelovati, dojemalo, da jim hoče park vsiliti nekdo drug, da v parku ne bodo mogli uveljavljati svojih interesov, pojavile pa so se tudi bojazni v povezavi z omejitvami ter kasnejšimi zaostritvami varstvenega režima. Park so dojemali kot nepotreben, celo za naravo škodljiv zaradi povečanega obiska turistov in rekreativcev (Ogorelec 2011, 31–32). Močan odpor lokalnih skupnosti je na koncu pripeljal do zaustavitve procesa ustanavljanja.

Številni avtorji (Acman 2004, Lavtar 2007, Hlad 2004) v povezavi s participacijo v naravovarstvenih postopkih izpostavljajo problematiko slabe medresorske komunikacije. Posledično se lahko v javnosti pojavijo nepopolne, celo nasprotujoče si informacije. Napačne informacije lahko v javnosti povzročijo spremembe, ki so za sporočevalca lahko nezaželene, obenem pa tudi v javnosti povzročajo nepotrebno vznemirjenje (Vilar 2005). Kadar družbene skupine nimajo dovolj zanesljivih informacij, ki jim zaupajo, se oprejo na tisto, kar poznajo, in si na podlagi tega ustvarijo svojo podobo. Pri tem obstaja majhna možnost za zadetek v polno. Mnogo bolj verjetno je, da se bo oblikoval mit (Skoberne 2011).

Hladova ugotavlja, da naravovarstveniki po navadi delujejo v svojem večinoma zaprtem krogu. Osredotočajo se predvsem na strokovne zadeve in tehnične pristope k reševanju problemov in oblikovanju odločitev, medtem ko koncept participacije obstaja le v teoriji. Kot vzroke za takšno stanje izpostavlja:

- strah pred komuniciranjem z laično javnostjo,
- nezmožnost podati odgovore na vprašanja ljudi, ki jih ukrep prizadene ali zanima,
- napačno analiziranje problemov in iskanje načinov njihovega reševanja,
- pomanjkljive ali neobstoječe analize potreb in neustrezna identifikacija kompetentnih ljudi,
- kontrast med strokovnim znanjem in pomanjkanjem profesionalnega upravljanja naravovarstvenih organizacij (Hlad 2004, 31).

Enako kot Vilarjeva (2005) navaja za komunikacijo, da njena vrednost v »točnosti« in »verodostojnosti« velja tudi za področje okoljskih informacij v najširšem smislu. Špesova poudarja, da je ena izmed najpomembnejših nalog t. i. trajnostne družbe, da javnosti omogoči dostop do objektivnih informacij. S tem zagotavlja udeležbo javnosti pri odločanju in tako prispeva k dvigu okoljske zavesti ter spreminjanju navad in aktivnosti, ki na okolje vplivajo negativno (Špes 2008). Zavest o lastni odgovornosti predstavlja osnovo za spreminjanje vzorcev obnašanja, vrednot in življenjskega sloga v smeri odgovornejše rabe naravnih virov.

6.4.6.4 Specifika komuniciranja pri ustanavljanju in upravljanju zavarovanih območij

Naravovarstveno komuniciranje presega tradicionalne koncepte komunikacije, kot so širjenje informacij, izsledki znanstvenih raziskav ali rezultati političnih odločitev (Adomžent in Godemann 2011). Za uspešnost komunikacije na področju varstva narave je nujno spremljanje in razumevanje procesov v naravi ter razumevanje vpliva družbe na naravo in obratno.

Komunikacija je po mnenju Drevenškove uspešna, če strokovnjaki poznajo dogajanje v prostoru in pri komuniciranju uporabljajo sociološko-okoljske pristope (Drevenšek 2002). Slednji temeljijo na socialno konstruktivističnem pristopu razumevanja naravnega okolja, okoljske problematike in tveganj (Hannigan v Drevenšek 2002, 834). Proces naravovarstvene komunikacije mora biti **interaktiven**, če želimo doseči spremembo vedenjskih vzorcev. Enosmerno obveščanje predstavlja le prvo stopnjo komunikacije, interaktivno komuniciranje pa lahko pripelje do bolj ali manj neposredne udeležbe zainteresiranih skupin. Zaradi neustrezne, le enosmerne komunikacije v času ustanavljanja zavarovanega območja mnogi problemi ostanejo nerešeni, zavarovana območja pa posledično »papirnati parki« (Hlad 2004). Po mnenju Vilarjeve je sicer utopično pričakovati, da bo nadaljevanje komunikacije zagotovilo sprejemanje pri nasprotni strani (Vilar 2005), a kljub temu menimo, da vzpostavitev interaktivne komunikacije predstavlja večjo verjetnost, da bo do sprejemanja prišlo.

6.4.7 Pomen zavarovanih območij pri uveljavljanju trajnostnega razvoja

Razvoja območij varovane narave si zaradi okoljskih in tudi ekonomskih razlogov ni mogoče več predstavljati zunaj trajnostne paradigme (Hribar in drugi 2011). Zavarovana območja v Sloveniji bi morala v splošnem predstavljati sinonim za trajnostni razvoj, saj imajo velik potencial za nadzorovan razvoj na osnovi dejavnosti, ki niso v nasprotju s cilji ohranjanja naravne in kulturne dediščine.

Glede na akte o zavarovanju združujejo komponente, na katerih temelji sonaravni razvoj. Ohranjanje naravnih vrednot in njihova sonaravna raba ustvarja delovna mesta za lokalno prebivalstvo. Pri načrtovanju razvoja zavarovanih območij se je treba zavedati, da se lahko naravne vire posameznega območja uporablja v omejenem obsegu. Gospodarski razvoj naravnih virov ne sme obremenjevati in spreminjati tako, da bi nastala nepopravljiva škoda (Plut 2008). Usklajevanje gospodarskega in naravovarstvenega vidika lahko na območju posameznega naravnega parka pripelje do konfliktov med različnimi interesnimi skupinami.

V praksi se v številnih primerih izkaže, da se po ustanovitvi pozornost namenja zlasti okoljskemu, veliko manj pa gospodarskemu in socialnemu vidiku. Mrakova in Lampičeva ugotavljata, da se v Sloveniji varovanje povsem ločuje od razvoja. Zavarovana območja v številnih oziroma v večini primerov predstavljajo bolj oviro kot priložnost za razvoj. Vse to se najbolj in najprej občuti na lokalnem nivoju, od koder izvirajo številna nesoglasja, nasprotovanja in spodleteli poskusi razvojnega aktiviranja območij varovanja ali pa celo blokada procesa ustanavljanja naravnega parka (Lampič in Mrak 2008, 146). Hribar kot ključne omejitve za uveljavitev trajnostnega razvoja izpostavlja neučinkovito vključevanje varstva narave v druge sektorske politike, nezadostno vključevanje javnosti in ostalih deležnikov v procese ustanavljanja in upravljanja, premalo razvit obstoječi model javno-zasebnega partnerstva, pomanjkljiv monitoring znotraj zavarovanih območij, nezadostno financiranje ter pomanjkanje upravljavcev in upravljavskih načrtov (Hribar in drugi 2011).

Poleg rabe naravnih virov v zavarovanih območjih, ki dostikrat ni trajnostna, je problematično tudi to, da se zunaj območij varovane narave skrbi za okolje namenja malo pozornosti. Nenadzorovano širjenje naselij brez natančno definirane poselitvenega vzorca, neupoštevanje značilnosti podeželske krajine, opuščanje kmetijstva na površinah, ki so za pridelavo manj primerna, ter intenzivna pridelava na območjih, kjer je obdelava lažja, povzroča izginjanje značilnih krajinskih prv, ki predstavljajo pomembne habitate za številne vrste.

Zavarovana območja bi lahko predstavljala zgled trajnostnega razvoja družbe. V praksi je stanje žal daleč od zelenega. Zavarovana območja se morajo vedno znova dokazovati in upravičevati svojo pravico do obstoja. Redno ocenjevanje gospodarskih, socialnih in ekoloških procesov ter ozaveščanje in informiranje bi pozitivno prispevali k večji pripravljenosti družbenih skupin, da zavarovana območja sprejmejo (Bizjak 2008, Biotska raznovrstnost se izplača... 2007).

7 KMETIJSTVO IN VARSTVO NARAVE

Naravovarstvo in kmetijstvo sta področji, ki na prvi pogled težko sobivata, pa vendar poglobljen pogled pokaže, da je tovrstno sobivanje lahko pozitivno za obe področji.

Zavarovana območja zagotavljajo pomembne ekosistemske storitve, ki so ključnega pomena za kmetijsko dejavnost. Ekosistemske storitve, kot so oprasovanje, rahljanje zemlje, regeneracija tal, kroženje hranil in razkroj organskih snovi so pri kmetijski pridelavi nepogrešljive. Makro- in mikroorganizmi v tleh poleg razgrajevanja neškodljivih snovi učinkovito razgrajujejo tudi onesnažila ter s tem preprečujejo toksičnost tal in podzemnih voda (Pintar in Mlakar 2011, 22, Mayaux in Belward 2015). Kmetijstvo, ki se vrši v sonaravnih okvirih, ima pozitiven vpliv na biotsko pestrost v kmetijski krajini.

Kmetijstvo v naši državi kljub neugodnim razmeram za razvoj predstavlja pomembno gospodarsko panogo. Ta se v zadnjem času srečuje s številnimi problemi, ki so posledica naravnih razmer ter razvojnih usmeritev v preteklosti. Izstopajoči problemi slovenskega kmetijstva so zmanjševanje površine kmetijskih zemljišč v obdelavi, nizka stopnja specializacije kmetij, visoki proizvodni stroški, neugodna velikostna struktura ter razdrobljenost kmetijske posesti. Poleg naštetega pa se kmetijska dejavnost sooča tudi z vse nižjim deležem kmečkega prebivalstva, ki je poleg tega tudi vse starejše. Tudi izobrazbena sestava je v splošnem slaba, se pa v zadnjem času izboljšuje. Vse naštetu negativno vpliva na konkurenčnost slovenskega kmetijstva in raven nacionalne prehranske samooskrbe, ki je v nekaterih segmentih že kritična. Na kmetijstvo negativno vplivajo tudi vremenske ujme (suše, poplave, veter), ki v zadnjih letih postajajo stalnica.

Izpad dohodka kmetije lahko nadomestijo s finančnimi sredstvi SKP. Ta so nekoliko višja za ekološko obliko kmetovanja. Aktualna kmetijska politika gre v smeri omejevanja negativnih vplivov kmetijstva na naravne vire, vendar pa vse obsežnejši in zahtevnejši standardi varovanja naravnih virov za kmetijsko dejavnost predstavljajo izziv.

Razvoj zavarovanih območij hromijo dolgotrajni postopki določanja upravljavca in sprejemanja upravljaljskih načrtov, s katerimi bi se določile razvojne usmeritve za posamezno območje. Problematična je tudi slaba komunikacija med resorji, načrtovalci in lokalnim prebivalstvom.

V številnih primerih je komunikacije le toliko, da se zadosti zakonskim okvirom. Soodločanje lokalnega prebivalstva je prej izjema kot pravilo, čeprav so to pravico pridobili z uveljavitvijo Aarhuške konvencije.

Za številne lokalne skupnosti zavarovana območja namesto priložnosti predstavljajo oviro v razvoju. Zaradi slabe gospodarske strukture v parkih in posledično majhnih možnosti za zaposlovanje se mlado prebivalstvo odseljuje. V marsikaterem od zavarovanih območij se razvoj in naravovarstvo ne dopolnjujeta, ampak se izključujeta. Takšno stanje je v veliki meri posledica neučinkovitega vključevanja varstva narave v druge sektorske politike in ne nazadnje tudi pomanjkanja finančnih sredstev. Zavarovanje nekega območja pomeni tudi potrebo po začetnem kapitalu za vzpostavitev osnovne naravovarstvene infrastrukture in upravljanje parka. Pomanjkanje finančnih sredstev lahko močno okrni aktivnosti v parku, v najslabšem primeru lahko park postane »park na papirju«.

Varstveni režimi v naravnih parkih kmetijske pridelave a priori ne prepovedujejo. Zaželeno je, da se čimvečji delež kmetijskih zemljišč obdeluje sonaravno. V naravnih parkih je zaželen ekološka oblika kmetijske prakse. Kmetijska dejavnost je na teh območjih ekstenzivna do te mere, da že sedaj k nacionalni prehranski bilanci prispeva zelo malo. Višji delež ekološkega kmetijstva v parkih tako ne bi bistveno vplival na prehransko bilanco države. Od negozdnih površin je v območjih varovane narave dobrih 20 % kmetijskih zemljišč v uporabi. Med njimi so z naravovarstvenega vidika najpomembnejši ekstenzivni travniki (Kazalci okolja v Sloveniji 2014).

Sobivanje varstva narave in kmetijstva je torej možno, če sta obe področji obravnavani enakovredno. Pri ekološkem kmetovanju so donosi manjši, s tem pa je manjši tudi dohodek kmetije, ki se s tako obliko kmetovanja ukvarja. Na tej točki se zato pojavlja vprašanje, kako zagotoviti, da bo ta oblika kmetijstva trajnostna tudi na ekonomskem in socialnem področju. Ekonomsko in socialno trajnost bi bilo po našem mnenju možno zagotoviti s povečanjem promocije, združevanjem pridelovalcev znotraj parka in skupnim nastopom na trgu ter povezovanjem med različnimi sektorji (kmetijstvo - turizem).

7.1 Kmetijstvo v slovenskih zavarovanih območjih

Za slovenska zavarovana območja je značilno, da se praviloma nahajajo na perifernih, manj razvitih in slabo dostopnih območjih.

Že zaradi same narave kmetovanja na območju številnih naravnih parkov ta panoga zaseda največ prostora. Tako je ravno kmetijstvo tisto, ki je najbolj oblikovalo ta prostor ter ljudi, ki v parkih živijo.

Naravovarstvena zakonodaja v širših zavarovanih območjih določa, da se mora kmetijska dejavnost izvajati v skladu s predpisi s področja kmetijstva ter aktom o zavarovanju. Splošni varstveni režim v širših zavarovanih območjih ne dovoljuje obdelave kmetijskih zemljišč z načini in sredstvi, ki bi lahko povzročili bistvene spremembe biotske raznovrstnosti, strukture in vrste ekosistemov ali bistveno spremenili površinsko plast tal. Kmetijska zakonodaja določa podobno. Ukrepi kmetijske politike morajo biti usmerjeni predvsem v razvoj trajnostnega kmetijstva, ohranjanja biotske pestrosti in rodovitnosti tal (ZON 2004, 68 čl., Zkme-1 2008, 15 čl.).

Po mnenju nekaterih strokovnjakov bi bilo treba v zavarovanih območjih spodbujati in dolgoročno ohraniti le ekološko kmetijstvo, saj lahko le takšna oblika kmetijske prakse dolgoročno zagotavlja ustrezno varovanje narave in pokrajinske pestrosti (Plut 2008, Štraus in drugi 2011).

Kmetijska dejavnost se v slovenskih zavarovanih območjih dandanes srečuje s mnogimi težavami, ki omejujejo oziroma zavirajo njen nadaljnji razvoj.

Majhnost parcel oziroma lastniška razdrobljenost predstavlja ključno oviro pri razvoju. Posledica je slaba ekonomika kmetijske dejavnosti ter razpršena kmetijska pridelava (vsaka kmetija pridelava vsega po malo). Lastniška razdrobljenost je z vidika ohranjanja narave in kulturne krajine sicer pozitivna, z ekonomskega vidika pa negativna, saj predstavlja za kmetijo višje stroške ter večji vložek dela za enak ali celo manjši končni izplen.

Usklajevanje ekonomske logike in varovanja narave za kmetovalce predstavlja svojevrsten izziv. Čeprav so kmetje naklonjeni varovanju narave, morajo s svojo dejavnostjo zagotoviti preživetje kmetije. V nasprotnem primeru bodo primorani vir dohodka iskati v drugih panogah.

Sledenje naravovarstvenim smernicam pomeni manjše donose in s tem manjši dohodek kmetije. Vzdrževanje ekonomskega standarda lahko pomaga vzdrževati država tako, da kmetijam krije izpad dohodka in z investicijami prispeva k njihovem razvoju. Bavčeva izpostavlja, da ekološke kmetije v večini primerov zaradi slabega ekonomskega položaja ne izpolnjujejo pogojev za prijavo velikih investicij. Prav tako ne zmorejo zagotoviti lastnega deleža sofinanciranja, zaradi česar na razpisih za nepovratna investicijska sredstva ne morejo kandidirati (Bavec 2014).

Finančna sredstva lahko prispevajo tudi drugi sektorji, ki v parku uveljavljajo svoje interese (naravovarstveni, turistični itd.). V avstrijskem narodnem parku Visoke Ture kmetijstvo vzpodbuja Regionalno društvo ustanoviteljev parka. Društvo je uvedlo plačevanje nadomestil kmetom, ki so imeli interes za obdelovanje zemljišč v parku (Biotska raznovrstnost se izplača... 2007).

Neugodna demografska in socialna struktura prebivalstva: neugodna starostna in izobrazbena sestava, depopulacija ter visoka stopnja brezposelnosti je prav tako pomembna težava, ki ovira razvoj te panoge (Štraus in drugi 2011). Velik delež naravnih parkov se nahaja na območjih, ki so za kmetijstvo razmeroma neugodna, zato so bila le-ta v preteklosti območja izseljevanja predvsem mladega prebivalstva. Starejše prebivalstvo ne zmore več obdelovati vseh kmetijskih površin, zato se zlasti za obdelavo manj primerna območja opuščajo in zaraščajo. Opuščanje pridelave in zaraščanje kmetijskih zemljišč poteka stihijsko in enosmerno. Oba procesa pa sta najvidnejša kazalca delnega razkroja kulturne krajine (Cunder 1998, 43). Izginjanje naravne in kulturne dediščine zmanjšuje turistično privlačnost teh območij (Gostinčar in drugi 2008).

Omejitve, ki jih določa akt o zavarovanju, prav tako hromijo razvoj kmetijske dejavnosti. Z aktom o zavarovanju je možno prepovedati, omejiti ali drugače urediti kmetijsko obdelovanje zemljišč. Enako je možno posredovati na primer pri postavljanju obor in objektov za rejo živali, spreminjanju vegetacije in vseh posegih in dejavnostih, s katerimi se ogroža prvobitnost narave (Praček 2004).

V zavarovanih območjih se vzpodbuja predvsem ekstenzivno kmetijstvo, ki pa z ekonomskega vidika ni perspektivno. Pridelovalna funkcija zavarovanih območij je vse manj pomembna. V zadnjem času se povečuje predvsem pomen kulturne krajine ter neokrnjene narave v smislu ohranjanja kakovostnega življenjskega prostora, kar pa je za preživetje kmetij

lahko pogubno (Naglič 1996, 2002). Tradicionalne kmetijske habitate bo mogoče ohraniti, če bodo imeli kmetje za ohranitev obstoječega stanja ekonomski interes (Kazalci okolja v Sloveniji 2014).

Ekonomsko ovrednotenje drugih funkcij kmetijstva je problematično, saj je posamezno funkcijo težko ekonomsko ovrednotiti.

Lahko pa se te funkcije ovrednotijo posredno preko dejavnosti, ki temeljijo na izkoriščanju drugih funkcij kmetijske dejavnosti. Funkcija kmetijstva kot ohranjevalca kulturne krajine pridobi pomen v turistični dejavnosti. Ta se lahko na kmetijah izvaja v obliki dopolnilne dejavnosti. Kot primer izkoriščanja drugih funkcij kmetijstva lahko izpostavimo Krajinski park Logarska dolina. Kmetijska dejavnost v tem parku v smislu pridelave hrane ni bistvena, ima pa zelo pomembno vlogo pri ohranjanju kulturne krajine. Ker se kmetje tega zavedajo, kmetijske dejavnosti ne opuščajo. Območje sodi med privlačne turistične destinacije tudi zaradi ohranjene krajine, ki daje parku značilno podobo. Tamkajšnje kmetije se ukvarjajo tudi s turizmom, večje število gostov pa pomeni pozitiven ekonomski izplen za kmetije.

Izkoriščanje drugih funkcij kmetijstva skozi dopolnilne dejavnosti na kmetijah je torej lahko način, da se te funkcije ekonomsko ovrednotijo tako, da kmetijam prinašajo dodaten dohodek, s katerim nadomestijo izpad dohodka v osnovni dejavnosti. Ekološko kmetovanje se lahko s turizmom povezuje na različne načine: od oblikovanja posebnih destinacij, oblikovanja ponudb tradicionalne kulinarike, ki temelji na lokalnih ekološko pridelanih izdelkih, do vzpostavljanja infrastrukture, ki obiskovalce parkov spodbuja k obisku lokacij, kjer je organizirana prodaja proizvodov z območja parka (Štraus in drugi 2011, 167).

Napačno dojetje lokalnega prebivalstva prav tako ovira razvoj kmetijstva v zavarovanih območjih. Vse prevečkrat se namreč na ljudi, ki so ustvarili park, gleda kot na oviro.

Zavedati se je treba, da so park oblikovali ljudje. Številni kmetujejo na tradicionalen način, kot so navajeni že od nekdaj, in ker so tako kmetovali tudi njihovi predniki, parke sploh imamo. Tradicionalno kmetovanje poteka z upoštevanjem kroženja snovi na kmetiji, kolobarjenjem, brez uporabe mineralnih gnojil in pesticidov. Izhaja iz poznavanja narave, kulturnih rastlin in živali ter ima zato mnoge komponente sonaravnega kmetijstva. Tradicionalno kmetovanje teče po nepisanih, zelo ohlapnih pravilih. V tradicionalnem kmetovanju velja zaupanje med ponudnikom in kupcem, medtem ko ekološko kmetovanje neoporečnost postopkov ter kakovost pridelkov in izdelkov zagotavlja s pomočjo stroke ter dokazuje s certifikati (Rode in Zupančič 2009).

Kmetije v parkih so torej že usmerjene v trajnostne oblike kmetovanja, potrebno jim je le še zagotoviti pogoje, da bodo s takim načinom kmetovanja lahko preživele. Če kmetija ne vidi možnosti za preživetje na način, kot je kmetovala, bo iskala zaslužek drugje ali pa bo uporabila intenzivnejše kmetijske prakse.

Za spremembo odnosa kmetov do parkov sta ključnega pomena komunikacija in sodelovanje na primarni ravni med kmeti, lastniki zemljišč ter upravljavcem posameznega parka.

Na sekundarni ravni pa je pomembno tudi sodelovanje lokalnih skupnosti, države in drugih institucij (strokovnih, nevladnih). Terenske raziskave kažejo, da se kmetje ob ustrezni pripravi in predstavitevah dobro odzivajo na različne spremembe, vendar je potrebno veliko terenskega dela, pa tudi precej časa, da se privadijo na novosti in jih začnejo izvajati v praksi (Tematska delavnica... 2007).

Ljudje se predvsem upirajo poskusom razvrednotenja naravnega okolja in pretiranemu varstvu, kadar čutijo, da bi lahko bili omejeni v vsakodnevnem življenju in razvoju. Živeti v parku je lahko velika prednost. Da bo kmet lahko izkoristil vse prednosti, mora biti o njih poučen. Zavarovano območje mora biti gospodarska skupnost kot tudi priložnost za razvoj in obstoj lokalnih prebivalcev (Jogovič 2000).

Premalo finančnih vzpodbud, neživljenjska aplikacija zakonodaje v prakso, poslovna nepovezanost in neenotnost pri ponudbi. Zakonodaja na načelni ravni kaže posluš pri spodbujanju sonaravnih oblik kmetovanja, vendar je v praksi stanje drugačno. V preteklem programskem obdobju je bilo zaradi krčenja finančnih sredstev problematično izvajanje določenih kmetijsko-okoljskih ukrepov. Nekateri ukrepi so se izvajali omejeno časovno obdobje, kar je med kmeti povzročilo precej nejevolje in nezaupanja (Uršič 2012). Žvikartova navaja izkušnjo z območja Natura 2000 Kozjansko-Dobrava-Jovski. Na tem območju so kmetijski in naravovarstveni strokovnjaki porabili 460 ur za ozaveščanje in promocijske aktivnosti naravovarstvenih ukrepov KOP, da so kmete prepričali v smotrnost vključitve v predmetne ukrepe, nato pa so se sredstva, namenjena za te ukrepe zmanjšala za 60 %. Zmanjševanje finančnih sredstev ter zapleti z izvajanjem posameznih ukrepov so zmanjšali zanimanje kmetov za vključevanje v naravovarstvene ukrepe. Kmetje so bili razumljivo bolj naklonjeni finančno donosnejšim in produktivnejšim kmetijskim praksam. Ne glede na rezultat v konkretnem projektu pa avtorica poudarja pomembnost prenosa znanja. Kot posebej pomembno izpostavlja izobraževanje kmetijskih svetovalcev. Ti namreč pri kmetih uživajo velik ugled, zato se le-ti praviloma odločajo v skladu z njihovimi nasveti.

Poglobljeno sodelovanje med kmetijsko in naravovarstveno stroko je torej izjemnega pomena pri promociji naravovarstvenih ukrepov ter trajnostnih kmetijskih praks (Žvikart 2010, 30–31).

Posebnih mehanizmov, ki bi kmete na območju parkov vzpodbujali k preusmeritvi v sonaravne oblike kmetovanja, ni. Finančna sredstva iz naslova SKP se za ekološko kmetovanje dodeljujejo v enaki višini tako za območja parkov kot za ostala območja.

PRP je v obdobju 2004–2006 vpeljal ukrep Ohranjanje obdelane in poseljene krajine na zavarovanih območjih. Ta ukrep je zavarovanim območjem zagotavljal dodatna finančna sredstva pri uveljavitvi kmetijsko-okoljskih ukrepov. Finančna podpora je znašala dodatnih 20 % za narode parke, 15 % za regijske parke ter 10 % za ostala zavarovana območja (PRP 2004–2006 2014). Kasnejši PRP tovrstnih ukrepov nimajo.

Promocija proizvodov je v naših parkih premalo izkoriščena. Ekološke izdelke se lahko uspešno trži v okviru zaščitnega znaka parka, ki bi simboliziral kakovost in lokalno poreklo (Blatnik in Dovečar 2010, 220). V tujini so na tem področju številni primeri dobre prakse. Eden izmed takih primerov na tem področju je italijanski Narodni park Dolomiti Bellunesi. Na območju parka in v njegovi okolici vzpodbujajo sonaravni razvoj. Park je ponudnikom ekološko pridelane hrane, turističnih storitev in obrtnikom ob izpolnjevanju pogojev podelil certifikat, ki zagotavlja kakovost in poreklo izdelkov. S certifikatom so ponudniki na trgu boljše prepoznani in cenjeni (Agemas 2015).

Glede na to, da delež samooskrbe z ekološko pridelanimi živili v Sloveniji znaša le 20 %, ekološka oblika kmetijstva za zavarovana območja dolgoročno predstavlja pomemben razvojni potencial, ki bi lahko predstavljal temelj trajnostnega razvoja. Za slovenska zavarovana območja lahko že povečanje samooskrbe z ekološkimi proizvodi pomeni pomembno motivacijo za preusmeritev v ekološko obliko kmetovanja. Če pa ob tem upoštevamo rast povpraševanja po ekološko pridelani hrani na svetovnem nivoju, ta se letno poveča za več kot pet milijard ameriških dolarjev, pa se potencial ekološkega kmetovanja v ekonomskem smislu le še poveča. Ob tem ostaja dejstvo, da bo v prihodnje treba veliko energije vložiti v promocijo naravnih parkov in proizvodov, ki prihajajo s teh območij (PRP 2014–2020 2013, Ghorbani in drugi 2010).

Kmetijstvo še ni prepoznalo, da zavarovana območja za kmete predstavljajo razvojno

priložnost. Poleg kmetijske pridelave imajo kmetovalci v zavarovanih območjih dodatne možnosti zaslužka. Možen je razvoj številnih dopolnilnih dejavnosti na način in v obsegu, ki ne povzroča negativnih posledic za naravne vire (Naglič 2002). Kmetovalci lahko zavarovano območje izkoristijo kot dober pogoj za razvoj dopolnilnih dejavnosti, kot so:

- predelava različnih kmetijskih proizvodov (žganjekuha, pridelava naravnega kisa, sušenje sadja, izdelava marmelad, domačih mlečnih izdelkov in mesnin, predelava vrtnin itd.).
- turizem na kmetijah,
- razvoj tradicionalnih domačih obrti (lončarstvo, kovaštvo),
- izdelava tradicionalnih spominkov,
- učne kmetije.

Z vidika razvoja dopolnilnih dejavnosti se največ pričakuje od razvoja turizma (Tematska delavnica... 2007).

8 SPECIFIKE IZBRANIH ZAVAROVANIH OBMOČIJ

V tem delu magistrske naloge se bomo osredotočili na izbrani zavarovani območji. Izbran je bil en regijski ter en krajinski park, Kozjanski park ter Krajinski park Logarska dolina, ki sta najstarejša upravljana parka v svoji kategoriji.

8.1 Kozjanski park

Nastanek Kozjanskega parka datira v leto 1981, ko je bil ustanovljen Spominski park Trebče. Glavni vzrok za ustanovitev je bil zgodovinski. Podsreda je bila namreč rojstni kraj Marije Javeršek, matere Josipa Broza Tita. Akt o zavarovanju, to je Zakon o spominskem parku Trebče, je območje Kozjanskega zavaroval z namenom ohranitve naravnih in kulturnih znamenitosti in zgodovinskih izročil, povezanih s Titovim življenjem in delom, narodnoosvobodilnim bojem ter zgodovinskimi spomeniki iz časa kmečkih uporov. Ta predpis med razlogi za zavarovanje navaja tudi možnost hitrejšega razvoja, izboljšanje materialnih in drugih pogojev za življenje lokalnega prebivalstva ter uživanje v naravnih in kulturnih vrednotah Kozjanskega. Zakon je določil tudi meje parka, varstveni režim, način upravljanja ter razvojne usmeritve (Zakon o spominskem parku Trebče 1981). Leta 1999 uveljavljen ZON pa je uredil pravni položaj, ime in delovanje parka. Park se je preimenoval v Kozjanski park ter pridobil status širšega zavarovanega območja – regijski park (ZON 1999).

Območje Kozjanskega parka leži v vzhodni Sloveniji ob meji s Hrvaško. Geografsko gledano park na severu omejuje Rudnica, na vzhodu reka Sotla, na jugu pa preko Vetrnika in Orlice prehaja v Senovsko in Bizeljsko gričevje. Za Kozjansko je značilna prehodnost iz vzhodnega predalpskega hribovja (Posavsko hribovje) v terciarno gričevje in nadalje v ravninski predel ob reki Sotli (Kozjanski park 2013).

Administrativno gledano park leži v dveh statističnih regijah (Savinjska in Posavska) ter v petih občinah, katerih delež površine v parku je različen. Občina Bistrica ob Sotli v celoti leži v Kozjanskem parku, poleg že omenjene v parku leži 89 % občine Kozje, 51 % občine Podčetrtek, 21 % občine Brežice ter 2 % površine občine Krško.

Območje parka meri 206 km², v parku je 78 naselij, v njih pa živi 11 000 prebivalcev (Kozjanski park 2013, Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014).

8.1.1 Naravna dediščina

Območje odlikujejo številne kulturne ter naravne znamenitosti, ohranjena kulturna krajina ter izjemna biotska pestrost, zaradi katere je 70 % površine parka zavarovane v okviru Nature 2000. Natura 2000 obsega pet območij, zavarovanih po habitatni direktivi za petnajst živalskih vrst in sedem habitatnih tipov, in sicer Bohor, Orlica, Dobrava – Jovsi, Sotla s pritoki in Putišekova polšna (jama, zaprta za javnost) ter eno območje, zavarovano po ptičji direktivi, to je Kozjansko. Poleg območij Natura 2000 je območje varovano tudi v okviru ekološko pomembnih območij. V parku so določena štiri ekološko pomembna območja, to so Bohor – Vettnik, Tisovec – Orlica – Kunšperška gora, Kozjansko – Sotla in Jovsi (Uršič 2012, Kozjanski park 2013, ARSO 2014, Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014).

Na območju Kozjanskega parka je 89 naravnih vrednot, ki se uvrščajo med naravne vrednote državnega pomena ter dva gozdna rezervata: Kunšperk in Vranske pečine. Značilnosti območja so tudi mokrišča ob reki Sotli, soteske Bistrica, Zelenjak in dolina Gruske, kraški pojavi (vrtače, izviri, požiralniki, kraške jame, brezna itd.) ter suhi travniki na Vettniku in Oslici. Na območju parka raste 950 različnih vrst praprotnic in semenk, prebiva 120 vrst ptic ter številne vrste plazilcev in dvoživk. Visokodebelni travniški sadovnjaki, značilnost Kozjanskega parka, predstavljajo habitat za vijeglavko in srednjega detla (Bizjak 2008, Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014, ZRSVN 2014). V Kozjanskem parku prebiva 37 vrst ptic, 10 vrst kačjih pastirjev ter 2 vrsti pajkov, ki so uvrščeni na rdeči seznam ogroženih vrst v Sloveniji (Zidar 2001). Zaradi vsega naštetega je Kozjanski park z naravovarstvenega vidika izjemnega pomena. Slednje potrjuje tudi dejstvo, da je območje Kozjanskega z Obsoteljem zaščiteno v okviru Unesca. Od leta 2010 ima status biosfernega rezervata MAB (Man and Biosphere) (Program dela JZ KP 2011, 4).

8.1.2 Kulturna dediščina

Območje Kozjanskega zaznamuje tudi ohranjena kulturna dediščina v ruralnih in v centralnih naseljih, še vedno prisotni elementi ljudske kulture (običaji, praznovanja itd.), kulturni spomeniki državnega pomena ter druge oblike kulturne dediščine (socialna, duhovna kulturna dediščina itd.). Na območju parka je evidentiranih 5 gradov, 32 cerkva ter 16 kamnitih znamenj (Kozjanski park 2013). Trg Pilštanj je najstarejši trg na Kozjanskem, viri ga prvič omenjajo leta 1167 (Polšak 2003).

Na območju Kozjanskega parka je opredeljenih trinajst območij kulturne krajine, in sicer Olimje, Sela, Verače, Drensko rebro, Gubno, Pilštanj, Zdole, Ješovec, Brezovec pri Polju, Sveti Križ na Vini gori, Podsreda, Bistrica in Orešje. Poleg območij kulturne krajine so v parku opredeljena tudi območja izjemne krajine, in sicer Podsreda s Starimi gorami, Jovsi in Tinjska gora – Babna gora. Podoba Kozjanskega se je znatno spremenila v času popotresne obnove. Mnogi so ob starih hišah zgradili nove, drugi so bolj ali manj posrečeno predelali stare. Zaradi novogradenj je začela postopoma izginjati tipična podoba kozjanske domačije, ta proces se nadaljuje tudi dandanes (Slovenija: pokrajine in ljudje 2001, Polšak 2003, Kozjanski park 2013, Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014).

8.1.3 Raba prostora

Park je poraščen pretežno z gozdovi, ti prekrivajo 55 % površine parka. 40 % površine parka predstavljajo kmetijska zemljišča, ostalo pa pozidana in druga nekmetijska zemljišča. Kmetijstvo in gozdarstvo torej obvladujeta največji delež odprtega prostora. Medtem ko je predalpsko hribovje večinoma poraslo z gozdom, sta terciarno gričevje ter ravnina v kmetijski rabi (Slovenija: pokrajine in ljudje 2001, Bizjak 2008).

Kot že zapisano, območje Kozjanskega parka zaznamuje preplet narave in kulture, ki je rezultat večstoletnega sobivanja človeka z naravo. Značilna krajinska podoba območja, kjer se vasi in domačije prepletajo s travniškimi sadovnjaki, njivami, travniki, vinogradi, mejicami in gozdnimi robovi, je posledica tradicionalne obdelave zemljišč in upočasnjenega gospodarskega razvoja (Uršič 2012, 13).

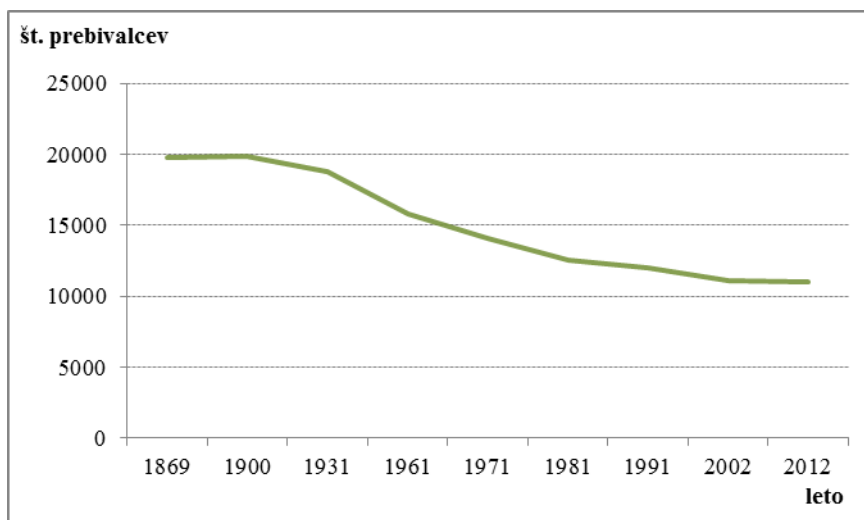
8.1.4 Prebivalstvo

Glede na arheološke najdbe je bilo Kozjansko poseljeno že v prazgodovini. Pokrajina je ime dobila po največjem kraju, to je Kozje, ki je bil prvič posredno omenjen leta 1016 kot dvor Traskendorf s 30 kmetijami. Obmejna lega, zaznamovana z mejo med nemško in ogrsko državo, je v zgodnjem srednjem veku botrovala nastanku številnih gradov, v bližini katerih so se kasneje razvile trške naselbine, ki so ponekod zrasle v zametke obrtno-industrijske proizvodnje (glažutarstvo, fužinarstvo). Poselitev je bila na Kozjanskem najgostejša v času fevdalizma. V tistem obdobju so imeli številni kraji tudi trške pravice (Podsreda, Podčetrtek, Pilštanj itd.) (Polšak 2003, Občina Kozje... 2014).

Danes na območju parka ni večjih središč. Večino strnjenih naselij v parku predstavljajo srednjeveški trgi in vasi. Z izjemo trgov in vasi pa je za območje parka značilna razpršena poselitev, ki je posledica delitve samotnih kmetij in zaselkov ter drobljenja zemljiških parcel. Največje naselje na območju parka je Bizeljsko s 690 prebivalci, najmanjše pa Rudnica, ki je leta 2013 po statističnih podatkih štelo 26 prebivalcev. Do popisa 2002 je bilo največje naselje Kozje, v katerem je do leta 2002 število prebivalcev naraščalo, v zadnjem desetletju pa je pričelo upadati (SURŠ 2014).

Pokrajina že več stoletij sodi med depopulacijska območja (graf 8.1). V slabih 150 letih je število prebivalstva upadlo za 45 %. Leta 1869 je na območju Kozjanskega živelo še približno 20 000 prebivalcev, medtem ko dandanes v parku prebiva okoli 11 000 prebivalcev. Gostota prebivalcev znaša le še približno polovico državnega povprečja, medtem ko je leta 1869 gostota prebivalstva znašala 96,7 prebivalcev/km² (Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014, SURŠ 2014).

Graf 8.1: Gibanje prebivalstva na območju Kozjanskega parka v obdobju 1869–2012

Vir: Kozjanski park (2014), SURŠ (2014).

Zaradi svoje lege območje zaznamuje slaba gospodarska razvitost. Posledično se območje že od srede 19. stoletja sooča z odseljevanjem prebivalstva v gospodarsko razvitejše dele države in v tujino. Množično odseljevanje prebivalstva je bilo v preteklosti posledica agrarne prenaseljenosti. Majhne kmetije niso mogle preživeti številčnih družin, zato so si bile primorane iskati kruh v drugih panogah. Ker večjih zaposlitvenih centrov na Kozjanskem ni bilo, so že v obdobju med obema svetovnima vojnama, predvsem pa po letu 1953, tekli močni selitveni tokovi v vsa tedanja večja zaposlitvena središča. Število prebivalcev Kozjanskega se je najbolj zmanjšalo med letoma 1953 in 1961, ko je upadlo za več kot desetino,

v obdobju 1961 in 1991 se je upad nekoliko umiril. Na začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja je bilo na višku tudi zdomstvo (Slovenija: pokrajine in ljudje 2001, Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014).

Danes je še posebej problematično odseljevanje mladih. Indeks staranja, razmerje med prebivalstvom starim nad 65 let in prebivalstvom starim od 0 do 14 let, je za leto 2013 v 85 % naselij višji od 100 (SURS 2014). Vse starejše prebivalstvo opušča tradicionalne dejavnosti, kar neugodno vpliva na podobo parka. Odseljevanje mladih se odraža tudi v slabi izobrazbeni strukturi lokalnega prebivalstva. 40 % prebivalcev na območju parka ima le osnovno ali nedokončano osnovno šolo, le 12 % prebivalstva pa je visoko izobraženega, kar je krepko pod slovenskim povprečjem (20 % v letu 2013) (Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014, SURS 2014).

8.1.5 Gospodarstvo

Po 2. svetovni vojni je Kozjansko močno zaznamovala obmejna lega in prometna odmaknjenost od glavnih prometnih koridorjev. Zaradi tega območje ni bilo niti v preteklosti niti ni sedaj gospodarsko razvito. Temeljno gospodarsko panogo tako v zgodovini kot tudi danes predstavlja kmetijstvo. Pomembno gospodarsko panogo predstavlja še gozdarstvo.

V preteklosti je bila na Kozjanskem razvita obrt. Območje je slovelo po steklarstvu. Ta dejavnost se je razvijala na območjih z dovolj velikimi količinami lesa za obratovanje glažut. Kozjansko steklo je po kakovosti in količini dosegalo zavidljive uspehe (Zidar in Rataj 1994). Pomembno obrtno dejavnost je nekdanje predstavljalo tudi fužinarstvo, kovaštvo, mlinarstvo, lončarstvo, kolarstvo, krovstvo, žganje apna, usnjarstvo in predilstvo, vseskozi pa so se ukvarjali tudi s trgovino. Do začetka 20. stoletja so obrtno-industrijski obrati, kot so glažute in fužine, propadli, saj zaradi svoje lege niso mogli konkurirati večjim tovarnam, postavljenim na prometno ugodnejših lokacijah. Srednjeveško živahno trško življenje je v gospodarskem smislu v večini trških naselij zamrlo (Polšak 2003, Žalik 2008, Občina Kozje 2014).

V času pred 2. svetovno vojno in tik po njej sta tu delovali sirarna in mlekarna, razen omenjenih obratov pa na Kozjanskem ni bilo čutiti vpliva industrijske revolucije.

V obdobju po 2. svetovni vojni je bilo v Kozjem odprtih nekaj manjših industrijskih obratov, in sicer obrat tekstilne, steklarske in lesne industrije.

Ti obrati so bili za Kozjansko pomembni, saj so znatno prispevali k zaustavitvi odseljevanja in zmanjševanju brezposelnosti. Popotresna obnova je na Kozjansko poleg ugodnih posojil za obnovo v krajevna središča prinesla tudi nekaj oskrbnih in upravnih funkcij, s tem pa tudi nova delovna mesta za lokalno prebivalstvo. Možnost zaposlovanja v drugih panogah je zmanjšala odvisnost od kmetijstva, kar je občutno spremenilo socialno strukturo gospodinjstev. Povečalo se je število polkmečkih gospodinjstev. Danes so industrijski obrati preseljeni, zaprti ali v stečajnem postopku (Slovenija: pokrajine in ljudje 2001, Polšak 2003, Žalik 2008).

Slabe zaposlitvene možnosti na območju parka so še danes glavni razlog, da se lokalno prebivalstvo odseljuje ali pa dnevno migrira na delo v okoliške gospodarsko razvitejše kraje (Celje, Krško, Brežice itd.). Obrtništvo danes z gospodarskega vidika ni bistvenega pomena, kmetijstvo pa zaradi lokalnih in globalnih razmer prav tako ne omogoča več dostojnega življenja. Zlasti odseljevanje mladih predstavlja resen problem za razvoj parka (Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014). Zaradi majhnih zaposlitvenih možnosti na Kozjanskem mladi po koncu študija zaposlitev poiščejo v kraju študija, v drugih gospodarsko razvitih krajih ali v tujini.

8.1.5.1 Kmetijstvo

Temeljna gospodarska dejavnost območja je kmetijstvo ter z njim povezane dejavnosti.

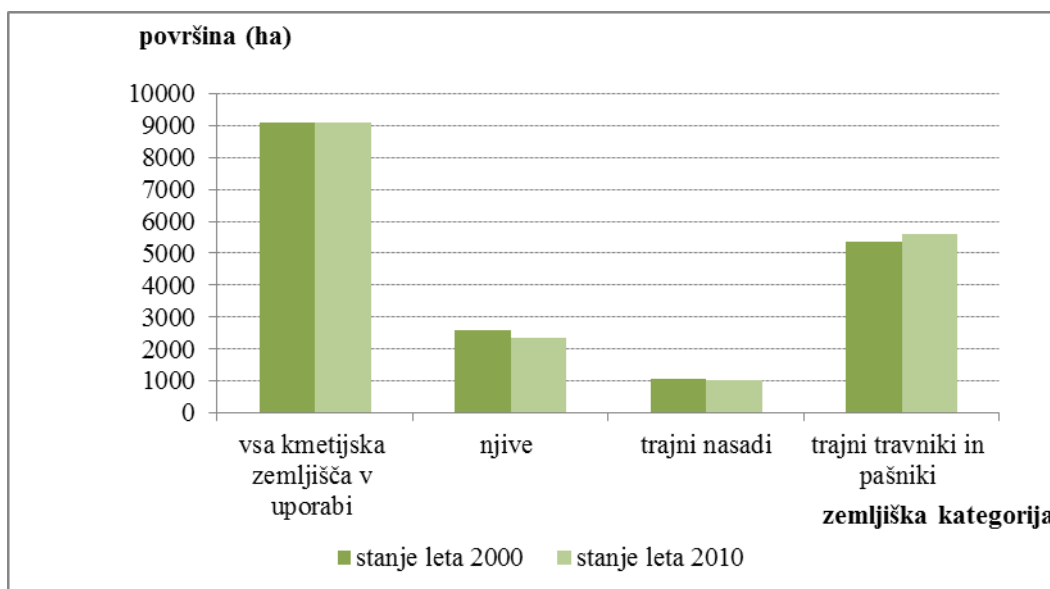
Na območju parka prevladujejo ekstenzivne mešane kmetije, ki se ukvarjajo z živinorejo, predvsem govedorejo in prašičerejo, poljedelstvom, sadjarstvom ter z vinogradništvom in vinarstvom na vinorodnih območjih (Bizeljsko, Virštanj) (Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014). Največ sklenjenih obdelovalnih površin je ob srednji Sotli. Kmetijska zemljišča na ravnini so v preteklosti s različnimi agrotehničnimi ukrepi (melioracije mokrotnih zemljišč, komasacije) uredili, da so postala primerna za intenzivno kmetovanje. V preteklosti so bili na Kozjanskem tudi številni nasadi hmelja in ribeza, ki pa jih danes ni več zaslediti (Polšak 2003, Žalik 2008).

Kmetijstvo se na območju parka sooča s enakimi težavami kot v preostalem območju države. Na razvoj kmetijstva v Kozjanskem parku v veliki meri, tako pozitivni kot negativni, vplivajo naravni dejavniki. Na gričevnatih in hribovitih območjih so naravni pogoji za kmetijstvo še posebej slabi. Kmetijska zemljišča so zaradi večjih naklonov in plazovitosti slabše kakovosti.

Obdelava strmih leg zahteva veliko napora, saj je obdelovanje tovrstnih območij možno le s prilagojeno mehanizacijo ali ročno. Posledično se zemljišča, manj primerna za kmetijstvo, opuščajo in zaraščajo (Slovenija, pokrajine in ljudje 2001, Žalik 2008).

V obdobju 2000–2010 se površina kmetijskih zemljišč na območju Kozjanskega parka ni zmanjšala, spremenilo pa se je razmerje med posameznimi kategorijami kmetijskih zemljišč (graf 8.2). Leta 2010 se je v primerjavi z letom 2000 zmanjšala površina obdelovalnih zemljišč (njive) ter trajnih nasadov (vinogradi, sadovnjaki, itd.), povečala pa površina trajnih travnikov in pašnikov. Na podlagi teh podatkov lahko sklepamo, da kmetijska dejavnost postaja vse bolj ekstenzivna.

Graf 8.2: Spreminjanje površine kmetijskih zemljišč na območju Kozjanskega parka v obdobju 2000–2010

Vir: SURS: popis kmetijstva (2000, 2010).

Zaradi razdrobljene posesti ter majhnosti parcel, ki sta posledica agrarne prenaseljenosti, je na Kozjanskem še vedno neugodna socialno posestna struktura. Kmetije na območju parka so majhne. Povprečna velikost kmetije v parku znaša nekaj nad tri hektare kmetijske površine ter nekoliko več kot pet hektarov skupne kmetijske in gozdne površine. Problem za kmetijstvo predstavlja tudi nekonkurenčnost na trgu in posledično neekonomičnost (nizke odkupne cene) (Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014, 6). Območje Virštanja se uvršča med najboljša vinorodna območja, vendar se številni vinogradniki kljub kakovostnemu pridelku zaradi neustreznega načina trženja srečujejo s težavami pri prodaji (Zidarič 2013, 14).

Samooskrbno ter slabo tržno naravnano kmetijstvo kmetom ne omogoča preživetja, zato si morajo iskati zaslužek v drugih panogah. Povečuje se tudi delež polkmetov (Žalik 2008, Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014). Problem za razvoj kmetijske dejavnosti predstavlja tudi pomanjkanje delovne sile. Delež agrarnega prebivalstva na Kozjanskem je v drugi polovici 20. stoletja upadal. Leta 1971 je delež agrarnega prebivalstva znašal 69 %, leta 1981 48 %, leta 1991 28 %, ob popisu 2002 pa samo še 8 % (Zidar v Zorc 2009, 23). Zmanjševanje deleža kmečkega prebivalstva je posledica slabe starostne strukture na kmetijah in zaposlovanja v drugih panogah.

Kmetijstvo, zlasti ekstenzivne oblike kmetijstva, je pomembno z naravovarstvenega vidika. Kmetijska dejavnost je skozi čas ustvarila značilne krajinske vzorce, ki so v zavarovanem območju še posebej poznani in cenjeni. Na območju parka so prisotni naslednji krajinski vzorci: strnjen gozd na hribovju, planote, kmetijska krajina na pobočju, obdana z gozdom, kmetijska krajina na slemenu, drobno členjena kmetijska krajina na gričevju, drobno strukturirana kmetijska krajina ozkega dolinskega dna ter nečlenjena kmetijska krajina razširjenega dolinskega dna (Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014, 7).

Z naravovarstvenega vidika sta v pokrajini zaskrbljujoča dva procesa, in sicer opuščanje za kmetijstvo manj ugodnih površin ter intenzivna (tudi monokulturna) kmetijska pridelava na ravninskih območjih. Oba procesa negativno vplivata na biotsko pestrost ter uničujeta kulturno krajino. Degradacija pokrajine parka se kaže v zaraščanju kmetijskih zemljišč, zamočvirjanju površin ob vodotokih, opuščanju gojenja tradicionalnih kulturnih rastlin, uvajanju monokultur, obsežnih hidromelioracijskih posegih ter pozidavi kmetijskih zemljišč (Polšak 2003, Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014, 6).

Glede na to, da na območju zaradi naravovarstvenih razlogov intenzivno kmetijstvo ni zaželeno, je treba pozornost namenjati predvsem preusmerjanju kmetij v okolju prijazne kmetijske prakse ter nadalje v prepoznavnost območja, da bodo produkti teh kmetij na trgu zanimivi.

Na Kozjanskem se v zadnjih letih število kmetij, ki se ukvarjajo s sonaravnimi kmetijskimi praksami, povečuje (preglednica 8.1).

Preglednica 8.1: Kmetije na območju Kozjanskega parka glede na tip kmetijske prakse v obdobju 2007–2012

leto	vse kmetije	ekološke	integrirane
2007	1698	23	ni podatka
2008	1834	26	160
2009	1914	28	153
2010	1914	34	145
2011	1963	39	139
2012	2019	43	122

Vir: MKO (2013).

Ekološko kmetovanje ima na območju Kozjanskega parka zaradi naravnih in družbenih značilnosti velik razvojni potencial. Večina ekoloških kmetovalcev v parku se zaradi razgibanega reliefa in majhnosti kmetij ukvarja z različnimi panogami, zato je spekter ekološke pridelave in predelave pester. Pridelujejo različne vrste žit, v zadnjem času spet stara žita (rž, proso, ajda), zelenjavo, sadje, ukvarjajo pa se tudi z živinorejo. Pri pridelavi sadja je v ospredju pridelava starih sort jabolk, ki so prepoznaven znak območja. Pri predelavi kmetijskih pridelkov se ukvarjajo s peko kruha, peciva in izdelovanjem testenin, predelovanjem sadja v marmelade, jabolčne sokove, kis in žganje ter sušenjem sadja. Dodatno dejavnost predstavlja čebelarstvo (Blatnik in Dovečar 2010, 216).

8.1.5.2 Gozdarstvo

Gozdarstvo je na območju Kozjanskega parka pomembna gospodarska panoga. Gozd porašča dobro polovico površine parka. Površina gozda se na območju parka dandanes povečuje na račun zaraščanja kmetijskih zemljišč.

Za območje Kozjanskega so značilne majhne gozdne posesti. Oršanič navaja, da ima več kot polovica lastnikov na območju Kozjanskega parka v lasti le enega do dva hektara gozda, zaradi česar gozd nima bistvenega pomena v ekonomiji kmetij (Oršanič 2003, 214). Za kmetije gozdovi predstavljajo nekakšno ekonomsko rezervo, ki kmetije rešuje pred zadolževanjem ali prodajo (Žagar 1967). Zaseben gozd je pomemben sestavni del kmetije, izkoriščanje gozda pa je odvisno od interesa lastnika (Oršanič 2005, 156). Gozdarsko panogo na območju parka zaznamujejo enaki problemi kot drugod po državi. V ospredju je zlasti pomanjkanje lesnopredelovalnih obratov, zaradi česar se prodaja predvsem nepredelan les brez dodane vrednosti.

8.1.5.3 Turizem

Kot pomembno gospodarsko panogo velja omeniti tudi turistično dejavnost. Čeprav ta panoga na območju parka še ni razvita, ima pomemben razvojni potencial. Zaradi bogate sakralne dediščine je že razvit romarski turizem. Na območju parka se nahajajo znana romarska središča, čez park potekajo tudi mednarodne romarske poti (Emina in Marijina mednarodna romarska pot). Z razvojem romarskega turizma se hkrati razvija pohodništvo in kolesarstvo. Za namene pohodništva je v parku urejenih 50 km pešpoti. Tovrstne rekreacijske dejavnosti so z vidika sledenja ciljem trajnostnega razvoja v parku zaželeni. V parku so organizirani tudi ogledi znamenitosti območja, in sicer travniških sadovnjakov, suhih travnikov, srednjeveških trgov, gradov, romarskih cerkva in podobno (Černelč in drugi 2010).

Ne glede na že omenjeno turistično dejavnost na območju parka še ni razvita v tolikšni meri, da bi bila bistvenega pomena v finančnem oziroma gospodarskem smislu. Turistične kapacitete v zadnjem desetletju glede na statistične podatke naraščajo (preglednica 8.2).

Preglednica 8.2: Nastanitvene zmogljivosti na območju Kozjanskega parka v obdobju 2001–2013²

Leto	Število sob	Število ležišč
2001	12*	42 *
2002	12*	42*
2003	12*	42*
2004	12*	42*
2005	ni podatka	ni podatka
2006	37*	117*
2007	44*	131*
2008	53	162
2009	53	160
2010	99	249
2011	101	290
2012	85	251
2013	95	275

Vir: SURS (2014).

Za razvoj turizma na območju Kozjanskega parka je pomembna lega. Na obrobju parka se nahajajo veliki turistični centri, in sicer Olimje, Čatež ob Savi, Laško in Rimske Toplice. Našteti kraji slovijo po termah in tudi v nacionalnem smislu predstavljajo pomembne centre stacionarnega turizma. Povezovanje parka z zdraviliškimi središči je pomembno za razvoj turizma v parku (Predlog osnutka načrta upravljanja... 2014).

²Od leta 2008 so objavljeni podatki po spremenjeni metodologiji, zato niso neposredno primerljivi s podatki pred letom 2008.

Pri snovanju turistične ponudbe parka lahko pomembno vlogo igrata pokrajinska svojskost območja ter ohranjena kulturna krajina (Polšak 2003).

8.2 Krajinski park Logarska Dolina

Krajinski park je bil na območju Logarske doline razglašen leta 1987 z Odlokom o razglasitvi naravnih znamenitosti ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Mozirje. Odlok temelji na elaboratu št. 02-402/5-84-AA, ki analizira lastnosti območja, na katerih temelji razglasitev parka, varstveni režim ter razvojne usmeritve območja parka. Ta odlok je na območju Logarske doline poleg Krajinskega parka Logarska dolina razglasil tudi številne naravne vrednote, in sicer Naravni rezervat Melišče pod Planjavo ter naravne spomenike Matkovo Okno, Okno v Luknji, sotesko Palenka, slapišče Palenka, slap Savinja (Rinka), izvir Črne (Savinja) in Savinjo od izvira do Ljubnega. Naselje Logarska dolina pa je bilo razglašeno za naselbinski kulturni spomenik (Odlok o razglasitvi... 1986, Gerl 2004).

Geografsko gledano Logarska dolina leži na severu Slovenije, na območju Kamniško-Savinjskih Alp. Elaborat Zavoda za spomeniško varstvo Celje jo opredeljuje kot eno najlepših ledeniških dolin v tedanji državi ter največjo dolino te vrste v Savinjskih Alpah. Dolina v dolžino meri 9 km, dno doline pa v širino meri 500 m. Deli se na tri dele: Log, Plest in Kot, zaključni pa se v mogočnem amfiteatru Okrešlja. Obrobljena je s strmimi stenami okoliških vrhov Ojstrice, Planjave, Brane, Turške gore, Rinke, Križa, Mrzle gore in Krnice. Ledeniški nastanek doline potrjuje značilna U oblika s ploskim dnom in strmimi ostenji, nad katerimi se dvigajo visoki priostreni vrhovi. Krnice, morenski nasipi, čelne morene ter ledeniški balvani prav tako potrjujejo ledeniški nastanek doline (Aškerc in drugi 1985, ZRSVN 2014, Krajinski park Logarska dolina 2014). Kljub visoki nadmorski višini ima Logarska dolina razmeroma milo gorsko podnebje, saj jo pred mrzlimi severnimi vetrovi varujejo okoliške gore (Vider 1982).

Območje Krajinskega parka Logarska dolina meri 24,31 km² (ARSO 2014). Na območju parka je eno naselje, to je Logarska Dolina, v katerem je leta 2013 po statističnih podatkih živelo 109 prebivalcev (SURS 2014). Administrativno gledano območje parka leži v Savinjski statistični regiji, celoten park pa spada v območje občine Solčava.

Območje parka zaznamuje karakterističen prostorski razpored gozdnih in negozdnih površin, tradicionalna raba zemljišč, tradicionalna poselitev ter tradicionalen arhitekturni slog, značilen za Solčavsko (Gerl 2004, 43-44, Slovenija: pokrajine in ljudje 2001).

8.2.1 Naravna dediščina

Krajinski park Logarska dolina je z naravovarstvenega vidika izjemnega pomena. Celotno območje parka je v evidencah Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave (ZRSVN) opredeljeno kot površinska, geomorfološka, botanična in zoološka naravna vrednota (Gerl 2004). Bizjak (2008) navaja, da se na območju krajinskega parka nahaja 43 naravnih vrednot. Glavna znamenitost parka je slap Rinka, ki je z 90 metri višine najvišji znani prosto padajoči slap v Sloveniji (ZRSVN 2014). Poleg že naštetega je površina parka v celoti uvrščena v ekološko pomembno območje Kamniško-Savinjskih Alp, del parka je zavarovan tudi v okviru Nature 2000. Območja Natura 2000 obsegajo dve območji, in sicer Kamniško-Savinjske Alpe, zavarovano po habitatni direktivi in območje Grintovci, ki je zavarovano po ptičji direktivi (ARSO 2014).

Na območju parka sta poleg že omenjenega naravnega rezervata Melišče pod Planjavo še dva gozdna rezervata Klemenškova planina in Matkov kot – Logarska dolina. Logarsko dolino odlikujeta tudi izjemno ohranjena flora in favna. Tu so bile najdene številne redke rastlinske in živalske vrste. Na območju parka se nahajajo rastišča orhideje lepi čeveljc, dišečega volčina, alpske možine, rumenega svišča, planike, avriklja ter nekaterih endemičnih rastlinskih vrst: julijske smiljke, škrlatnega luka, kamniške ivanjščice. Območje parka je življenjski prostor za številne živalske vrste, in sicer za gozdne kure, planinskega zajca, planinskega orla, sokola selca, koconogega čuka, malega skovika, lesne sove, nekatere ptice pevke ter verjetno tudi gozdne mačke. Tod prebivata tudi kozorog in svizec, občasno se pojavljata tudi rjavi medved in ris. Kot naravna znamenitost so opredeljene tudi vse vrste metuljev in hroščev nad zgornjo gozdno mejo, vse živalske vrste, ki stalno živijo v jamah in podzemeljskih vodah ter vse živali, ki se selijo preko ozemlja naše države (Gerl 2004, 26–30, ZRSVN 2014).

8.2.2 Kulturna dediščina

Na območju parka je možno najti tudi ohranjeno kulturno dediščino. Vanjo sodi Dom duhovnih vaj oziroma Hotel sester Logar. V parku sta tudi dva sakralna objekta, oglarska in olcarska oziroma gozdarska bajta, Logarjeva kašča ter Planšarija v Logarskem kotu.

Planšarija, zgrajena približno 1930, priča o nekdanji razviti živinoreji in mlekarstvu v Logarski dolini (Krajinski park Logarska dolina 2014).

Krajinski park Logarska dolina slovi tudi po ohranjeni kulturni krajini. Značilen je razpored krajinskih elementov, in sicer kmetijske površine na dnu doline, gozdovi na pobočjih ter v zgornjem delu doline ter območja nad zgornjo gozdno mejo, sestavljena iz melišč, skalovja ter ostalega pretežno kamnitega sveta. Nad zgornjo gozdno mejo prevladuje naravna krajina, posegi človeka so, razen na območju planin, zanemarljivi. To območje je z vidika krajine posebno, saj razmerje med gozdom in neporaslimi območji določa narava, medtem ko na razmerje med kmetijskimi površinami in gozdom v dolini vpliva predvsem človek s svojim delovanjem ali izostankom le-tega. Na krajinsko podobo parka človek vpliva tudi z vnosom drugih elementov v krajino, kot so bivalni in gospodarski objekti ter druga infrastruktura (prometna, turistična, energetska). Krajinska struktura v parku ima pomembno estetsko vrednost (Gerl 2004).

8.2.3 Raba prostora

Dno doline je namenjeno kmetijski in turistični dejavnosti. Pobočja do gozdne meje so porasla z gozdom, območje nad zgornjo gozdno mejo pa predstavljajo nerodovitne površine.

Park je v pretežni meri poraščen z gozdom, ta pokriva 67 % površine parka. Kmetijske površine pokrivajo 2,5 % površine parka, okoli 14 % površine predstavlja skalovje in melišča oziroma pobočni grušč pod zgornjo gozdno mejo, približno 15 % površja parka predstavljajo ruševja, alpinska travnišča ter skalna pobočja nad zgornjo gozdno mejo, ostale 1,5 % površine pa predstavljajo pozidana zemljišča, vode ter druga zemljišča.

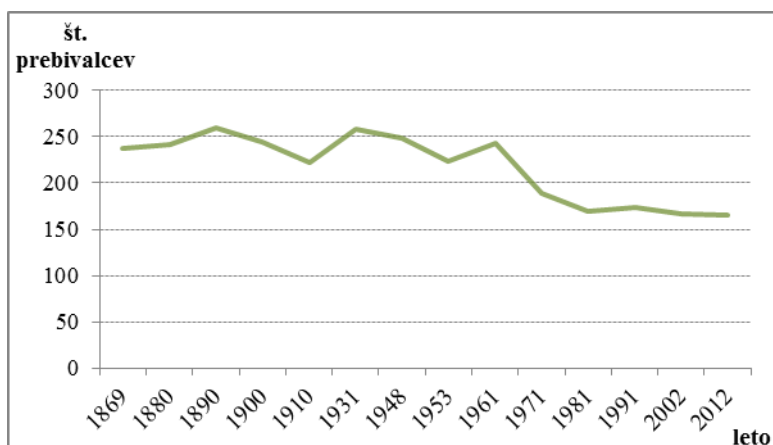
Na območju Krajinskega parka Logarska dolina je raba prostora dandanes izrazito večnamenska. Predvsem na dnu doline se na isti površini istočasno izvaja več dejavnosti. Kmetijske površine se v obdobju, ko niso v funkciji pridelave, uporabljajo za turistične namene, včasih izmenično sezonsko (v zimskem času rekreacija in šport v preostalem delu leta kmetijstvo), včasih pa istočasno (poleg kmetijske pridelave površina v času navala turistov in izletnikov služi kot parkirišče). Tako kot kmetijske površine se tudi gozdni prostor uporablja za turistične, rekreacijske in športne namene (Gerl 2004,72–76).

8.2.4 Prebivalstvo

Prve stalne naselitve na Solčavskem datirajo v obdobje srednjega veka, natančneje v 11. ali 12. stoletje. Leta 1140 naj bi oglejski patriarh Pelegrin območje Zgornje Savinjske doline odstopil samostanu v Gornjem Gradu, ki je kasneje vodil kolonizacijo na pridobljenem ozemlju. Kolonizacija je zaradi naravnih razmer potekala s smeri Koroške, saj je bila pot iz Savinjske doline v soteski Igla skoraj neprehodna. Solčava, tedaj imenovana Sulzbach, se prvič omeni v 13. stoletju, leta 1268 (Vider 1982). Poselitev Logarske doline v literaturi ni posebej omenjena. Meze (1960) navaja, da se je naseljevanje gorskega sveta začelo, ko so bile ravnine in doline že poseljene. Po letu 1268, ko se je povečalo število prebivalstva, so bili ljudje prisiljeni kolonizirati hribovska in gorska območja. Iz tega lahko sklepamo, da je bila tudi Logarska dolina poseljena v obdobju kolonizacije gorskega sveta, torej v 13. stoletju in kasneje.

Danes območje Solčavskega in z njim tudi območje Krajinskega parka Logarska dolina sodi med demografsko ogrožena območja (graf 8.3 in 8.4). Upad prebivalstva je bil v preteklosti posledica nerazvitosti območja ter posledično odseljevanja prebivalstva in upadanja števila rojstev in s tem manjšanja družin (Vider 1982, Gerl 2004). Na območju parka je eno naselje: Logarska dolina, ki poleg območja Logarske doline obsega še Matkov kot (Savnik v Gerl 2004, 45).

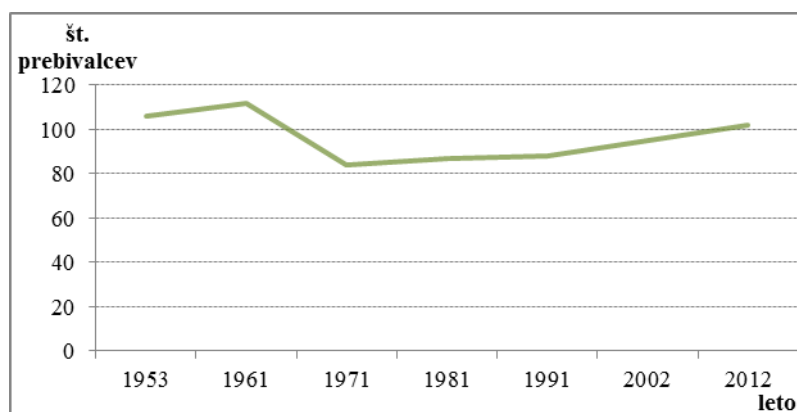
Graf 8.3: Gibanje prebivalstva na območju naselij Logarska dolina in Podolševa v obdobju 1869–2012³.

Vir: Gerl (2004), SURS (2014).

³Podatki so v popisih do leta 1953 za naselji Logarska dolina in Podolševa združeni (Savnik v Gerl, 2004). Zaradi tega graf 8.3 prikazuje gibanje števila prebivalstva na območju obeh naselij, za obdobje 1953–2012 so podatki za obe naselji sešteti.

Graf 8.4: Gibanje prebivalstva v naselju Logarska dolina v obdobju 1953–2012

Vir: SURS (2014).

Po statističnih podatkih je leta 2013 v naselju Logarska dolina živel 109 prebivalcev. Za to naselje in s tem tudi za območje parka je značilna nizka gostota poselitve, ki je po podatkih iz leta 2013 znašala 2,5 prebivalcev/km², kar je pod povprečjem občine (5 preb/km²) ter krepko pod državnim povprečjem, ki znaša 101,7 prebivalcev/na km² (SURS 2014). Indeks staranja, razmerje med prebivalstvom starim nad 65 let in prebivalstvom, starim od 0 do 14 let, je za Logarsko dolino za leto 2013 znašal 45. To je sicer ugodno, vendar je treba ta podatek interpretirati v luči dejstva, da lahko pri tako majhnem naselju že nekaj rojstev korenito spremeni demografsko sliko (SURS 2014, Gerl, 2004).

Za območje celotnega Solčavskega je značilna poselitev v obliki samotnih kmetij z zemljišči v celkih. Samostojno stoječa gospodarska poslopja samotnih kmetij so razporejena v gruči in dajejo vtis sklenjene vasice (Slovenija: pokrajine in ljudje 2001).

8.2.5 Gospodarstvo

Za slovensko visokogorje, katerega del je tudi Logarska dolina, je značilna tradicionalna gospodarska podoba. Zunanji videz daje vtis zgledno urejene kmetijske krajine, delovnih mest pa je, kljub temu da se s kmetijstvom preživlja še nekaj prebivalstva, v dolinah in bližnji okolici premalo. V zadnjih desetletjih se nova delovna mesta odpirajo v turizmu, kar je nekoliko omililo problematiko zaposlovanja. Prebivalstvo na Solčavskem se v glavnem ukvarja s tradicionalnimi visokogorskimi dejavnostmi. Do 2. svetovne vojne so živeli predvsem od kmetijstva. V povojnem obdobju se je gospodarski pomen kmetijske panoge zmanjševal, povečevati pa se je pričel gospodarski pomen gozdarstva in turizma. Danes glavni vir dohodka za lokalno prebivalstvo še vedno predstavlja les, sledita turizem in kmetijstvo (Meze 1963, Slovenija: pokrajine in ljudje 2001, Gerl 2004, Štrculj 2005).

Gospodarski razvoj Logarske doline je vseskozi zaznamovala prometna odmaknjenost od glavnih prometnih koridorjev. Prva cestna povezava je Logarsko dolino povezala z Železno Kaplo na Koroškem šele v 19. stoletju. Tako je pretežni del življenja in gospodarstva v tedanjem času potekal v stikih s Koroško, kamor so izvažali oglje in les. S Solčavo in preostalim delom Savinjske doline se je Logarska dolina s cesto povezala šele v 20. stoletju, in sicer leta 1922. Po 2. svetovni vojni je bila cesta v Logarsko dolino večkrat modernizirana zaradi velike prometne obremenjenosti, ki je bila v veliki meri posledica turističnega razvoja Logarske doline (Vider 1982).

8.2.5.1 Kmetijstvo

Na Solčavskem je bilo kmetijstvo v preteklosti in je še danes ena glavnih gospodarskih panog. Na območju Logarske doline pomen tej panogi v zadnjih desetletjih pada, raste pa gozdarstvu in turizmu.

Razvoj dejavnosti so v preteklosti narekovale predvsem naravne razmere. Poleg naravnih razmer je bila v preteklosti ta panoga zaznamovana tudi s slabo prometno povezavo s preostalo dolino, zaradi katere so morale biti kmetije skoraj popolnoma samooskrbne, da so lahko preživele (Meze 1963, Gerl 2004). Glasilo društva rejcev malih živali je leta 1935 o solčavskih kmetih zapisalo:

Visoko v gorah, v Savinjskih Alpah, je kmet še kolikor toliko odrezan od sveta. Navezan je predvsem nase. Na nikogar se ne zanaša ter se bori za obstoj tako žilavo, da bi ga morali staviti za zgled vsem našim kmetom. Vse, kar mu lahko nudi skopa narava, zna uporabiti v borbi za obstanek. Še vedno seje lan in tke platno ter izdeluje vso obleko za dom, uporabljajoč domačo volno. Marsikdo bi mislil, da je to samo zastareli način življenja in dela ter da so hribovci zaostali za dolinskim kmetom. V resnici se je hribovski kmet bolje prilagodil življenjski borbi. V mnogo težjih razmerah živi, a se vendar bori za obstanek bolj uspešno in smotrno (Prodnik in drugi 2011, 43).

Gospodarsko vrednost kmetij je v zgodovini določalo število glav živine ter pridelava poljščin. Stezischneggovi zapisi iz 19. stoletja navajajo, da so se kmetije na Solčavskem v tistem času ukvarjale s poljedelstvom, živinorejo in prodajo lesa. Živinoreja je terjala popolno izkoriščenje vseh za obdelovanje in pašo primernih površin. Boljši pašniki so bili namenjeni paši govedi, medtem ko so strme, kamnite, za govedo nedostopne visokogorske pašnike izkoriščali za pašo ovac (Prodnik in drugi 2011). Površin, namenjenih poljedelstvu, je bilo malo.

V začetku 19. stoletja so njive zajemale približno 5 % vseh rodovitnih površin. Največ so jih imele kmetije na prisojnih pobočnih legah, manj pa kmetije v dolini. Ker je bila na območju Logarske doline in preostalega Solčavskega površina kmetijskih zemljišč omejena, so kmetje nove kmetijske površine pridobivali s krčenjem gozda, t. i. novinarjenjem⁴.

Po 2. svetovni vojni se je struktura kmetijskih zemljišč v Logarski dolini pričela spreminjati. Poljedelstvo na območju doline se je pričelo opuščati. Opuščalo se je planinsko pašništvo, zarasli so se tudi nekateri pašniki v dolini. Opuščanje kmetijske dejavnosti je bilo poleg neugodnih naravnih razmer posledica družbenih razmer tedanjega časa, ki je bil ohranjanju tradicionalnega načina življenja in tradicionalnih dejavnosti nenaklonjen (Gerl 2004).

Danes kmetijska dejavnost na območju parka sicer predstavlja pomembno panogo, vendar predvsem v smislu ohranjanja tradicionalne podobe krajinskega parka. Gospodarski in socialni vidik je sekundarnega pomena, saj lokalno prebivalstvo glavnino dohodka ustvari v gozdarstvu in turizmu.

V kmetijstvu prevladuje živinoreja, predvsem reja govedi, pomen pa ponovno pridobiva tudi reja drobnice. Kmetijska dejavnost se opravlja na dnu doline ter na eni ponovno oživiljeni planini. Vse več kmetij ima registrirano eno ali več dopolnilnih dejavnosti (Gerl 2004, Štrculj 2005, Lokalna razvojna strategija... 2008).

Poleg že omenjenih razvoj kmetijstva omejujejo naklon terena, talne razmere in delovanje površinske erozije. Zaradi naštetega je za kmetijsko dejavnost primeren le spodnji del doline ter planine v poletnem času (Slovenija: pokrajine in ljudje 2001, Gerl 2004).

Družbeno pogojeni dejavniki, ki vplivajo na kmetijsko dejavnost na območju parka, so podobni kot drugod po državi. Kmetijstvo se sooča s tržno nekonkurenčnostjo.

⁴ Novinarjenje oziroma fratarjenje: začasne krčitve gozda na območjih, ki so bila vsaj do neke mere primerna za kmetijsko rabo. Površina, določena za novino oziroma frato, je bila uporabljena po izdelanem prostorskem in časovnem načrtu kolobarjenja. Površina, ki je bila očiščena gozda, je najprej nekaj let služila kot njivska površina za pridelavo poljščin, kasneje pa še nekaj let za pašo živine. Zatem je bila kmetijska raba opuščena in novina se je pričela zaraščati s pionirskimi drevesnimi združbami, predvsem jelševjem ter smreko. Tako so nastajali sekundarni smrekovi sestoji, ki jih je na dnu Logarske doline možno najti še danes. Včasih so na isti površini postopek novinarjenja čez 10 do 15 let ponovili, lahko pa so površino dodatno pogozdili s smreko in jo nadalje vzdrževali kot gozd (Meze 1963, Slovenija: pokrajine in ljudje 2001, Vršnik v Gerl 2004, 37).

Dohodki v kmetijstvu zaostajajo za dohodki iz drugih dejavnosti, kar je za ohranitev in razvoj obstoječih kmetij slabo. Temeljni problem pri tem je neugodna starostna in izobrazbena sestava prebivalstva (Lokalna razvojna strategija... 2008).

Na razvoj kmetijstva negativno vplivajo tudi posestna struktura, nizka produktivnost ter nizka stopnja specializacije pridelave na kmetijskih gospodarstvih. Opremljenost kmetij s kmetijsko mehanizacijo je povprečna, naložbe na kmetijah so se v zadnjih letih po zaslugi evropskih in nacionalnih finančnih sredstev, namenjenih za prestrukturiranje, povečale (Lokalna razvojna strategija... 2008). Poleg naštetega se kmetijstvo sooča z interesi drugih dejavnosti, predvsem turizma, ki ima interes svojo dejavnost širiti na kmetijska zemljišča, ter z zaraščanjem kmetijskih zemljišč, zlasti planin (Gerl 2004).

Pozitivno je, da kmetijske površine zaznamuje relativno visoka ekološka neobremenjenost. Vse več kmetij se ukvarja s sonaravnimi kmetijskimi praksami (Lokalna razvojna strategija... 2008). »Vizija kmetijstva na Solčavskem je postala simbol okolju prijazne in kakovostne pridelave in predelave, ki izhaja iz naravnih potencialov. Vključevanje, povezovanje in izraba regionalnih potencialov, tako naravnih kot gospodarskih in socialnih, mora biti eden glavnih motivov razvoja tega območja« (Matk v Štrculj 2005, 11).

Za območje krajinskega parka velja omeniti razmeroma visok delež kmetij, ki so že vključene v kontrolo ekološke pridelave in so že pridobile ekološki certifikat ali so v postopku pridobitve le-tega (preglednica 8.3). Po podatkih ministrstva za kmetijstvo je bila na območju krajinskega parka leta 2012 že slaba polovica (44 %) kmetij vključenih v kontrolo ekološke pridelave (MKO 2013).

Preglednica 8.3: Kmetije na območju Krajinskega parka Logarska dolina glede na tip kmetijske prakse v obdobju 2007–2012

leto	vse kmetije	ekološke
2007	10	4
2008	10	3
2009	10	4
2010	10	4
2011	10	4
2012	9	4

Vir: MKO (2013).

Ne glede na probleme, s katerimi se srečuje kmetijska dejavnost v zadnjih desetletjih, velja kmetijstvo izpostaviti kot pomembno panogo. Čeprav njena osnovna vloga ni bistvenega pomena, je njena funkcija ohranjanja kulturne krajine ključna za razvoj turistične dejavnosti območja.

8.2.5.2 Integracija kmetijstva in turizma

Na območju Krajinskega parka Logarska dolina je raba prostora dandanes izrazito večnamenska. Predvsem na dnu doline se na isti površini istočasno izvaja več dejavnosti. Kmetijske in gozdne površine se v obdobju, ko niso v funkciji pridelave, uporabljajo za turistične oziroma rekreacijske namene.

Turizem in kmetijstvo se povezuje na številnih segmentih. Kmetije na območju parka se ukvarjajo s kmečkim turizmom, tako tudi večino kmetijskih proizvodov gostom prodajo na svoji mizi kot ponudbo turističnih kmetij. Kmetijstvo ima ključno vlogo pri ohranjanju podobe parka, ki je pomemben dejavnik pri razvoju turistične dejavnosti v parku.

8.2.5.3 Gozdarstvo

Kamniško-Savinjske Alpe sodijo med najbolj gozdnate pokrajine v državi. Območje Zgornje Savinjske doline slovi po kvalitetnem lesu, izkoriščanje gozdov pa je v največji meri odvisno od pogojev za sečnjo in spravilo lesa (Slovenija: pokrajine in ljudje 2001, Lokalna razvojna strategija... 2008).

Do 19. stoletja gozd ni imel gospodarske vrednosti. Les so domačini uporabljali predvsem za domačo uporabo. Od tedaj je pomen gozda vseskozi naraščal in že v času med obema vojnama je bilo gozdarstvo na Solčavskem pomembnejše od kmetijstva. Danes je na območju Krajinskega parka Logarska dolina gozdarska dejavnost poleg turizma najpomembnejša gospodarska panoga in predstavlja pomemben vir dohodka za lokalno prebivalstvo (Meze 1963, Vider 1982, Gerl 2004, Štrculj 2005).

Površina gozda se na območju parka povečuje na račun zaraščanja planin, melišč in zaradi pogozdovanja obdelovalnih površin. Po drugi strani pa se med kmetijskimi in gozdnimi zemljišči pojavlja interes lastnikov po krčenju gozda za kmetijske namene.

Gospodarjenje z gozdovi je bilo v času, ko se je gozdarstvo pričelo razvijati, stihijsko, v ospredju je bil ekonomski vidik.

Danes pa gospodarjenje z gozdovi usmerja Zavod za gozdove. Z gozdovi se gospodari po načelu trajnosti, sonaravnosti in večnamenskosti gozdov (ReNGP 2007).

Problem gozdarske panoge na celotnem območju Zgornje Savinjske doline predstavlja pomanjkanje infrastrukture za predelavo lesa, zaradi česar les s tega območja odhaja nepredelan, brez dodane vrednosti. Glede na to, da lastniki gozdov več kot polovico lesa prodajo kot hlodovino, so možnosti dodatnega zaslužka na tem področju še velike. Obdelava in predelava lesa ima na tem območju velik razvojni potencial (Lokalna razvojna strategija... 2008).

8.2.5.4 Turizem

Logarska dolina sodi med najbolj privlačne turistične točke v Kamniško-Savinjskih Alpah. Letno zabeleži preko 100 000 obiskovalcev (Prašnikar 2012). Za turiste je privlačna predvsem zaradi naravnih znamenitosti, ki so bile prepoznane že v 19. stoletju. Hans Pečnik je leta 1881 v svojem opisu potovanja v Logarsko dolino med drugim zapisal:

Če bi bila Logarska dolina v Švici, bi jo že zdavnaj odprli turizmu. Zakaj se to ne bi zgodilo pri nas? Tukaj bi bilo možno narediti klimatsko in mrzlovodno zdravilišče, krasen turistični center. Vsi pogoji obstajajo za to: prekrasna voda, zdrav gorski zrak, lep razgled ter možnost za izlete v naravo. Obstaja tudi gradbeni material: kamenje, apno, pesek, gradbeni les, skratka vse. Manjkajo le prometne poti, ki bi turiste pripeljale od železnice na Koroškem in bi se vračali v smeri Celja. Lahko bi zgradili poštno cesto ali pa celo električno železnico. Mislim, da terenske razmere niso nepremagljive (Prodnik in drugi 2011, 23).

Turizem se je na območju Logarske doline pričel razvijati v 19. stoletju, ko so bile zgrajene cestne povezave z Logarsko dolino (Slovenija: pokrajine in ljudje 2001). Cesta je narekovala razvoj tudi v kasnejših obdobjih, nedvomno pa je turistični razvoj botroval modernizaciji prometne infrastrukture na območju doline. Vider (1982) navaja, da je prvotno zgrajena makadamska cesta v dolini povzročala veliko onesnaženje s prahom, ki je ogrožalo razvoj turistične dejavnosti. Zato so leta 1968 cesto od začetka Logarske doline do slapa Rinka razširili in asfaltirali (Vider 1982). Poleg prometne infrastrukture je bila na območju doline že v 19. stoletju zgrajena prva turistična infrastruktura, in sicer planinske postojanke in planinske kočje. Prva planinska postojanka v Logarski dolini je bilo Piskernikovo zavetišče, prva planinska kočja pa je bila zgrajena na Okrešlju leta 1875. V tridesetih letih 20. stoletja so se s

turizmom pričeli aktivno ukvarjati tudi domačini v Logarski dolini. V tem obdobju so bile zgrajene prve nastanitvene kapacitete, in sicer hotel Plesnik, Hotel sester Logar in letovišče Logar (Vider 1982, Gerl 2004).

Danes večina obiskovalcev obišče glavno znamenitost, to je slap Rinka, za katerega lahko upravičeno rečemo, da velja za simbol doline. Številne turiste in izletnike privabi tudi ohranjena kulturna krajina, ostala naravna in kulturna dediščina ter številne športne in rekreacijske aktivnosti, ki se izvajajo v parku in v njegovi neposredni okolici (Skupnost naravnih parkov Slovenije 2004).

Celotno območje Zgornje Savinjske doline spada med klasična območja kmečkega turizma, ki je na tem območju prisoten že nekaj desetletij. Turistične kmetije so razporejene po celotnem zgornjem delu doline Savinje. Gostom ponujajo celovito oskrbo in spoznavanje ustroja kmetije. Turizem na kmetijah omogoča neposredno vključevanje kmetij v turistično ponudbo in jim daje možnost, da poleg dohodkov iz gozdarstva in kmetijstva ustvarjajo dodaten dohodek iz turizma ter na ta način krepijo gospodarsko trdnost kmetij. Neugodno pri kmečkem turizmu je, da je povpraševanje največje poleti, ko je na kmetijah največ kmečkih opravil (Slovenija: pokrajine in ljudje 2001, Štrculj 2005). Poleg že naštetega je območje parka primerno za klimatski turizem. Po navedbah Vidra zdravniki Logarsko dolino zaradi blage gorske klime pogosto priporočajo okrevajočim bolnikom, ki jih mučijo moderne (menedžerske) bolezni in težave (Vider 1982).

Kljub velikemu turističnemu potencialu ter velikemu turističnemu obisku so naravne in kulturne vrednote na območju parka ostale dobro ohranjene. Slednje je predvsem posledica dejstva, da v dolini kljub drugačnim načrtom v preteklosti ni bila zgrajena obsežna turistična infrastruktura, kot se je to zgodilo v nekaterih drugih alpskih dolinah. Za območje parka je še dandanes značilna majhna pokrivnost turistične in rekreacijske infrastrukture (0,1 % površine parka). Leta 2012 je bilo na območju parka 12 turističnih objektov s skupno 270 ležišči. Omejenost spalnih kapacitet ter razvoj parku prilagojenega turizma sta tudi dva izmed ciljev, ki so bili zastavljeni ob ustanovitvi podjetja, ki upravlja s parkom (Gerl 2004, Prašnikar 2012, Krajinski park Logarska dolina 2014).

Območje parka se zaradi turizma poleg pozitivnih srečuje tudi s njegovimi negativnimi posledicami. Povečan turistični obisk v zadnjih desetletjih je povzročil problem parkiranja

zunaj urejenih parkirnih prostorov, pomanjkanje sanitarij, košev za odlaganje odpadkov itd. Predvsem neurejeno parkiranje je sprožilo močan odpor lokalnega prebivalstva. Problematiko s parkiranjem so delno rešili z ograditvijo kmetijskih zemljišč, še vedno pa ni rešeno vprašanje, kje dovoliti parkiranje v času viška turistične sezone. Trenutno se večina urejenih parkirišč nahaja ob turističnih objektih. Razvojni program predvideva postopno omejevanje prometa in uvajanje nadomestnih oblik prevoza, pri čemer bi obiskovalci svoje avtomobile puščali pred vstopom v park (Gerl 2004, 80). Upravljavec krajinskega parka prometno problematiko skuša reševati s promoviranjem trajnostne mobilnosti ter zelenega turizma, ki bi imela za okolje čim manj negativnih posledic (Krajinski park Logarska dolina 2014).

8.3 Primerjava izbranih parkov

Čeprav sta izbrana parka na prvi pogled zelo različna, je analiza obeh parkov pokazala, da sta si v marsičem precej podobna.

Primarno se parka razlikujeta v obliki zavarovanja. Kozjanski park je zavarovan kot regijski park na nivoju države, medtem ko je Krajinski park Logarska dolina zavarovan kot krajinski park, ki ga je ustanovila občina. Parka se bistveno razlikujeta tudi po naravnih značilnostih. Medtem ko Kozjanski park leži na obrobju Panonske kotline, je Krajinski park Logarska dolina umeščen v gorski svet Kamniško-Savinjskih Alp.

Območje Kozjanskega parka zajema terciarno gričevje, vmesne doline ob vodotokih in obrobje predalpskega hribovja. Naravne razmere omogočajo gojenje praktično vseh poljščin, pa tudi vinske trte in sadnega drevja. Območje je poznano kot vinorodno območje. Krajinski park Logarska dolina pa leži na območju Alp. Gre za tipično ledeniško alpsko dolino, poleg nje je v okviru parka zavarovano tudi območje okoliških vrhov. Zaradi svoje lege in posledično klimatskih pogojev je v Logarski dolini mogoče gojiti le nekatere odpornejše poljščine.

Parka se razlikujeta tudi po velikosti, Kozjanski park obsega območje 206 km², Krajinski park Logarska dolina pa le 24,38 km². Tudi po številu prebivalstva je Kozjanski park bistveno večji od Krajinskega parka Logarska dolina. Slednje ter dejstvo, da Krajinski park Logarska dolina leži na območju ene občine, Kozjanski park pa na območju petih, lahko v praksi pomeni več usklajevanja med interesi različnih skupin (Kozjanski park 2014, Krajinski park Logarska dolina 2014).

8.3.1 *Upravljanje*

Oba parka sta prvi upravljani zavarovani območji v svoji kategoriji. Kozjanski park je bil ustanovljen leta 1981 z Zakonom o Spominskem parku Trebče s strani takratne države, Krajinski park Logarska dolina pa je leta 1987 ustanovila tedanja občina Mozirje z Odlokom o razglasitvi naravnih znamenitosti ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Mozirje. Kozjanski park upravlja javni zavod (Javni zavod Kozjanski park), Krajinski park Logarska dolina pa neprofitno zasebno podjetje Logarska dolina d. o. o. Ustanovni člani podjetja so domačini, ki prebivajo na območju parka, in nekaj drugih organizacij, ki imajo na tem območju svoje interese. V času ustanovitve podjetja je bil tak način upravljanja prvi primer in je zato sprožil številne pomisleke o tem, kako bo zasebnemu podjetju uspelo uskladiti zasebni in javni interes v parku. Sčasoma se je tak način upravljanja izkazal za uspešnega. Odkar s parkom upravlja Logarska dolina d. o. o., je bil na območju parka dosežen izrazit napredek. Sprva so bila opravljena najnujnejša dela za preprečitev nadaljnje degradacije prostora, kot na primer zavarovanje obdelovalnih površin s plotovi, ureditev parkirišč v dolini, organiziranje odvoza smeti, ureditev kurišč. Vzpostavljen je bil tudi nadzor na področju varstva okolja. Načrtovati so se začeli nekateri projekti, ki so nastali in se izvajajo pod okriljem podjetja. Kot najpomembnejše je treba omeniti umiritev izletniškega motornega prometa, predelavo in neposredno prodajo domačih proizvodov ter ogrevanje z lesno biomaso (Kozjanski park 2014, Krajinski park Logarska dolina 2014, Gerl 2004, Štrculj 2005).

Oba upravljavca sta si kot temeljne naloge zadala uveljaviti načela trajnostnega razvoja na območju parka in v njegovi neposredni bližini (Gerl 2004, Ploštajner 2009, Krajinski park Logarska dolina 2014, Kozjanski park 2014). Z namenom slediti ciljem trajnostnega razvoja upravljavca v parku izvajata številne projekte, poskušata reševati aktualno problematiko (reševanje prometne problematike v Logarski dolini, ohranjanje visokodebelnih travniških sadovnjakov v Kozjanskem parku), usklajujeta interese med posameznimi interesnimi skupinami, vzdržujeta parkovno infrastrukturo, pripravljata predlog načrta upravljanja itd.

Upravljevec Krajinskega parka Logarska dolina redne dejavnosti in manjše investicije v parku financira iz vstopnine, zaračunane obiskovalcem, ki park obišejo z motornimi vozili. Sredstva, pridobljena s pobrano vstopnino, se namenjajo za upravljanje in razvoj krajinskega parka, in sicer za delovanje nadzorno informacijske službe, urejanje komunalne in turistične infrastrukture, varovanje naravne in kulturne dediščine, izobraževanje domačinov,

pripravo in izvedbo programov trajnostnega razvoja Solčavskega, odškodnine za opravljanje koncesijske dejavnosti in sodelovanje z ustanovami in posamezniki, ki se ukvarjajo s trajnostnim razvojem. Dejavnosti Javnega zavoda Kozjanski park se financirajo iz državnega proračuna, sredstev lokalnih skupnosti, sponzorskih in donatorskih sredstev, lastnih prihodkov ter iz projektov (Štrculj 2005, Program dela JZ KP 2011, Krajinski park Logarska dolina 2014).

Parkoma je skupno tudi to, da noben izmed njiju še nima sprejetega načrta upravljanja parka.

Upravljavca obeh parkov na svojem območju uspešno opravljata svoje poslanstvo. Uspešnost se kaže v tem, da sta oba parka med domačini sprejeta, delovanje upravljavcev in rezultati uspešno izvedenih projektov pa so vidni na terenu. Po opravljenih raziskavah je zadovoljstvo z življenjem v Kozjanskem parku več kot 60 %. Med upravljavcem in lokalnim prebivalstvom je dosežena visoka stopnja sožitja in medsebojnega zaupanja. Uspešnost upravljanja potrjujejo tudi priznanja. Podjetje Logarska dolina d. o. o. je zaradi inovativnega načina upravljanja ter uspešnega delovanja prejelo nagrado CIPRA Prihodnost v Alpah.

Oba upravljavca sodelujeta s številnimi organizacijami in posamezniki, ki se ukvarjajo s trajnostnim razvojem primerljivih območij. Krajinski park Logarska dolina je član Mreže zavarovanih območij v Alpah (Krajinski park Logarska dolina 2014). Kozjanski park sodeluje in se povezuje z drugimi podobnimi slovenskimi in tujimi parki (Goričko, Kolpa, Risnjak).

8.3.2 Demografske razmere

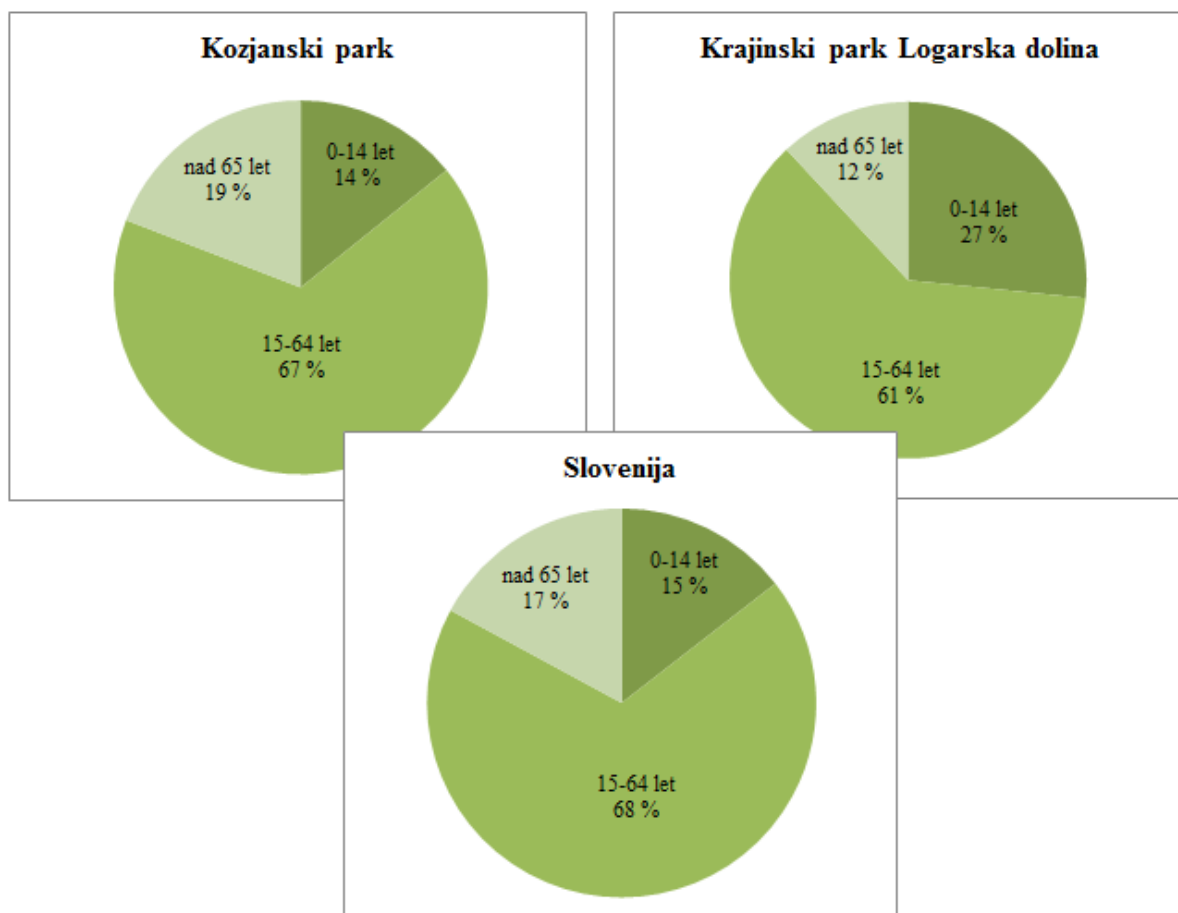
Največja razlika med parkoma na demografskem področju je zagotovo število prebivalstva. Medtem ko na območju Kozjanskega parka prebiva 11 000 prebivalcev, jih na območju Krajinskega parka Logarska dolina živi približno 100.

Parka se razlikujeta tudi v številu naselij na območju parka ter obliki poselitve. V Kozjanskem parku je 78 naselij, v parku Logarska dolina pa le eno. Za Kozjansko je, z izjemo trgov in vasi, značilna razpršena poselitev, za Logarsko dolino pa je tipična poselitev v obliki samotnih kmetij z zemljišči v celkih.

Oba parka se uvrščata med demografsko ogrožena območja. Tako Kozjansko kot Logarska dolina sta že pred ustanovitvijo parka beležila stagnacijo in upadanje prebivalstva.

Poleg upadanja števila prebivalstva v obeh parkih dodatno omejevalno okoliščino z vidika razvoja predstavlja razmeroma slaba starostna (graf 8.5) in izobrazbena (graf 8.6) struktura lokalnega prebivalstva ter upadanje števila kmečkega prebivalstva.

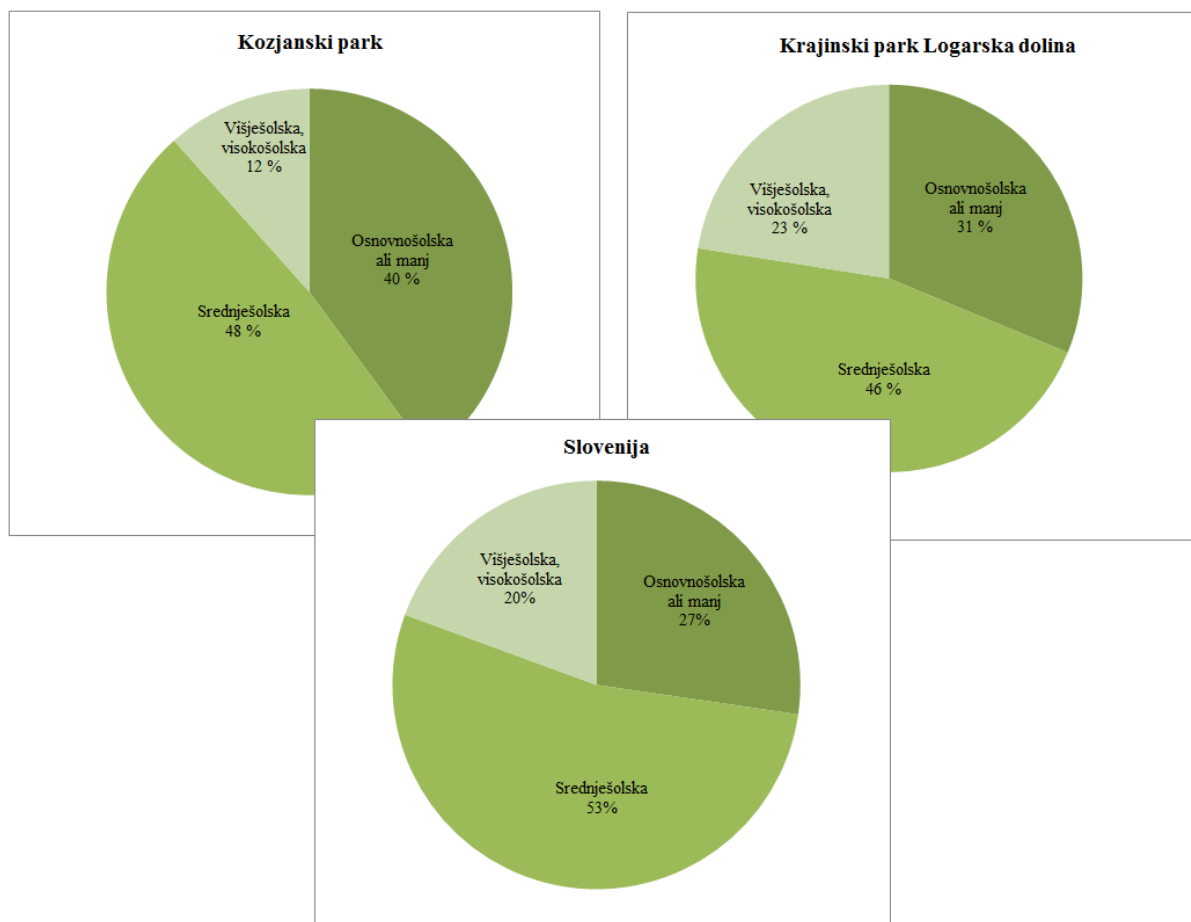
Graf 8.5: Primerjava starostne strukture prebivalstva v izbranih parkih s starostno strukturo Slovenije v letu 2013

Vir: SURS (2014).

Tako na državni ravni kot tudi v naseljih obeh parkov se največji delež prebivalcev uvršča v starostni razred 15–64 let. V Kozjanskem parku je delež starejših od 65 let višji od državne ravni, v Krajinskem parku Logarska dolina pa je v primerjavi s državo višji delež mlajših od 15 let.

Graf 8.6: Primerjava izobrazbene ravni prebivalstva v izbranih parkih z izobrazbeno ravnjo v Sloveniji v letu 2013

Vir: SURS (2014).

Glede na statistične podatke je delež prebivalstva z osnovnošolsko izobrazbo v obeh parkih višji kot v Sloveniji. Delež visoko izobraženih je v primerjavi z državo (20 %) v Kozjanskem parku nižji (12%) v Krajinskem parku Logarska dolina pa višji (23 %).

Nobeden od parkov nima večjih središč. V Logarski dolini je le eno naselje s samotnimi kmetijami, v Kozjanskem parku po zadnjih statističnih podatkih največje naselje Bizeljsko šteje manj kot 1000 prebivalcev, na drugem mestu je Kozje. Ostala naselja so manjša, podeželska naselja, med katerimi prevladujejo razložena naselja (65 %), sledijo gručasta razložena (13 %), gručasta (11 %), obcestna (8 %), ter gručasto obcestna (3 %) (Kozjanski park 2014a).

Na območju parkov prav tako ni večjih zaposlitvenih centrov, zato se je v preteklosti prebivalstvo odseljevalo v gospodarsko razvitejša območja ali dnevno migriralo na delo v bližnja zaposlitvena središča. V Kozjanskem parku se je po 2. svetovni vojni sicer odprlo nekaj industrijskih obratov, vendar so ti propadli ali pa so se preselili na druge lokacije.

Oba parka zaznamuje tudi prometna odmaknjenost od glavnih prometnih koridorjev, kar je z naravovarstvenega vidika pozitivno, saj se je ravno zato območje ohranilo v tako dobrem stanju, da je izpolnjevalo pogoje za ustanovitev parka. Vendar pa je prometna odmaknjenost povzročila gospodarsko stagnacijo in odseljevanje. Zaradi turistične privlačnosti se Krajinski park Logarska dolina sooča s veliko prometno obremenitvijo.

8.3.3 Gospodarstvo

Pri obeh preučevanih parkih največji delež površine parka prekriva gozd, pri čemer je v Krajinskem parku Logarska dolina delež gozda večji kot v Kozjanskem parku. Kozjanski park ima bistveno večji delež kmetijskih zemljišč, le-ta predstavljajo 40 % površine Kozjanskega parka, medtem ko v Krajinskem parku Logarska dolina kmetijska zemljišča obsegajo zgolj 2,5 % površine parka.

Vodilni gospodarski panogi v Kozjanskem parku predstavljata kmetijstvo in gozdarstvo, v Krajinskem parku Logarska dolina pa gozdarstvo in turizem. Kmetijstvo v Logarski dolini v gospodarskem smislu nima bistvenega pomena, je pa pomembno z vidika ohranjanja tradicionalne kulturne krajine.

Naravne razmere so v Logarski dolini pomemben omejevalni dejavnik, ki vpliva na razvoj kmetijske dejavnosti, medtem ko so v Kozjanskem parku pogoji za kmetijstvo ugodnejši, čeprav je kmetijska obdelava zaradi naklonov in plazovitosti terena težka. V Krajinskem parku Logarska dolina je pri kmetijstvu v ospredju vloga ohranjanja krajinske pestrosti, medtem ko je njegova osnovna funkcija, pridelava hrane, sekundarnega pomena. Ker je tam živinoreja glavna kmetijska panoga, je poudarek na paši živine in ohranjanju obstoječih pašnih površin (Gerl 2004).

V Kozjanskem parku ima kmetijska dejavnost prav tako pomembno vlogo pri ohranjanju tradicionalne kulturne krajine, vendar ima ob tej tudi pomembno gospodarsko vlogo, saj številnim kmetijam predstavlja osnovni vir dohodka. Poleg živinoreje so v Kozjanskem parku pomembne panoge še poljedelstvo, vinogradništvo in sadjarstvo.

Pri sadjarstvu se v Kozjanskem parku posebna pozornost namenja gojenju visokodebelnih travniških sadovnjakov.

Travniški sadovnjaki so nekakšen zaščitni znak Kozjanskega parka. Predstavljajo enega izmed najlepših primerov sonaravnega gospodarjenja v srednji Evropi in hkrati zaznamujejo svojevrsten kulturno-zgodovinski primer urejanja in spreminjanja kulturne krajine skozi stoletja (Vogrin in Vogrin 2000). Tovrstni sadovnjaki so pomembni v naravovarstvenem smislu, saj predstavljajo habitat za številne vrste, zato so bili zavarovani v okviru Nature 2000. Upravljavca parka izvaja številne aktivnosti z namenom oživljanja travniških sadovnjakov. S pristopom aktivnega varstva je habitat travniški sadovnjak postal nova ekonomska priložnost (Ploštajner 2009).

Skupno je obema parkoma tudi to, da lahko kmetje proizvode tržijo v okviru lastne blagovne znamke. Kozjanski park je nedavno registriral blagovno in storitveno znamko Sožitje, v okviru katere bodo proizvajalci lahko tržili storitve in izdelke, proizvedene na območju Kozjanskega parka. Izdelki s Solčavskega, katerega del je Krajinski park Logarska dolina, se lahko tržijo v okviru blagovne znamke Latvica Solčavskega. Poleg tega pa je Logarska dolina kot taka poznana in uveljavljena blagovna znamka.

Ker Logarska dolina slovi kot ena najlepših alpskih dolin, turizem na območju parka predstavlja pomembno gospodarsko panogo za lokalno prebivalstvo. Turistični obisk Logarske doline se je z manj kot 40 000 obiskovalcev leta 1992 povečal na preko 100 000 na leto (Štrculj 2005, Prašnikar 2012). V Kozjanskem parku je turizem še v povojih. Kljub veliki doživljajski vrednosti območja se turistična ponudba v parku šele vzpostavlja.

Na obrobju parka se nahajajo številni veliki centri zdraviliškega turizma. Ti se s parkom v preteklosti niso povezovali, ampak so svoje goste večinoma zadrževali v okviru svojih kompleksov. V zadnjih letih pa območje parka postaja turistično pomembno, zato lahko v prihodnje pričakujemo razvoj turizma, najbrž tudi s povezovanjem z bližnjimi zdravilišči, ki bi z obiski parka lahko obogatila svojo ponudbo.

Raziskave, ki so bile v preteklosti izvedene med lokalnimi prebivalci, in so raziskovale interese lokalnega prebivalstva, so pokazale zanimive rezultate.

V Krajinskem parku Logarska dolina sta po mnenju lokalnih prebivalcev najpomembnejši gospodarski panogi gozdarstvo in turizem, medtem ko kmetijstvo z vsemi ostalimi oblikami dohodka (plače, pokojnine itd.) predstavlja le slabo tretjino dohodka gospodinjstev.

Kljub manjšemu pomenu kmetijske dejavnosti se nihče na območju parka ni odločil za opuščanje le-te.

Vsi sodelujoči v raziskavi so menili, da je najprimernejše ohranjati tradicionalno kmetijstvo, temelječe na živinoreji. Ne glede na to, da lokalne prebivalce najbolj moti promet pa tudi naval obiskovalcev v poletnem času, je večina prebivalcev v prihodnje v turizmu videla svoj glavni vir dohodka. Obiskovalce parka, še posebej enodnevne goste (izletnike), prebivalci vidijo kot moteč dejavnik v njihovem lokalnem okolju a hkrati nepogrešljiv vir dohodka. Večina prebivalcev je kot najprimernejšo obliko turizma opredelila blagi oziroma ekoturizem, kar je z vidika trajnostnega razvoja pozitiven signal. Nekoliko problematična pa se zdi ugotovitev, da se večina prebivalcev ne strinja z omejevanjem prometa na območju parka, čeprav jih neposredno ne bi prizadela (Gerl 2004). Da je promet v Krajinskem parku Logarska dolina aktualen problem, priča dejstvo, da Logarska dolina beleži več kot 25 000 motornih vozil letno. Najbolj prometno obremenjen mesec je avgust, ko park obiše preko 6 000 motornih vozil mesečno. Alternativo motornemu prometu predstavlja uporaba drugih načinov prevoza (kolesa, električna vozila, uvedba transferja itd.), ob pogoju, da se ob vstopu v park uredi zadostno število parkirišč. Vstop v Logarsko dolino z motornimi vozili poskuša upravljavec od leta 1992 omejiti tudi z vstopnino, katere so oproščeni tisti, ki v park vstopijo peš, s kolesi, električnimi vozili in drugimi alternativnimi oblikami prevoza. Z različnimi aktivnostmi (prireditve, delavnice itd.) ter predstavitvijo dobrih praks iz tujine na območju parka vzpodbujajo trajnostne oblike prometa, t. i. mehko mobilnost (Krepitev mehke mobilnosti... 2013, Krajinski park Logarska dolina 2014, Lenar 2013).

Raziskave, izvedene med lokalnimi prebivalci v Kozjanskem parku, so pokazale, da lokalni prebivalci neokrnjeno naravo in čisto okolje zaznavajo kot prednost.

Med gospodarskimi panogami najbolj podpirajo razvoj kmetijstva, tudi konvencionalnega, ter malega podjetništva in obrti. V prihodnosti si želijo predvsem boljše pogoje za poslovanje malih podjetnikov in obrtnikov. Poleg že omenjenega bi se območje parka po mnenju sodelujočih v raziskavi moralo usmeriti v razvoj turizma ter večjih podjetij in industrije. Razlogi, da lokalno prebivalstvo v večji meri podpira razvoj kmetijstva, malega podjetništva, obrtništva ter industrije in ne turizma, so na eni strani domneve, da zavarovano območje kot tako ni dovolj zanimivo niti ne nudi dovolj možnosti za razvoj turistične dejavnosti. Po drugi strani pa menijo, da razvoj drugih gospodarskih panog, zlasti industrije, nudi večje možnosti zaposlitve za delovno silo z nižjo stopnjo izobrazbe, česar pa turizem ne bi mogel zagotoviti (Zurc 2009, 173, Žalik 2008).

Velika podpora panogam, ki obremenjujejo okolje, je problematična, saj lahko vodi do konfliktov pri nadaljnjem razvoju območja. Medtem ko zaposleni domačini v parku vidijo več omejitev in zahtev kot prednosti, so bolj optimistični kmetje. Zlasti ekološki kmetje dejstvo, da živijo in kmetujejo v regijskem parku, zaznavajo kot prednost. Kot glavna bremena zavarovanega območja avtorji raziskav izpostavljajo omejitve pri adaptaciji objektov, premalo posluha za potrebe domačinov glede razvoja območja, pomanjkanje sodelovanja med domačini in upravo parka ter škodo, ki jo povzročajo divje živali (Zurc 2009, Žalik 2008).

9 VLOGA KMETIJSTVA PRI TRAJNOSTNEM RAZVOJU IZBRANIH ZAVAROVANIH OBMOČIJ

Med dosedanjo razpravo smo ugotovili, da je kmetijstvo dejavnost, ki je zaradi naravnih razmer in zgodovinskih dejstev tradicionalno prisotna na območju naravnih parkov.

Osrednje raziskovalno vprašanje v magistrski nalogi je, ali lahko trajnostni razvoj naravnih parkov temelji na kmetijski dejavnosti ter kakšna oblika kmetijske prakse je najprimernejša za zagotavljanje trajnostnega razvoja tovrstnih območij.

V nadaljevanju bomo predstavili ugotovitve, ki smo jih pridobili na podlagi izvedenih intervjujev v povezavi s predmetno tematiko.

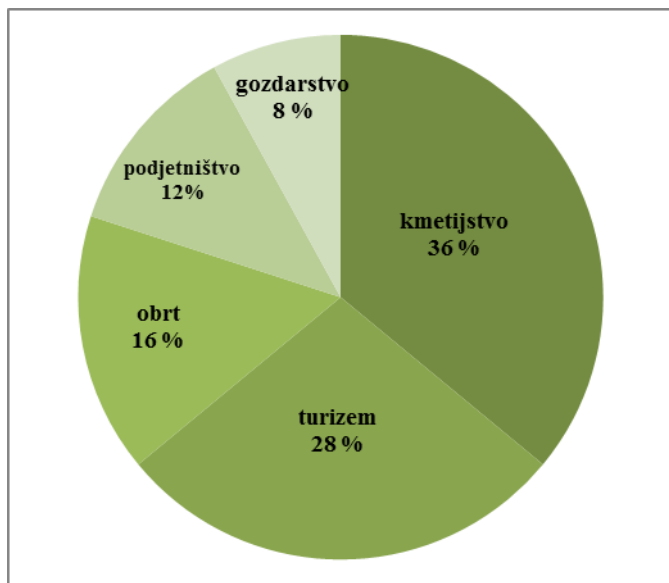
9.1 Gospodarske panoge, primerne za zagotavljanje sonaravnega razvoja

Za območje parkov so primerne vse trajnostno naravnane gospodarske dejavnosti. Sonaravni razvoj parkov lahko po mnenju sogovornikov zagotavljajo tiste panoge, ki so na območju posameznega naravnega parka že prisotne, in sicer kmetijstvo, gozdarstvo, turizem, vključujoč rekreacijo in gostinstvo, podjetništvo itd.

Ker preučevana parka ležita v različnih okoljih, je njuna obstoječa gospodarska struktura različna, prav tako se razlikujeta po stopnji razvitosti posamezne panoge. V Krajinskem parku Logarska dolina je razvita turistična dejavnost, ta poleg gozdarstva predstavlja ključni segment gospodarske strukture parka. Nasprotno pa sta v Kozjanskem parku temeljni dejavnosti kmetijstvo in gozdarstvo, turizem pa v gospodarskem smislu še nima bistvenega pomena.

Sogovorniki so bili mnenja, da bi trajnostni razvoj Kozjanskega parka lahko temeljil na kmetijstvu, turizmu, obrtništvu, podjetništvu in gozdarstvu (graf 9.1).

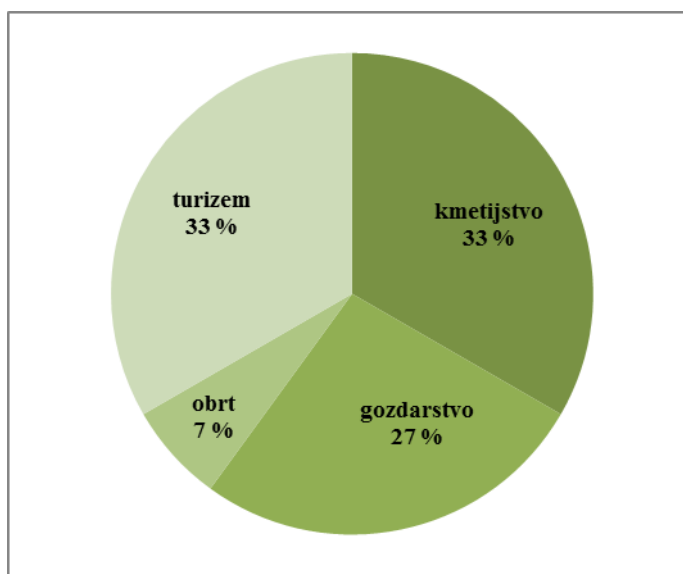
Graf 9.1: Gospodarske panoge, ki so po mnenju intervjuvancev najpomembnejše za zagotavljanje sonaravnega razvoja Kozjanskega parka

Na območju parka je primerno razvijati t. i. mehki oziroma zeleni turizem. Razvoj masovnega turizma bi parku bolj škodil kot koristil. Pri podjetništvu je bil izpostavljen razvoj socialnega podjetništva (pomoč na domu), pri kmetijstvu razvoj ekološkega kmetovanja, pri gozdarstvu pa pomen koriščenja gozdne biomase ter predelave lesa.

Na območju Krajinskega parka Logarska dolina so najprimernejše gospodarske panoge, ki bi lahko zagotavljale sonaravni razvoj območja parka, turizem, gozdarstvo, kmetijstvo ter obrtništvo (tradicionalne obrti, predelava domačih surovin) (graf 9.2).

Graf 9.2: Gospodarske panoge, ki so po mnenju intervjuvancev najpomembnejše za zagotavljanje sonaravnega razvoja Krajinskega parka Logarska dolina

9.1.1 Gospodarske panoge, ki bi jih bilo v bodoče smiselno razvijati v parkih

Izbira gospodarskih dejavnosti je v zavarovanih območjih sicer manjša kot drugod, vendar pa to ne pomeni, da je ni. V bodoče bi bilo na območju Kozjanskega parka po mnenju sogovornikov smiselno vzpodbujati razvoj dejavnosti, ki bodo izboljšale ekonomski standard lokalnega prebivalstva in ne bodo imele negativnega vpliva na okolje. Takšne dejavnosti so domače obrti, v okviru katerih bi se lahko v praksi obudila tradicionalna znanja in dejavnosti, kot so žganje apna, izdelava tradicionalnih pekarskih ter ročnodelskih izdelkov in podobno. Hkrati je treba nadalje razvijati že obstoječe dejavnosti, kot so ekološko kmetovanje, turizem in predelava kmetijskih pridelkov. Vzpodbujati bi bilo treba tudi razvoj storitvenih dejavnosti in socialnega podjetništva. Glede na to, da so travniški sadovnjaki neke vrste prepoznavni znak parka, bi veljalo v bodoče posebno pozornost nameniti prav razvoju ekstenzivnega sadjarstva.

»Premalo se znamo prodati«. V bodoče bi bilo treba več pozornosti nameniti povezovanju med dejavnostmi ter vzpostaviti sistem skupnega trženja. Dobrodošla bi bila vzpostavitve zadruga, v okviru katere bi potekalo trženje kmetijskih proizvodov z območja Kozjanskega parka, kot tudi vzpostavitve »samooskrbnega« centra s predelovalnim obratom, ki bi z lokalno pridelano hrano zalagal osnovne šole, vrtce in druge javne ustanove.

Na območju parka se v zadnjem času pozornost namenja tudi vzpostavljanju turistične infrastrukture. V Podsredi so bili zgrajeni štirje novi priključki za avtodome, načrtovan je tudi nov turistično informacijski center. Upravljalavec parka je izpostavil, da se v zadnjem času pojavljajo posamezni zasebni investitorji, ki imajo v prihodnosti interes na območju Kozjanskega parka vlagati v turistično infrastrukturo. Pojavila se je pobuda za izgradnjo oziroma postavitev adrenalinskega parka, ureditev pešpoti ob reki Bistrici ter za vzpostavitve glampinga na severnem pobočju Orlice med Svetimi gorami in gradom Podsreda.

Na območju Krajinskega parka Logarska dolina bi bilo v bodoče smiselno razvijati že obstoječe dejavnosti ter težiti k temu, da bi se te izvajale v širšem obsegu. V okviru kmetijstva bi bilo smiselno spodbujati ovčerejo in z njo povezane dejavnosti, na gozdarskem področju pa predelavo lesa (proizvodi in polproizvodi iz gorskega lesa). Izboljšati bi bilo treba kakovost turistične ponudbe ter podaljšati turistično sezono.

Nastanitvene kapacitete v parku morajo ostati omejene v sedanjem obsegu, možna pa je njihova funkcionalna zaokrožitev in posodobitev.

Razvoj vodijo in usmerjajo lokalne skupnosti. Največje gonilo razvoja je gospodarska uspešnost. Kot že omenjeno, bi v bodoče posebno pozornost veljalo nameniti razvoju turistične dejavnosti. Turistična dejavnost na kmetijah (preglednica 9.1) je zagotovo perspektivna, enako tudi vse druge oblike t. i. mehkega oziroma zelenega turizma.

Preglednica 9.1: Število registriranih dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, s poudarkom na kmečkem turizmu, v letu 2013 v občinah, ki ležijo v izbranih parkih

Park	Občina	Število kmetij z registrirano dopolnilno dejavnostjo	Število registriranih dopolnilnih dejavnosti	Kmetije, ki se ukvarjajo s turizmom na kmetiji	Kmetije z nastanitvijo, gostinsko ponudbo	Izletniške kmetije
Kozjanski park	Brežice	66	168	32	6	7
	Krško	56	101	13	1	5
	Kozje	25	57	8	2	5
	Podčetrtek	19	38	5	1	4
	Bistrica ob Sotli	11	60	7	3	1
Krajinski park Logarska dolina	Solčava	36	110	19	13	6

Vir: MKO (2014a), Upravne enote Mozirje, Krško, Brežice, Šmarje pri Jelšah (2014).

Tudi druge vrste dopolnilnih dejavnosti na kmetijah so pomembne, saj zagotavljajo dodaten dohodek kmetijam in s tem krepijo socialno varnost. Predelava kmetijskih pridelkov, demonstracijske kmetije in predelava lesnih sortimentov so dejavnosti, ki bi jih na območju parkov veljalo razvijati. »Dopolnilne dejavnosti bi bile bolj uspešne, če bi se kmetije, ki se ukvarjajo s posamezno dopolnilno dejavnostjo, povezale in skupno nastopile na trgu, saj bi bili tako njihovi izdelki zanimivi tudi za kakšno večjo trgovsko verigo.«

Področje predelave kmetijskih izdelkov se je v preteklem stoletju razvijalo v smeri oviranja privatnih iniciativ, zaradi česar so se kmetje »navadili«, da so pridelke prodali, posledično pa so kmetije izgubile zavest, da lahko pridelke same predelajo v končne izdelke (iz mleka sir, iz govedine suhomesnate izdelke, iz sadja sok ali kis itd).

Ker je bila zavest o teh možnostih desetletja zatirana, bo potrebno precej časa, da bodo kmetije spremenile miselnost iz »nič ni mogoče« v »marsikaj lahko naredimo«. Za spremembo zavesti bi morale tako uprave parkov in zadruga kot tudi kmetijske svetovalne službe vzpodbujati zasebno gospodarsko iniciativo. Kmetovalce je treba v tej smeri ozavestiti, izobraziti ter jim prikazati primere dobrih praks. Pomembno vlogo v tem segmentu ima tudi zakonodaja, ki bi morala ustvariti takšno okolje, da bi kmetije v teh dejavnostih prepoznale priložnost za razvoj.

Ker je gospodarski potencial slovenskih naravnih parkov šibak, bi morala zakonodaja za ta območja ustvariti milejše pogoje. »Za take kraje, kakor so naši, bi morali imeti proste davčne cone.«

Na obrobju Kozjanskega parka se nahajajo veliki turistični centri. Za turistični razvoj parka je pomembno povezovanje z okoliškimi turističnimi središči, saj gostje tovrstnih centrov predstavljajo potencialne obiskovalce okoliških zavarovanih območij. V parkih je treba vzpostaviti turistično infrastrukturo ter urediti podobo krajev. Turistično ponudbo je treba prilagoditi potencialnim turistom ter jo oblikovati tako, da bo trajnostna in obenem ekonomsko učinkovita. Le tako bo turizem prinašal koristi; lokalnemu prebivalstvu dodaten vir zaslužka, turistom pa možnost kakovostnega preživljanja prostega časa. Lokalnemu prebivalstvu bi pri razvoju turizma morali finančno pomagati, saj sami take investicije težko zmorejo. Nekaj finančnih sredstev za diverzifikacijo se že namenja v okviru PRP. Ker pa tovrstna finančna sredstva praviloma ne pokrijejo celotne vrednosti naložbe, se v praksi pojavi problem zagotovitve lastnega deleža financiranja.

V Kozjanskem parku so ljudje, ki imajo doma živino in sadovnjake, pa se zaradi pomanjkanja finančnih sredstev bojijo investirati v turistično infrastrukturo. Viške svojih izdelkov (salame, sok, mošt, vino) zato prodajo na sivem trgu. Tukaj manjkajo finančna sredstva, ki bi takim pomagala in jih vzpodbudila, da bi svojo dejavnost legalizirali. V razvoj, povezovanje in promocijo na področju turizma bi morali vlagati vsi: občine, država, turistična organizacija, stroka, pa tudi potencialni ponudniki turističnih storitev.

Povezovanje različnih deležnikov, katerega rezultat bi bila celovita turistična ponudba, in sicer tako, da nekdo nudi prenočišča, drugi vodenje po znamenitostih, tretji poskrbi za prikaz običajev, četrti dela v trgovinici z lokalnimi proizvodi, je ključnega pomena za razvoj turistične dejavnosti.

S povezovanjem kmetijstva in turizma bi kmetijska dejavnost veliko pridobila, saj bi kmetovalci lahko svoje proizvode tržili v lokalnem okolju. »Kmetijstvo daje malo dohodka. V povezavi s predelavo ali pa preko turizma se lahko proizvodi tržijo, da dobi vse skupaj neko dodano vrednost.«

Od povezovanja s kmetijstvom bi imela korist tudi turistična panoga, saj bi lahko gostom ponudila okolju prijazne turistične produkte, ki bi temeljili na tradiciji in kakovostnih lokalnih proizvodih (kulinarični turizem). V tujini je povezovanje turizma in kmetijstva v parkih že praksa. V avstrijskem parku Visoke Ture se turistični in kmetijski sektor poveujeta po principu partnerstva. Tako imenovana partnerska gostinska podjetja gostom ponujajo proizvode ekološkega kmetijstva z območja narodnega parka. V podporo lokalnim kmetom so v restavracijah na območju narodnega parka Visoke Ture pripravili na lokalnih pridelkih temelječo kulinarično ponudbo, t. i. kreativne jedi iz domače govedine (Biotska raznovrstnost se izplača..., 2007).

Pomembno je tudi, da se pri razvoju naravnih parkov upoštevajo lokalne značilnosti parka ter da se razvija parkovna praksa, ki je v prostoru že tradicionalno prisotna, pri čemer je treba upoštevati okoljske značilnosti, medčloveške odnose, poselitveno in lastniško strukturo, zgodovino in perspektive lokalnega območja.

»V ozadju dobre parkovne prakse mora biti tudi dobra zgodba, ki bo izdelke iz parkov prodajala«. Visokodebelni travniški sadovnjaki na območju Kozjanskega parka predstavljajo dobro zgodbo. Z okoljskega vidika je pozitivno, da lastniki sadovnjakov niso podvrženi tržni logiki. Gre predvsem za ohišnice z nekaj drevesi, pridelano sadje se v večini porabi za lastne potrebe, nekaj malega pa se nameni za prodajo. Če pa bi lastnike teh 460 hektarov travniških sadovnjakov povezali, bi dobili veliko površino za pridelavo sadja, s katero bi lahko bili konkurenčni na trgu.

9.1.2 Vloga blagovnih znamk pri povečevanju prepoznavnosti zavarovanih območij

Uvedba blagovne znamke lahko pripomore k boljši prepoznavnosti parkov. Blagovna znamka zaščiti kmetijske proizvode, obenem pa potrošniku zagotavlja poreklo in kakovost proizvoda. Blagovna znamka pomeni poenotenje tehnologij, trženja, ponudbe, marketinških prizadevanj ter tudi povezovanje kmetov.

Proučevana parka sta na tem področju že dejavna. Kozjanski park je leta 2013 uvedel kolektivno blagovno znamko Sožitje KP.

Blagovna znamka bo zagotovilo za kvaliteto. Slabost pri omenjenem načinu je, da upravljavec zgolj podeljuje pravico do uporabe blagovne znamke, medtem ko predpis ne predvideva sodelovanja uprave parka pri trženju izdelkov. Eden izmed ciljev uvedene blagovne znamke je tudi vzpodbuditi preusmerjanje kmetij v ekološko pridelavo (Pravilnik o kolektivni blagovni in storitveni znamki Sožitje, 2012).

Krajinski park Logarska dolina je že sam po sebi uveljavljena blagovna znamka. Poleg te je občina Solčava registrirala blagovno znamko Latvica Solčavskega, v okviru katere naj bi se tržili proizvodi celotnega območja Solčavskega, a znamka v praksi ni zaživela.

9.2 Vloga kmetijstva pri sonaravnem razvoju parkov

Kmetijstvo je po mnenju sogovornikov zagotovo panoga, na kateri lahko temelji sonaravni razvoj zavarovanih območij. Glede na to, da se s kmetijstvom vzdržuje kulturna krajina, trajnostni razvoj zavarovanih območij brez kmetijstva niti ni mogoč.

Trajnostni razvoj zavarovanih območij lahko zagotavljajo vse kmetijske panoge, ki jih dovoljujejo naravne danosti območja posameznega parka, vendar morajo biti prilagojene prostoru, v katerem se izvajajo, torej ekstenzivna oblika pridelave (ekstenzivno pašništvo, sadjarstvo itd.).

Posebej dobrodošle so panoge z večjim vložkom delovne sile ter dohodkovno intenzivnejše panoge, ki lahko zagotavljajo kmetijam primeren dohodek ter s tem dostojno življenje. Primerneje je, da se razvija več kmetijskih panog (poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo), saj lahko domačini tako obiskovalcem ponudijo več izdelkov lokalne pridelave. Pestrejši izbor lokalnih izdelkov omogoča tudi lažje ustvarjanje lokalnih blagovnih znamk. Glede oblike kmetijske prakse, ki je najprimernejša za zagotavljanje sonaravnega razvoja zavarovanih območij, sogovorniki v večini navajajo ekološko kmetovanje kot najprimernejšo obliko kmetijske prakse. Tudi kombinacija ekološkega in integriranega kmetijstva lahko sledi ciljem trajnostnega razvoja, pri čemer je treba natančno vedeti, na katerih območjih je integrirana pridelava mogoča.

Vse oblike kmetijstva lahko zagotavljajo sonaravni razvoj naravnih parkov. Ni zgolj ekološko kmetovanje tisto, ki spada v park, sploh ne.

V park spada kmetovanje, ki je trajnostno, in tudi vse oblike kmetovanja, ki niti ne sodijo v ekološko kmetovanje, so lahko trajnostne, če se kmetje držijo omejitev, ki jih predpisuje zakonodaja. S tradicionalnim kmetovanjem so kmetje parke oblikovali, naj kmetujejo, kot so navajeni. Držati pa se morajo omejitev, ki so predpisane.

Ob tem pa sogovorniki poudarjajo, da lahko trajnostni razvoj zagotavlja takšno kmetijstvo, ki zagotavlja preživetje kmetij. »Poznam par kmetij, ki so se popolnoma preusmerile v ekološko kmetijstvo in živijo solidno. Nekateri celo zelo dobro. Tudi vse prodajo. Ampak so si ustvarili ime. Za dobro ime pa se je treba sam potruditi in si ga sam ustvariti ter ga tudi vzdrževati. Te kmetije so med sabo dobro povezane in sodelujejo in kolikor slišim, se da preživeti.«

Na območju obeh parkov narašča število kmetij, ki se ukvarjajo s sonaravnimi kmetijskimi praksami, kar je pozitivno. Po podatkih resornega ministrstva se je leta 2012 na območju Krajinskega parka Logarska dolina skoraj polovica (44 %) kmetij ukvarjala z ekološkim kmetijstvom, v Kozjanskem parku je bilo takih kmetij 2 %, 6 % kmetij pa se je ukvarjalo z integriranim kmetijstvom.

Območje Kozjanskega parka je pretežno kmetijsko, zato je kmetijstvo zagotovo panoga, na kateri bi lahko temeljil sonaravni razvoj tega parka. Za območje parka je po mnenju sogovornikov najprimernejše integrirano in ekološko kmetijstvo v povezavi z ustreznim trženjem.

Sonaravni razvoj Kozjanskega parka je možno doseči z vsemi kmetijskimi panogami, ki so v tem okolju že tradicionalno prisotne, in sicer poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo ter vinogradništvo. Slednje je na območju parka močno prisotno, vendar z okoljskega vidika problematično, saj je pridelava grozdja močno podvržena uporabi produktov kemične sinteze. V parku je prisotno tudi integrirano vinogradništvo, v preteklosti je bil na območju parka tudi ekološki vinogradnik.

Kot ena izmed najprimernejših panog je bilo izpostavljeno sadjarstvo, in sicer gojenje visokodebelnih travniških sadovnjakov s starimi sortami jabolk, ki se je z leti izkazalo za najboljšo parkovno prakso. »Sadjarstvo je gotovo perspektivno, interes po kozjanskih jabolkih se je močno popravil. Trenutno bi lahko prodali trikrat več jabolk, kot jih Kozjansko pridelava. Kupci so od vsepovsod, lokalni pridelovalci imajo svoje utečene prodajne poti.«

Tudi na območju Krajinskega parka Logarska dolina je kmetijstvo lahko ena izmed gospodarskih panog, ki bi zagotavljala trajnostni razvoj območja. Vendar samo na kmetijstvu razvoj parka ne more temeljiti, saj ta dejavnost zaradi naravnih dejavnikov kljub direktni prodaji proizvodov v turizmu ne prinaša dovolj dohodka za preživetje kmetij.

Ima pa kmetijstvo pomembno vlogo pri ohranjanju krajine parka, ki je eden od najpomembnejših elementov v turizmu in promociji Logarske doline.

Meze (1963) je že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja ugotovil, da so kmetije na Solčavskem z ekonomskega vidika nerentabilne, a ne le na Solčavskem, enako velja tudi za kmetije v hribovitem svetu in po panonskem obrobem gričevju. A čeprav ekonomski vidik ne govori v prid kmetijstvu na teh območjih, je treba pri vprašanju, ali tovrstne kmetije ohraniti, upoštevati dejstvo, da te kmetije že stoletja delujejo na zahtevnih, za kmetijstvo neugodnih območjih, zaradi česar bi si morali prizadevati, da se v čim večji meri ohranijo. Te kmetije z ekstenzivnim načinom kmetovanja opravljajo pomembno vlogo ohranjevalca kulturne krajine in biotske raznovrstnosti.

Za zagotavljanje sonaravnega razvoja Krajinskega parka Logarska dolina je najprimernejše ekološko kmetovanje. »Cela občina bi morala biti ekološka. Od približno 50 aktivnih kmetij na Solčavskem je 20 do 30 kmetij ekoloških, ostale gospodarijo sonaravno. Ljudje ne marajo birokracije in inšpekcij in zato se marsikdo noče odločiti za ekološko«.

Med kmetijskimi panogami je po mnenju sogovornikov najprimernejša živinoreja. Ta panoga je tradicionalno prisotna v tem prostoru, poleg tega pa zagotavlja izkoriščanje travinja. Poljedelstva je na območju parka malo, zelenjava se prideluje le za samooskrbo. Na območju parka je prisotna tudi planinska paša. Od planin je aktivna Plesnikova planina, ki je v poletnem času namenjena paši goveda. Ovcereja je na Solčavskem tradicionalno prisotna, vendar se njen obseg v zadnjem času spet zmanjšuje, med drugim tudi zaradi zveri, ki se tod vse pogosteje pojavljajo in rejcem povzročajo škodo.

9.3 Ovire pri razvoju kmetijstva

Razvoj kmetijstva na območju Kozjanskega parka v osnovi ovirajo enaki dejavniki kot drugod po državi. Sogovorniki so izpostavili prenizke odkupne cene izdelkov, visoke davke, premalo finančnih vzpodbud ter ostalo področno zakonodajo in z njo povezano birokracijo, ki duši kmetije.

Zaradi obsežne birokracije in tudi nepoznavanja predpisov so ljudje dostikrat precej nebogljeni. Po mnenju sogovornikov razvoj kmetijstva na območju Kozjanskega parka poleg že navedenega dodatno ovirajo lokalno pogojeni dejavniki, in sicer odseljevanje mladih z območja parka, slaba organiziranost ter netržna pridelava. Razvoj kmetijske dejavnosti po mnenju sogovornikov duši tudi neznanje o celostnem vodenju zavarovanih območij ter omejitve, ki jih je prinesla ustanovitev parka – gre zlasti za omejitve pri gradnji in adaptaciji objektov.

»Zaradi parka še nihče ni nehal kmetovati«. Problemi, katerih posledica je opuščanje kmetijstva, so trenutne razmere v panogi. Nizke odkupne cene in prenizke finančne podpore kmetom ne omogočajo preživetja. Ti posledično opuščajo pridelavo in poiščejo zaslužek v drugih dejavnostih. Osnovni cilj politike razvoja podeželja bi moral biti, da ljudje ostajajo na kmetijah in jih obdelujejo. V zadnjem času je na Kozjanskem možno zaslediti posamezne primere revitalizacije opuščenih kmetij, a se je v posameznih primerih ta praksa izkazala za problematično. Problem pri nakupu kmetij s strani ljudi iz urbanih območij namreč je, da nekateri novi lastniki kmetije dojemajo kot vikend v naravi. Posledično se vzdržujejo le površine ob hišah, medtem ko ostale kmetijske površine ostanejo neobdelane in se zarastejo. Kmetija kot taka ni več produktivna. Podobno se dogaja v primerih, ko kmetijo podeduje nekdo, ki živi drugod.

Razvoj kmetijstva v Krajinskem parku Logarska dolina po mnenju sogovornikov najbolj ovirajo trenutne razmere v panogi, in sicer visoki davki, premalo finančnih vzpodbud, predpisi in z njimi povezana birokracija. Poleg navedenega pa razvoj kmetijske panoge dodatno ovirajo lokalno pogojeni dejavniki. Tu so sogovorniki izpostavili odseljevanje mladih, neznanje o celostnem vodenju zavarovanih območij, omejitve, ki jih je prinesla ustanovitev parka (omejitve pri gradnjah), zaprtost v svoje okvire, nepovezovanje ter šibko sodelovanje znotraj parka in z ostalimi akterji na območju.

Oživitev še kakšne od planin je malo verjetna. Velika težava je krčitev zaraščenih površin. Če hočeš narediti večji pašnik, ga ne moreš, ker Zavod za gozdove izda dovoljenje samo za pol hektara. Za več pa mora biti to v občinskem prostorskem planu opredeljeno. Plani v občini Solčava pa se vlečejo, že tretji mandat ni nič narejeno. Se pravi, tudi če imamo kmetje interes, se pri birokraciji ustavi. Ta naš sistem je čisto pretog in lastnika ovira pri njegovem načrtovanju. Ne morem biti jaz od nekih inštitucij odvisen.

Če si zamislim, da bom tam eno planino očistil, potem mi bo pa en birokrat rekel, ja, ne moreš, ne. Če sem jaz gospodar in imam jaz vizijo kmetije.

9.4 Vloga dopolnilnih dejavnosti pri zagotavljanju trajnostnega razvoja kmetijstva

Dopolnilne dejavnosti po mnenju sogovornikov nedvomno predstavljajo možnost, ki kmetijam prinaša dodaten vir dohodka ter tako pripomore k preživetju kmetij v zavarovanih območjih. Slednje je še posebej pomembno, saj so kmetije na območju parkov majhne.

Pomen dopolnilnih dejavnosti na kmetijah v zadnjih letih raste, saj se je ozaveščenost potrošnikov o prednostih lokalno pridelane hrane bistveno izboljšala. Kupci vse bolj cenijo domače, naravne izdelke, pridelane po tradicionalnih metodah in recepturah. Vendar ne glede na navedeno sogovorniki izpostavljajo, da na dopolnilnih dejavnostih preživetje kmetij ne more temeljiti. Preživetje mora biti zagotovljeno z opravljanjem osnovne dejavnosti, to je kmetijstva. Dopolnilna dejavnost lahko služi le kot priboljšek.

Brez dopolnilnih dejavnosti skoraj ne gre. Če se greš grobo prodajo, so cene zelo nizke. Ne gre drugače, kakor da spraviš do konca nek produkt, da je uporaben. Po drugi strani je pa težko vse obvladati. Včasih se je kmet ukvarjal s pridelavo in je potem prodal in zaslužil. Zdaj moraš pa ti še pridelavo speljati, da je za silo kaj. Je pa zelo obremenjena družina, pa tudi povsod ni znanja za to. Za vse mora človek sam poskrbeti: od pridelave do prodaje.

Dopolnilne dejavnosti kmetijam omogočajo, da kmetje na svoji kmetiji izdelke in pridelke prodajo končnemu kupcu, s čimer dosežejo višjo končno ceno, kot če bi izdelek prodali neki trgovski verigi. Izkušnje kažejo, da ko ljudje enkrat pridejo na kmetijo, tam kupijo še kakšno drugo stvar in ne le tisto, kar kmetija načrtno prodaja. Na primer pridejo po domači med, poleg tega pa kupijo še nekaj sezonskega sadja in zelenjave oziroma, kar pač ima kmetija tisti trenutek na voljo. Vse to pa je za kmetije dobrodošlo.

Problem pri dopolnilnih dejavnostih predstavlja dodatna birokracija.

Kmetje smo nekako nenaklonjeni birokraciji. Sistem dopolnilnih dejavnosti ni zelo zanimiv, ker mora kmet spet posebne račune vodit za tisto dejavnost. Se mi zdi, da bi moglo vse it pod eno streho. Če imaš ti kmetijo in imaš proizvodne viške, da si jih

sposoben prodat. Ponavadi gre za majhne količine. En enostaven sistem »danes prodajam jaz, jutri ti prodajaš« pri tej naši birokraciji skoraj ni mogoč.

Sogovorniki so enotni v mnenju, da so dopolnilne dejavnosti zagotovo eden izmed načinov, ki kmetijam na Kozjanskem pomaga preživeti. Na območju Kozjanskega parka je že razvit turizem na kmetijah, ta panoga ima še precej razvojnega potenciala, organizirajo se tudi izobraževanja o parku in življenju v njem. Razvita je še domača obrt ter predelava kmetijskih izdelkov (izdelava produktov iz jabolok, ki so pridelana v visokodebelnih travniških sadovnjakih).

Dopolnilne dejavnosti na kmetijah so po mnenju sogovornikov tudi na območju Krajinskega parka Logarska dolina eden izmed načinov, ki kmetijam zagotavljajo dodaten vir zaslužka. Na območju Krajinskega parka Logarska dolina so, kot omenjeno, razviti turizem na kmetijah, rekreacija, organizacija izobraževanj o parku in življenju v njem, domače obrti in predelava kmetijskih izdelkov. Zlasti turizem kot dopolnilna dejavnost je za kmetije bistvenega pomena za preživetje. S turizmom je tesno povezana prodaja domačih izdelkov in pridelkov gostom na domači mizi.

V prihodnje bi bilo v zavarovanih območjih po mnenju sogovornikov smiselno poleg vzpodbujanja razvoja vseh že obstoječih dejavnosti trud vlagati v razvoj demonstracijskih kmetij, kjer bi se lahko obiskovalci in tudi drugi kmetje v njihovem lokalnem okolju v živo seznanili na primer s sonaravnimi kmetijskimi praksami oziroma kmetijskimi praksami, ki so primerne za izvajanje v parkih.

Smiselno bi bilo uvesti oziroma vzpodbujati razvoj izdelave spominkov, vezanih na območje, proizvodnjo lokalne energetske oskrbe (biomasa), organizacijo varstvenih centrov za starejše na kmetijah (*ang. care farm*), pa tudi razvijati projekte socialnega podjetništva na kmetijah. Dobrodošla bi bila tudi ureditev učnih poti (gozdne, sadjarske, naravne znamenitosti), označba energetskih točk, organizacija rekreativnih prireditev (tek, hoja v naravi), praznovanje ljudskih običajev, promocija narave ter pomena ohranjanja okolja in vodenje po naravi. Vendar bi bilo pri organizaciji takih aktivnosti potrebno sodelovanje več akterjev na območju parka (društev, upravljavca, kmetij z območja parka itd.).

9.5 Odnos kmetov do parkov

V splošnem kmetje parke dojemajo kot oviro pri vsakodnevnem delovanju oziroma nekaj, kar jim je bilo vsiljeno. Takemu dojemanju v veliki meri botrujejo slabe izkušnje s parki v preteklosti.

Tudi dejstvo, da kmetje po ustanovitvi parka ne čutijo pozitivnih sprememb v praksi, pripomore k negativnemu odnosu do zavarovanih območij. Odnos kmetov do parka se razlikuje od parka do parka.

Območje Kozjanskega je preko parka na primer začelo tržiti jabolka, pridelana v ekstenzivnih sadovnjakih. Kmetje, ki prodajajo jabolka, zavarovanega območja ne čutijo kot breme. Nesporno dejstvo pa je tudi, da boljša kot sta osveščenost in sodelovanje med upravljavcem in domačini, bolje je park sprejet. Kmetje morajo biti poučeni, kakšne omejitve in prednosti jim zavarovanje prinaša, zato bi bilo v fazi načrtovanja treba uskladiti interese kmetijstva in varovanja narave ter kmetovalcem podati konkretne odgovore na njihove predloge in pomisleke.

Ustanovitev parka s seboj prinese varstvene režime, ki lahko na posameznih področjih vplivajo na delovanje in razvoj kmetij. V praksi se velikokrat dogaja tudi, da se na zavarovana območja prevali odgovornost za nedelovanje države na drugih področjih.

Pri varstvenih režimih je po mnenju sogovornikov problematično, da so parki narejeni po nekih vzorcih, pri čemer lokalne posebnosti ter strokovne presoje niso upoštevane v zadostni meri.

Če varstveni režim kmetiji ne dovoli, da si zgradi nov hlev ali ograjo za pašnik, potem bo tisto površino opustila in čez deset let se bo površina zarasla. Na žalost je videnje marsikoga, ki deluje na področju naravovarstva, vse preveč usmerjeno v omejitve. Ob tem pa je paradoksalna situacija, da so na primer stari hlevi okoljsko veliko bolj problematični kot pa novozgrajeni. Praktično noben star hlev nima tako urejenih izpustov gnojnice, kot imajo to lahko novi hlevi, zaradi česar so ti okoljsko bistveno bolj sprejemljivi. In tega ne vidimo. Seveda je treba kmetom predpisati pogoje za gradnjo, da je videz novih hlevov tak, da spada v lokalni prostor. In jim tudi kaj finančno pomagati.

Preučevana parka bi lahko izpostavili kot primera dobre prakse. Temu deloma botruje dejstvo, da sta v prostoru prisotna že nekaj desetletij, deloma pa tudi to, da sta oba parka upravljana. V obeh primerih je iz pogovorov razbrati, da se upravljavec v okviru svojih možnosti z različnimi projekti trudi park približati ljudem.

Odnos kmetov do Kozjanskega parka je po mnenju sogovornikov načelno pozitiven. Kmetje so park načeloma sprejeli za svojega.

Vse več zlasti ekoloških kmetovalcev ga dojema kot priložnost za razvoj. Bistvena prednost za kmetovalce je prepoznavnost območja, kar jim je v pomoč pri trženju. Po besedah enega izmed ekoloških kmetov z območja parka je ena izmed večjih prednosti Kozjanskega parka prav njegova lokacija. Oddaljenost od večjih industrijskih in poselitvenih centrov ter obremenjenih prometnic predstavlja potencial za ekološko pridelavo hrane. Kupci so bolj zaupljivi do izdelkov s tovrstnih območij in bi jih pri potencialno večji ponudbi v prihodnje verjetno hitreje sprejeli (Blatnik in Dovečar 2010, 218).

Ustanovitev parka za kmetijsko panogo ni prinesla nobenih omejitev in tudi dandanes park razvoja kmetijstva ne usmerja in ne omejuje. Uprava parka nima možnosti vpliva na razvoj kmetijstva na območju parka. Kmetijski sektor ne pripravlja letnih ali 10-letnih načrtov razvoja, pri katerih bi upravljavec lahko sodeloval, kot je to utečena praksa pri gozdarski dejavnosti. Pri slednji upravljavec v postopku priprave gozdnogospodarskih načrtov sodeluje z izdajo mnenja.

Kot glavno oviro, ki jo je prinesla ustanovitev parka tako za kmete kot tudi za ostale, so sogovorniki izpostavili ovire pri gradnji objektov. Dolžnost upoštevanja pravil varovanja kulturne dediščine obnove podraži, ker pa lastniki objektov sredstev za obnovo nimajo, objektov pa zaradi varovanja kulturne dediščine ni dovoljeno podreti, le-ti v številnih primerih propadajo, posledica česar je med drugim tudi neurejen videz naselij.

Kozjanski park kot tak res lahko omejuje posege v prostor, vendar so njegove pristojnosti relativno majhne. Upravljavec sodeluje pri pripravi občinskih prostorskih načrtov, v okviru katerih se usklajujejo interesi parka z interesi lokalnih skupnosti. Pri konkretnih posegih v prostor pa upravljavec parka sodeluje v obliki izdaje mnenj, nikoli pa ni imel pristojnosti izdajanja soglasij za gradnjo. Po navedbah upravljavca je več kot 95 % prejetih vlog za izdajo mnenj pozitivno rešenih. Tako lahko izpostavljene ovire pri gradnji objektov opredelimo tako: izdaja mnenja za kmete in ostale pomeni dodatno birokracijo, ki časovno zavleče postopke

pridobivanja dovoljenj za posege v prostor pa tudi postopke prodaje zemljišč (park ima predkupno pravico).

Enako kot v primeru Kozjanskega parka tudi v Krajinskem parku Logarska dolina kmetje parka kot takega ne vidijo kot omejitev. Večina kmetov z območja parka po mnenju enega izmed sogovornikov ne bi pristala na ukinitvev parka. Temu po eni strani botruje dejstvo, da kmetijska dejavnost v parku nima bistvenega pomena v ekonomiji kmetij, po drugi strani pa k sprejemanju parka pripomore tudi to, da so vsi lastniki zemljišč v Logarski dolini družbeniki v podjetju, ki upravlja s krajinskim parkom.

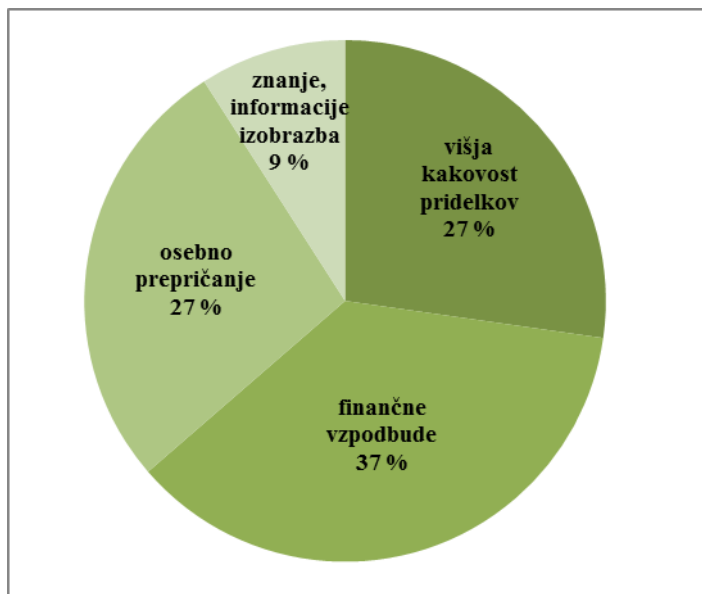
9.6 Motivi za preusmeritev v sonaravne oblike kmetovanja

Sogovorniki so kot primarni motiv za preusmeritev iz konvencionalne v sonaravne oblike kmetovanja izpostavili osebno prepričanje posameznika glede pozitivnih učinkov sonaravnega kmetovanja. Osebno prepričanje je do neke mere tudi posledica izobraževanja v lastni režiji ali preko svetovalcev (tako kmetijskih kot parkovnih), vendar je pri tem treba poudariti, da se osebno prepričanje s strokovnim delom sicer do neke mere lahko usmerja, ni pa možno osebnega prepričanja spremeniti, če je nekdo vnaprej proti. »Imaš ljudi, ki jim je vseeno, do tistih, ki skrbijo in bi radi čim bolj okolju prijazno kmetovali. Vsak se sam odloči.« Bistveno je, da gospodar v preusmeritvi vidi priložnost za razvoj svoje kmetije, v nasprotnem primeru je težko pričakovati, da bo do preusmeritve prišlo. Zavedanje, da bodo pridelke, pridelane na ekološki ali trajnosten način, lahko bolje prodali, je pomembno. Želja po višjem zaslužku ima do določene mere prav tako zasluge za preusmeritev. Pri vsem tem pa so pomembne tudi finančne vzpodbude in poslovna organiziranost, da kmetje vidijo, da lahko izdelke, pridelane na sonaraven način, prodajo po višjih cenah.

Nedvomno je na tej točki pomembna tudi ozaveščenost širše javnosti o pomenu zdrave, lokalno pridelane hrane in zdravega življenjskega okolja ter posledično želja po nakupu zdrave, lokalno pridelane hrane ter preživljanju prostega časa v naravi.

Ključni motivi, da se kmetije na območju Kozjanskega parka odločijo za preusmeritev iz konvencionalnega v sonaravni način kmetovanja (graf 9.3) so po mnenju sogovornikov višja kakovost pridelkov ter posledično višje odkupne cene in višji dohodek kmetije, finančne vzpodbude in osebno prepričanje posameznih kmetovalcev glede pozitivnih učinkov sonaravnega kmetovanja.

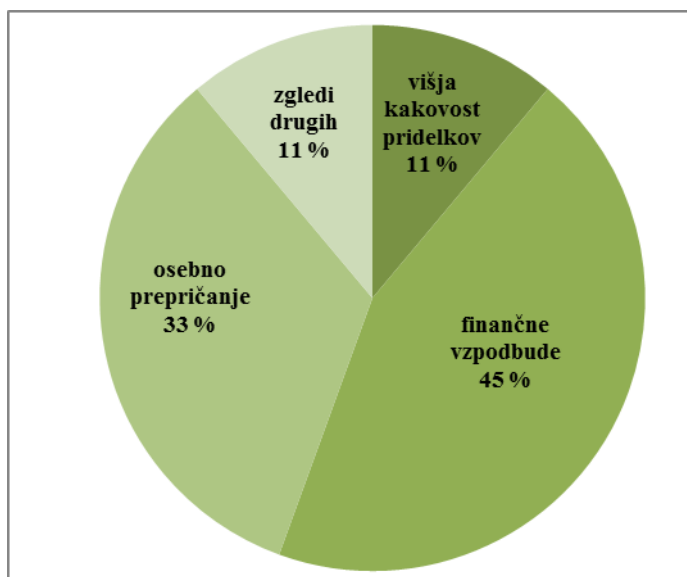
Graf 9.3: Ključni motivi, zaradi katerih se kmetije na območju Kozjanskega parka odločijo za preusmeritev iz konvencionalnega v sonaravni način kmetovanja

Pri vzpodbujanju sonaravnega kmetovanja lahko uprava parka igra pomembno vlogo. Pomembni pa so tudi državni programi, kot je PRP.

Ključni motivi, da se kmetije na območju Krajinskega parka Logarska dolina odločijo za preusmeritev iz konvencionalnega v sonaravni način kmetovanja (graf 9.4), so po mnenju sogovornikov finančne vzpodbude države in EU ter osebno prepričanje glede pozitivnih učinkov sonaravnega kmetovanja, hkrati pa tudi ponos in finančne posledice v smislu možnosti prodaje kakovostnih pridelkov.

Graf 9.4: Ključni motivi, zaradi katerih se kmetije na območju Krajinskega parka Logarska dolina odločijo za preusmeritev iz konvencionalnega v sonaravni način kmetovanja

9.7 Dostopnost informacij glede načina kmetovanja, ki je najprimernejši za parke

Kmetijsko svetovanje kmetom je v Sloveniji zakonsko urejeno. Za svetovanje je pristojna javna služba kmetijskega svetovanja, ki deluje pri Kmetijsko gozdarski zbornici Slovenije (KGZS). Kmetijska svetovalna služba zainteresiranim nudi informacije o načinu, tehnologijah kmetovanja in informacije v povezavi z razvojem dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. Informacije o načinih kmetovanja, ki so najprimernejši za območja naravnih parkov, lahko kmetovalci prav tako pridobijo na kmetijski svetovalni službi, tovrstne informacije pa nudijo tudi nekateri upravljavci parkov ter ostale inštitucije, ki se ukvarjajo s kmetijstvom in razvojem podeželja. Uprave nekaterih parkov sodelujejo s kmetijsko svetovalno službo in preko kmetijskih svetovalcev posredno svetujejo kmetom glede prilagojenih kmetijskih praks. Poleg naštetega lahko kmetje dobijo informacije o načinih kmetovanja, ki so najprimernejši za zavarovana območja tudi pri nevladnih organizacijah s področja ekološkega kmetovanja in zdrave prehrane, društvih, interesnih združenjih, ZRSVN, zadrugah, Združenju ekoloških kmetov (ZEK), pa tudi pri organizacijah, ki se ukvarjajo s certificiranjem ekološke pridelave. Informacije o sonaravnih oblikah kmetovanja lahko zainteresirani ne nazadnje pridobijo tudi v medijih in na spletu. Dejstvo je, da dandanes ni težko priti do informacij o sonaravnih kmetijskih praksah, veliko večji problem je v naši državi priti do kmetijskih zemljišč, kjer bi pridobljeno znanje lahko prenesli v prakso, saj je teh vedno manj.

Organizirana izobraževanja o sonaravnih oblikah kmetovanja običajno potekajo v okviru različnih projektov. Organizatorji tovrstnih izobraževanj so upravljavci parkov, KGZS, nevladne organizacije in društva, ki se ukvarjajo z ekološkim kmetovanjem in zdravo prehrano. V okviru tovrstnih izobraževanj se organizirajo ekskurzije z ogledi primerov dobrih praks v tujini in Sloveniji. KGZS je v sodelovanju s kmetijsko svetovalno službo iz Celovca organizirala vsakoletne ekskurzije v avstrijske parke. Nevladne organizacije pa organizirajo ogled različnih sonaravnih kmetijskih praks v Avstriji (ogledi permakulture), Nemčiji, Švici (ekskurzija na Inštitut za ekološko predelavo z ogledi posameznih kmetij). Sodelujejo tudi na sejnih, kjer se promovira in predstavlja zdrava prehrana ter sonaravno kmetovanje (Sejem ekološke hrane v Nürnbergu v Nemčiji, Sejem Narava-zdravje, AGRA, Alter Med itd.).

Upravljavec Kozjanskega parka ima enega zaposlenega za svetovanje na področju kmetovanja, medtem ko upravljavec Krajinskega parka ne nudi posebnih informacij v povezavi s kmetijstvom.

Upravljavec Kozjanskega parka preko projektnih nalog pripravlja tudi različna izobraževanja za prebivalce parka. V preteklosti so pripravili izobraževanje o izdelkih iz jabolk, izobraževanje o sadjarstvu, delavnice na temo etnologije itd. V tem okviru so bile za udeležence tečajev organizirane tudi ekskurzije z ogledi primerov dobrih praks. V okviru ekskurzij so bili izvedeni ogledi sadovnjakov, botaničnega vrta ter Krajinskih parkov Goričko in Kolpa. Izobraževanja in ekskurzije, ki so njihov sestavni del, so financirani delno s strani upravljavca, delno pa iz projektov. Poleg tega Javni zavod Kozjanski park vsako leto organizira prireditev Praznik kozjanskega jabolka, leta 2013 pa je bil na gradu Podsreda prvič organiziran Festival ekološke hrane, ki naj bi postal tradicionalen.

Upravljavec Krajinskega parka Logarska dolina organizira občasna predavanja, izobraževanja in ekskurzije za domačine, tako s področja kmetijstva kot tudi iz ostalih vsebin, ki zadevajo življenje v parku (trajnostna mobilnost, ogled primerov dobrih praks v Švici). Poleg izobraževanj za širšo javnost organizira različne prireditve (Festival trajnostne mobilnosti).

Na območju obeh parkov se izvajajo tudi projekti v okviru pobude LEADER. Ta pobuda je bila vzpostavljena v okviru PRP v programskem obdobju 2007–2013 in se nadaljuje tudi v aktualnem programskem obdobju. Namen ukrepa je spodbujanje odločanja o razvoju posameznih podeželskih območij po pristopu od spodaj navzgor. To pomeni, da ideje in projekti pridejo iz lokalnega okolja. Odločitve o lokalnem razvoju so prenesene na lokalni nivo in temeljijo na razvojnih potrebah in potencialih konkretnega lokalnega območja (PRP 2007–2013, 2007). Dolgoročni cilj pobude LEADER je aktiviranje endogenega razvojnega potenciala podeželja. Prebivalci podeželja naj bi to občutili kot razvoj podeželske infrastrukture, oživljanje podeželja, izboljšanje osnovnih storitev, krepitev lokalnega gospodarskega razvoja in z izvedbo lokalnih razvojnih strategij udeležali svoje ideje. Aktivnosti so osredotočene na animacijo podeželskih prebivalcev, njihovo povezovanje v razvojna partnerstva ter na pripravo in realizacijo lokalnih razvojnih strategij, ki naj bi temeljile na lokalnih potrebah in izhajale iz lokalnih razvojnih potencialov (Klemenčič in drugi, 2008, 28).

V okviru programa LEADER je upravljavec Kozjanskega parka izvedel štiri projekte, pri katerih je bil tudi nosilec, in sicer Ekoremediacije – za čistejše podeželje, Vzpostavitev celostne sejemske podobe, Tipična arhitekturna tipologija na Kozjanskem ter Steklarstvo – kulturna identiteta in razvojna priložnost Kozjanskega in Obsotelja, v projektu Podčetrtek 20+ pa je bil partner.

Na območju Krajinskega parka Logarska dolina se je v okviru programa LEADER izvajal projekt na temo senzorične poti po pravljicnem gozdu. V okviru projekta so opremili senzorični gozd in ga vključili v turistično ponudbo območja (Zgornja Savinjska dolina, 2015). Na območju parka se je poleg tega projekta izvajalo še nekaj aktivnosti, ki jih je finančno podprla pobuda LEADER, in sicer delavnice za otroke ter interaktivni etno sprehodi.

9.8 Glavni akterji, ki narekujejo razvoj

Glavni akterji, ki so pomembni za razvoj zavarovanih območij, so po mnenju sogovornikov država, lokalne skupnosti, interesne skupine v lokalnih skupnostih (kmetijska združenja, združenja obrtnikov in podjetnikov, lokalna društva in skupine itd.), regionalne razvojne agencije, kmetje in ostalo lokalno prebivalstvo, upravljavci parkov, strokovne institucije, kmetijske zadrage, poslovni subjekti, ki se na območju posameznega parka pojavljajo, in ne nazadnje tudi širša javnost.

Po mnenju sogovornikov so glavni akterji, ki narekujejo razvoj Kozjanskega parka, lokalne skupnosti, upravljavec parka, lokalno prebivalstvo, kmetje, podjetniki, država ter finančna sredstva.

Glavni akterji, ki so pomembni za razvoj Krajinskega parka Logarska dolina, so po mnenju sogovornikov lokalno prebivalstvo, država, lokalna skupnost, strokovne inštitucije (KGZS, Zavod za gozdove RS, Zavod Rinka, ZRSVN), upravljavec parka, podjetja v parku ter društva.

9.9 Stopnja participacije lokalnega prebivalstva

Interesne skupine na območju parkov so po mnenju sogovornikov premalo vključene v soodločanje, predvsem pa niso vključene dovolj zgodaj. »Pred javnimi razpravami v času nastajanja upravljalvskega načrta parka bi upravljavci morali komunicirati z vsemi deležniki

v lokalnem okolju, tako bi morebitna nasprotovanja in težave zaznali že v začetni fazi, ne šele na javnih tribunah, ko se v proces vključi tudi širša javnost».

Izključenost kmetov iz procesa upravljanja parkov lahko povzroči odpor do parka. Tako se je na primer v preteklosti zgodilo v TNP. Ta park so kmetje dojemali kot vsiljenega, saj jim je zakon naložil številne omejitve in obveznosti, nihče pa jih v procesu nastajanja zakona ni vprašal, ali bodo zakonska določila lahko izvajali v praksi.

Dialog med lokalnim prebivalstvom in upravljavci parkov je po mnenju in izkušnjah sogovornikov v praksi prisoten, vendar ga je še vedno premalo. Kakovost dialoga se razlikuje od parka do parka in je odvisna od več dejavnikov, in sicer od števila zaposlenih v upravi parka, splošnega nivoja komunikacije, zlasti pa od pripravljenosti vseh interesnih skupin na dialog in sklepanje kompromisov v smislu sledenja ciljem trajnostnega razvoja parka.

V Kozjanskem parku lokalno prebivalstvo nima možnosti neposredno soodločati o zadevah parka, ker soodločanja v zadevah parka ne predvideva niti zakonodaja niti akt o ustanovitvi niti statut parka.

Soodločanje se lahko izvaja tudi, če zakonodaja tega eksplicitno ne predvideva. Slovenija je namreč podpisnica Aarhuške konvencije, kjer je soodločanje obvezen element urejanja in upravljanja narave. Vendar v primeru Kozjanskega parka tak način delovanja ni v praksi.

O vseh zadevah parka odloča svet parka. Tega sestavlja pet zaposlenih v upravi parka, pet predstavnikov lokalnih skupnosti (običajno župani) in pet predstavnikov ministrstev. Torej o zadevah parka soodločajo lokalne skupnosti, upravljavec ter država, pri čemer je moč odločanja občin v zadevah parka »odvisna od tega, kolikšen delež površine parka leži v posamezni občini in v kolikšni meri občina sofinancira projekte, ki se izvajajo v parku«. Ne glede na to, da imajo vse lokalne skupnosti z območja parka predstavnika v svetu parka, posamezne lokalne skupnosti še vedno menijo, da niso v zadostni meri vključene v soodločanje o zadevah Kozjanskega parka, saj ima vsaka lokalna skupnost v svetu zavoda samo enega predstavnika: »le enega od petnajstih«.

V primeru Krajinskega parka Logarska dolina prevladuje mnenje, da so domačini v zadostni meri vključeni v soodločanje o zadevah parka, saj kot lastniki podjetja, ki upravlja s parkom, večinsko sami odločajo o zadevah parka.

Soodločanje javnosti predpisuje zakonodaja. Za področje prostorskega planiranja zakonodaja (ZPNačrt, ZUPUDPP) predpisuje obvezne javne razgrnitve prostorskih aktov. Tudi naravovarstvena zakonodaja predpisuje javne razgrnitve v okviru procesa ustanavljanja zavarovanih območij (javna razgrnitev predloga akta o zavarovanju). V okviru javnih razgrnitev lahko zainteresirana javnost podaja pripombe. Pripravljalci aktov morajo prejete pripombe preučiti in se do njih opredeliti. V tovrstnih postopkih družbene skupine torej imajo možnost participacije. Vendar pa bi zainteresirane družbene skupine morali v večji meri vključevati v soodločanje o zadevah parka tudi v obdobju po ustanovitvi, čeprav predpisi soodločanja eksplicitno ne določajo. Upravljalci bi morali slediti načelom Aarhuške konvencije.

Na območju Kozjanskega parka se upravljaavec po mnenju sogovornikov dobro vključuje v življenje lokalnega prebivalstva. Domačine obvešča o aktivnostih v lokalnih medijih, z brezplačniki, ki jih dobi vsako gospodinjstvo, ter vabili na aktivnosti, ki jih organizira (predavanja, skupne akcije, prireditve). Upravljaavec na območju parka izvaja tudi različne aktivnosti v smislu pomoči kmetovalcem pri izvajanju nekaterih opravil, kot je obrezovanje visokodebelnih sadovnjakov. V lastni drevesnici omogoča nakup sadik avtohtonih sort jabolk ter nudi na razpolago linijo za proizvodnjo jabolčnega soka.

Sodelovanje med kmeti in upravljavcem se je bistveno izboljšalo s projektom travniški sadovnjaki, uvajanjem ekološkega kmetijstva in dopolnilnimi dejavnostmi na kmetijah.

Upravljaavec Kozjanskega parka je dialog vzpostavil tudi z lokalnimi skupnostmi. Sodelovanje je po mnenju upravljavca in lokalnih skupnosti dobro, pri čemer pa so nekatere občine izpostavile, da dialog poteka zlasti v času iskanja finančnih sredstev za realizacijo zastavljenih projektov.

Tudi v Krajinskem parku Logarska dolina je dialog med upravljavcem parka in lokalnim prebivalstvom vzpostavljen. Specifika v primeru Krajinskega parka Logarska dolina je, da so podjetje, ki upravlja s parkom, ustanovili domačini, ki posedujejo zemljišča in gostinsko-nastanitvene objekte na območju parka. Lastniki so hkrati družbeniki v podjetju. Vse glavne odločitve glede urejanja in razvoja parka sprejema skupščina podjetja, ki jo predstavljajo njegovi lastniki. Soodločanje je zaradi tega v tem parku torej samoumevno.

Komunikacija med upravljavcem parka in domačini poteka v obliki sestankov (skupščin) večkrat letno, poleg tega pa je tudi vzpostavljena neformalna komunikacija med zaposlenimi v parku in domačini. Na kakovost komunikacije med upravljavcem in prebivalci parka vpliva tudi dejstvo, da je park relativno redko poseljen.

Odnos lokalna skupnost – upravljavec je formalno urejen s koncesijsko pogodbo o upravljanju s krajinskim parkom. V osnovi poteka dialog med občino in upravljavcem parka kakovostno v obliki rednih sestankov. Vendar po mnenju občine le-ta ni v zadostni meri vključena v soodločanje o zadevah parka, tudi dialoga med upravljavcem in občino je po mnenju občine premalo.

9.10 Konflikti med upravljavci parkov in drugimi interesnimi skupinami

Med upravljavci parkov in ostalimi interesnimi skupinami (kmetje, turisti, lastniki zemljišč) se v praksi zaradi različnih interesov pojavljajo različna mnenja in stališča o razvoju ter omejitvah na območju parka: glede najprimernejšega načina kmetovanja, prehajanja obiskovalcev parka preko zemljišč v zasebni lasti, dovoljenj za posege v prostor itd. Število konfliktnih situacij se razlikuje od parka do parka. Pojavnost in število rešenih konfliktov pa sta v veliki meri odvisna od spretnosti upravljavcev, in sicer, ali jih odpravljajo oziroma poskušajo reševati sproti ali se kopičijo. Konflikti so lahko različne intenzitete, od zgolj latentnih nasprotovanj do manifestnih in celo fizičnih.

Konfliktov med upravljavcem Kozjanskega parka in ostalimi interesnimi skupinami je v praksi po mnenju in izkušnjah sogovornikov zelo malo. Kar jih je, se pojavljajo pri umeščanju objektov v prostor, ker morajo investitorji upoštevati predpisane zahteve.

V Logarski dolini med upravljavcem parka in drugimi interesnimi skupinami v praksi prav tako ni resnejših konfliktov. Občasno prihaja do nesoglasij med upravljavcem in lastniki gostinskih objektov, ki bi želeli izvesti določene dejavnosti in prireditve ali postaviti objekte, ki niso v skladu s parkom. Konflikti nastajajo tudi z nekaterimi obiskovalci parka, ki se ne držijo pravil obnašanja v parku, vendar teh ni veliko.

Preglednica 9.2: Pomen kmetijstva v izbranih zavarovanih območjih: povzetek ugotovitev

	Kozjanski park		Krajinski park Logarska dolina	
	Odgovor	Delež odgovorov	Odgovor	Delež odgovorov
Je kmetijstvo panoga, na kateri bi lahko temeljil sonaravni razvoj parka	Da	100 %	Da, pogojno (Zaradi omejenih naravnih možnosti trajnostni razvoj na kmetijstvu ne more temeljiti, v povezovanju s turizmom pa kmetijstvo lahko pomembno pripomore k trajnostnemu razvoju območja)	100 %
Najprimernejša oblika kmetijstva za zagotavljanje sonaravnega razvoja parka	Kombinacija ekološkega in integriranega kmetovanja	67 %	Ekološko	100 %
	Ekološko kmetovanje	25 %		
	Konvencionalno kmetovanje	8 %		
Najprimernejša kmetijska panoga za zagotavljanje sonaravnega razvoja parka	Sadjarstvo	23 %	živinoreja	100 %
	Vinogradništvo	23 %		
	Živinoreja	21 %		
	Poljedelstvo	18 %		
	Vrtnarstvo	15 %		
Ključni motivi za preusmeritev iz konvencionalnega v sonaravni način kmetovanja v parku	finančne vzpodbude s strani države in EU	37 %	finančne vzpodbude s strani države in EU	45 %
	osebno prepričanje glede pozitivnih učinkov sonaravnega	27 %	osebno prepričanje glede pozitivnih učinkov sonaravnega kmetovanja	33 %
	višja kakovost pridelkov in posledično višje odkupne cene	27 %	višja kakovost pridelkov in posledično višje odkupne cene	11 %
	znanje, informacije izobrazba	9 %	zgledi drugih	11 %
Ključne ovire za razvoj kmetijstva na območju parka	preizke odkupne cene izdelkov	24 %	neznanje o celostnem vodenju zavarovanih območij	24 %
	slaba organiziranost	12 %	omejitve, ki jih je prinesla ustanovitev parka	24 %
	odseljevanje mladih	28 %	visoki davki in premalo finančnih vzpodbud	13 %
	ostala zakonodaja in z njo povezana birokracija	12 %	nepovezovanje in šibko sodelovanje znotraj parka kot tudi z ostalimi akterji na Solčavskem	13 %
	neznanje o celostnem vodenju zavarovanih območij	8 %		
	netržna pridelava	4 %	odseljevanje mladih	13 %
	omejitve, ki jih je prinesla ustanovitev parka	4 %	premalo finančnih vzpodbud	13 %
	visoki davki in premalo finančnih vzpodbud	4 %		

10 RAZVOJNE MOŽNOSTI ZAVAROVANIH OBMOČIJ

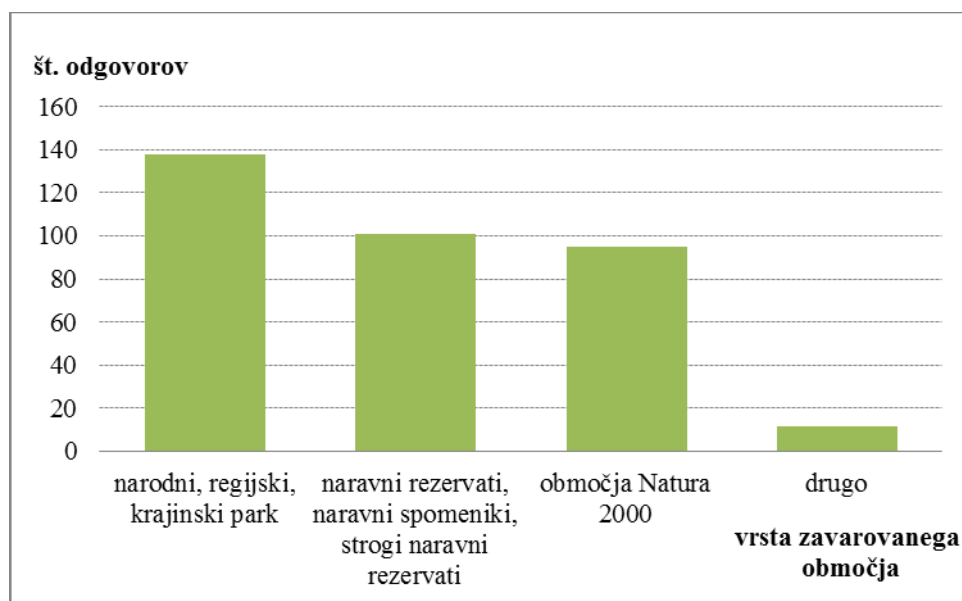
Bistven pogoj za obstoj in razvoj kmetijske dejavnosti je tržišče. Poleg prodaje na trgu obstajajo tudi druge oblike distribucije kmetijskih izdelkov: prodaja na stojnici, prodaja na domu, prodaja na mizi neposredno gostom v primerih, ko se kmetija ukvarja s kmečkim turizmom in podobno. Na rast povpraševanja po določenih izdelkih pomembno vpliva način trženja, pestrost ponudbe izdelkov, ozaveščenost potrošnikov in njihov interes za nakup izdelkov, pridelanih na območju naravnih parkov.

V okviru magistrske naloge smo med potencialnimi obiskovalci slovenskih naravnih parkov želeli preveriti interes za nakup izdelkov, proizvedenih v slovenskih naravnih parkih. Zanimalo nas je, ali so potencialni obiskovalci v času, ko obišejo naravne parke, pripravljeni kupovati lokalne izdelke, koliko so zanje pripravljeni plačati, ter ali bi bili ob kvalitetni in raznoliki turistični ponudbi pripravljeni v parku preživeti več časa. Poleg naštetega smo želeli izvedeti tudi stopnjo poznavanja slovenskih zavarovanih območij, vzroke za obisk ter aktivnosti in navade v času obiska zavarovanih območij.

10.1 Poznavanje in obiskovanje zavarovanih območij

Ker Slovenija naravo varuje z različnimi ukrepi, zavarovana območja so v naši državi namreč le eden izmed ukrepov, nas je zanimalo, katera območja varovane narave anketirani poznajo (graf 10.1).

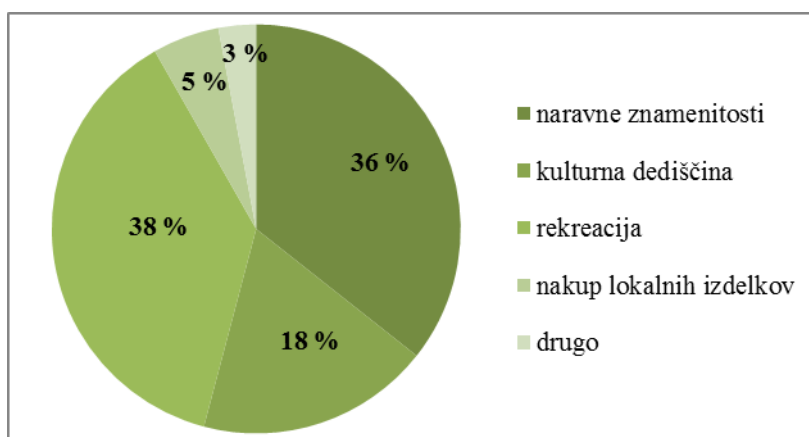
Graf 10.1: Poznavanje območij varovane narave

Anketirani v največji meri poznajo širša zavarovana območja, to so narodni, regijski in krajinski parki. Sledijo ožja zavarovana območja (naravni in strogi naravni rezervati, naravni spomeniki), območja Natura 2000 ter druga območja varovane narave. Kot druga območja varovane narave, ki jih vprašani poznajo, so navajali ekološko pomembna območja, naravne vrednote, Geopark, varovalne gozdove ter Unescovo dediščino.

Med nameni obiska (graf 10.2) prevladuje rekreacija (38 %), kot je kolesarjenje, pohodništvo, sprehodi v naravi itd., sledi obisk naravnih znamenitosti (razgledni vrhovi, kraške jame, soteske, morska obala, jezera itd.) s 36 %, obisk kulturne dediščine (cerkve, gradovi, trgi, vasi, spomeniki itd.) z 18 %, nakup lokalnih izdelkov (lokalno pridelana hrana, izdelki domače obrti) s 5 % ter drugi nameni obiska s 3 %. Pod druge namene obiska so vprašani navajali mir, izobraževanje, oddih ter znanstveno raziskovanje.

Graf 10.2: Namen obiska zavarovanih območij

Več kot polovica vprašanih, in sicer 55 %, zavarovana območja obišče nekajkrat letno. 17 % vprašanih zavarovana območja obišče manj kot enkrat letno, 15 % zavarovana območja obiskuje mesečno, medtem ko 13 % zavarovana območja obišče enkrat letno.

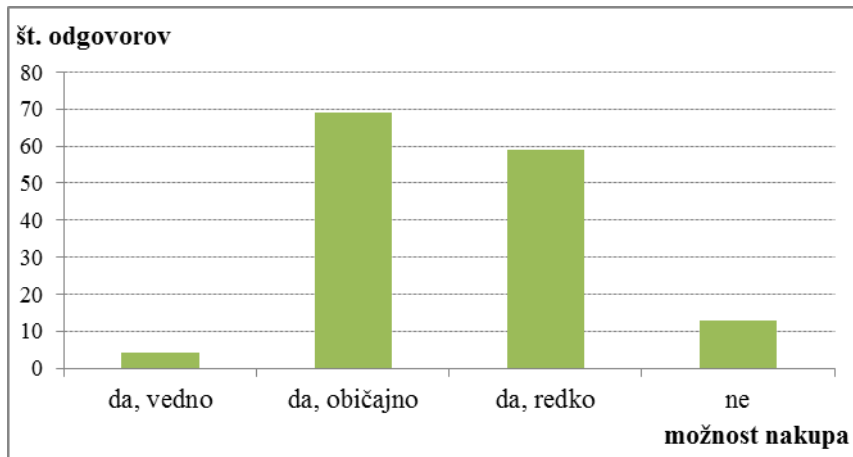
10.1.1 Ugotovitve

Rezultati kažejo, da potencialni obiskovalci v največji meri poznajo širša zavarovana območja, to je naravne parke. Ključni motivi za obisk parkov so rekreacija ter obisk naravnih in kulturnih znamenitosti. Manjšina zavarovana območja obišče z namenom nakupa lokalnih proizvodov.

10.2 Nakupovalne navade v času obiska zavarovanih območij

Le 3 % vprašanih obiskovalcev je imelo v času obiska zavarovanega območja vedno možnost kupiti izdelke lokalnega izvora, medtem ko je 47 % vprašanih imelo običajno možnost kupiti izdelke lokalnega izvora. 41 % sodelujočih je imelo redko možnost kupiti izdelke lokalnega izvora, 9 % pa možnosti nakupa ni imelo (graf 10.3).

Graf 10.3: Možnost nakupa lokalnih proizvodov v času obiska zavarovanega območja

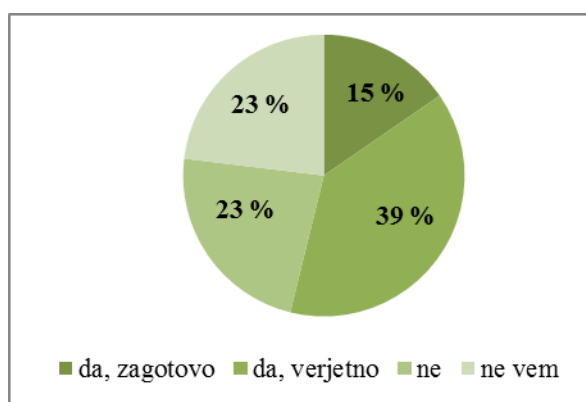
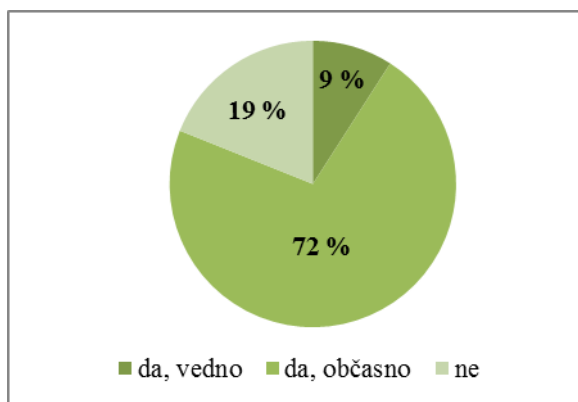

Vprašane, ki so imeli možnost kupiti izdelke lokalnega izvora, smo nadalje vprašali, ali se odločijo za nakup izdelkov, tiste vprašane, ki možnosti nakupa niso imeli, pa smo vprašali, ali bi se odločili za nakup lokalnih izdelkov, če bi v času obiska naravnega parka imeli možnost nakupa teh izdelkov.

72 % vprašanih, ki je imelo možnost nakupa, se za nakup lokalnih izdelkov odloči občasno, 9 % vprašanih se vedno odloči za nakup, 19 % vprašanih pa se za nakup ne odloči (graf 10.4).

15 % vprašanih bi se zagotovo odločilo za nakup lokalnih izdelkov, če bi imeli možnost nakupa, 39 % bi se za nakup verjetno odločilo, 23 % se za nakup ne bi odločilo, 23 % vprašanih pa ni vedelo, ali bi se odločili za nakup (graf 10.5).

Graf 10.4: Odločitev za nakup lokalnih izdelkov v času obiska zavarovanega območja **Graf 10.5: Odločitev za nakup lokalnih izdelkov v času obiska zavarovanega območja, če bi možnost nakupa obstajala**

82 % vprašanih je s ponudbo lokalne pridelave v zavarovanih območjih običajno zadovoljnih, medtem ko je s ponudbo lokalnih izdelkov vedno zadovoljnih 10 % vprašanih. 8 % vprašanih s ponudbo lokalnih izdelkov ni zadovoljnih. Pogrešajo večjo in pestrejšo ponudbo, sodobno oblikovane izdelke, pa tudi boljše označena prodajna mesta. Poleg naštetega sodelujoče moti tudi, da lokalne izdelke ponujajo le v nekaterih zavarovanih območjih kot tudi odsotnost povezave zavarovano območje – lokalni izdelek. V številnih primerih gre namreč le za prodajo izdelkov kot takih, brez navezave na zavarovano območje, v katerem se prodajajo.

Cena lokalnih izdelkov je po mnenju 19 % vprašanih primerna. Ker gre za kvalitetne izdelke, bi bili zanje pripravljeni plačati tudi več. 34 % vprašanih meni, da je cena izdelkov primerna, vendar za izdelke ne bi plačali več od aktualne cene. 42 % vprašanih pa meni, da je cena primerna, vendar previsoka glede na trenutne gospodarske razmere v državi. 5 % vprašanih meni, da je cena izdelkov previsoka.

Anketirane, ki menijo, da je cena lokalnih izdelkov previsoka, smo povprašali tudi, koliko bi bili pripravljeni plačati za tovrstne izdelke. 37,5 % vprašanih bi bilo pripravljenih plačati 10–20 % manj od obstoječe cene, 37,5 % vprašanih bi za izdelke plačalo polovico obstoječe cene, 25 % sodelujočih pa bi za izdelke plačalo bistveno manj, in sicer tretjino obstoječe cene.

Vsi sodelujoči, ki so v času obiska imeli vedno možnost kupiti lokalne izdelke, so te občasno kupili. Med tistimi, ki so imeli v času obiska zavarovanih območjih običajno možnost nakupa lokalnih izdelkov, se je za njihov nakup vedno odločilo 13 % vprašanih, 75 % občasno, 12 % pa nikoli (preglednica 10.1).

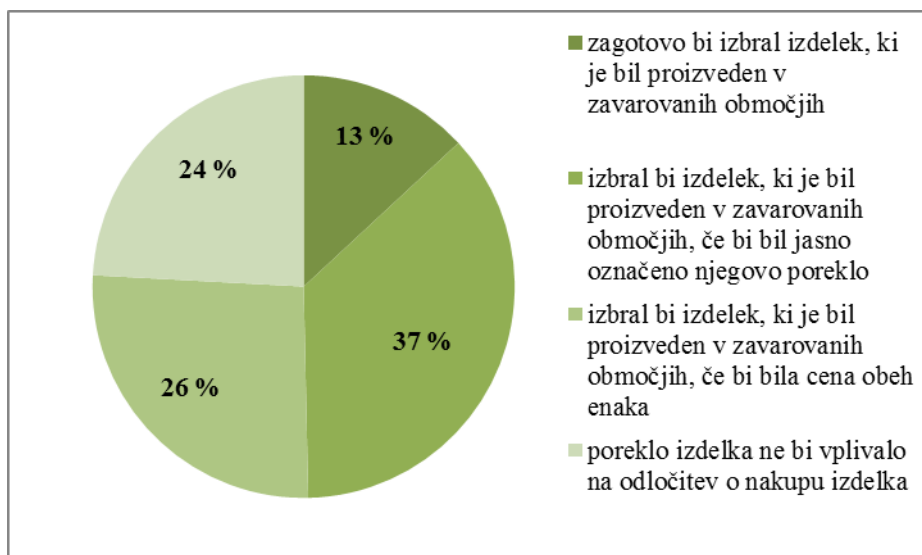
Preglednica 10.1: Pogostost nakupa lokalnih izdelkov v času obiska zavarovanih območij glede na možnost nakupa lokalnih izdelkov v času obiska zavarovanih območij

		Odločitev za nakup lokalnih izdelkov v času obiska zavarovanega območja			skupaj	
		vedno	občasno	nikoli		
možnost nakupa lokalnih izdelkov v času obiska zavarovanih območij	vedno	Število	0	4	0	4
		% možnost nakupa v času obiska	0	100	0	100
		% odločitev za nakup v času obiska	0	4	0	3
	običajno	Število	9	52	8	69
		% možnost nakupa v času obiska	13	75	12	100
		% odločitev za nakup v času obiska	75	55	32	52
	redko	Število	3	39	17	59
		% možnost nakupa v času obiska	5	66	29	100
		% odločitev za nakup v času obiska	25	41	68	45
Skupaj		Število	12	95	25	132
		% možnost nakupa v času obiska	9	72	19	100
		% odločitev za nakup v času obiska	100	100	100	100

Med vprašanimi, ki so imeli v času obiska naravnih parkov redko možnost nakupa, se je vedno, ko je možnost nakupa obstajala, za nakup odločilo 5 % sodelujočih, 66 % se je za nakup odločilo občasno, 29 % pa se nikoli ni odločilo za nakup lokalnih izdelkov, četudi je možnost nakupa obstajala.

Sodelujoče smo povprašali tudi, kdaj bi se odločili za nakup proizvodov iz zavarovanih območij, če bi imeli možnost izbirati med izdelki, proizvedenimi v zavarovanih območjih, ter izdelki, proizvedenimi izven zavarovanih območij (graf 10.6).

Graf 10.6: Odločitev za nakup proizvodov iz zavarovanih območij v primeru možnosti izbire med izdelki, proizvedenimi v zavarovanih območjih, ter izdelki, proizvedenimi izven zavarovanih območij

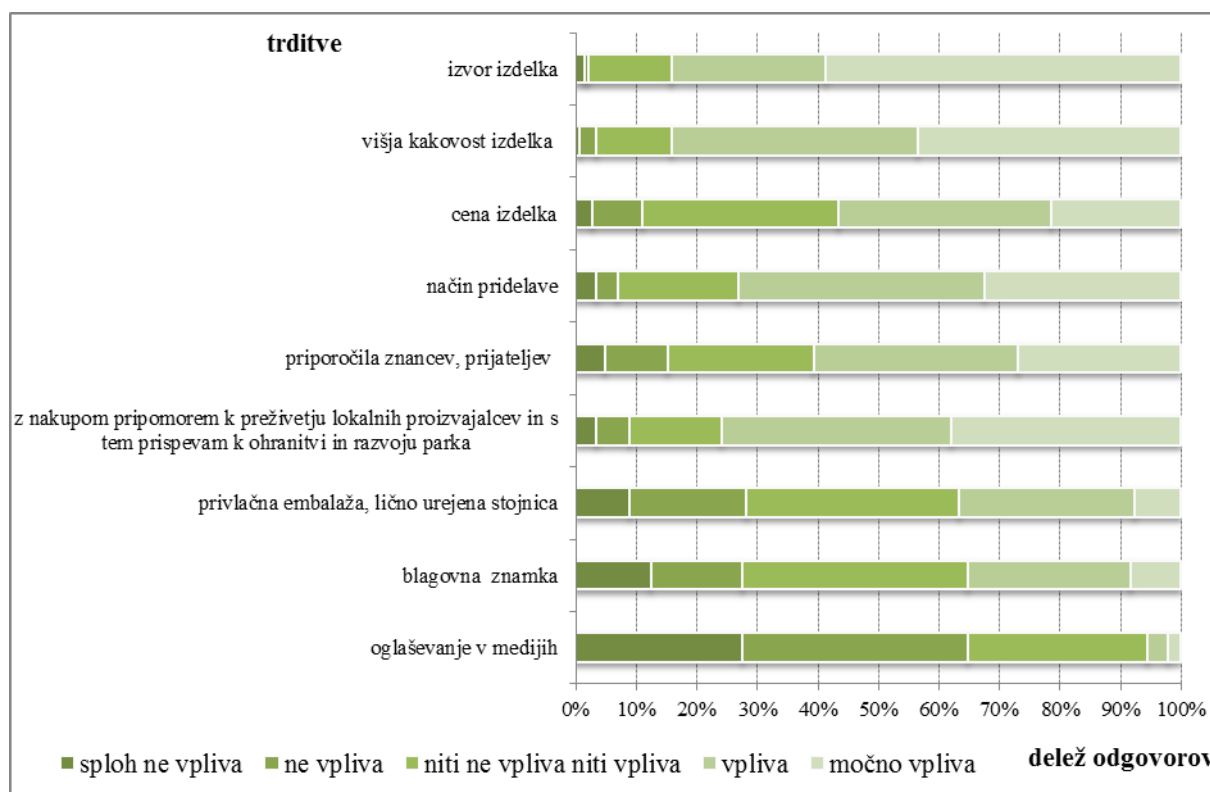

Če bi anketirani pri nakupu imeli možnost izbire med izdelki, pridelanimi v zavarovanih območjih, ter izdelki, pridelanimi izven zavarovanih območij, bi:

- 13 % sodelujočih zagotovo izbralo izdelke, ki so bili proizvedeni v slovenskih zavarovanih območjih.
- 37 % vprašanih bi izdelke, pridelane v zavarovanih območjih, izbralo v primeru, če bi bilo jasno označeno poreklo izdelka.
- 26 % bi izdelke, pridelane v zavarovanih območjih, izbralo, če bi bila cena enaka izdelkom, proizvedenim izven zavarovanih območij.
- 24 % vprašanih pa je menilo, da poreklo izdelka ne bi vplivalo na njihovo odločitev o nakupu.

Sodelujoče smo vprašali tudi, v kolikšni meri na odločitev za nakup lokalnih izdelkov vpliva izvor izdelka, višja kakovost izdelkov, cena, način pridelave, kot je na primer ekološko pridelano, priporočila prijateljev in znancev, oglaševanje v medijih, blagovna znamka, embalaža in urejenost prodajnega mesta ter dejstvo, da z nakupom lokalnih izdelkov pripomorejo k preživetju lokalnih proizvajalcev ter s tem prispevajo k ohranitvi in razvoju naravnega parka (graf 10.7).

Graf 10.7: Stopnja vpliva posameznih trditvev na odločitev za nakup lokalnih izdelkov

Na odločitev za nakup lokalnih izdelkov najbolj vplivajo: izvor izdelka (84 % vprašanih), višja kakovost izdelka (84 % vprašanih), cena izdelka (57 % vprašanih), način pridelave (73 % vprašanih), priporočila znancev in prijateljev (61 % vprašanih) ter dejstvo, da z nakupom lokalnih izdelkov pripomorejo k preživetju lokalnih proizvajalcev ter s tem prispevajo k ohranitvi in razvoju naravnega parka (76 % vprašanih).

V manjši meri pa na odločitev o nakupu vplivajo oglaševanje v medijih (5 % vprašanih), blagovna znamka (35 % vprašanih) ter privlačna embalaža in urejeno prodajno mesto (37 % vprašanih).

10.2.1 Ugotovitve

Dobljeni rezultati kažejo, da interes za nakup izdelkov, proizvedenih v zavarovanih območjih, obstaja, vendar ponudba tovrstnih izdelkov še ni toliko razvita, da bi obiskovalci ob obisku parka imeli vedno možnost nakupa lokalnih proizvodov. Tudi cenovno so izdelki še vedno v rangu, ki je za večino vprašanih sprejemljiv.

Polovica sodelujočih bi v primeru možnosti izbire med izdelki, pridelanimi v zavarovanih območjih, ter izdelki, pridelanimi izven zavarovanih območij, izbrala izdelke, proizvedene v zavarovanih območjih. Glede na to, da na odločitev za nakup lokalnih izdelkov najbolj vplivata izvor in višja kakovost izdelka, sklepamo, da bi v primeru, če bi bili tovrstni izdelki

na trgu primerno oglaševani in označeni, ti predstavljali pomembno ekonomsko priložnost za pridelovalce v parkih.

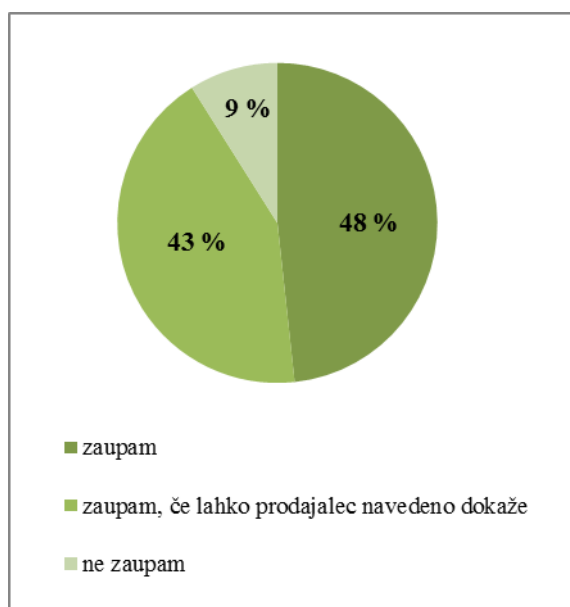
10.3 Stopnja zaupanja v deklaracije

Največji delež vprašanih, in sicer 40 %, deklaracijam zaupa, če lahko prodajalec navedbe na deklaraciji dokaže z ustreznimi dokazili (ekološki certifikat). 27 % vprašanih deklaracijam na prehranskih izdelkih ekološke pridelave zaupa, 22 % vprašanih deklaracijam na izdelkih zaupa le, če so ti slovenskega izvora, 11 % sodelujočih v raziskavi pa deklaracijam na prehranskih izdelkih ekološke pridelave ne zaupa (graf 10.8).

48 % sodelujočih v raziskavi deklaracijam na prehranskih izdelkih, proizvedenih v slovenskih zavarovanih območjih, zaupa. 43 % vprašanih deklaraciji zaupa, če lahko prodajalec navedbe na izdelku dokaže (s pridobljeno blagovno znamko, ki potrjuje izvor in kakovost izdelka). 9 % vprašanih pa deklaracijam na prehranskih izdelkih, proizvedenih v slovenskih zavarovanih območjih, ne zaupa (graf 10.9).

Graf 10.8: Stopnja zaupanja v deklaracije na ekoloških prehranskih izdelkih

Graf 10.9: Stopnja zaupanja v deklaracije na prehranskih izdelkih, proizvedenih v slovenskih zavarovanih območjih

Največji delež vprašanih žensk deklaracijam zaupa, če lahko prodajalec izdelkov navedeno dokaže z ekološkim certifikatom oziroma dokaže izvor izdelka, če gre za izdelke, pridelane v zavarovanih območjih. Med vprašanimi moškimi prevladujejo tisti, ki deklaracijam zaupajo (preglednica 10.2).

Preglednica 10.2: Stopnja zaupanja v deklaracije prehranskih izdelkih glede na spol

		zaupanje v deklaracije na prehranskih izdelkih ekološke pridelave				
		deklaracijam zaupam	deklaracijam zaupam, če je izdelek slovenskega izvora	deklaracijam zaupam, če ima prodajalec eko certifikat	deklaracijam ne zaupam	skupaj
moški	število	20	13	19	6	58
	%	35	22	33	10	100
ženska	število	19	19	39	10	87
	%	22	22	45	11	100
		zaupanje v deklaracije na prehranskih izdelkih, proizvedenih v zavarovanih območjih				
		deklaracijam zaupam	zaupam, če lahko prodajalec dokaže izvor izdelka	deklaracijam ne zaupam	skupaj	
moški	število	34	19	5	58	
	%	58	33	9	100	
ženska	število	36	43	8	87	
	%	41	50	9	100	

10.3.1 Ugotovitve

Večina vprašanih deklaracijam na prehranskih izdelkih, proizvedenih v slovenskih zavarovanih območjih, zaupa. Iz tega lahko sklepamo, da bi uvedba blagovnih znamk, ki bi potrjevale izvor in zagotavljale višji nivo kakovosti, pozitivno vplivala na prodajo tovrstnih izdelkov.

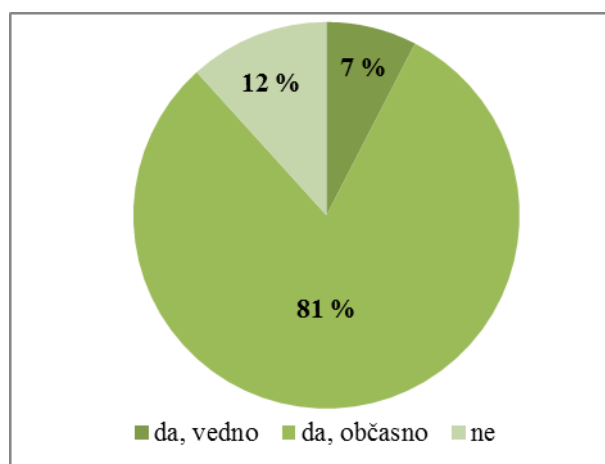
10.4 Možnosti razvoja turizma v zavarovanih območjih

Ker je turizem pomembna panoga in v trajnostnem razvoju zavarovanih območij predstavlja eno ključnih panog z velikim potencialom, smo anketirane vprašali tudi o njihovih navadah, ki se nanašajo na koriščenje turistične ponudbe v parkih v času obiska.

Pri turistični ponudbi in turistični infrastrukturi je treba izpostaviti, da se ta od parka do parka bistveno razlikuje. Medtem ko je v nekaterih (TNP, Krajinski park Logarska dolina) dobro razvita, pa je v drugih (Kozjanski park) njen razvoj šele na začetku. Pri večjih parkih so razlike lahko tudi znotraj parka.

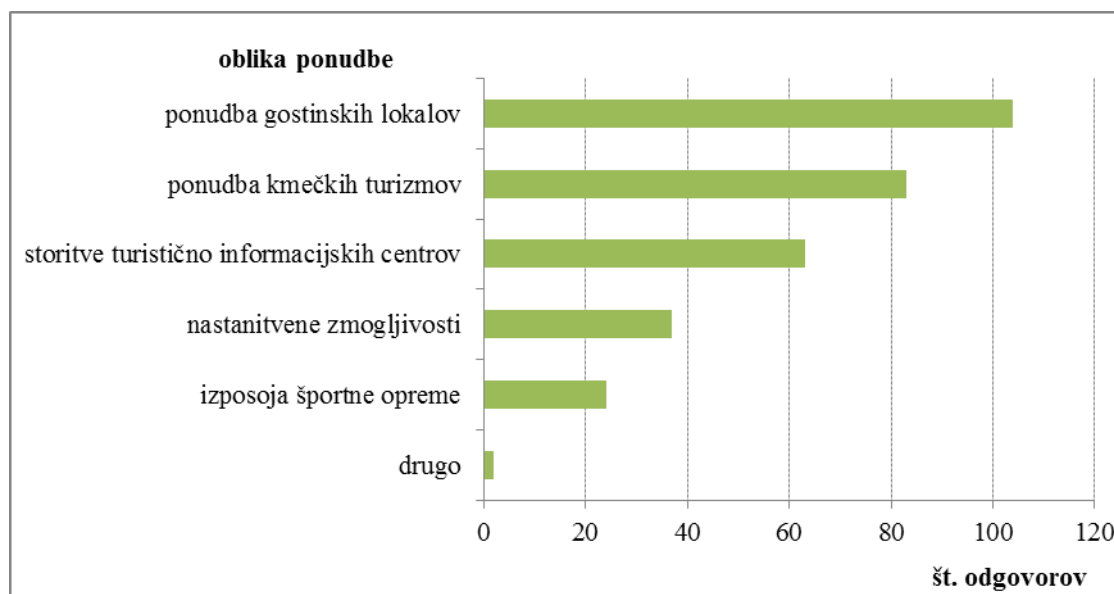
88 % vprašanih ob obisku zavarovanih območij koristi njihovo turistično ponudbo, od tega 7 % vprašanih turistično ponudbo koristi vedno, 81 % pa občasno. 12 % vprašanih turistične ponudbe v času obisku zavarovanega območja ne koristi (graf 10.10).

Graf 10.10: Koriščenje turistične ponudbe v času obiska zavarovanih območij

Tisti, ki redno ali občasno koristijo turistično ponudbo (graf 10.11), najpogosteje koristijo ponudbo gostinskih lokalov, sledi ponudba kmečkih turizmov, storitve turistično informacijskih centrov, nastanitvene kapacitete, izposoja opreme za izvajanje športnih aktivnosti ter ostala turistična ponudba. Pod drugo so anketirani navajali obisk muzejev in spominskih sob.

Graf 10.11: Turistična ponudba, ki jo anketirani običajno koristijo v času obiska parkov

72 % vprašanih, ki v času obiska koristi turistično ponudbo parka, meni, da bi bila ponudba lahko boljša oziroma pestrejša. 26 % vprašanih je s turistično ponudbo zadovoljnih, 2 % sodelujočih pa s ponudbo v slovenskih zavarovanih območjih nista zadovoljna. Pogrešajo smučišča in drugo zimsko ponudbo, pa tudi enotno organizirano ponudbo in oglaševanje na ravni parka. Aktualna turistična ponudba je namreč pogosto fragmentirana in nesistematična, pri čemer izstopa interes posameznih ponudnikov.

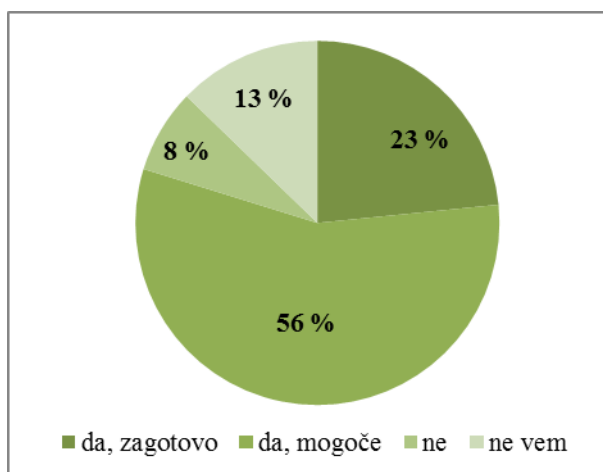
Na vprašanje, ali so anketirani v katerem izmed zavarovanih območij tudi prenočili, je 67 % vprašanih odgovorilo pritrdilno, 33 % vprašanih pa v zavarovanem območju še ni prenočilo. Bistveno višji odstotek pritrdilnih odgovorov v primerjavi z vprašanjem o koriščenju turistične ponudbe, kjer je le 12 % vprašanih odgovorilo, da ob obisku zavarovanih območij koristi nastanitvene zmogljivosti, gre deloma pripisati nerazumevanju vprašanja, deloma pa tudi dejstvu, da so anketirani pod ponudbo kmečkih turizmov lahko razumeli tudi prenočevanje.

Med načini iskanja ponudnika nastanitvenih zmogljivosti prevladuje iskanje preko interneta s 44 %, sledijo priporočila prijateljev in znancev z 38 %, turistično informacijski centri in lokalne turistične agencije z 12 %, oglasi v medijih s 3 % ter drugi načini z 2 %. Pod druge načine iskanja so anketirani navajali iskanje prenočišča na kraju samem, brez vnaprejšnjega iskanja.

89 % anketiranih, ki so v zavarovanih območjih že prenočili, je bilo s ponudbo nastanitvenih zmogljivosti zadovoljnih. Za 7 % vprašanih je bila ponudba prenočišč preskromna, medtem ko je bila za 4 % vprašanih cena nočitev previsoka.

79 % vprašanih, ki z aktualno turistično ponudbo bodisi niso zadovoljni bodisi menijo, da bi bila lahko boljša, bi v primeru, da bi bila turistična ponudba pestrejša, v zavarovanih območjih preživelu dlje časa. 8 % sodelujočih kljub pestrejši turistični ponudbi v zavarovanih območjih ne bi preživelu več časa, medtem ko 13 % vprašanih ne ve, ali bi ob pestrejši turistični ponudbi v zavarovanih območjih preživelu dlje časa (graf 10.12).

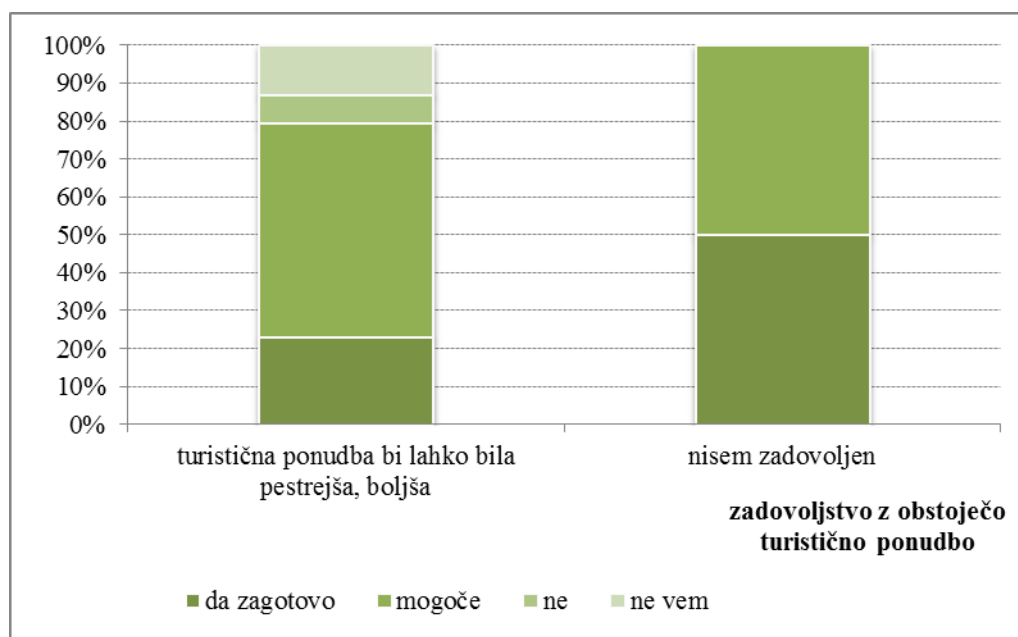
Graf 10.12: Podaljšanje bivanja v zavarovanih območjih v primeru pestrejšše turistične ponudbe

26 % vprašanih, ki koristijo turistično ponudbo v zavarovanih območjih, je s ponudbo zadovoljnih.

Sodelujoče, ki z aktualno turistično ponudbo niso zadovoljni, oziroma menijo, da bi bila ta lahko boljša in pestrejša, smo vprašali še, ali bi bili ob pestrejši turistični ponudbi v zavarovanih območjih pripravljeni preživeti več časa. Med sodelujočimi, ki menijo, da bi turistična ponudba lahko bila boljša, bi jih 23 % v primeru pestrejše ponudbe v zavarovanih območjih zagotovo preživelo več časa, 56 % bi ob pestrejši turistični ponudbi v zavarovanih območjih mogoče preživelo več časa, medtem ko 8 % kljub pestrejši ponudbi v zavarovanih območjih ne bi preživelo več časa. Od tistih, ki z obstoječo turistično ponudbo niso zadovoljni, bi jih 50 % zagotovo, 50 % pa mogoče v zavarovanih območjih preživelo več časa, če bi bila turistična ponudba pestrejša (graf 10.13).

Graf 10.13: Podaljšanje bivanja v zavarovanih območjih v primeru pestrejšje turistične ponudbe

10.4.1 Ugotovitve

Večina sodelujočih v času obiska zavarovanih območij koristi njihovo turistično ponudbo. Pomembna je ugotovitev, da več kot 70 % sodelujočih meni, da bi bila turistična ponudba lahko pestrejša. Pomemben je tudi podatek, da bi več kot polovica nezadovoljnih z aktualno turistično ponudbo v parkih verjetno preživela več časa, če bi bila ponudba pestrejša. Predmetna ugotovitev potrjuje, da ima ta dejavnost v zavarovanih območjih velik razvojni potencial. Za izkoriščanje turističnega potenciala pa bo v bodoče treba pozornost posvetiti vzpostavitvi turistične infrastrukture.

Dejstvo je, da so turisti vedno zahtevnejši. Pričakujejo kakovostne turistične storitve po ugodni ceni. Kakovostna namestitev in hrana sta samoumevni in ju pričakujejo kot standard. Doživetja in omogočanja nevsakdanjih užitkov pa pomenijo dodano vrednost, na osnovi katere izberejo turistični paket (Lešnik Štuhec in Slapnik, 2011). Le kakovostna in raznolika turistična ponudba lahko v parke pripelje več turistov in jih na svojem območju zadrži dlje časa. Poudarek na zelenem turizmu, ki izhaja iz narave in se povezuje s kmetijstvom, lahko predstavlja kakovosten ter privlačen turistični produkt.

11 RAZPRAVA IN SKLEPI

V razpravi in sklepih želimo predstaviti najpomembnejše ugotovitve naloge, obširneje razložiti rezultate ter odgovoriti na zastavljena raziskovalna vprašanja.

V magistrski nalogi smo se ukvarjali z vprašanjem, ali lahko trajnostni razvoj naravnih parkov temelji na kmetijski dejavnosti in kakšna oblika kmetijske prakse je najprimernejša za zagotavljanje trajnostnega razvoja zavarovanih območij.

Kmetijska dejavnost je v naši državi kljub slabim naravnim danostim pomembna gospodarska panoga, ki pa se v zadnjem času sooča s številnimi problemi. V primerjavi z onesnaževanjem naravnih virov, ki je posledica intenzivnega načina kmetovanja, je v Sloveniji dosti bolj problematično opuščanje kmetovanja in zaraščanje kmetijskih zemljišč. Slednje je posledica slabe socialne in gospodarske podobe podeželskega prostora, zlasti perifernih regij, kot sta Kozjansko in Solčavsko, kamor sodita izbrana naravna parka.

Na primeru dveh parkov smo ugotavljali vlogo kmetijske dejavnosti pri trajnostnem razvoju. Poglavitni rezultat naloge je ugotovitev, da je **kmetijska dejavnost za razvoj obravnavanih naravnih parkov pomembna gospodarska panoga**. Brez kmetijstva parka danes ne bi obstajala v taki obliki, kot ju poznamo.

Vloga kmetijske dejavnosti se med parkoma razlikuje. V Logarski dolini je v ospredju vloga ohranjanja krajine in biotske pestrosti, medtem ko je pridelovalna funkcija sekundarnega pomena. V Kozjanskem parku pa je pridelovalna funkcija bistvena, pomembna pa je tudi funkcija ohranjanja kulturne krajine in biotske pestrosti. V Kozjanskem parku ima kmetijstvo torej poleg okoljske tudi pomembno gospodarsko in socialno vlogo. V Krajinskem parku Logarska dolina kmetijstvo nima bistvene gospodarske in socialne funkcije, saj gospodarstvo Logarske doline temelji na gozdarstvu in turizmu.

Kmetijstvo je v obeh parkih zagotovo panoga, ki lahko prispeva k trajnostnemu razvoju. V Kozjanskem parku sonaravni razvoj lahko temelji na kmetijski dejavnosti, medtem ko v Krajinskem parku Logarska dolina trajnostni razvoj na kmetijstvu zaradi naravnih razmer ne more temeljiti. V povezavi s turizmom pa kmetijstvo lahko pomembno prispeva k trajnostnemu razvoju območja parka.

Sonaravni razvoj parkov je možno doseči s kmetijskimi panogami, ki so v posameznem parku že tradicionalno prisotne in so odraz naravnih danosti območja.

V Kozjanskem parku je tradicionalno prisotna živinoreja, poljedelstvo, zelenjadarstvo, sadjarstvo in vinogradništvo, v Logarski dolini pa živinoreja. V Kozjanskem parku je vse bolj v ospredju gojenje visokodebelnih travniških sadovnjakov. Ekstenzivno sadjarstvo velja za najboljšo parkovno prakso in predstavlja enega lepših primerov sonaravnega gospodarjenja. Pridelava starih sort jabolk je postala ekonomska priložnost Kozjanskega.

Za preučevana parka je ekološko kmetovanje najprimernejša oblika, ki lahko zagotavlja sonaravni razvoj območij.

Glede na to, da se oba parka nahajata na območjih, ki so za kmetijstvo razmeroma neugodna, je kmetovanje že sedaj ekstenzivno, zato povečevanje površin z ekološkim načinom kmetovanja ne bi imelo bistvenega vpliva na prehransko bilanco države, bi pa bili proizvodi, pridelani na ekološki način, bolj kakovostni, obenem pa dejavnost ne bi imela negativnega vpliva na naravne vire.

Zlasti ekološki kmetovalci parke sprejemajo in jih dojemajo kot priložnost za razvoj. Obrobno lego zaznavajo kot prednost. Oddaljenost od večjih industrijskih, poselitvenih in prometnih središč je s tega vidika pozitivna, saj je posledično kakovost proizvodov iz naravnih parkov višja.

Ključni motivi za preusmeritev v sonaravne načine kmetovanja so finančne vzpodbude, osebno prepričanje glede pozitivnih načinov kmetovanja ter višja kakovost proizvodov in posledično višje odkupne cene.

Odločitev za sonaravni način kmetovanja je osebna odločitev posameznega gospodarja kmetije. Osebno prepričanje je mogoče do določene mere usmerjati s strokovnim delom. Tovrstno strokovno delo izvajajo kmetijski, naravovarstveni, ponekod tudi parkovni svetovalci. K preusmeritvam lahko pomembno pripomorejo kmetijski svetovalci, saj ti pri kmetih uživajo veliko mero zaupanja.

Pomembne so tudi finančne vzpodbude, vendar so slednje prenizke, da bi same po sebi bistveno pripomogle k spremembi načina pridelave na kmetijah. K preusmeritvi v sonaravne oblike kmetovanja lahko pripomorejo tudi pozitivni zgledi, dobre izkušnje v soseščini ter ogledi dobrih praks.

Razvoj kmetijstva v izbranih parkih ovirajo splošni in lokalno pogojeni dejavniki.

Kot drugod po državi v izbranih parkih ključne ovire pri razvoju kmetijstva predstavljajo prenizke odkupne cene izdelkov, visoki davki, premalo finančnih vzpodbud ter zakonodaja in z njo povezana vse obsežnejša birokracija.

Razvoj kmetijstva ovirajo poleg splošnih tudi lokalno pogojeni dejavniki, kot so odseljevanje mladih z območja parka, slaba organiziranost, nepovezovanje in šibko sodelovanje znotraj parka, netržna pridelava, neznanje o celostnem vodenju zavarovanih območij, pa tudi omejitve, ki jih je prinesla ustanovitev parka.

Dopolnilne dejavnosti na kmetijah so pomembne. Kmetijam zagotavljajo dodaten vir zaslužka in s tem pripomorejo k boljšemu ekonomskemu položaju kmetij v obravnavanih parkih.

Dandanes brez dopolnilnih dejavnosti skorajda ne gre. Pridelava in predelava pridelkov, vključno s predelavo lesa ter njihova prodaja v lokalnem avtohtonem okolju kmetijam prinaša dodaten dohodek. Pomembno je, da se proizvodi, pridelani v parku, tam tudi prodajo. Na ta način jim je pridani dodaten element, saj so prodani kot spominki, zaradi česar imajo dodano vrednost. Problem pri razvoju dopolnilnih dejavnosti predstavlja zapletena zakonodaja in z njo povezana birokracija.

Turizem postaja vse pomembnejša dejavnost pri razvoju parkov.

Anketa med potencialnimi obiskovalci zavarovanih območij je pokazala, da je večina vprašanih v času obiska zavarovanega območja običajno imela možnost kupiti lokalne proizvode. Na odločitev za nakup v največji meri vpliva izvor, višja kakovost in cena izdelka, način pridelave, priporočila znancev in prijateljev ter dejstvo, da z nakupom lokalnih izdelkov pripomorejo k preživetju lokalnih proizvajalcev ter s tem prispevajo k ohranitvi in razvoju naravnega parka. Večina vprašanih v času obiska zavarovanega območja koristi tudi njegovo turistično ponudbo. Več kot polovica jih je na območju parkov že prenočila. Pretežni delež vprašanih bi v primeru pestrejšje ponudbe v parku verjetno preživel več časa.

Rezultati ankete potrjujejo, da lokalna pridelava in predelava predstavljata ekonomsko priložnost za naravne parke. Razvita turistična infrastruktura (nastanitvene kapacitete, urejene površine za rekreacijo) bi v parke lahko privabila več obiskovalcev in jih na svojem območju zadržala daljši čas. Vse naštetu bi pozitivno vplivalo na razvoj kmetijske dejavnosti.

Če bi se poleg kmetijstva ukvarjale še s turizmom, bi lahko kmetije svoje pridelke gostom ponudile neposredno na mizi ali pa jim jih prodale. Večina vprašanih zaupa deklaracijam na prehranskih izdelkih. Iz tega lahko sklepamo, da bi bilo povezovanje pridelovalcev v parku in prodaje proizvodov v okviru blagovnih znamk uspešno.

Stopnja ozaveščenosti glede pomena kmetovanja v zavarovanih območjih je razmeroma nizka, vendar se v zadnjem obdobju izboljšuje.

V preteklosti se je kmetijski dejavnosti posvečalo malo pozornosti. Zlasti območja, ki so za kmetijsko dejavnost manj ugodna, so bila zapostavljena. V zadnjem obdobju postaja vse bolj aktualna razprava glede pomena zdrave hrane, posledično se večja pozornost namenja tudi slovenskemu kmetu. Širša javnost se vse bolj zaveda pomena lokalno pridelane hrane, s tem pa narašča tudi raven ozaveščenosti glede pomena kmetijstva v parkih in zunaj njih.

Sodelovanje ključnih interesnih skupin predstavlja temelj za uspešen razvoj parkov.

Proučevana parka sta v prostoru prisotna že nekaj desetletij. Oba parka imata upravljavca, ki se na različne načine vključujeta v življenje domačinov. V parkih organizirata prireditve, izobraževanja in ekskurzije z ogledi primerov dobrih praks. V Kozjanskem parku upravljavec izvaja tudi različne aktivnosti, katerih namen je pomagati lokalnemu prebivalstvu pri nekaterih opravilih (obrezovanje visokodebelnih sadovnjakov).

Način upravljanja je pri izbranih parkih različen. Krajinski park Logarska dolina upravlja zasebno podjetje, Kozjanski park pa javni zavod. Parka se razlikujeta glede možnosti soodločanja v zadevah parka. Medtem ko je v Krajinskem parku Logarska dolina soodločanje domačinov o zadevah parka praksa, v Kozjanskem parku lokalno prebivalstvo te možnosti nima. O urejanju in razvoju Krajinskega parka Logarska dolina odloča skupščina podjetja, ki jo predstavljajo njegovi lastniki. Lastniki podjetja so domačini. V Kozjanskem parku o zadevah parka odloča svet zavoda. Lokalno prebivalstvo tako nima možnosti soodločanja, kljub temu, da jim je to pravico podelila Aarhuška konvencija.

Uspešnost vključevanja upravljavca v življenje domačinov se kaže tudi v številu konfliktov med upravljavcem in ostalimi interesnimi skupinami v posameznem parku. V preučevanih parkih je konfliktov med upravljavcem in drugimi interesnimi skupinami v praksi malo. V povezavi s kmetovanjem med upravljavci in kmeti ne prihaja do konfliktov.

Slednje je predvsem posledica dejstva, da upravljavec kmetovanja v parku ne more nadzirati, saj za to nima zakonskih pooblastil.

Območji raziskave slovita po ohranjeni naravi, vendar posegi v prostor z namenom zadovoljitve potreb človeka spreminjajo tudi ta prostor, kar ima lahko negativne posledice za ohranjanje biotske pestrosti ter podobo parka. Spreminjanje vrednot in posledično načina življenja je za varovanje narave ključnega pomena. Lokalno prebivalstvo je tisto, ki nosi največji del bremena, saj je s tem, ko se določeno območje zavaruje, omejeno pri svojem delovanju. Varstvo narave je torej v prvi vrsti sodelovanje z ljudmi. Brez sodelovanja uspehov na področju naravovarstva ni mogoče pričakovati (Demšar 2004, 125). Sprememba navad, ki bodo dolgoročno pozitivno vplivale na kakovost naravnih virov, se neposredno navezuje na koncept trajnostnega razvoja. Kmetijska dejavnost je v naravnih parkih v največji meri oblikovala krajino in ljudi, od katerih je potem odvisno, v katero smer bo v prihodnje šel razvoj parkov.

Zato je treba že v procesu načrtovanja zavarovanega območja opredeliti razvojno in ekonomsko vizijo parka. Potrebne so preverjene strokovne odločitve, ki jasno opredelijo, katere dejavnosti se lahko v parku izvajajo, ter definirati pogoje in obseg njihovega izvajanja. Splošne prepovedi preprečijo negativne posledice največkrat tako, da dejavnost propade. V primeru naravnih parkov in kmetijstva se kaj takega ne sme dopustiti (Naglič 2002). Trajnostno kmetijstvo ustvarja zaposlitve, proizvaja zdravo in varno hrano, ohranja biotsko in krajinsko raznovrstnost, ohranja poseljenost podeželja, predstavlja temelj sonaravnemu turizmu in omogoča udejanjanje drugih funkcij prostora, ki povečujejo kvaliteto življenja (Slabe Erker in drugi 2012).

V zadnjih letih obstaja poudarjena tendenca političnega in s tem tudi finančnega podpiranja trajnostno naravnanih kmetijskih praks. Ne glede na finančne vzpodbude, ki jih država in EU namenjata razvoju podeželja, še vedno ostaja vprašljiva ekonomska komponenta ekstenzivnih kmetijskih praks. Če kmetje ne morejo prodati pridelka ali pa so prisiljeni tega prodajati po cenah, ki ne pokrijejo niti stroškov pridelave, ne morejo zagotoviti niti preživetja kmetij, kaj šele razvoj. Tako kmetovanje pa niti ni več trajnostno, saj ne zadosti ekonomski in socialni komponenti.

Trajnostno kmetovanje mora biti podprto s strani družbe, upošteva perspektive različnih interesnih skupin od pridelovalcev hrane in potrošnikov do ostalih uporabnikov podeželskega prostora. Pomembno je, da o trajnostnem kmetijstvu ne govorimo le na teoretični ravni, ter da ljudem načina ravnanja ne poskušamo vsiliti zgolj preko predpisov. Na prepričanje in vrednote ljudi moramo vplivati z namenom, da bi spremenili in opustili prevladujoče vzorce življenja in delovanja. To je zelo dolgotrajen proces, ki ga najlažje uresničimo z ustreznim vzgojnim in izobraževalnim sistemom. Ljudje bodo spremenili svoje vedenjske vzorce, če bodo ustrezno motivirani, informirani in ozaveščeni (Slabe Erker in drugi 2012, 36).

Raziskava izbranih zavarovanih območij je pokazala, da je kmetijstvo lahko dejavnost, ki na naravo nima negativnega vpliva. Preusmerjanje v ekološko kmetovanje je torej pot, ki lahko dolgoročno pripelje do trajnostnega razvoja parkov. Vsaka ekološko obdelana kmetijska površina doprinese k izboljšanju stanja naravnih virov in obenem pridelava kakovostno in zdravo hrano.

11.1 Odgovori na zastavljena raziskovalna vprašanja

V okviru magistrske naloge smo si zastavili tri raziskovalna vprašanja, v nadaljevanju pa nanje podajamo odgovore z utemeljitvijo.

Raziskovalno vprašanje 1: Ali je kmetijstvo dejavnost, na kateri lahko temelji trajnostni razvoj zavarovanih območij?

Podvprašanje: Kakšna oblika kmetijske dejavnosti je za zavarovana območja najprimernejša?

Analiza izbranih parkov je pokazala, da je kmetijstvo zagotovo ena izmed gospodarskih panog, na kateri lahko v bodoče temelji sonaravni razvoj naravnih parkov, vendar pod pogojem, da se vzpodbuja sonaravne kmetijske prakse. Pomembno je povezovanje kmetij in njihov skupni nastop na tržišču. Le z večjimi količinami proizvodov lahko le-te postanejo prepoznavne in zanimive za večje trgovske verige in širši krog potrošnikov. Pomembna je tudi finančna pomoč države. Subvencije bi morale na kmetije delovati stimulatивно in jim pokriti izpad dohodka zaradi nižjih donosov, saj bodo le tako kmetije lahko svoje proizvode prodajale po cenah, ki so dostopne povprečnemu potrošniku.

V situaciji, kot je današnja, se proizvodi v želji, da se pokrijejo vsaj stroški pridelave, prodajajo po cenah, ki so za marsikaterega potrošnika previsoke.

Za območja naravnih parkov je z naravovarstvenega vidika najprimernejša ekološka oblika kmetovanja, saj ta v kmetijskem prostoru najbolj ohranja biotsko pestrost in kmetijsko krajino. Slovenski naravni parki se v večini nahajajo na obrobni območjih s težjimi pogoji za kmetijsko dejavnost, zato je kmetijstvo v parkih po večini ekstenzivno. Glede na to, da vsa zavarovana območja v Sloveniji obsegajo slabih 13 % površine, celotna preusmeritev teh območij v ekološko kmetovanje ne bi bistveno vplivala na nivo nacionalne prehranske samooskrbe. Kljub temu je treba pri tem upoštevati tudi ugotovitev, da se kmetije za preusmeritev odločijo prostovoljno. Glede na demografsko stanje slovenskih kmetij je utopično pričakovati, da bi v praksi prišlo do popolne preusmeritve. Izpostaviti pa je treba, da je poleg okoljske komponente treba upoštevati tudi socialno in gospodarsko. Ekološki način kmetovanja ima nižje donose in posledično nižje dohodke, kar pa ne zagotavlja socialne trajnosti na kmetijah.

Za Kozjanski park je bilo izpostavljeno tudi, da bi popoln prehod kmetijstva iz konvencionalne na ekstenzivno pridelavo pomenil propad kmetijstva na območju parka. Slediti cilju, da kmetje od pridelanega lahko živijo, pomeni tržno pridelavo. V Krajinskem parku Logarska dolina kmetijstvo nima bistvene vloge pri zagotavljanju ekonomske in socialne varnosti tamkajšnjega prebivalstva, ima pa pomembno naravovarstveno vlogo. Prav tako je eden ključnih dejavnikov pri ohranjanju kulturne krajine parka.

Obenem je treba poudariti, da kmetijstvo samo ne more zagotoviti razvoja, zato je treba razvijati še druge panoge, ki so v prostoru že prisotne. Gozdarstvo in turizem sta zagotovo panogi, ki lahko prispevata k trajnostnemu razvoju izbranih naravnih parkov.

Na prvo raziskovalno vprašanje lahko odgovorimo pritrdilno. Odgovor na podvprašanje pa je naslednji: za zavarovana območja je zagotovo najprimernejše ekološko kmetovanje. Vendar pa lahko glede na dejanske razmere zaključimo tako: zaželeno je tradicionalno sonaravno kmetovanje s čim višjim deležem kmetij, ki se ukvarjajo z ekološkim načinom kmetovanja.

Raziskovalno vprašanje 2: Kakšna je stopnja ozaveščenosti javnosti glede pomena kmetovanja v zavarovanih območjih?

Ozaveščenost glede pomena kmetovanja predstavlja pomemben faktor pri razvoju panoge, tako na območjih naravnih parkov kot tudi izven njih.

Izobraževanje in ozaveščanje lokalnega prebivalstva sta za dolgoročni razvoj pomembna in nedvomno pripomoreta k trajnostnemu razvoju, saj so ravno lokalni prebivalci tisti, ki v teh območjih kmetujejo.

Raven ozaveščenosti glede pomena kmetovanja je bila v preteklih desetletjih slaba. Splošna javnost je bolj kot domačo cenila tujo, uvoženo hrano. Kmetijstvu se posebne pozornosti ni posvečalo. Kmet in kmetija sta bila postavljena na stranski tir. Enako je veljalo za kmetijstvo v naravnih parkih. Pri parkih se je naravovarstveni vidik v primerjavi z ostalimi poudarjal bistveno bolj. Kmetijstvo je bilo pojmovano predvsem kot onesnaževalec in ne kot ohranjevalec.

V zadnjem času se pomenu nacionalnega kmetijstva in oskrbi z lokalno pridelano hrano posveča veliko pozornosti. Širšo javnost osveščajo tako država prek inštitucij s kmetijskega področja, mediji, stroka kot tudi večje trgovske verige. Le-te na svojih policah vse več prostora namenjajo domači hrani in jo tudi promovirajo. Vse naštetu dviguje raven ozaveščenosti o pomenu lokalno pridelane hrane, posledično pa se dviguje tudi ozaveščenost o pomenu kmetijstva in ohranjanja podeželja, katerega del je tudi večina naravnih parkov.

Odgovor na drugo raziskovalno vprašanje ne more biti potrjen. Lahko bi zaključili, da se raven ozaveščenosti javnosti glede pomena kmetovanja v zavarovanih območjih izboljšuje. Zaradi stanja na tem področju v preteklosti je trenutna raven ozaveščenosti glede pomena kmetovanja v zavarovanih območjih še razmeroma nizka.

Raziskovalno vprašanje 3: Kako sodelovanje ključnih interesnih skupin vpliva na uspešnost upravljanja zavarovanega območja?

V zavarovanih območjih se pojavljajo številne interesne skupine. Število interesnih skupin je različno od parka do parka. Običajno so to uprave parkov, lokalna skupnost, lastniki zemljišč, kmetje, gozdarji in turistični delavci. Uspešnost usklajevanja interesov predstavlja temelj za uspešno upravljanje zavarovanega območja. Pri tem je pomembna vloga upravljavca.

Upravljalci lahko predstavljajo stično točko med lokalnim prebivalstvom in relevantnimi sektorji, ki imajo na območju parka svoje interese (varstvo narave, kmetijstvo, kultura, turizem itd.). Po mnenju sogovornikov bi uprave parkov morale poleg varovanja narave skrbeti tudi za promocijo in trženje parka.

Žal uprave parkov v številnih primerih zastopajo predvsem naravovarstvene interese, premalo pa se udeležujejo pri vzpodbujanju trajnostnega razvoja območja parka. Premalo je tudi vključevanja ostalih interesnih skupin v soodločanje. Stanje se sicer razlikuje od parka do parka, nekatera vodstva se na tem področju trudijo.

Problematično je tudi, da so številni naravni parki brez upravljavca, ki bi usklajeval interese med različnimi interesnimi skupinami.

Na tretje raziskovalno vprašanje lahko odgovorimo tako: sodelovanje ključnih interesnih skupin predstavlja temelj za uspešno upravljanje zavarovanega območja. Z dialogom med vsemi interesnimi skupinami se lahko najdejo kompromisne rešitve. Pomembno je, da so v dialog vključene vse interesne skupine. Izključenost kmetov, ki opravljajo svoj poklic v parku, povzroči odpor do zavarovanega območja.

V okviru raziskanega lahko zaključimo, da naravni park predstavlja več kot le instrument okoljevarstvene politike. Pomembno lahko prispeva k doseganju ciljev celostnega razvoja podeželja. Naravni parki poleg tega, da skrbijo za ohranjanje naravnih vrednot, lahko lokalnemu prebivalstvu prinašajo tudi ekonomske koristi. Z ozaveščanjem in izobraževanjem je treba aktivne kmetije vzpodbujati k uvajanju sonaravnih kmetijskih praks. Ob ekološki je treba pozornost posvetiti tudi socialni in gospodarski funkciji kmetijstva, saj bo le na ta način podeželje lahko uspešno delovalo.

Lokalno prebivalstvo mora biti o svoji vlogi poučeno. Osveščeno mora biti tako o prednostih kot tudi o slabostih bivanja v zavarovanem območju. Trajnostni razvoj je možen le ob sodelovanju vseh interesnih skupin. Sodelovanje in zavedanje vseh o pomembnosti zagotavljanja kvalitetnega in zdravega okolja lahko dolgoročno zagotavlja trajnostni razvoj zavarovanih območij.

12 LITERATURA

- Acman, Tomaž. 2004. Sodelovanje javnosti na področju ohranjanja narave – stanje in perspective. *Participacija v gozdarskem načrtovanju*: 39–47.
- Adomßent, Maik in Jasmin Godemann. 2011. Sustainability Communication: An Integrative Approach, V *Sustainability Communication, Interdisciplinary Perspectives and Theoretical Foundation*, ur. Jasmin Godemann in Gerd Michelsen, 27–37. Dostopno prek: Springer Netherlands.
- Adomßent, Maik in Ute Stoltenberg. 2011. Biodiversity and Sustainability Communication, V *Sustainability Communication, Interdisciplinary Perspectives and Theoretical Foundations*, ur. Jasmin Godemann in Gerd Michelsen, 129–139. Dostopno prek: Springer Netherlands.
- Agemas: integration of Agenda 21 and EMAS in a wide area of relevant ecological value*. 2015.
Dostopno prek: http://www.dolomitipark.it/doc_pdf/life/MAT_Agemas_report_inglese.pdf (27. januar 2015).
- Agencija RS za okolje (ARSO). 2012. Dostopno prek: <http://www.arso.gov.si/> (24. september 2012).
- 2013. Dostopno prek: <http://www.arso.gov.si/> (10. oktober 2013).
- 2014. Dostopno prek: <http://www.arso.gov.si/> (18. februar 2014).
- Anko, Boštjan. 2000. Kako ohranjati (in ohraniti) najvrednejšo naravo?. V *Naprej k naravi II*, ur. Božidar Flajšman, 241–251. Ljubljana: Ekološki forum LDS.
- 2011. Perspektive razvoja naše naravovarstvene vzgoje in izobraževanja, *Varstvo narave* 25: 5–19.
- Aškerc, Anka, Bogdan Badovinac, Milena Hazler-Papič, Vito Hazler, Vera Oman, Ivan Stopar, Alenka Vogrin in Manca Žolnir. 1985. *Predlog za razglasitev naravnih in kulturnih spomenikov v Občini Mozirje, Elaborat št. 02-402/5-84-AA*. Celje: Zavod za spomeniško varstvo Celje.
- Barbič, Ana. 1991. K »novemu« pojmovanju ruralnosti. V *Prihodnost slovenskega podeželja*, ur. Ana Barbič, 15–30. Novo mesto: Dolenjska založba.
- 2005. *Izzivi in priložnosti podeželja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Batič, Franc in Klemen Eler. 2004. Natura 2000 in kmetijstvo. V *Novi izzivi v poljedelstvu*, ur. Anton Tajnšek, 108–114. Ljubljana: Slovensko agronomsko društvo.
- Bavec, Martina. 2001. *Ekološko kmetijstvo*. Ljubljana: Kmečki glas.
- 2014. *Povzetek in zaključki ter predlogi s konference »Aktualno na področju ekološkega kmetijstva 2014«*. Dostopno prek: <http://www.kmetijskizavod-nm.si/file/4942/download/5489> (11. februar 2015).

Bernués, J. L. Riedel, M. A. Asensio, M. Blanco, A. Sanz, R. Revilla, in I. Casasús. 2005. An integrated approach to studying the role of grazing livestock systems in the conservation of rangelands in a protected natural park (Sierra de Guara, Spain), *Livestock Production Science* 96 (1): 75–85.

Biotska raznovrstnost se izplača – Zavarovana območja dajejo alpskemu svetu prijetno podobo ter pomagajo človeku in naravi. 2007. Dostopno prek: <http://www.alpine-ecological-network.org/novosti/2548> (26. januar 2015).

Bizjak, Janez. 2008. *Zavarovana območja v Sloveniji* Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor RS.

Dostopno prek: http://www.arhiv.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/drugo/zavarovana_obmocja.pdf (23. januar 2014).

Blatnik, Matej in Matjaž Dovečar. 2010. Vloga ekološkega kmetovanja na zavarovanih območjih Slovenije. *Dela* 34: 211–222.

Brand, Karl-Werner. 2011. Sociological Perspectives on Sustainability communication. V *Sustainability Communication: Interdisciplinary Perspectives and Theoretical Foundations*, ur. Jasmin Godemann in Gerd Michelsen, 55–68. Dostopno prek: Springer Netherlands.

Brečko, Valentina. 1998. Pokrajinska občutljivost območij podtalnic v Sloveniji z vidika kmetijstva. V *Kmetijstvo in okolje*, ur. Metka Rečnik, Jože Verbič, 49–55. Ljubljana: Kmetijski inštitut Slovenije.

Canova, Luca. 2006. Protected areas and landscape conservation in the Lombardy plain (northern Italy): an appraisal. *Landscape and Urban Planning* 74 (2): 102–109.

Catton, William r. JR. 1983. Social and Behavioral Aspects of the Carrying Capacity of Natural Environments. V *Behavior and the Natural Environment* 6, ur. Irwin Altman in Joachim F. Wohlwill, 269–306. Dostopno prek: Springer US.

Cunder, Tomaž. 1998. Kmetijstvo in ohranjanje poseljenosti v Sloveniji. V *Kmetijstvo in okolje*, ur. Metka Rečnik in Jože Verbič, 37–47. Ljubljana: Kmetijski inštitut Slovenije.

Černelč, Adrijan, Nataša Ferlinc Krašovic, Bernard Goršak, Mojca Kunst, Barbara Ploštajner, Valerija Slemenšak, Ivo Trošt, Tatjana Zalokar in Lucija Zorenč. 2010. *Kozjanski regijski park*. Nazarje: Argos.

Demšar, Matej. 2004. Nujnost sodelovanja zainteresirane javnosti pri načrtovanju in odločanju na področju varstva narave: primer »Praznovanje 1. maja na Boču – Peš na Boč«. V *Participacija v gozdarskem načrtovanju*, ur. Andrej Bončina, 119–126. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

Drevenšek, Mojca. 2002. O socioloških izhodiščih okoljskih odnosov z javnostmi, *Teorija in Praksa* 39 (5): 827–838.

Drevenšek, Mojca in Darinka Pek Drapal. 2008. Pomen družbene sprejemljivosti za uresničevanje okoljskih in prostorskih projektov: predlog sistematizacije merjenja, *Teorija in Praksa* 45 (6): 752–777.

Dudley, Nigel. 2008. *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. Dostopno prek: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/PAPS-016.pdf> (10.1.2013).

Dujin, Anne, Bruno Maresca, Xavier Mordret, Romain Picar. 2008. *La valeur économique et sociale des espaces naturels protégés, Cahier de recherche No. 247*. Dostopno prek: <http://www.credoc.fr/pdf/Rech/C247.pdf> (27. avgust 2014).

Ecological networks (Emerald network).

Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/nature/EcoNetworks/Default_en.asp (8. januar 2012).

Erhatic Širnik, Romana. 2003. *Sodelovanje javnosti pri nastajanju Regijskega parka Kočevsko-Kolpa*. Magistrsko delo. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

European Environment Agency (EEA). 2012. Dostopno prek: <http://www.eea.europa.eu/> (15. marec 2015).

Gale, Špela. 2014. *Nekaj ščepcev podatkov o hrani*.

Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/pub/15-BR-277-1401.pdf> (1. februar 2015).

Gerl, Tomaž. 2004. *Načela varstva naravne dediščine na primeru krajinskega parka Logarska dolina*. Magistrsko delo. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

Ghorbani, Reza, Alireza Koocheki, Kirsten Brandt, Stephen Wilcockson in Carlo Leifert. 2010. Organic Agriculture and Food Production: Ecological, Environmental, Food Safety and Nutritional Quality Issues, V *Sociology, Organic Farming, Climate Change and Soil Science* 3, ur. Eric Lichtfouse, 77–107. Dostopno prek: Springer Netherlands.

Gostinčar, Petra, Jani Kozina, Erika Pirjevec in Jernej Tiran. 2008. Razvojni potenciali zavarovanih območij. *Dela* 29: 177–192.

Grošelj, Alja. 2008. *Ocena metodologije ustanavljanja širših zavarovanih območij v Sloveniji*. Magistrsko delo. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

GZS: Proti širitvi Nature 2000, za več obnovljivih virov energije. 2012. *Delo*, 17. december. Dostopno prek: <http://www.delo.si/gospodarstvo/posel/gzs-proti-siritvi-nature-2000-za-vec-obnovljivih-virov-energije.html> (19. januar 2015).

Hlad, Branka. 2004. Strateško komuniciranje kot orodje varstva narave, V *Participacija v gozdarskem načrtovanju*, ur. Andrej Bončina, 29–38. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

Höchtel, Franz, Susanne Lehringer in Werner Konold. 2005. "Wilderness": what it means when it becomes a reality – a case study from the southwestern Alps, *Landscape and Urban Planning* 70 (1–2): 85–95.

Hribar, Matjaž. 2009. *Trajnostni razvoj med teorijo in prakso – primer reke Iške*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta

Hribar, Matjaž, Mateja Šmit Hribar in Bojan Erhatic. 2011. Premislek o razvoju zavarovanih območij, V *Razvoj Zavarovanih območij v Sloveniji*, ur. Janez Nared, Drago Perko in Nika Razpotnik Visković, 11–21. Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU.

Hrustel Majcen, Marta. 2005. Program razvoja podeželja in ohranjanje biotske raznovrstnosti v Sloveniji. V *Zbornik referatov Natura 2000 »Izzivi za kmetijstvo, gozdarstvo, razvoj podeželja in ohranjanje biotske pestrosti v Sloveniji«*, 25–29. Ljubljana: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije.

Humar, Urška. 2010. *Družbene spremembe podeželja v postmodernosti: brisanje meja med ruralnim in urbanim – Primer Lokovec*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

International Institute for Sustainable development. Dostopno prek: <http://www.iisd.org/sd/> (17. junij 2012).

Jaksetič, Dragica. 2012. O širitvi Nature 2000 tik pred iztekom roka tudi z župani. *Delo*, 29. oktober. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/o-siritvi-nature-2000-tik-pred-iztekom-roka-tudi-z-zupani.html> (19. januar 2015).

Javni zavod Kozjanski Park2011. *Program dela Javnega zavoda Kozjanski park za leto 2012*. Dostopno prek: http://kozjanski-park.si/attachments/077_Program%20dela%202012.doc (17. januar 2014).

--- 2012. *Pravilnik o kolektivni blagovni in storitveni znamki Sožitje – Kozjanski Park in pogojih podeljevanja pravice do uporabe kolektivne blagovne in storitvene znamke Sožitje-Kozjanski Park*. 2012. Dostopno prek: http://www.kozjanski-park.si/attachments/069_SPREJET%20PRAVILNIK-blagovna%20znamka%20So%20C5%BEitje-Kozjanski%20park.doc (14. november 2013).

--- 2014. *Predlog osnutka načrta upravljanja za zavarovano območje Kozjanski park*. Dostopno prek: http://www.lex-localis.info/files/d50f70cf-1fba-44bc-aed3-d5f5e3d43d8b/633639018427031250_nacrt%20upravljanja%20Kozjanski%20park.pdf (17. januar 2014).

Jogovič, Bogdan. 2000. Snežniški park in krajani, *Snežnik* 9 (112): 15.

Kaj ni res o Naturi 2000?. 2004. Dostopno prek: http://www.natura2000.gov.si/fileadmin/user_upload/razno/zmote2_na_splet.pdf (31. oktober 2013).

Kamniško Savinjske Alpe. 2012. Dostopno prek: <http://www.ksa.si/> (5. januar 2013).

Karami, Ezatollah in Marzieh Keshavarz, 2010, *Sociology of Sustainable Agriculture, V Sociology, Organic Farming, Climate Change and Soil Science* 3, ur: Eric Lichtfouse, 19–40. Dostopno prek: Springer Netherlands.

Kazalci okolja v Sloveniji. 2014. Dostopno prek: <http://kazalci.arso.gov.si/> (20. julij 2014).

Keating, Michael. 1995. *Agenda za spremembo s Srečanja na vrhu: Agenda 21 in drugi sporazumi iz Ria de Janeiro v razumljivem jeziku*. Ljubljana: Umanotera – Slovenska fundacija za trajnostni razvoj.

Kirn, Andrej, 1992. *Ekološka (okoljska) etika*. Maribor: Aram.

---2004. *Narava-Družba-Ekološka zavest*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2008. *Varstvo narave in kriza napredka. Varstvo narave* 21: 25–40.

Klemenčič, Marijan M.. 2006. Teoretski pogled na razvojne strukture slovenskega podeželja, *Dela* 25: 159–171.

Klemenčič, Marijan M., Barbara Lampič in Irma Potočnik Slavič. 2008. *Življenjska (ne)moč obrobnih podeželskih območij v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Klun, Maja, Alenka Kuhelj, Renata Slabe-Erker. 2011. *Učinkovitost okoljske politike-ekonomski, administrativni in pravni vidiki*. Ljubljana: Fakulteta za upravo.

Klopčič, Vesna. 2000. *Vrednote človeka in izziv ohranjanja naravne dediščine*. Magistrsko delo. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

Kmetijski inštitut Slovenije. 2013. *Prva ocena stanja v kmetijstvu v letu 2013*. Dostopno prek: <http://www.kis.si/pls/kis/!kis.web?m=36&j=SI> (20. avgust 2014).

Kopači, Liri. 1998. The Emerald Network An opportunity for the European continent. V *Naturopa* 87, ur. Eladio Fernández Galiano. Council of Europe, Centre Naturopa. Dostopno prek: <http://coe.archivalware.co.uk/awweb/pdfopener?smd=1&md=1&did=594637> (20. oktober 2013).

Kos, Drago. 1988. Neformalne dejavnosti in prostorski razvoj. V *Neformalno delo*, ur. Ivan Svetlik, 33–82. Ljubljana: Delavska enotnost.

--- 2002. *Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2004. Tri ravni trajnostnega razvoja, *Teorija in praksa* 41(1–2): 332–339.

Kosi, Danilo. 2004. Sonaravno kmetijstvo v Sloveniji, *Geografski vestnik* 76 (2): 43–52.

Kozjanski park. 2013. Dostopno prek: <http://kozjanski-park.si/> (20. september 2013).

--- 2014. Dostopno prek: <http://kozjanski-park.si/> (10. april 2014).

--- 2014a. Odgovor avtorici po elektronski pošti. Borovnica, 24. april.

Krajinski park Logarska dolina. Dostopno prek: <http://www.logarska-dolina.si/> (19. februar 2014).

Krebelj, Jana. 2004. Natura 2000 – kazen za ohranjanje narave. *Dnevnik*, 21. april. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/clanek/80499> (19. januar 2015).

Krepitev mehke mobilnosti na primeru krajinskega parka Logarska dolina. 2013. Dostopno prek: www.logarska-dolina.si/knjiznica/projekti/svicarski-projekt.docx (21. marec 2014).

Lampič, Barbara. 2005. Kmetijstvo kot priložnost sonaravnega razvoja podeželja v Sloveniji. *Dela* 23: 167–219.

Lampič, Barbara in Irena Mrak, 2008. Vrednote, vrednosti in razvojni potenciali območij varovanja. *Dela* 29: 145–159.

Lavtar, Roman. 2007. *Sodelovanje prebivalcev v slovenskih občinah: (participacija prebivalcev pri odločanju v javnih zadevah na lokalni ravni v Sloveniji)*. Maribor : Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila.

Lenar, Avgust. 2013. *Solčavsko, Upravljanje s turističnim obiskom*. Dostopno prek: http://www.logarska-dolina.si/knjiznica/projekti/Lenar_Logarska-dolina.pdf (21. marec 2014).

Lešnik Štuhec, Tatjana in Marko Slapnik. 2011. *Vizija trajnostnega razvoja turističnega območja Solčavsko 2011–2015 s pogledom na 2020*. Občina Solčava.

Lindemann-Matthies, Petra, Reinhold Briegel, Beatrice Schüpbach, Xenia Junge, 2010. Aesthetic preference for a Swiss alpine landscape: The impact of different agricultural land-use with different biodiversity, *Landscape and Urban Planning* 98 (2): 99–109.

Lisec, Anka in Anton Prosen. 2008. Celostni pristop k upravljanju zemljišč na podeželju – zemljiški menedžment. *Geodetski vestnik* 52 (4): 758–772.

Lisec, Anka, Tomaž Primožič, Miran Ferlan, Radoš Šumrada in Samo Drobne. 2014. Land owners' perception of land consolidation and their satisfaction with the results – Slovenian experiences. *Land Use Policy* 38: 550–563.

Locke, Harvey in Philip Dearden. 2005. Rethinking protected area categories and the new paradigm. *Environmental Conservation* 32 (1): 1–10.

Lokalna Razvojna strategija za Zgornjo Savinjsko Dolino (občine Mozirje, Nazarje, Gornji Grad, Rečica ob Savinji, Ljubno, Luče, Solčava). 2008. Dostopno prek: <http://www.solcava.si/javno/novice/lokalna%20razvojna%20strategija%20za%20zgornjo%20savinjsko%20dolino%20kon%C4%8Cna.pdf> (17. marec 2014).

Luc, Ferry. 1998. *Novi ekološki red, drevo žival, človek*. Ljubljana: Krtina.

Maček, Jože. 1998. Osnovne postavke trajnostnega razvoja. V *Kmetijstvo in okolje*, ur. Metka Rečnik in Jože Verbič, 23–28. Ljubljana : Kmetijski inštitut Slovenije.

Malovrh, Polona in Bojan Rajšek. 2012. Natura 2000 ovira gradnjo štirih elektrarn na Savi. *Delo*, 8. november. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/natura-2000-ovira-gradnjo-stirih-elektrarn-na-savi.html> (19. januar 2015).

Marega, Milena in Drago Kos. 2002. *Aarhuška konvencija v Sloveniji: strokovna priporočila za implementacijo Konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah*. Ljubljana: Regionalni center za okolje za srednjo in vzhodno Evropo.

Markeš, Marija. 1998. Vloga kmetijstva v razvojnem programu Triglavskega narodnega parka. V *Kmetijstvo in okolje*, ur. Metka Rečnik in Jože Verbič, 91–96. Ljubljana: Kmetijski inštitut Slovenije.

Marušič, Janez. 2012. Je Slovenija zares naravni vrt Evrope?. *Dnevnik*, 21. julij. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/objektiv/vec-vsebin/1042542780> (31. oktober 2013).

Mayaux, Philippe in Alan S. Belward. 2010. *Protected areas and agriculture. Are biodiversity conservation and food security compatible?*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/environment/archives/greenweek2010/sites/default/files/speeches_presentations/belward_37.pdf (1. februar 2015).

Meze, Drago. 1960. Prebivalstvo gornje savinjske doline. *Celjski zbornik* 5 (1): 5–67. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/results/?query=%27keywords%3d8072192%27&pageSize=25> (21. marec 2014).

--- 1963. Samotne kmetije na Solčavskem, *Geografski zbornik* 8: 223–280.

Mikuž, Tina. 2006. *Stanje in perspektive krajinskih parkov v Sloveniji*. Magistrsko delo. Ljubljana: Biotehniška fakulteta

Ministrstvo za kmetijstvo in okolje (MKO). 2013. Dostopno prek: <http://www.mko.gov.si/> (20. junij 2013).

--- 2014. Odgovor avtorici po elektronski pošti. Borovnica, 1. april.

--- 2014a. Odgovor avtorici po elektronski pošti. Borovnica, 26. avgust.

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP). 2014. Dostopno prek: <http://www.mkgp.gov.si/> (30. marec 2014).

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP). 2004. *Program razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004–2006*. Ur. l. RS št. 116/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=51678> (20. april 2014).

--- 2006. *Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015 (ANEK)*. Dostopno prek: http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/podrocja/Kmetijstvo/Ekolosko_kmetijstvo/ANEK_slo.pdf (12. november 2013).

--- 2007. *Program razvoja podeželja Republike Slovenije (PRP) za obdobje 2007–2013*. Dostopno prek: http://www.program-podezelja.si/images/phocadownload/Arhiv_PRP_2007-2013/prp_2007_2013.pdf (20. december 2014).

--- 2014. *Program razvoja podeželja Republike Slovenije (PRP) za obdobje 2014–2020*. Dostopno prek: <http://www.program-podezelja.si/sl/vsebina-programa/program-razvoja-podezelja-2014-2020> (30. julij 2014).

Mlinar, Zdravko. 2003. Teledelo in prostorsko-časovna organizacija bivalnega okolja. *Teorija in praksa* 40 (6): 1012–1039.

Mumel, Damijan in Barbara Bošnjak. 2001. Pomen odnosov z javnostmi v lokalni skupnosti. *Teorija in praksa* 38 (4): 629–649.

Naglič, Miran. 1996. Kmetijstvo v zavarovanih območjih Slovenije, *Sodobno kmetijstvo* 29 (6): 380–382.

--- 1998. Pomen kmetijstva v območjih s težjimi razmerami za pridelavo. V *Kmetijstvo in okolje*, ur. Metka Rečnik in Jože Verbič, 85–90. Ljubljana: Kmetijski inštitut Slovenije.

--- 2002. *Kmetijstvo v luči omejitev v zavarovanih območjih*. Dostopno prek <http://www2.arnes.si/~surtvidr/aktualno/zavobm.htm> (11. april 2013).

Naravni park Pohorje. 2012. Dostopno prek: <http://www.park-pohorje.si/> (5. januar 2013).

Naravni parki Slovenije. Dostopno prek: <http://www.parki.mop.gov.si/> (31. marec 2014).

Natura 2000 – evropsko ekološko omrežje za trajnostni razvoj kmetijstva, gozdarstva, lovstva in ribištva. Dostopno prek: http://www.natura2000.gov.si/uploads/tx_library/infomapa_mkgp.pdf (2. junij 2014).

Naughton-Treves, Lisa, Margaret Buck Holland in Katrina Brandon. 2005. The role of protected areas in conserving biodiversity and sustaining local livelihoods. *Annual Review of Environment and Resources* 30, 219 - 252.

Občina Kozje – Osrčje Kozjanskega. Dostopno prek: http://www.tic-kozje.si/?page_id=313 (10. marec 2014).

Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Mozirje. 1986. Ur.l. SRS 27/1987. Dostopno prek: <http://www.luce.si/files/35/odloki/odlokorazglasitvinaravnihznamterkultinzgodspomenikov.pdf> (18. februar 2014).

Ogorelec, Breda. 2011. Načrtovanje in ustanavljanje naravnih parkov v Sloveniji: prvo desetletječasne zaustavitve ustanavljanja regijskega parka Snežnik. V *Narava kot vrednota*, ur. Gregor Torkar in Boštjan Anko, 20–48. Ljubljana: Društvo za ohranjanje naravne dediščine Slovenije.

Organic agriculture. 2013. Dostopno prek: <http://www.fao.org/organicag/oa-faq/oa-faq1/en/> (21. maj 2013).

Organic Europe, European section of the Organic World website. 2015. Dostopno prek: <http://www.organic-europe.net/country-info-austria-report.html?&L=1> (10. februar 2015).

Oršanič, Hrvoje Teo. 2003. Kozjanska gozdnata krajina kot odraz interesa lastnika gozda. V *Gozdarski vestnik* 61 (4): 213–216.

--- 2005. *Ohranjanje narave in lastništvo gozda na primeru Posavja.* Magistrsko delo. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

Osterc, Jože. 1998. Prizadevanja za uvajanje sonaravnega kmetijstva v Sloveniji. V *Kmetijstvo in okolje*, ur. Metka Rečnik in Jože Verbič, 67–74. Ljubljana: Kmetijski inštitut Slovenije

--- 2009. *Oblike kmetovanja v svetu in pri nas.* Borovnica: interno gradivo.

Partidário, Maria Rosário, William R. Sheate, Olivia Bina, Helen Byron, Bernardo Augusto. 2009. Sustainability Assessment for Agriculture Scenarios in Europe's Mountain Areas: Lessons from Six Study Areas. *Environmental Management* 43 (1): 144–165.

Pek Drupal, Darinka in Drago Kos. 1999. Komunikacijski vidiki posegov v okolje – pomen analize socialnega okolja. *Teorija in Praksa* 3 (4): 576–591.

Perpar, Anton in Andrej Udovč. 2010. Realni potencial za lokalno oskrbo s hrano v Sloveniji. *Dela* 34: 187–199.

Perpar, Anton in Matija Kovačič, 2005. Problematika prostorskega načrtovanje v kmetijstvu. V *Slovenija v EU – izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje*, ur. Stane Kavčič, 81–95. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.

Pihlar, Tatjana. 2012. "Kaj, hudiča, silite z Naturo 2000 v naselja". *Dnevnik*, 30. oktober. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/slovenija/v-ospredju/kaj-hudica-silite-z-naturo-2000-v-naselja> (31. oktober 2013).

Pintar, Marina in Aleš Mlakar. 2011. Pomen tal in kmetijskih zemljišč. V *Obeti sprememb v urejanju prostora*, ur. Maja Simoneti, 22–25. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.

Pintar, Marina, Franc Lobnik in Borut Bohanec. 2010. *Apel proti pozidavi kmetijskih zemljišč.* Dostopno prek: http://www.bf.uni-lj.si/fileadmin/users/1/agronomija/Oddelek/izjava_za_javnost_KZem.pdf (16. julij 2013).

Pinter, Andrej. 2006. Skrb za naravno okolje, informiranost in pripravljenost javnosti za delovanje: Primer MO Koper. *Annales* 16 (2): 403–420.

Ploštajner, Barbara. 2009. *Kozjanski regijski park – zavarovano območje kot razvojna priložnost*. Dostopno prek: http://www.ruralur.si/fileadmin/user_upload/projekti/Prostor/NaravaInVode/2.Predstavitev%20Kozjanskega%20regijskega%20parka.pdf (17. januar 2014).

Plut, Dušan. 1998. Slovensko kmetijstvo in sonaravni regionalni razvoj. V *Kmetijstvo in okolje*, ur. Metka Rečnik in Jože Verbič, 29–36. Ljubljana: Kmetijski inštitut Slovenije

--- 2005. Teoretična in vsebinska zasnova trajnostno zasnovanega napredka, *Dela* 23: 59–113.

--- 2008. »Trajnostni razvoj varovanih območij – celostni pristop in aktivna vloga države«. Končno poročilo. Dostopno prek: http://geo.ff.uni-lj.si/sites/default/files/CRP_zavarovana_Plut_08.pdf (25. februar 2012).

Polšak, Anton. 2003. Nekatere regionalnogeografske značilnosti Kozjanskega. v: *Slovenija [I]. Ekskurzije ljubljanskega geografskega društva*, ur. Drago Kladnik, 79–94. Ljubljana: Založba ZRC SAZU

Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2012. 2013. Dostopno prek: <http://www.kis.si/pls/kis/!kis.web?m=36&j=SI> (20. avgust 2014).

Potočnik Slavič, Irma. 2009. Socialni kapital na slovenskem podeželju. *Dela* 31: 21–36.

--- 2010, *Endogeni razvojni potenciali slovenskega podeželja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

--- 2010a. Vključevanje kmetov v oskrbne verige: Primer dopolnilnih dejavnosti na slovenskih kmetijah, *Dela* 34: 5–22.

Praček, Aleš. 2004. *Uveljavljanje avtohtonih pasem domačih živali na zavarovanih območjih – primer kraškega regijskega parka in regijskega parka Snežnik*. Magistrsko delo. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

Prašnikar, Dušan. 2012. *Krajinski park Logarska dolina. Primer upravljanja zavarovanega območja*. Dostopno prek: http://www.tnp.si/images/uploads/Dan_Alpske_konvencije-Logarska_dolina_.pdf (20. februar 2014).

Prodnik, Bernarda, Vida Mihaela Matk, Marjeta Ženko, Marjana Cvirn, Mojca Ošep, Klemen Matk, Barbara Roban Prodnik in Marta Orešnik. 2011. *Naša ovca in njena volna: jezersko-solčavska ovca na Solčavskem*. Solčava: Občina Solčava.

Prosen, Anton. 1993. *Sonaravno urejanje podeželskega prostora*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo gradbeništvo in geodezijo.

Protected areas in Europe – an overview. 2012.

Dostopno prek: <http://www.eea.europa.eu/publications/protected-areas-in-europe-2012> (11. november 2012)

Protected areas: a key element of Europe's sustainable future. 2012. Dostopno prek: <http://www.eea.europa.eu/articles/protected-areas-a-key-element> (13. februar 2013).

Resolucija o nacionalnem gozdnem programu (ReNGP). 2007. Ur. l. RS št. 111/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007111&stevilka=5510> (26. marec 2014).

Rode, Janko. 2011. Kmetijstvo na zavarovanih območjih Slovenije in FFS, V *Zbornik predavanj in referatov 10. slovenskega posvetovanja o varstvu rastlin z mednarodno udeležbo*, ur. Jože Maček in Stanislav Trdan, 367–372. Ljubljana: Društvo za varstvo rastlin Slovenije.

Rode, Janko in Mitja Zupančič. 2009. Ekološko kmetovanje kot izziv, *Zelena dežela : glasilo Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije* 78, 6–9.

Rodela, Romina. 2005. *Spremembe na slovenskem podeželju, »Potencial in ovire za samo-uresničitev slovenskega podeželja na poti sonaravnega in celostnega razvoja«*. Brighton: Idari.

--- 2011. Naravovarstvo in participativni procesi: primer Krajinskega parka Goričko. V *Narava kot vrednota*, ur. Gregor Torkar in Boštjan Anko, 50–63. Ljubljana: Društvo za ohranjanje naravne dediščine Slovenije.

Rodela, Romina, Davorin Koren in Andrej Udovč. 2012. *Triglavski narodni park – analiza izkušenj lokalnega prebivalstva*. Ljubljana : Biotehniška fakulteta.

Rogelj-Petrič, Silvestra. 1998. Ali se (bo) spleča(lo) živeti v zavarovanem parku?. *Delo* 40 (273) (25. november).

Scherr, Sara J. in Jeffrey A. McNeely, 2002. *Reconciling Agriculture and Biodiversity: Policy and Research Challenges of 'Ecoagriculture'*, Dostopno prek: <http://pubs.iied.org/pdfs/11031IIED.pdf> (10. februar 2015).

Schmitz, M.F., D.G.G. Matos, I. De Aranzabal, D. Ruiz-Labourdette in F.D. Pineda. 2012. Effects of a protected area on land-use dynamics and socioeconomic development of local populations. *Biological Conservation* 149 (1): 122–135.

Skoberne, Peter. 2011. Natura 2000 – statičen ali dinamičen pristop k varstvu narave?. V *Narava kot vrednota*, ur. Gregor Torkar in Boštjan Anko, 8–18. Ljubljana: Društvo za ohranjanje naravne dediščine Slovenije.

Skupnost naravnih parkov Slovenije. 2014.

Dostopno prek: <http://www.parkislovenije.si/krajinski-park-logarska-dolina.html> (17. marec 2014).

Slabe Erker, Renata, Tomaž Cunder, Matej Bedrač, Miroslav Rednak, Barbara Lampič, Irena Mrak, in Maja Klun. 2012. *Parametri trajnostnega razvoja kmetijstva*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-VKQKEWKE/> (1. marec 2015).

Slabe, Anamarija, Alenka Bratuša in Ariana-Lucija Tratar-Supan. 2005. Ocena ponudbe ekoživil v Sloveniji – preiskovalna analiza stanja. V *Slovenija v EU – izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje*, ur. Stane Kavčič, 203–215. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.

Slabe, Anamarija, Barbara Lampič in Luka Juvančič. 2011. Potenciali ekološke pridelave za trajnostno lokalno oskrbo s hrano v Sloveniji. *Dela* 36: 93–109.

Slovenija: pokrajine in ljudje. 2001. ur. Drago Perko in Milan Orožen Adamič. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Sovinc, Andrej, Živa Fišer Pečnikar in Anton Gosar. 2011. Govorimo isti jezik? Primerjava mednarodnih in slovenskih meril kategorizacije zavarovanih območij, V *Razvoj Zavarovanih območij v Sloveniji*, ur: Janez Nared, Drago Perko in Nika Razpotnik Visković, 33–40. Ljubljana: Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Statistični urad Republike Slovenije (SURS). 2013. Dostopno prek: <http://www.stat.si/> (20 junij 2013).

--- 2014. Dostopno prek: <http://www.stat.si/> (18. februar 2014).

Stele, Aleš in Irena Žaucer. 2013. *O kmetijstvu doma in drugje po EU*. Dostopno prek: http://www.stat.si/doc/pub/kmetijstvo_EU.pdf (10. februar 2015).

Sustainable Agriculture – The Basics.

Dostopno prek: <http://www.sustainabletable.org/246/sustainable-agriculture-the-basics> (20. februar 2015).

Šot Pavlovič, Leonida. 2000. Varstvo okolja v lokalni skupnosti. V *Naprej k naravi II*, ur. Božidar Flajšman, 277–296. Ljubljana: Ekološki forum LDS.

Špes, Metka. 1998. *Degradacija okolja kot dejavnik diferenciacije urbane krajine*. Ljubljana: Inštitut za geografijo.

--- 2002. Pomen študij ranljivosti okolja za sonaravni razvoj Slovenije. *Dela* 18: 585–599.

--- 2008. Pomen okoljske ozaveščenosti in sodelovanja javnosti za trajnostni razvoj. *Dela* 29: 49–62.

Šterbenk, Emil in Zoran Pavšek. 2002. Sistemski vidik priprave programa varstva okolja oziroma lokalne Agende 21. *Dela* 18: 571–584.

Štrculj, Anja. 2005. *Visokogorske kmetije v trajnostnem razvoju Solčavskega*. Diplomsko delo. Maribor: Ekonomsko-Poslovna fakulteta.

Štraus, Saša, Franc Bavec, Martina Bavec. 2011. Ekološko kmetijstvo kot možnost razvoja zavarovanih območij. *Acta geographica Slovenica* 51 (1):151–168.

Tematska delavnica: O razvoju kmetijstva v območju načrtovanega Krajinskega parka Ljubljansko barje.

Dostopno prek: http://www.kplb.mop.gov.si/delavnica_kmetijstvo_zapis.pdf (13. junij 2013).

10 messages for 2010 - Protected areas. 2010.

Dostopno prek: <http://www.eea.europa.eu/publications/10-messages-for-2010-2014> (25. september 2012).

Torkar, Gregor. 2006. *Vplivi učiteljevih vrednot na njegovo vzgojno-izobraževalno delovanje na področju varstva narave*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

Trajnostni razvoj. 2015. Dostopno prek: <http://www.planbz slovenijo.si/trajnostni-razvoj> (10. februar 2015).

Triglavski narodni park. 2012. Dostopno prek: <http://www.tnp.si/> (11. november 2012).

- Turk, Robert, Mirjam Galičič, Mojca Tomažič. 2011. Ali naravo varujemo odgovorno?. V *Varstvo narave* 25: 21–38.
- United States, Department of Agriculture (USDA). 2015. Dostopno prek: <http://www.nal.usda.gov/afsic/pubs/agnic/susag.shtml> (20. februar 2015).
- Upravna enota Brežice. 2014. Odgovor avtorici po elektronski pošti. Borovnica, 21. avgust.
- Upravna enota Krško. 2014. Odgovor avtorici po elektronski pošti. Borovnica, 22. avgust.
- Upravna enota Mozirje. 2014. Odgovor avtorici po elektronski pošti. Borovnica, 19. maj.
- Upravna enota Šmarje pri Jelšah. 2014. Odgovor avtorici po elektronski pošti. Borovnica, 1. oktober.
- Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000)*. Ur. l. RS, št. 49/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=49009> (25. september 2012).
- Uredba o vrstah, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji*. Ur. l. RS, št. 12/2014. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=116302> (20. julij 2014).
- Uredba o zelenem javnem naročanju*. Ur. l. RS, 102/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2011-01-4404> (10. februar 2015).
- Uršič, Anja. 2012. *Ekološko kmetovanje kot vizija sonaravnega razvoja Kozjanskega regijskega parka*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta
- Vider, Valent. 1982. *Zapiski o Solčavi in njeni okolici*. Solčava: Turistično društvo.
- Vilar, Vesna. 2005. *Naravovarstveno ozaveščanje prebivalcev zavarovanih območij*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.
- 2011. Varstvo narave: včeraj, danes, jutri. V *Narava kot vrednota*, ur. Gregor Torkar in Boštjan Anko, 126–137. Ljubljana: Društvo za ohranjanje naravne dediščine Slovenije.
- Vogrin, Milan in Nuša Vogrin. 2000. Pomen in vloga senožetnih sadovnjakov v kulturni krajini. V *Naprej k naravi II*, ur. Božidar Flajšman, 265–276. Ljubljana: Ekološki forum LDS.
- Wu, Juying in Vito Sardo. 2010, Sustainable Versus Organic Agriculture. V *Sociology, Organic Farming, Climate Change and Soil Science* 3, ur: Eric Lichtfouse, 41-76. Dostopno prek: Springer Netherlands.
- Zakon o kmetijstvu (ZKme-1)*. Ur. l. RS, št. 45/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2008-01-1978> (15. junij 2013).
- Zakon o ohranjanju kulturne dediščine (ZVKD-1)*. Ur. l. RS 16/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200816&stevilka=485> (5. januar 2013).
- Zakon o ohranjanju narave (ZON)*. Ur. l. RS 56/1999. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199956&stevilka=2655> (3. januar 2013).
- Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB2)*. Ur. l. RS 96/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200496&stevilka=4233> (5. januar 2013).

Zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt). Ur. l. RS, 33/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2007-01-1761> (1. september 2015).

Zakon o spominskem parku Trebče. Uradni list SRS št. 1/81, 42/86, Ur.l. RS 8/1990.

Zakon o Triglavskem narodnem parku (ZTNP-1). Ur. l. RS 52/2010. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201052&stevilka=2821> (5. januar 2013).

Zakon o umeščanju prostorskih ureditev državnega pomena v prostor (ZUPUDPP). Ur.l. RS 80/2010. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2010-01-4305> (1. september 2015).

Zakon o varstvu okolja (ZVO-1-UPB1). Ur. l. RS 39/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200639&stevilka=1682> (5. januar 2013).

Zavod RS za varstvo narave (ZRSVN). Dostopno prek: <http://www.zrsvn.si/sl/> (18. februar 2014).

Zgornja Savinjska dolina. 2015. Dostopno prek: <http://turizem.savinja.si/> (10. februar 2015).

Zidar, Franci. 2001. Kozjanski park: pokrajina z mnogoterimi obrazi, *Proteus* 64 (2): 68–79.

Zidar Franci in Jože Rataj. 1994. *Glažute na Kozjanskem*. Trebče: Zavod Spominski park Trebče.

Zidarič, Ines. 2013. *Prilagajanje delovanja Kozjanskega parka sodobnim naravovarstvenim in razvojnim zahtevam*. Zaključna seminarska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Zurc, Jana. 2009. *Povezave med zavarovanimi območji, turizmom in razvojem podeželja*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

Žagar, Marjan. 1967. Kozjansko. Gospodarsko-geografska problematika. *Geografski zbornik* 10: 17–155.

Žalik, Anita. 2008. *Primerjava delovanja Krajinskega parka Goričko in Kozjanskega regijskega parka*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Žvikart, Mateja. 2010. Uresničevanje varstvenih ciljev iz programa upravljanja območij Natura 2000 v kmetijski kulturni krajini, *Varstvo narave* 24: 21–34.

Priloge

Priloga 1: Demografske značilnosti sodelujočih v anketi

V anketi je sodelovalo 145 potencialnih obiskovalcev slovenskih naravnih parkov, od tega 40 % moških in 60 % žensk.

Glede na starostno sestavo je bil največji delež anketiranih (63,4 %), starih med 26 in 35 let, sledijo stari med 36 in 45 let (17,2 %), 8,3 % vprašanih je bilo starih od 46 do 55 let, sledijo sodelujoči, ki spadajo v starostni razred od 56 do 66 let, teh je bilo 6,2 %, 3,4 % vprašanih je bilo starih do 25 let, najmanj vprašanih, to je 1,4 %, pa je bilo starih nad 66 let.

Več kot polovica anketiranih (53,8 %) ima univerzitetno izobrazbo, 17,9 % podiplomsko izobrazbo, 11 % srednješolsko, 0,7 % ima poklicno ter prav tako 0,7 % ima osnovnošolsko izobrazbo.

Največ vprašanih (44,8 %) prebiva v velikem mestu (Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj, Nova Gorica, Postojna itd.), sledijo živeči v podeželskih krajih in vaseh, teh je bilo 22,8 % vprašanih, 19 % vprašanih živi v manjšem mestu, 12,4 % na obrobju velikega mesta, najmanj vprašanih (0,7 %) pa živi na osamljeni kmetiji oziroma v hiši na podeželju.

74,5 % vprašanih je zaposlenih, 13,1 % je nezaposlenih, sledijo študentje in dijaki (6,2 %), upokojeni (4,8 %), 1,4 % vprašanih pa je navedlo druge oblike zaposlitve (honorarna zaposlitev, samostojni podjetnik), kar pa se lahko prav tako šteje, kot da je oseba zaposlena, saj gre le za drugačno obliko zaposlitve. Tako lahko rečemo, da je zaposlenih dobre tri četrtine (75,9 %) vprašanih.

Glede na število oseb v gospodinjstvu prevladujejo gospodinjstva z dvema osebama (32,4 %), sledijo gospodinjstva s 4 osebami (25,5 %), na tretjem mestu so gospodinjstva s tremi osebami (22,8 %), 11,7 % vprašanih živi samih v gospodinjstvu, 1,4 % vprašanih pa živi v gospodinjstvu z več kot 5 člani.

Gospodinjstvo največjega deleža vprašanih (31 %) mesečno v povprečju zasluži do 1500 EUR, sledijo gospodinjstva s povprečnimi mesečnimi dohodki med 1500 in 2000 EUR (21,4 %), 11,7 % vprašanih v povprečju zasluži 2000 do 2500 EUR, 11 % med 2500 in 3000 EUR, gospodinjstvo 9,7 % vprašanih pa v povprečju mesečno zasluži nad 3000 EUR. 15,2 % vprašanih na vprašanje o povprečnem mesečnem dohodku vseh članov gospodinjstva ni želelo odgovoriti.

Priloga 2: Anketni vprašalnik

1. Slovenija naravo varuje z različnimi ukrepi. Katera od spodaj naštetih območij varovane narave poznate (možnih več odgovorov)?

- Narodni park, regijski park, krajinski park
- Naravne rezervate, naravne spomenike, stroge naravne rezervate
- Območja Natura 2000
- Drugo _____

2. Kako pogosto obiskujete zavarovana območja?

- Mesečno
- Nekajkrat letno
- Enkrat letno
- Manj kot enkrat letno

3. Kakšen je običajno namen obiska zavarovanih območij (možnih več odgovorov)?

- Naravne znamenitosti
- Kulturna dediščina
- Rekreacija
- Nakup lokalnih izdelkov
- Drugo _____

4. Ste imeli v času obiska zavarovanih območij možnost kupiti lokalne izdelke (lokalno pridelana hrana, izdelki domače obrti)?

- Da, vedno
- Da, običajno
- Da, redko
- Ne

5. Se v času obiska zavarovanih območij odločite za nakup lokalnih izdelkov (lokalno pridelana hrana, izdelki domače obrti)?

- Da, vedno
- Da, običajno
- Ne

6. Bi se odločili za nakup lokalnih izdelkov, če bi jih imeli možnost kupiti?

- Da, zagotovo
- Da, verjetno
- Ne
- Ne vem

7. V kolikšni meri na vašo odločitev za nakup lokalnih izdelkov vplivajo naslednje trditve (1 ne vpliva, 5 močno vpliva)?

	1	2	3	4	5
Izvor izdelka					
Višja kakovost izdelka					
Cena izdelka					
Način pridelave					
Priporočila znancev in prijateljev					

Z nakupom lokalnih izdelkov pripomorem k preživetju lokalnih proizvajalcev ter s tem prispevam k ohranitvi in razvoju naravnega parka					
Privlačna embalaža, urejeno prodajno mesto					
Blagovna znamka					
Oglaševanje v medijih					

8. Zaupate deklaracijam na ekološko pridelanih prehranskih izdelkih?

- Zaupam
- Zaupam le, če so izdelki slovenskega izvora
- Zaupam, če lahko prodajalec navedeno dokaže z ustreznimi dokumenti (npr. eko certifikat)
- Ne zaupam

9. Zaupate deklaracijam na prehranskih izdelkih, ki so proizvedeni v slovenskih zavarovanih območjih?

- Zaupam
- Zaupam, če lahko prodajalec navedeno dokaže (blagovna znamka)
- Ne zaupam

10. Ste s ponudbo izdelkov lokalne pridelave v zavarovanih območjih zadovoljni?

- Da, vedno
- Da, ponavadi
- Ne

(Kaj pogrešate, kaj bi izboljšali?) _____

11. Menite, da je cena izdelkov primerna?

- Da, gre za kvalitetne izdelke, zanje bi plačal tudi več
- Da, vendar za izdelke ne bi plačal več od obstoječe cene
- Da, vendar je cena glede na trenutne gospodarske razmere previsoka
- Ne, cena izdelkov je previsoka

12. Koliko bi bili pripravljeni plačati za tovrstne izdelke?

- 10–20 % manj od obstoječe cene
- Polovico obstoječe cene
- Tretjino obstoječe cene

13. Denimo, da bi imeli na izbiro izdelke, proizvedene v zavarovanih območjih ter izdelke, pridelane izven zavarovanih območij. Bi se odločili za nakup izdelkov, ki so bili proizvedeni v zavarovanem območju?

- Zagotovo bi izbral izdelek, ki je bil proizveden v zavarovanem območju
- Izbral bi izdelek, ki je bil proizveden v zavarovanem območju, če bi bilo jasno označeno njegovo poreklo
- Izbral bi izdelek, ki je bil proizveden v zavarovanem območju, če bi bila cena obeh enaka
- Poreklo izdelka ne bi vplivalo na odločitev o nakupu izdelka

14. Ali v času obiska zavarovanih območij koristite njihovo turistično ponudbo?

- Da, vedno
- Da, občasno
- Ne

15. Katere oblike turistične ponudbe običajno koristite (možnih več odgovorov)?

- Ponudbo gostinskih lokalov
- Ponudbo kmečkih turizmov
- Nastanitvene kapacitete
- Storitve turistično informacijskih centrov
- Izposojlo opreme za izvajanje športnih aktivnosti
- Drugo _____

16. Ste kdaj v zavarovanem območju tudi prenočili?

- Da
- Ne

17. Ste bili s ponudbo nastanitvenih zmogljivosti zadovoljni?

- Da, ponudba je zadovoljila moja pričakovanja
- Ne, ponudba je bila preskromna
- Ne, cena nočitev je bila previsoka

18. Na kakšen način običajno najdete ponudnika nastanitvenih zmogljivosti v zavarovanih območjih?

- Internet
- Priporočila prijateljev in znancev
- Turistično-informacijski centri, lokalne turistične agencije
- Oglasi v medijih
- Drugo _____

19. Kako ste zadovoljni s turistično ponudbo v slovenskih zavarovanih območjih?

- Sem zadovoljen
- Turistična ponudba bi lahko bila boljša in pestrejša
- Nisem zadovoljen
(Kaj pogrešate?) _____

20. Bi ob pestrejši turistični ponudbi v zavarovanih območjih preživeli več časa?

- Da, zagotovo
- Da, mogoče
- Ne
- Ne vem

21. Spol

- Moški
- Ženska

22. Starost

- Do 25 let
- 26 do 35 let
- 36 do 45 let
- 46 do 55 let
- 56 do 65 let
- Nad 66 let

23. V katerem izmed naštetih tipov naselij živite?

- Veliko mesto
- Obrobje velikega mesta
- Manjše mesto
- Podeželski kraj, vas
- Osamljena kmetija oziroma hiša na podeželju

24. Izobrazba

- Osnovnošolska
- Poklicna
- Srednješolska
- Višješolska, visokošolska
- Univerzitetna
- Podiplomska

25. Kakšna je vaša sedanja delovna aktivnost?

- Zaposlen
- Nezaposlen
- Upokojen
- Študent, dijak
- Drugo _____

26. Število oseb v vašem gospodinjstvu, vključno z vami

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- Več kot 5

27. Kolikšen je vaš povprečni mesečni dohodek vseh članov gospodinjstva?

- Do 1500€
- 1500 do 2000€
- 2000 do 2500€
- 2500 do 3000€
- Nad 3000€
- Ne želim odgovoriti

Hvala za sodelovanje!

Priloga 3: Vprašalnik za intervjuje

1. Katere gospodarske panoge so po vašem mnenju najpomembnejše za zagotavljanje sonaravnega razvoja v parku?
2. Je kmetijstvo po vašem mnenju panoga, na kateri bi lahko temeljil sonaravni razvoj parka?
3. Katera oblika kmetijstva je po vašem mnenju najprimernejša za zagotavljanje sonaravnega razvoja parka?
4. Katera izmed kmetijskih panog je po vašem mnenju najprimernejša za zagotavljanje sonaravnega razvoja parka?
5. Kakšen je po vašem mnenju in izkušnjah sedanji odnos kmetov do parka?
6. Kateri izmed naštetih motivov je po vašem mnenju ključen, da se kmetije na območju parka odločijo za preusmeritev iz konvencionalnega načina v sonaravni način kmetovanja?
7. Kaj po vašem mnenju najbolj ovira razvoj kmetijstva v parku?
8. So po vašem mnenju dopolnilne dejavnosti na kmetijah lahko eden izmed načinov, ki kmetijam zagotavljajo dodaten vir zaslužka in s tem preživetje kmetij na območju parka?
9. Katere dopolnilne dejavnosti so na območju parka po vašem mnenju in izkušnjah že razvite?
10. Razvoj katerih bi bilo po vašem mnenju na območju parka smiselno vzpodbujati oziroma jih poskušati uvesti, če še niso prisotne?
11. Kdo so po vašem mnenju glavni akterji, ki so pomembni za razvoj parka?
12. Ali so prebivalci parkov (kmetje in ostale interesne skupine) po vašem mnenju dovolj vključeni v soodločanje o zadevah parka (npr. pri pripravi razvojnih strategij parka)?
13. Kako ocenjujete kakovost dialoga med kmeti in upravljavcem parka? Je ta v praksi prisoten? Če da, na kakšen način poteka?
14. Ali upravljavec po vašem mnenju in izkušnjah domačinom nudi informacije glede načina kmetovanja, ki je najprimernejši za območje parka? Na katerih institucijah kmetje in drugi zainteresirani po vaših izkušnjah lahko pridobijo informacije o načinih kmetovanja, ki so najprimernejši za območje parka?
15. Ali upravljavec ali katera druga institucija organizira dodatna izobraževanja, v okviru katerih bi lahko pridobili dodatna znanja glede kmetovanja ter prednosti življenja v parku, in se seznanili s primeri dobrih praks iz Slovenije in tujine?
16. Se med upravljavci parkov in ostalimi interesnimi skupinami (kmetje, turisti, lastniki zemljišč) v praksi pojavljajo konflikti? Če da, kateri konflikti so po vašem mnenju in izkušnjah najpogostejši?

Priloga 4: Struktura intervjuvancev

Dva upravljavca izbranih parkov

Šest predstavnikov občin, ki ležijo na območju izbranih parkov

Sedem kmetovalcev

Strokovnjak s področja kmetijstva

Strokovnjak s področja varstva narave

Trije predstavniki nevladnih organizacij